

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ

Ayşenur ERDOĞAN
2501130752

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Arzu TOZDUMAN TERZİ

İstanbul 2016

Y Ü K S E K L İ S A N S

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı :Aysenur ERDOĞAN Numarası :2501130752
Anabilim/Bilim Dalı :Tarih Tez Savunma Tarihi :29.03.2016
Danışman :Prof.Dr.Arzu TOZDUMAN TERZİ Saati :11:00
Tez Başlığı :”Hamidiye Ticaret Mektebi”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof.Dr.Arzu TOZDUMAN TERZİ		Kabul
2-Prof.Dr.Zeynep TARIM		Kabul
3-Prof.Dr.Süleyman BEYOĞLU		Kabul
4-Prof.Dr.Mehtap ÖZDEĞER		Kabul
5-Prof.Dr.Ali Fuat ÖRENÇ		Kabul

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Doç.Dr.Betül İPŞİRLİ ARGIT		
2-Yrd.Doç.Dr.Muharrem VAROL		

Hamidiye Ticaret Mektebi

Ayşenur ERDOĞAN

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyıl ile birlikte başlayan yeni eğitim kurumları açma düşüncesi Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile hızlanmış ve devlet dâhilinde zamanın ihtiyacına göre bir biri ardına eğitim kurumları açılmaya başlanmıştır.

Devrin ihtiyacına binaen açılmasına karar verilen mektepler arasında Ticaret Mektebi de bulunmaktadır. Memleketin ticaretini ileri seviyeye taşıyacak, geliştirecek ticaret erbabı ve malumat yetiştirmek adına açılmasına karar verilen Ticaret Mektebi için ilk teşebbüs 1861 tarihinde Ticaret Nezâreti tarafından gerçekleştirilmiş ancak başarılı olunamamıştır. Bu tarihten sonra Maârif Nezâreti tarafından iki teşebbüste bulunulmuşsa da devletin ilk Ticaret Mektebi 1883 tarihinde Ticaret Nezâreti tarafından kurulmuş ve 28 Ocak 1884'te resmen eğitime başlamıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in himayesinde kurulduğu için Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi adını alan mektep ekonomik nedenlerden dolayı Ticaret Nezâreti'nden alınıp Maârif Nezâreti'ne bağlandıysa da yaşadığı sorunlar neticesinde 1890 yılında kapatılmıştır.

1894 yılında Maârif Nezâreti tarafından aynı amaç doğrultusunda başka bir binada yeniden kurulan mektebin ders programı da değiştirilerek eğitime başlamıştır. Meşrutiyet döneminde ise Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile adı değişmiş ve Ticaret Mekteb-i Âlisi adını almıştır. 1914 yılında yeniden teşkilatlanmaya giden mektep Kısım-ı Evvel ve Kısım-ı Sani, olarak ikiye ayrılmıştır. Ayrıca yine bu dönemde mektep bünyesinde bir de kızlar için "İnas Ticaret Şubesi" kurulmuştur.

1920 tarihinde mektep Ticaret Nezâreti'ne bağlanmış, kendi içerisinde yeniden bir teşkilatlanmaya gitmiştir. 1925 yılında ise Kısım-ı sani Sultanahmet'teki Ziraat Orman ve Maadin Nezâreti binasına taşınmış ve "Ulum-ı Âliye-i Ticariye mektebi" adını almıştır."

Anahtar Kelime: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid, Eğitim, Ticaret Mektebi

Hamidiye Commercial School

Ayşenur ERDOĞAN

ABSTRACT

The thought of opening new schools which started in Ottoman Empire together with XVIII sped up with the announcement of the rescript of Gülhane and education institutions started to be opened one after another according to the needs of the time within the empire.

There is Trade School which is among the schools which were decided to be opened according to the needs of the era. The first attempt for Trade School which was decided to be opened to grow trade experts and information which would develop the trade of the country and take it towards advanced levels was made by Trade Ministry in 1861 but could not be achieved. After then, even if the first attempt was made by Trade ministry, the first Trade School of the country was set up by Trade Ministry in 1883 and started education officially on 28 January 1884.

Because it was founded under the care of Sultan II. Abdülhamid, the school got the name of Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi. Because of economic reasons, it was taken from Trade Ministry and connected to Education Ministry but as a result of economic reasons it suffered, it was closed in 1890.

The school was set up in another building with the same purpose again in 1894 by Education Ministry, its curriculum was changed and started education. During Constitutional Period, its name was changed after Sultan Abdülhamid II was dethroned and took the name of Ticaret Mekteb-i Âlisi. The school was restructured in 1914 and divided into two, Kısım-ı Evvel and Kısım-ı Sani. In addition, in this period, “İnas Ticaret Şubesi (Trade Branch)” was set up for girls within the school.

The school was connected to Trade Ministry in 1920, and restructured within. Kısım-I Sani moved to Agriculture, Forestry and Mining Ministry building in Sultanahmet and took the name of “Ulum-ı Âliye-i Ticariye mektebi”

Keywords: Ottoman Empire, II. Abdülhamid, Education, Commercial School

İÇİNDEKİLER

ÖZ	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	XVI
GRAFİK VE RESİM LİSTESİ.....	XIX
GİRİŞ	1
A. Avrupa ve Amerika’da Ticaret Eğitimi.....	4
B. Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Kuruluncaya Kadar Osmanlı Devleti Resmî Okullarında Ticaret Eğitimi	7

BİRİNCİ BÖLÜM

A. RESMÎ TİCARET MEKTEBİ KURULANA KADAR OSMANLI DEVLETİ’NDE GAYRİMÜSLİM TEBA VE YABANCI DEVLETLER TARAFINDAN KURULAN TİCARET MEKTEPLERİ.....	10
1. Gayrimüslimler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri.....	10
a. Heybeli Ada Ticaret Mektebi.....	10
b. İzmir Aroni Ticaret Mektebi.....	13
2. Yabancı Devletler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri.....	13
a. İngilizler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri.....	13

b. Diğer Devletler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri.....	13
B. OSMANLI DEVLETİ'NİN RESMİ OLARAK TİCARET MEKTEBİ AÇMA DÜŞÜNCESİ.....	14
1. İlk Teşebbüs.....	14
2. İkinci Teşebbüs.....	20
3. Üçüncü Teşebbüs.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ'NİN İLK DÖNEMİ

(1883-1890)

KURULUŞ-TEŞKİLAT-İŞLEYİŞ-KAPANIŞ

A. NİZAMNAME.....	25
B. MEKTEP BİNASI.....	29
C. DERS PROGRAMI VE DERSLERİN MUHTEVASI.....	29
1. Ders Programı.....	29
2. Derslerin Muhtevası.....	36
D. SINIF MEVCUDU.....	38
E. İDARİ KADRO.....	40
F. MEZUNİYET.....	45
1. Öğrencilerin Mezuniyet Sınavları	45
2. Mezunlara İcazetnamelerin Törenle Verilmesi.....	46
3. İlk Mezunlar ve İstihdamları.....	47
G. HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ BİNASINA YENİ KURUMLARIN İLAVE EDİLMESİ.....	51
1.Paten ve Kupon İdaresi.....	51

2. Dilsiz Mektebi'nin Kurulması.....	51
H. HAMİDİYE TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ'NİN KAPANIŞI.....	52
1. Ekonomik Sorunlar ve Mektebin Maârif Nezâreti'ne Bağlanması.....	52
2. Müdür Grati'nin Adının Yolsuzluğa Karışması ve Azl Edilmesi.....	58
3. Mektebin Kapatılması.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ'NİN YENİDEN AÇILMASI

A. MAVRİNİ PAŞA'NIN MEKTEBİ TEKRAR AÇMA GİRİŞİMİ VE NETİCESİ.....	62
B. MEKTEBİN YENİDEN KURULUŞU VE YENİ TEŞKİLATI.....	63
1. Kuruluş Kararının Verilmesi ve Yapılan Çalışmalar.....	63
2. Nizamname.....	64
3. Mektep Binası.....	65
4. Mektepte Eğitim.....	66
a. Ders Programı.....	66
b. İdari Kadro.....	70
c. Sınıf Mevcudu.....	73
d. Sınavlar.....	75
5. Öğrencilerin Mezuniyeti ve İstihdam.....	78
a. Mezuniyet.....	78
b. İstihdam Sahaları.....	81
6. Mektebin Ticaret ve Nafia Nezâretine Bağlanması.....	84

7. Mektebin Âli Mektep Olup Olmaması Konusunda Tartışmalar.....	85
a. Mezunlara Madalya Verilmesi Meselesi.....	86
b. Talebelerin Askerlik Durumları.....	88
8. Mektep Binasında Yapılan Tamiratlar ve Tahsisata Zam.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ

A. TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ ADINI ALMASI.....	93
B. ÂLİ MEKTEP OLARAK KABUL EDİLMESİ.....	93
C. MEKTEP İÇİN HAZIRLANAN TALİMATNAME.....	94
1. Ders Programında Yapılan Değişimler.....	98
2. İdari Kadro ve Muallimler.....	99
D. MEKTEB'İN YENİDEN YAPILANMASI.....	103
1. Ticaret Mektebi'nin Islahı İçin Komisyon Kurulması.....	103
2. Mektebi Ticaret Nezâretine Bağlama Niyeti.....	104
E. TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ'NİN İKİ KISMA AYRILMASI.....	104
1. Nizamname.....	104
2. Yeni Talimatname.....	106
3. Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısm-1 Evvel Şubesi.....	106
a. Kısm-1 Evvele Kabul Şartları.....	106
b. Ders Programı.....	107
c. Kısm-1 Evvel bünyesinde açılan Meslek Şubeleri ve ders programı.....	108
d. Kısm-1 Evvel'e bağlı Serbest Dersler ve ders programı.....	109

e. K1sm-1 Evvel'e bağlı Ameli Ticaret İnas Şubesi ve Ders Programı.....	111
4. Ticaret Mekteb-i Ālisi K1sm-1 Sani Şubesi.....	112
a. Mektebe kabul Şartları.....	113
b. Ders Programı.....	113
5. İdari Kadro ve Hocalar.....	115
6. İmtihanlar.....	120
7. Öğrencilerin Kabulleri ve Sınıf Mevcutları.....	122
F. MEKTEP İLE İLGİLİ MESELELER.....	125
1. Mektep İçin Alet ve Edevat Temini.....	125
2. Ticaret Mekteb-i Ālisi'nin Bina Değiştirmesi.....	128

BEŞİNCİ BÖLÜM

MÜTAREKE VE SONRASI TİCARET MEKTEB-İ ĀLİSİ

A. OKULUN MUALLİM VE MEMURLARIN ASKERLİK DURUMLARI.....	134
B. MEKTEB BİNASININ İŞGALİ MESELESİ.....	136
C. TİCARET MEKTEB-İ ĀLİSİ'NİN TİCARET NEZĀRETİNE BAĞLANMASI.....	137
D. DERS PROGRAMININ DEĞİŞMESİ.....	137
1. K1sm-1 Evvel.....	138
2. İnas Şubesi.....	139
3. Ameli Ticaret Zükûr Şubesi.....	141
4. K1sm-1 Sani.....	142
E. İDARİ KADRO.....	144
F. SINIF MEVCUDU.....	145

SONUÇ.....	148
BİBLİYOGRAFYA.....	152
EKLER.....	162

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde XVIII. asrın ilk çeyreğinde başlayan devlet dâhilinde zamanın ihtiyacına göre okul açma düşüncesi, II. Mahmud'un bu konuda yaptığı icraatlar ve sonrasında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesine müteakip ivme kazanmıştır.

Memalik-i Âliye toprakları içerisinde bir biri ardına mektepler açılırken devrin ihtiyacını karşılamak için bir de ticaret mektebi açma düşüncesi de mevcuttur. Devletin ticaretini geliştirecek ticari bilgiye sahip insan yetiştirmek amacına binaen açılmasına karar verilen Ticaret Mektebi için birçok teşebbüste bulunulmuşsa da Mektep Sultan II. Abdülhamid'in himayesinde 1883 tarihinde Ticaret Nezâreti tarafından kurulmuş ve 1884'te eğitime başlamıştır.

Kurulan Ticaret Mektebi'nin Fransa'nın önemli bir ticaret okulundan ilham alınarak hazırlanan detaylı ders programı ile eğitime başlaması teşebbüsün ne kadar ciddi ve hedefe yönelik olduğunu göstermektedir. Ayrıca mektep Osmanlı Devleti ve Türkiye için çok önemlidir. Zira devlet tarafından ilk Ticaret Mektebi kurulmuştur ve bugünkü ticaret okullarının temelini teşkil etmektedir. Tarihteki yeri çok önemli olan bu mektep hakkında birkaç makale dışında derli toplu bir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden hakkında çok fazla ikincil kaynak bulunmayan tez konusunun ana malzemesini Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı da her anlamda bir ilk olan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin kuruluş amacı, kurulması yolunda atılan adımlar, teşkilatı ve idari yapısını tüm yönleri ile ortaya koyabilmektir.

Mektep Sultan II. Abdülhamid devrinde kurulmuş olsa da kuruluşu için ilk teşebbüs 1861 yılında gerçekleşmiştir. Araştırma kısmı bu tarihten itibaren başlayıp Cumhuriyet'e kadar geldiğinden Maârif Nezâreti ve Ticaret Nezâreti'ne ait bu tarihler

arası çok sayıda dosya bulunmakta olup tarafımızdan Maârif Nezâreti ve Ticaret Nezâreti'ne ait toplam üç yüz doksan dosya taranmıştır. İncelenen bu dosyalardan Maârif Nezâreti'ne ait kalemler; 1.Tedrisat-ı Aliye Dairesi, 2.Darü'l Eytam, 3.Heyet-i Teftişiyeye Kalemi, 4.Tedrisat-ı Hususiye Kalemi, 5.İstanbul Maârif Müdüriyeti, 6.İstatistik Kalemi, 7.Kütübhaneye-i Umûmî, 8.Levazım Kalemi, 9.Matba-i Amire Müdüriyeti, 10.Maârif Muhasebe Kalemi, 11.Meclis-i Kebir-i Maârif, 12.Sicill-i Ahval Şubesi, 13.Tedrisat-ı Taliye Dairesi ve Evrak Odası kalemidir. Ticaret Nezâreti'ne ait olanlar ise Ticaret Nafia ve Nafia Nezâretleri'nden; 1.Evrak Odası, 2.Mektubî Kalemi, 3.Muhasebe Kalemi ve Ticaret ve Ziraat, Orman ve Meâdin ve Ziraat İdaresi'nden de; 1.Evrak Odası, 2.Mektubî Kalemi ve 3.Muhasebe Kalemi'dir.

Tez giriş, beş bölüm ve sonuçtan oluşmakta olup giriş kısmında Osmanlı Devleti'nde var olan kurumların ıslahı ve bununla birlikte çağın gereği olan ve her meslekte ehil insan yetiştirme maksadı ile kurulmaya başlanan okullar ve bunlar içerisinde Osmanlı Devleti bünyesinde ticaret eğitimi veren mektepler ve Avrupa ve Amerika'daki ticaret eğitimi incelenecektir. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nde kurulan gayrimüslim ticaret mektepleri ve ticaret eğitimi veren yabancı devletlerin okulları değerlendirilecek devamında ise Osmanlı Devleti'nin resmi olarak bir Ticaret Mektebi açma düşüncesi, bunu gerçekleştirmek için attığı adımlar ve nihaî olarak okulun kuruluşu ele alınacaktır. İkinci bölümde kurulan mektebin nizamnamesi, mektep binası, dersleri, yıllara göre sınıf mevcutları, idari kadrosu, öğrencilerin mezuniyet ve istihdamları, okulun yaşadığı ekonomik problemler, mektep müdürünün görevden alınması ve mektebin kapatılması anlatılacaktır. Üçüncü bölüm mektebin yeniden kurulması, değişen bina ve ders programı, öğrencilerin sınıf mevcutları, mezuniyetleri ve mektebin "Âlî" bir mektep olup olmadığı konusunda başlayan tartışmalar hakkındaki malumatlara ayrılacaktır. Dördüncü bölümde mektebin adının Ticaret Mekteb-i Âlisi olarak değiştirilerek büyük bir teşkilatlandırılmaya gitmesi, mektebin iki kısma ayrılması ve bir de kızlar için İnas Ticaret Şubesi açılması, değiştirilen ders programları, idari kadrosu incelenecektir. Beşinci bölümde ise mektebin Cumhuriyet'e kadar olan dönemi ele alınacak ve sonuç bölümde hem mekteple ilgili genel bir değerlendirme yapılacak hem de Ticaret Mektebi kurulduktan sonra başlayan gelişmelere değinilecektir.

Çalışmam için devrin gazetelerini tarama kısmında araştırma yaptığım Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarından Erol ATMACAYA'ya ve araştırmanın temel kaynaklarını oluşturan arşiv malzemesinin incelenmesi sırasında gösterdikleri yardımlardan dolayı Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Tez için önem arz eden bazı ikincil kaynaklara ulaşmamı sağlayan Yüksek Ticaretliler ve Oktay Güvemli Muhasebe ve Finans Tarihi Vakfına, yine mektebin kısm-ı evvel bölümünü aydınlatmada mektebin arşivinin bulunduğu Suphi Paşa Ticaret Meslek Lisesi müdürü Osman KILAVUZ'a, müdür yardımcısı Ünsal ÖZDEMİR'e ve Avrupa'daki Ticaret Eğitimi konusu için kaynak yardımında bulunan Prof. Dr. Mehtap ÖZDEĞER'e gösterdikleri yardımseverlikten dolayı teşekkür ederim.

Bütün bunlara ilave olarak tez içerisinde kullanılan belge ve resimleri düzenleyip yayıma hazır hale getiren Ferhat ACAR'a, bazı belgelerden haberdar olmamı sağlayan Arzu ATMACA ve Volkan ÇEŞME'ye, yine bazı arşiv vesikalarına ulaşmada ve özellikle de Osmanlıca isimlerin okunmasında büyük yardımını gördüğüm Araş. Gör. Cabir DUYSAK'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Son olarak ise çalışma konusunun belirlenmesi ve yazım aşamasında gösterdiği yolda, esirgemediği sabrı, ilgisi, emeği ve hiçbir zaman üzerimden eksik etmediği desteği için tez danışmanım Muhterem Prof. Dr. Arzu TOZDUMAN TERZİ hocama tüm kalbî duygularım ile şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Ayşenur ERDOĞAN

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:adı geçen eser
a.g.m.	:adı geçen makale
a.g.t.	:adı geçen tez
A.}AMD	:Sadâret Ahmedî Kalemî
A.}DVN.MKL	:Sadâret Divan-ı Hümayun Mukavelename
A.}MKT.MHM	:Sadâret Mektubî Kalemî Mühimme Kalemî Evrakı
A.}MKT.NZD	:Sadâret Mektubî Kalemî Nezâret ve Devâir Evrakı
B	:Receb
BEO	:Bab-1 Âli Evrak Odası
Bkz.	:Bakınız
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	:Cilt
C	:Cemaziyelahir
Ca	:Cemaziyelevvel
DH.EUM.THR	:Dâhiliye Emniyet-i Umûmîye Tahrîrat Kalemî Evrakı
DİA	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
HR.SYS	:Hariciye Nezâreti Siyasi Kısım
İ.DH	:İrade Dâhiliye
İ.MF	:İrade Maârif

İ.ML	:İrade Maliye
İ.MMS	:Meclis-i Mahsus
L	:Şevval
M	:Muharrem
MF.ALY	:Maârif Nezâreti Tedrisat-ı Âliye Dairesi
MF.MKT	:Maârif Nezâreti Mektubi Kalemi
MF.MH	:Maârif Nezâreti Muhasebe Kalemi
MF.VRK	:Maârif Nezâreti Evrak Odası
MV	:Meclis-i Vâlâ
MS	:Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîyye
N	:Ramazan
R	:Rabiulahir
Ra	:Rabiulevvel
S	:Safer
s.	:Sayfa
Ş	:Şaban
ŞD	:Şûra-yı Devlet
TTK	:Türk Tarih Kurumu
Y.MTV	:Yıldız Arşivi Mütenevvî Maruzat Evrakı
Y.PRK.BŞK	:Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı
Y.PRK.MF	:Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Maârif Nezâreti Maruzatı

Y.PRK.TNF	:Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Ticaret ve Nafia Nezâreti Maruzatı
Z	:Zilhicce
Za	:Zilkade

TABLolar LİSTESİ

Tablo I	Amerika'daki Özel Ticaret Okullarının Yıllara Göre Öğrenci Sayıları	6
Tablo II	Ticarethane Binasında açılması düşünülen Ticaret Mektebi'nin Ders Programı	19
Tablo III	Açılması Düşünülen Ticaret Mektebi'nin Birinci Senesinde Gösterilecek Dersler	23
Tablo IV	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdadi Sınıfları Birinci Sene Gösterilecek Dersler	30
Tablo V	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdadi Sınıfları İkinci Sene Gösterilecek Dersler	31
Tablo VI	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Fenni Sınıfları Üçüncü Sene Gösterilecek Dersler	32
Tablo VII	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Fenni Sınıfları Dördüncü Sene gösterilecek Dersler	33
Tablo VIII	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Haftalık Ders Saatlerinin Miktarı	34
Tablo IX	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1885-1886 Senesi Sınıf Mevcudu	38
Tablo X	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1888 Senesindeki Sınıf Mevcudu	39
Tablo XI	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1883 Senesi İdari ve Muallim Kadrosu	40

Tablo XII	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1883 Senesi Muallim Kadrosu	41
Tablo XIII	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1885 Tarihli Muallim Kadrosu ve Maaşları	42
Tablo XIV	1888 Senesi Hamidiye Ticaret Mektebi Âlisi Memur ve Muallim Kadrosu	44
Tablo XV	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İlk Mezunları İçin Düşünülen İstihdam Alanları	47
Tablo XVI	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İlk Mezunları İçin Düşünülen İstihdam Alanları	48
Tablo XVII	Müdür Grati Tarafından Hazırlanan 1300-1301 Yılı Bütçe Çizelgesi	53
Tablo XVIII	1884 Senesinde Mektebe Kayıt Olan ve Kayıt Olması Beklenen Talebe ve Alınacak Ücret	55
Tablo XIX	Nizamname Gereği Alınması Gereken Talebe Miktarı ve Alınması Tahmin Edilen Talebe Ücretlerinin Miktarı	55
Tablo XX	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İçin 1894 Yılında Hazırlanan Program	66
Tablo XXI	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1902 yılında Değişen Ders Programı	68
Tablo XXII	1316 (1898) Tarihli Maârif Salnamesi'ne Göre Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdare ve Muallim Kadrosu	71
Tablo XXIII	1321 (1903) Tarihli Maârif Salnamesi'ne Göre Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdare ve Muallim Kadrosu	72
Tablo XXIV	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Yıllara Göre Müslüman ve Gayrimüslim Talebe Sayısı	75

Tablo XXV	1898 Tarihinde Yapılacak Olan Umûmî İmtihanlar ve Gözetmen Olarak Bulunacak Mümeyyizler	76
Tablo XXVI	1901 Tarihinde Yapılacak Olan Umûmî İmtihanlar ve Gözetmen Olarak Bulunacak Mümeyyizler	77
Tablo XXVII	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1895 Mezunu Talebeler ve Buldukları Memuriyetler	82
Tablo XXVIII	Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1908'de Yenilenen Ders Programı	98
Tablo XXIX	Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1909 Tarihli İdari ve Muallim Kadrosu	100
Tablo XXX	Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel Ders Programı	107
Tablo XXXI	Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel'e Bağlı Meslek Şubesi Ders Programı	108
Tablo XXXII	Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel'e Bağlı Serbest Dersler Ders Programı	110
Tablo XXXIII	Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel'e bağlı Ameli Ticaret İnas Şubesi Ders Programı	111
Tablo XXXIV	Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Sani Ders Programı	113
Tablo XXXV	Ticaret Mekteb-i Âlisi Yenilenen İdare ve Eğitim Kadrosu	115
Tablo XXXVI	Ticaret Mekteb-i Âlisi Umûmî İmtihan Cedveli	121
Tablo XXXVII	Kısım-ı Evvel Ders ve Haftalık Ders Saatleri	138
Tablo XXXVIII	İki Seneye Çıkarılan İnas Şubesi Ders Programı	140
Tablo XXXIX	Ameli Ticaret Zükûr Şubesi Ders Programı	141
Tablo XL	Kısım-ı Sani Bir Sömestr Dersleri	143
Tablo XLI	1923-1924 Senesi Mektep Mevcudu	146

GRAFİK VE RESİM LİSTESİ

Grafik	Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1895-1907 Mezunları	80
Resim I	Heybeli Ada Çam Limanı'ndan Rum Ticaret Mektebi'nin görünüşü	11
Resim II	1861 Tarihinde Açılması Planlanan Ticaret Mektebi'nin Nizamnamesi	16
Resim III	Ticarethane Binasında Kurulması Düşünülen Ticaret Mektebi'nin Yeri	18
Resim IV	1899 Senesi Mezunu Zühdî Efendi'nin Şahâdetnâmesi	79
Resim V	Ders kitabı kapağı	85
Resim VI	Ders kitabı Fransızca bölüm kapağı	85
Resim VII	24 Ağustos 1901 tarihli bir belgedeki "Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi" mührü	86
Resim VIII	Maliye Nezâreti Varidat Müdüriyet-i Umûmîye 2. Şube kâtiplerinden İlya Zarihar	124
Resim IX	Ticaret Mekteb-i Âlisi mezunlarından ve Hukuk Mektebi talebesi olan Konya Aksaraylı Mihail b. Haralambo	125
Resim X	Beyoğlu Anadolu Lisesi	129

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde XVIII. asrın başına kadarki süreçte eğitimin ana unsurlarını Sıbyan Mektepleri, Medreseler ve Enderun Mektebi oluşturmaktadır. Genellikle mahallelerde ahşap veya kâgir, tek odalı yapılarda eğitim veren, “*dariüta'lîm, dariül-ilm, muallimhane, mahalle mektebi, taş mektep, mekteb-i ibtidaiyye*” gibi isimlerle de anılan Sıbyan Mektepleri Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminin temelini arz etmektedir. Öyle ki dört yaşından itibaren çocukların kabul edildiği mektebe, altı yaşını geçtiği halde gönderilmeyen çocukların ailelerinin cezalandırılması kaidelere bağlanmıştır. Kuruluşundan itibaren gelişme gösteren bu kurumda elif-ba, Kuran-ı Kerim, tecvid, ilmihal, hat gibi derslere zamanla ahlak, Osmanlı tarihi ve coğrafya gibi dersler de eklenmiştir¹.

1330-1331 yıllarında İznik'te Orhan Bey tarafından yaptırılan Orhaniye Medresesi² ile başlayan ve Osmanlı Devleti'nin yükselmesinde büyük payı olan medreseler ise eğitimin bir diğer ana unsuru olmakla beraber aynı zamanda önemli bir yerini teşkil etmektedir. Büyük ilim yuvası olarak görülen ve hesap, hendese, hey'et, hikmet, kelam, sarf, nahiv, hadis, tefsir fıkıh gibi İslami ilimler gösteren medreselerdeki derslere Süleymaniye Medresesi'nin kurulması ile tıp ve riyaziye dersleri de ilave edilmiştir³. Ancak kurumun varlığı zamanla bozulmalar göstermiş, beraberinde ıslahatlar ve yeni düzenlemeler geçirmiş, Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar varlığını korumuştur.

Osmanlı Devleti'nin eğitim kurumlarının temelini oluşturan üçüncü unsur ise Enderun idi. Osmanlı Devleti'nin taşra ve merkez teşkilatı için öncelikle mülki ve askeri idareci yetiştirme amacı taşıyan mektepte genellikle devşirme çocuklar

¹ Cahit Baltacı, “Osmanlılar'da Mektep”, **DİA**, cilt:29, sayfa:6-7

² Mübahat S. Kütükoğlu, **XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 3

³ Kütükoğlu, **a.g.e.**, ,s. 9

eğitilirdi. XV. asır ortalarından itibaren yükselen bir kurum olan Enderun zaman içinde diğer kurumlar gibi önemini yitirse de XIX. asır başlarına kadar varlığını korumuştur⁴.

Osmanlı Devleti'nde eğitim bu üç kurum üzerinde dursa da zamanla eğitimdeki ihtiyaçları karşılama adına bir takım durumlar ortaya çıkmıştır. Devletin en önemli ve en yüksek eğitim kurumu olan Medreseler eğitimdeki beklentiyi karşılayamasa da bu kurumların kapatılması yoluna gidilmemiş, ihtiyaçlara binaen ıslah edilerek, kurum bünyesinde yeni dersler gösterilmeye başlanmıştır.

Medreselerde yapılan bu ıslah çalışmaları çeşitli alanlarda yetişmiş ehil insan ihtiyacını karşılayamamış ve özellikle belli bir alanda eğitim veren yeni kurumların açılması ihtiyacını doğurmuştur.

Bu üç kurumun haricinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da önemli rol oynayan Ahîlik teşkilatı da eğitimde önemli bir rol oynuyordu. İslam inancına bağlı olarak kurulan ve usta-kalfa-çırak ilişkisine dayanan bu esnaf birliğinde, çıraklar mesleklerinde gelişmeleri yönünde yetiştirilirdi⁵. Teşkilatta bulunan çırak mesleğinde kendini geliştiremediği sürece kendi dükkanını açamazdı.

Eğitimde belli bir alanda uzman yetiştirme amacına yönelik eğitim kurumu açılması fikri XVIII. asrın başında ortaya çıkmıştır. Bir cihan devleti olma yolunda kurulan ve bu yolda yürüyen Osmanlı, bu asrın başında aldığı askeri yenilgiler ve yaşadığı toprak kayıplarının ardından bir yenileşme dönemine girmiştir⁶.

Osmanlı Devleti'nde ehil insan yetiştirme amaçlı açılan ilk mektepler de bu bağlamda askeri kökenlidir. Sultan I. Mahmud döneminde Humbara Ocağı'nın ıslahı sırasında ihtiyaca göre 1734 tarihinde Üsküdar'da bir Hendesehane yani Humbarahane kışla ve okulu kurulması, devamında gelecek mühendishaneler için örnek olmuştur⁷. Buna müteakip III. Mustafa devrinde 1772 yılında Topçu Mektebi ve 1774 yılında da

⁴ Mehmet İpşirli, "Enderun", **DİA**, c.11, s.184-187

⁵ Ziya Akyüz, "Ahîlik", **DİA**, c. 1, s.540-542

⁶ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara, 1982, s. 97

⁷ Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", **DİA**, c.27, s.348-352

Sürat Topçuları Ocağı kurulmuştur⁸. Askeri kökenli okul yapma düşüncesi ilerleyen yıllarda da devam etmiş Sultan I. Abdülhamid zamanında 1775 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümayun⁹ ve 1795’de Halıcıoğlu’nda Mühendishane-i Berr-i Hümayun¹⁰ kurulmuştur¹¹.

1808 yılında tahta geçen Sultan II. Mahmud eğitim konusunda daha büyük ve daha teşkilatlı atılımlarda bulunmuştur¹². Bu devirde kurulan mekteplerde askeri amaç dışında devrin ihtiyacına göre oluşturulmuş okullar görülmektedir. Öyle ki 1826’da Mekteb-i Tıbbiye ve Baytar Mektebi, 1830’da Elsin (lisan) Mektebi, 1838’de Rüştîye Mektepleri açılmış, yine askeriye unutulmamış ve 1834’te ilk büyük askeri okul olan Mekteb-i Ulûm-ı Harbiye kurulmuştur¹³.

Osmanlı eğitim tarihinde yeni eğitim kurumu açma hareketleri 1838 Tanzimat Fermanı’yla yeni bir ivme kazanmıştır. 1839’da Mekteb-i Maârif-i Adlî, 1848’de Darü’l-muallimin, 1850’de Darü’l-Maârif, 1854’te naip yetiştirmek için kurulan Muallimhane-i Nüvvab, eğitilmiş memur ihtiyacını karşılamak üzere 1859’da Mekteb-i Mülkiye, 1860’da Telgraf Mektebi, 1862’de Meclis-i Maârif-i Ahkâm (Mahrec-i Ahkâm), 1864’te Lisan Mektebi, 1867’de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, 1870’de kız öğretmen yetiştirmek için Darülmualimat, 1872’de Orman ve Maadin Mektebi, 1873’te Darüşşafaka, 1892’de Halkalı Ziraat Mektebi ve daha birçok mektep ardı sıra açılmıştır.

Her zaman eğitim ve öğretime önem veren Osmanlı Devleti’nde 1876’da ilan olunan Kanun-ı Esasi ile eğitim ile ilgili meseleler devletin görevi sayılmıştır. Sultan II. Abdülhamid devri ile birlikte Osmanlı Devleti’nde eğitim öğretim alanında daha merkeziyetçi ve daha sistemli bir dönem başlamıştır. Zira birinci Meclis-i Mebusan’da yapılan konuşmada her türlü ıslahatın ve memleketin her alanda ilerlemesinin ancak

⁸ Kemal Beydilli, “Mustafa III”, **DİA**, c.31, s.280-283

⁹ Kemal Beydilli, “Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun”, **DİA**, c.31, s.514-516

¹⁰ Kemal Beydilli, “Mühendishane-i Berrî-i Hümayun”, **DİA**, c.31, s.516-518

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., Kemal Beydilli, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde, Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1995

¹² Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK, Ankara, 1999, s.2

¹³ Sakaoğlu, **a.g.e.**, s.63-66

ulum ve Maârif ile olacağı bildirilmiştir¹⁴. Bu tarihten sonra ise Osmanlı Devleti'nde başta Maârif Nezâreti'nin teşkilatında bir takım düzenleme ve yenilikler yapıldığı, ayrıca yeni eğitim kurumlarının ortaya çıktığı görülmektedir. Zira devlet, eğitim alanında önemli bir yer tutan Sıbyan Mekteplerine önem vermiş ve bu konuda çalışmalar yapılmıştır¹⁵. İleriki zamanlarda ise Sıbyan Mekteplerine dokunulmayarak ilköğretim tarzı eğitim veren bu mekteplere devlet dâhilinde açılan İbtidai mektepler de eklenmiş, ayrıca yapılan düzenleme ile Rüştiye ve İdadi mektepler birleştirilmiştir¹⁶.

Giriş bölümünün bundan sonraki kısmında öncelikle Avrupa ve Amerika'da var olan ticaret okulları incelenecektir. Devamında ise Osmanlı Devleti'nde Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi kurulana kadar ticaret dersi okutulan devletin resmi okulları hakkında bilgi verilecektir.

A. Avrupa ve Amerika'da Ticaret Eğitimi

Osmanlı Devleti'nin ilk ticaret mektebi ileride de bahsedeceğimiz üzere devletin ticaretini yükseltmek ve ilerletmek için kurulmuştur. Avrupa'da ise benzeri kuruluşların başlıca gayesinin tüccar ve banker yetiştirme olduğu görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda kurulan ticaret mekteplerinin ilki "*Ecole Spéciale de Commerce et d'Industrie*" adıyla 1819 yılında Fransa'da açılan kuruluşur¹⁷.

İngiltere'de ticaret eğitimine bakıldığında ise 1700'lü yılların başında felsefe, ilahiyat, hukuk, tarih gibi dersler içinde gösterilen ve 1750'lerden başlayarak politik iktisat olarak adlandırılan, iktisat 1800'lerin başlarında üniversitelerin ders programlarına girmeye başlamıştır¹⁸. Oxford Üniversitesinde 1812, Cambridge

¹⁴ Kodaman, **a.g.e.**, s.28

¹⁵ Ömer Faruk Yelkenci, **Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi**, Kaknüs Yayınları, 2010, s.100

¹⁶ Akyüz, **a.g.e.**, s.150

¹⁷ Patrice de Fournas, **Quelle Identité Pour Les Grandes Écoles de Commerce Françaises?**, Ecole Polytechnique, France, 2007, s.21

¹⁸ Ercan Uygur, Oya S. Erdoğan, **Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de İktisat Eğitimi**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2012, s.2

Üniversitesi'nde 1816'da politik iktisat dersi başlatılmış¹⁹ olsa da 1890'larda İngiltere'deki üniversitelerde sosyal bilim ile iktisat eğitimi ve araştırmasının yetersiz olduğu fikri, bugün önemli bir yere sahip olan "London School of Economic and Political Science"nin kuruluşuna vesile olmuştur. Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nden 13 yıl sonra 1895 yılında kurulan okulun ders programı ise iktisat, istatistik, ticari coğrafya, ticari tarih, Fransız Merkez Bankası, derecelendirme sorunu, ticari ve sınai hukuk, siyaset bilimi derslerinden oluşmaktadır. Bu okul vesilesiyle İngiltere'de ilk defa istatistik ayrı bir ders olarak okutularak, İstatistik Bölümü oluşturulmuştur²⁰.

Amerika'da ticaret okullarının ortaya çıkışına bakıldığında fabrikalarda üretim verilerinin işlenmesi zorunluluğundan ortaya çıktığı görülmektedir. Kurumlarda kayıt tutma ve yürütme işlerini yapacak kişilerde bazı şartlar aranmaktaydı. Bunlar; iyi mektup yazma, imlaya ve yapıya dikkat etme, matematik eğitimlerinin gelişmiş olması, zeki olma ve hafızaya güvenmektir. Ayrıca büro çalışanlarında, para işleri ile uğraşabilmek için yeterince güvenilirlik ve iş yerindeki sorunları engellemek için tarafsızlık gibi özellikler bulunmalıdır²¹. İşte bunlar ticaret okullarını kuranlar için önemli bir neden olmuştur. Bunun sonucunda özellikle 1840'lara ve 50'lere kadar bu okullar kuzeyde ve doğuda yaygınlaşmaya başlamışlardır²².

Amerika ticaret okullarında verilen eğitim ticari matematik, kayıt tutma ve güzel yazı dersleri etrafında şekillenerek, bazen yön bulma, ticari mektuplaşma ya da "fonografi" yani XIX. yüzyıl stenografisi dersleri gösterilmekte olup, 1880'lere kadar müfredatta daktilo yer almamaktadır. Okullarda önceki eğitimleri yeterli olmayan öğrenciler için "hazırlık" adı altında dersler de verilir, burada okuma, yazma, tarih, coğrafya, dilbilgisi, cebir, imla, kompozisyon, güzel konuşma ve zihinden-yazılı matematik dersleri gösterilirdi ve genellikle bu dersler "hastalık, çekingenlik, gerginlik gibi sebeplerle diğerlerinden geri kalmış" genç öğrenciler için verilirdi. Yalnızca teorik değil pratikte de eğitim veren okulların ücretleri değişken olmakla

¹⁹ Uygur, **a.g.m.**, s.3

²⁰ Uygur, **a.g.m.**, s.6

²¹ Janice Weiss, "Educating for Clerical Work: The Nineteenth-Century Private Commencal School", **Journal of Social History**, Oxford University Press, Volume 14, Issue 3, Spring 1981, s.408

²² Weiss, **a.g.m.**, s.409

birlikte 10 dolardan 35 dolara kadar değişen 3 aylık paketler halinde olup ‘‘Hanımlara’’ özel okullarda da erkekler için olan fiyattan birkaç dolar daha altında eğitim veriliyordu. Bununla birlikte derslerin süresi genelde 8 ila 12 hafta arasında iken 1880’lerin sonlarına doğru bu rakam 4-6 ay arasında değişmeye başlamış olmakla beraber çoğu öğrenci dersleri bitirmemekteydi. Ayrıca bu okullara kabuller çok kolaydı. Nitekim ‘‘hazırlık’’ aşaması olan okullarda bu aşama bile geçilebiliyordu ve yaş alt limiti 12-13 olarak belirlense de yaş sınırlaması çok görülmüyordu²³.

1870’lerde Amerikan Eğitim Müdürlüğü özel ticaret okullarının kayıtlarını tutmaya başlamış, ilk başlarda birçok okul bu kayıtlarda yer almadığı halde 1870 yılında 26 adet ticari okul 5.824 adet öğrenciyle kaydedilmiştir. 1880’de öğrenci sayısı 27.146’ya yükselmiş, 1890’da ise 81.898 öğrenci ticaret okullarında eğitim görmüştür. Öğrenim görenlerin yaşlarının 17 ile 20 arasında değiştığı ticaret okullarının öğrenci listelerine bakıldığında öğrencilerin ticari okullara yalnızca kendi buldukları yerlerden değil, kırsal kesimlerden, hatta bazı öğrencilerin kilometrelerce uzaklıktaki eyaletlerden geldikleri görülmektedir²⁴.

TABLO 1

Amerika’daki Özel Ticaret Okullarının Yıllara Göre Öğrenci Sayıları²⁵

Yıl	Erkek Öğrenciler		Kadın Öğrenciler		Toplam
	Sayı	Toplam%	Sayı	Toplam%	
1871	6.179	96	281	4	6.460
1875	23.877	91	2.232	9	26.109
1880	24.376	90	2.770	10	27.146
1885	40.009	85	7.167	15	47.176
1890	58.839	72	23.059	28	81.898

(Kaynak: Weiss, **a.g.m.**, s.411)

²³ Weiss, **a.g.m.**, s.409

²⁴ Weiss, **a.g.m.**, s.410

²⁵ Weiss, **a.g.m.**, s.411

Zamanla bu kurumlarda eğitim alan kadın sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Bu artışların ofislere daktilo alımları ve bu ticaret okullarında “amanuensis” (sekreterlik) dersleri verilmesi ile doğrudan bağlantılı olduğu ifade edilmektedir²⁶. Zira ticari anlamda daktilolar Amerika'da ilk olarak 1870'lerin ortasında ortaya çıkmış olup, pratik bir ofis gereci olarak kullanılmaya başlanmış ve bir kadın gereci olarak görülmüştür. Bu sebeplerden dolayı başlarda bu okullara başvuran kadın sayısı 281 iken zamanla ticaret okullarına rağbet artmıştır. Bununla doğru orantılı olarak daktilo kullanan ve işe giren kadınların sayıları da inanılmaz bir hızda yükselmiştir²⁷.

B. Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Kuruluncaya Kadar Osmanlı Devleti Resmi Okullarında Ticaret Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde her alanda uzman yetiştirme amacıyla mektepler açılmasının yanında memleket dâhilinde ticaret eğitimi veren mektepler de bulunmaktaydı. Resmi kurumlarda bu tarz eğitim verme ihtiyacının devletin ekonomik yönden zor bir süreç geçirmesinden kaynaklandığı ifade edilebilir. Zira XIX. asır başlarından itibaren yeni ticaret yollarının ortaya çıkması, ticaret alanında ileri olan Avrupalıların daha da ilerlemesi ve yükselmesi Osmanlı Devleti'nin ekonomisini sarsmaktaydı. Bu yönde ıslahatlara giden ve yabancı devletlere bir takım haklar veren devletin yine bu devirde yabancı devletlerle ticari temaslarda bulunduğu görülmektedir²⁸.

Yaşanan bu gelişmeler ve ileride bahsedeceğimiz üzere devlet ticareti dâhilinde yabancıların gittikçe söz sahibi olması, devlet için tüccar ve ticari bilgi yetiştirme düşüncesini meydana getirmiş ve bu düşüncenin mahsulü olarak, konumuzu oluşturan ilk resmi ticaret mektebi Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi ortaya çıkmıştır. Mektep için ilk adım Sultan Abdülmecid döneminde 1861 tarihinde atılmış olsa da bu girişim başarılı olamamış ve mektep 1883 yılında Sultan II. Abdülhamid devrinde

²⁶ Weiss, **a.g.m.**, s.411

²⁷ Weiss, **a.g.m.**, s.413

²⁸ Hamdi Sadi Selen, **Ticaret Tarihi**, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.80-82

kurulmuştur. Ancak burada belirtmemiz gerekir ki bu ilk resmi adımdan önce memleket dâhilinde müfredatında ticarete yönelik dersler olan resmi eğitim kurumları bulunmaktadır. Bununla birlikte gayrimüslim tebaaya ve yabancı devletlere ait ticaret mektepleri ve bünyesinde ticaret dersleri veren mektepler de vardı ki bu konu çalışmamızın birinci bölümünde ayrıntılı bir biçimde incelenmektedir.

Osmanlı Devleti'nde resmi bir ticaret mektebi geç açılmış olsa da ticaret eğitimi açısından baktığımızda, o zamana kadar bir takım resmi mekteplerde “*usul-ı defter*”, “*hesap ve defter tutma*” adları altında muhasebe ayrıca “*ekonomi politik*” ve “*ilm-i servet*” adları altında da iktisat dersleri²⁹ okutuluyordu.

İktisat'ın Osmanlı Devleti'ne bir bilim olarak girmesi XIX. yüzyılın ilk yarısına rastlamaktadır ki ilk iktisat kitabının da 1830 tarihli “*Risale-i Tedbir-i Umran-ı Mülki*” adlı yazmanın olduğu ifade edilmektedir³⁰.

Ticaret Mektebi kurulmasına kadar gelen süreçte muhasebe eğitimi veren okullara temas etmek gerekirse bu mektepler normal ve yüksekokul seviyesinde olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Normal seviyedeki okullarda okutulan derslere bakıldığında 1838 yılında kurulan Rüştîye Mekteplerinde “*usul-ı defter*” ve 1869 yılında kurulan İdadi Mekteplerde okutulan “*hesap ve defter tutma*” dersi ilk başta söylenebilir³¹. Yine 1848'de açılan Darülmüallim'de, 1868 senesinde kurulan Mekteb-i Sultani'nin üç yıllık Âli sınıflarında “*usul-ı defter*” adı altında muhasebe eğitimi verilmiştir³². 1826 yılında Yeniçeriliğin kaldırılması ile yerine kurulan Seraskerlik kurumunda başlayan eğitim hareketleri ile kurum haline gelen ve 1875 yılında Menşei Küttab-ı Askeri adını alan okulda da “*usul-ı defter*” derslerinin gösterildiği bilinmektedir³³.

²⁹ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, **Türkiye'de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İctimaiyat Enstitüsü, İstanbul 1946, s. 22

³⁰ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, TTK, Ankara, 1999, s.184

³¹ Oktay Güvemli, **Türk Devletleri Muhasebe Tarihi: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını, 1999, s. 92

³² Vahdettin Engin, **1868'den 1923'e Mekteb-i Sultani**, Galatasaraylılar Derneği, İstanbul 2003, s. 68

³³ Güvemli, **a.g.e.**, s. 92-96

Devlet dâhilinde yüksekokul seviyesinde kurulan mektepler arasında hem iktisat hem de muhasebe eğitimi veren kurumlar bulunmaktaydı. 1859 yılında memur yetiştirme amacıyla kurulan Mekteb-i Mülkiye’de “*Ekonomi Politik*” adı altında iktisat dersi okutuluyordu ki bunun iktisat dersleri tarihi bakımından bir ilk olduğu ifade edilmektedir³⁴. Bununla birlikte Mekteb-i Mülkiye’de “*usul-ı defteri*” dersi adı ile muhasebe eğitimi de verilmekteydi³⁵.

Mekteb-i Mülkiye gibi yükseköğretim sayılan ve Darülfünun-ı Osmanî 1863 tarihinde açılmış olup 1870 yılında ders programına haftada ikişer saatten “*ilm-i servet*” ve “*usul-ı defter*” dersleri eklenmiştir³⁶.

Burada bir mektebin daha adını zikretmemiz gerekir ki o da Maliye Mektebi’dir. 1870’li yıllarda Mekteb-i Fünun-ı Maliye adıyla kurulan ve üç yıl kadar eğitim gösteren mektepte “*ilm-i servet*” adı altında iktisat dersleri gösterildiği bilinmektedir³⁷.

³⁴ İsmet Seyfettin Koç, **Osmanlı Devleti’nde İktisat Eğitiminin Gelişimi (1859-1923)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Bilim Dalı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 28

³⁵ Koç, **a.g.t.**, s. 28

³⁶ Güvemli, **a.g.e.**, s. 96

³⁷ Fındıkoğlu, **a.g.e.**, s. 35

BİRİNCİ BÖLÜM

A. RESMİ TİCARET MEKTEBİ KURULANA KADAR OSMANLI DEVLETİ'NDE GAYRİMÜSLİM TEBAA VE YABANCI DEVLETLER TARAFINDAN KURULAN TİCARET MEKTEPLERİ

Osmanlı Devleti'nin gayrimüslim tebaası sahip olduğu haklar doğrultusunda devlet toprakları dâhilinde kendilerine ait eğitim ve öğretim kurumları kurabiliyordu. Bunlara ilave olarak Osmanlı Devleti topraklarında ticaret yapma hakkına sahip olan yabancı devletler de özellikle XIX. asırda bu vasıta ile devlet dâhilinde mektepler açmaya başlamışlardı. Hem gayrimüslim tebaa hem de yabancılar tarafından açılan mektepler arasında ticaret mektepleri ve içerisinde ticaret eğitimi veren okullar da bulunmaktaydı. Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin kuruluş tarihini kıstas olarak aldığımızda hem ondan önce hem de ondan sonra devlet sınırları dâhilinde açılan ticaret mekteplerinin olduğu görülmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nden önce kurulduğu tespit edilen gayrimüslim ve yabancı devletlere ait ticaret mektepleri yer almaktadır.

1. Gayrimüslimler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri

a. Heybeli Ada Ticaret Mektebi

Elen Ticaret Okulu yahut Heybeli Ada Rum Ticaret Mektebi adıyla bilinen ticaret okulu 1831 yılında zengin Rum tüccarlar ve bankerler tarafından Heybeliada'daki *Panayia* manastırının bulunduğu yerde kurulmuştur³⁸. Mektebin kuruluşu ve işletilmesinde katkısı bulunan bankerler arasında meşhur Galata

³⁸ Nejat Gülen, *Heybeliada: Tarihi, Coğrafyası, Yaşamı*, Murat Matbaacılık, İstanbul 1982, s. 102

bankerlerinden, servetinin büyük kısmını eğitim işlerine harcayan Mösyö Zarifi³⁹ de bulunmaktadır⁴⁰.

Resim I

Heybeli Ada Çam Limanı'ndan Rum Ticaret Mektebi'nin görünüşü

(Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu)

Dershane, taâm-hane, yatakhane ve laboratuvarı bulunan okula 1831 tarihinden 1914 tarihine kadar 3.640 talebenin girdiği ve diploma aldığı ifade edilmektedir⁴¹. Ancak bir başka kaynakta mektepten 1831 yılından 1888 yılına kadar 4.600 talebenin mezun olduğu görülmektedir⁴². Ayrıca okulda eğitim gören talebelerin geneli Rum

³⁹ Zarifi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Murat Hulkiender, **Bir Galata bankerinin portresi: George Zarifi (1806-1884)**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2003

⁴⁰ Haydar Kazgan, **Galata Bankerleri**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014, s.302

⁴¹ Abdullah Cevdet, "Rum Ticaret Mektebinde", **İctihad**, n. 109, s.164-167, 5 Haziran 1330 (18 Haziran 1914)

⁴² Kazgan, **a.g.m.**, s.441

olmakla beraber Rumca öğrenmek maksadıyla mektebe giren birkaç İngiliz talebenin de eğitimde bulunduğu bilinmektedir.

Yatılı ve sekiz sınıftan oluşan okul Patrikhane'nin nezâretinde bulunan “*Ephors*” adlı bir kuruluş tarafından idare edilirdi. Senelik ücreti 40, 45, 55, 60 Osmanlı lirası olmakla beraber bu para ile talebe tahsilini yapar, yemek yer ve mektepte yatabilirdi.

Mektebin Âlî sınıfları iki şubeye ayrılmaktaydı. İlk şubede ticaret ile ilgisi olmayan ilimler okunurken, diğerinde ticaret ve banka ilimleri tahsil olunurdu. Banka tesis ve idaresine çok önem veren mektebin yedinci ve sekizinci sınıfları haftada iki saat birleştirilir, talebelerden bir banka oluşturulur ve bir kısmı memur diğer kısmı müşteri rolünü üstlenirdi. Gerçek bir bankanın tüm nitelikleri burada bulunurdu. Müşteri rolündeki talebe muhtelif devletlerin paralarından, ticaret ve banka hisselerinden getirir, banka defterlerinde muameleler icra olunurdu ve her talebe bankanın bütün şube ve kısımlarından geçer, faize kadar en güç hesapları yapabiliyordu. Usul-i defter dersinin önemli yer tuttuğu okulda Ticaret yazıhanelerinin bütün muameleleri uygulamalı olarak öğrenilirdi⁴³. Sigortacılık, muhasebe, matematik derslerinin yanı sıra Yunanca, Arapça, Almanca, İngilizce, İspanyolca, Fransızca, İtalyanca, Romence, Rusça gibi yabancı lisanların da okutulduğu⁴⁴ mektebin müfredatında resim, piyano, keman, mandolin gibi sanat dersleri de bulunmaktaydı⁴⁵. Heybeliada Rum Ticaret Mektebi'nden diploma alarak çıkanlar arasında büyük bankerler, tacirler bulunmaktadır. Örneğin 1900'lü yılların başlarında Atina Bankasının başmüdürü olan Mösyö Eliaco ve zamanın hem bankeri hem de Galata'da büyük petrol taciri olan Mösyö Arvantidis de bu okulun mezunlarından⁴⁶. Mektebin 1916 yılına kadar eğitimini sürdürdüğü bilinmektedir⁴⁷.

⁴³ Abdullah Cevdet, **a.g.m.**, s.165

⁴⁴ Kazgan, **a.g.e.**, s.440

⁴⁵ Abdullah Cevdet, **a.g.m.**, s.166

⁴⁶ Abdullah Cevdet, **a.g.m.**, s.166

⁴⁷ Nejat Gülen, **a.g.e.**, s.102

b. İzmir Aroni Ticaret Mektebi

1857 yılında kurulan Aroni Ticaret Mektebi İzmir’de açılan ilk özel Rum mektebidir. Yatılı, yarı yatılı ve gündüzlü olarak ayrılan okul, temel eğitim ve üç sınıflı gimnasyum olmak üzere iki aşamalı olup, okulda Yunan ve Latin Edebiyatı yanında Türkçe, Fransızca ve İngilizce de öğretilmekteydi⁴⁸. Dil öğretimine önem veren⁴⁹ Aroni Ticaret Mektebi’nin kuruluşundan üç yıl sonra 1860 yılında bölümleri, programları ve dersleri ile benzeri olan *Renieri Hususi Mektebi* kurulmuştur⁵⁰.

2. Yabancı Devletler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri

a. İngilizler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri

İzmir’de XIX. yüzyılda birbiri ardına açılan mektepler arasında İngilizlere ait ticaret mektepleri de vardı⁵¹. 1852 yılında Protestanlığa bağlı olarak İzmir’de kurulan gündüzlü, yarı yatılı ve yatılı olarak hizmet veren “İngiliz Barkshire Mektebi” ve yine 1859 yılında Bornova’da açılan “İngiliz Turrel Ticaret Mektebi” bulunmaktaydı. Bu mekteplerde ticaret eğitimi yanında İngilizce, Fransızca, Rumca, Türkçe, Ermenice ve Almanca gibi dil dersleri de okutuluyordu⁵². 1872 yılında İzmir’de English Commercial School yani İngiliz Ticaret Okulu kurulmuştu. Bu okul ticari işlemler ile ilgili eğitim verdiği gibi aynı zamanda yabancı dil eğitimi de göstermekteydi⁵³.

b. Diğer Devletler Tarafından Açılan Ticaret Mektepleri

Osmanlı Devleti toprakları üzerinde Ticaret mektebi açan devletler arasında Fransızlar da vardı. Fransızlar’ın kurduğu "Les Peres Lazaristes” derneği 1854 yılında

⁴⁸ Sadiye Tutsak, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)*, Kültür Bakanlığı, 2002, s.49

⁴⁹ Hüseyin ŞİMŞEK, “Bir İmparatorluk Refleksi Olarak, 19. Yüzyılda Eğitsel Etkileşim ve Sonuçları”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 3, Aralık 2013, s.87

⁵⁰ Tutsak, *a.g.e.*, s.49

⁵¹ Tutsak, *a.g.e.*, s.52

⁵² Yazar tarafından bu mektepler arasında Buca’da yatılı olarak açılan *Grenier* mektebi de sayılmaktadır. Ancak mektebin açılış tarihi belirtilmediğinden burada söylenmemiştir. Bkz. Tutsak, *a.g.e.*, s.52

⁵³ Rauf Beyru, *19.yüzyılda İzmir’de Yaşam*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s.311

İzmir'in Punto semtinde (bugünkü Alsancak) eski Fransız Serkekör Papaz Okulu binasında bir Fransız ticaret mektebi açılmış ve bu okulun adı 1909 yılında Fransız Rum Ticaret Lisesi olarak değiştirilmiştir⁵⁴.

Devlet toprakları dâhilinde ticaret mektebi açan devletlerden biri de Amerikalılardır. Bir biri ardına açtıkları mektepler arasında 1837 yılında İzmit'te bir Ticaret Mektebi de vardır⁵⁵. Bu mektepler haricinde iki mektepte ticaret derslerinin gösterildiğini görmekteyiz. Bunlardan ilki 1834 yılında Katolik dinine bağlı olarak İzmir'de kurulan bir mektepte ticarete atılmak isteyen gençler için defter tutma usullerinin gösterildiği⁵⁶ bir mekteptir. Diğeri ise İstanbul'da 1870 yılında kurulan anaokulu, ilk kısım ve orta kısımdan oluşan İtalyan Kız Ortaokuludur. Üç sınıftan oluşan orta kısmında okutulan dersler arasında Ticari Muhasebe ve Defter Tutma Usulü de bulunduğu bilinmektedir⁵⁷.

B. OSMANLI DEVLETİ'NİN RESMİ OLARAK TİCARET MEKTEBİ AÇMA DÜŞÜNCE

1. İlk Teşebbüs

Ticareti daha ileri seviyeye getirmek ve ticaret erbabı yetiştirmek adına devlet adına bir Ticaret Mektebi açmak için 1861 tarihinde ilk adım atılmıştır.

İleride ticaret için uygun mahallerde yapılmak üzere öncelikle sadece Ticarethane Dairesi'nde bir Ticaret Mektebi açılmasına karar verilmiştir⁵⁸. Alınan

⁵⁴ Salih Narin, **İzmir Levantenleri ve Kültürel Etkileri**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Diyarbakır, 2012, s.48

⁵⁵ Halit Ertuğrul, **Azınlık ve Yabancı Okulların Türk Toplumuna Etkileri**, Nesil Yayınları, İstanbul, 1998 s.162

⁵⁶ Rauf Beyru, **a.g.e.**, s.310

⁵⁷ Halit Ertuğrul, **a.g.e.**, s.194

⁵⁸ BOA., A.}MKT.MHM, 205/1, 24.C.1277 (7 Ocak 1861)

kararın kabul edilmesinden sonra ise Ticaret Mektebi'ne atanacak muallimlerin maaşları için düzenleme yapılmış⁵⁹ ve mektebin nizamnâmesi ve ders programı gazetelerde yayınlanmıştır⁶⁰. 1861 tarihli bu Nizamnâme aşağıda yer almaktadır:

ذیادہ اخذ واعطاسالیہ مآروف اولان بالجلہ مال واقربام ارستندہ پائی
 پر وجود وہیات تجارت تشکیک ایش و بونک ناچہسی اولیق اوزرہ مثلا
 تجارتیجہ دنیا نیک بر اوچسندہ ظہور ایدن ضرر و زبانی ہمسہ حال
 اور اوچندہ دخی عکس انداز اولدیغی مثلاً بولیفقہ جہ بر خاندنہ جزئیہ نیک
 دخی عموم تجارتندہ تأثیرات کلبہسی کولیکدہ اولدیغہ و بنا علیہ بر اجریک
 تزیید و محاذظہ روت و سامان ایچون بالکر حساب وقانون دکل
 ہر طرفک محصولات ارضیہ و صنایعہ و بولیفقہ جہ احوال و وقوعات
 یومہ سندن دخی خبر دار اولسی لازم بولندیغی حالده ہر نصلہ ارباب
 تجارت بیندہ درجہ ابتدا نیدہ نینسی لازم اولان علوم و فنون لایقہ
 منتشر اولہ میوب بویاسہ تجارتک مطلوب اولان درجہ بہ تمانیہ واصل
 اولہ ماسنہیب و بزد بکنہ سینی سایہ معارفوایہ جناب ملوکا نہمہ ایلرودہ
 ممالک بحر وسہ نیک سائر مواقع مقتضیہ سندن دخی بابلق اوزرہ شمعد بلیک
 درسعادندہ تجارتخانہ داروسہ داخلدہ پرمکتب تجارت تشکیکی خصوصتہ
 ارادہ اصابتعادہ جناب بادشاہی شعلق و شرفصدور یوریلہرق مکتب
 مذکورہ مدرس اولندجی علوم کفینتہ و سائرہ بہ دائر قلم التمش اولان
 نظامنامہ جہ نیک معلومی اولیق ایچون زردہ طبع و تحمیل قلمشدر اشبو
 مکتبک بعدالعبد کشادی مصمم اولدیغندن شمد بد ن شا کردانک مقداری
 یلدوب دائرہ ولوازمات سائر نیک آکا کورہ ترتیب و تجمہیری لازمہدن
 بولیمس اولمہ بہ تبعہ مسلہ وغیر مسلہ دن ذکر اولنان مکتبہ داخل اولیق
 اوزرہ سندن بولنانلرک تجارت نظارت جلیبہ سندہ مراجعتہ نظارت
 مشارالہا دائرہ سندن مخصوصا ایچلیں اولان دفترہ اسملر بنی تحریر
 ایتدیلمی لازم کلہجکی اخطارینہ ایتدار اولدی

تجارت مکتبہ دائرہ نظما منامہ در

برنی مادہ تجارت نظارتک تحت نظارت و ادارہ سندن اولیق اوزرہ
 بر تجارت مکتبہ تشکیک اولنہ جقدر

ایکینچی مادہ تجارت مکتبہ تجارتہ متعلق فنون تدریس اولنہ جعفرندن
 تبعہ دولتعالیہ دن ہر صنف تجارتار اولاندن اسنک ایدنلر و با تجارتہ مشغول
 اولہجی سائر کسندر مکتب مذکورہ انتہ جقدر

اوجینچی مادہ اشبو مکتبہ تدریس اولنہجی فنون زردہ بیان اولنور
 عا حساب

ریکہ بز و ترکیبی دخی ارمی و روم حرفایہ بازمق و اوقومق
 عا ہندسہ دن علی الاجمال اشکال و اجسام تعریف اولنہ جقدر

عادی جغایا

فانون اصول تجارت برہ و جی بہ

اصول دفتری

اتونوی بولشوق و اسنا تہذیب

جغرایانک و تاریخ عمومیک تجارتہ تعلق اولان جہتی و محصولات طبریہ
 تجارتہ بالیلہ انواع امتدہ و ہمزاتہ شدائز معلومات

اشبو فنون بر بیجی سندہ طر ذبہ تعلیم و تدریس اولنہجی و ہر رتدن
 تحصیل ایتہ بر بلہجک مواد اول امر دہامو ز اولہجی خواجہز معرفتہ
 تہذیب اولوب نظارت طرفزدن دخی تصدیق اولنہ جقدر

یائہما جت اولدیغی اوزرہ ممالک دولت علیہ نیک موقعیدہ و اراضیہ سنیک
 خاصیت طبعیہ سینی اقتضا جہ روت و ہمزاتہ عالمہ شہر تکیہ اولان
 اقالیم و بلادانک بر تجسی و بلکہ دنیا نیک بونک تجارتکا ہی اولقاعہ
 قایبات و صلاحیتی و اہالیہ سنیک دخی تجارت بولندہ ہوس و استعدادی
 بر کمال اولدیق دات و معاملات حضرت پادشاہینک تجارتجہ دخی
 ملک و تبعہ سینی و موقع اصلی و طبعیہ سندن ایچون سندی بہ قدر اجرا
 بیوردقاری نظامات و قوانینک نمرہ تعالیہ سینی اولیق اوزرہ دائرہ تجارت
 بولن خیلی وقت اولہ نسبتلہ یک چوق وسعت و چسامت کسب ایچن ایسندہ
 عصریندہ چر بان ایدن اخذ و اعطاسکی زمانک تجارتتہ مقس اولوبوب
 مناسبات و معاملات و تجارتندہ حاصل اولان وسعت سببیلہ قریب و بید

⁵⁹ BOA. A. MKT.NZD., 341/8, 20.B.1277 (1 Şubat 1861)

⁶⁰ Ceride-i Havadis, sayı:1033, s.1, 20.N.1277 (1 Nisan 1861), Tercüman-ı Ahval, numara:23, 20.N.1277 (1 Nisan 1861)

دنی مده اشبو مکتب نظام داخلی نظارت طرفین و بریله جکی
 مده لومکتب هر خصوصه بانق و بریله جکی تعلیم آه توفیقاً حرکت
 ایلک اوزره تجارت نظری طرفین معبران تجار دن اوج نفر کسسه مدیر
 تعیین اوله جقدرد و موملر موظف اولوب بواشی بالکنز معری موجب
 پرموربت عدایده جکلردر

بشعی مده درس لر ایچون تعیین اولسان وقتلرده مکتب مذکوره دولم
 ایتم اوزره بالامختص الیه جق سسا کردانک عددی غیر محدود اولوب
 ترکیه ایوا کلابوب سونلک و کندولساننک بازوسی بازوب اوقوق
 واقف حسابدن اعال اربعه بی تیلن اولقی و اخلاجه ادب اولدقلرینه
 دایر ساین اعتدال کسسه طرفیندن و بریلن شهادتنامه ابراز ایتک و مکتبک
 هر دزسته دولم ایلمک شرطلریله قبول اولنه جقدرد

ایتمی مده هر صنف تجار ازلدن قدر نلری اولوب صحیحاً شایان امانه
 اولانلر اولاندن اون نفی اسلامدن و بشریوم ولوسق و بیود ملاتلرین
 اوجاقی اوزره بکری بش نفر شا کرد مده سابقده مذکور شرائط صحیحاً
 مکتبک مع کوره آه جقدرد بولردن ماعدا مکتبه دولم ایده جک شا کردان
 درس لرک مدقی اولان اون سکرز آی ایچون بالکنزیک سکسان غروش و بریکه
 مجبور اولارب فقط اوج نسبت ایبه بشینا بهر الی ای ایچون اوچون
 آتش غروش اعطاء ایده جکلرد

بدنی مده اشبو مکتب تجارتک نظام داخلی سنده بیان اوله جقی
 وجه اوزره شا کردان هر اوج ایده بر کره امه مان اولنه جق و جماعتا انان
 شا کردان نندن تحصیل ایده ماس بولسد یعنی سالدیه طرد اولنوب ایچنه
 و بولردن ایتمی مده ایتمی مده جق ایچنه عفو اولنه جقدرد

سکرز بی مده اون سکرز ماه مدت ختاندیه تکبیل فنون ایله ایواختجان
 و برمش اولان شا کردانه بر شهادتنامه رسمی اعطاء اولنه جقدرد اولک ایو
 تحصیل ایتش اون نفر شا کرده دنی شهادتنامه دن بشقه طرف بولنندن
 هد به اولقی اوزره بجلد بعض کتاب و یاسا اثر برر مناسب شی احسان
 بیوریله جقدرد

طوقوز بی مده مکتبه شا کرد بزش اولنلردن بشقه درس وقتلری
 هر قی دسی اوکرتک اسلیان اولور ایسه خارجدن اودر برله کله جکلره
 دنی مانع اولنه جقدرد ایتمی بولنلر نظارت ایتنده اولوب شهادت نامه
 ایتمدن مجرم اوله جقدرد

ایتمی مده مکتب مذکوره دولم ایله شهادتنامه سنی المین اولنلردن
 ممالک شاهانه ده کشاد اولان محاکم تجارتک برنده استخدام قلمسنی اوزو
 ایتملر بولند بولیه یا یله جق نظام مخصوص سنه توفیقاً تعیین اولنه جق مدنده
 تجارتخانه به دولم ایله معلومانلری ایچال ایتم اوزره کندولرینه بعض
 مصالح مبارز اولنه جقدرد

ارن بی مده دردی بولدی بی مده زده ذکر اولند یعنی اوزره مکتبک
 نظامات داشایه سی ومد بزله دار تعلیمات و طوقوز بی مده دنی بیان
 اولان نظام مخصوص تجارت نظارت طرفین قلمه المین اشبو مکتب
 تجارت نظامک اجرا سنه اراده منیه حضرت پادشاهی شرفسوح
 و صدور بولدی بی حالدله الی دنی مده اجرا به قویله جقدرد

دردنی مده بیان اولند یعنی وجهله مکتب مذکور بد پرلکنده تعیین
 اولان ذرائک اساسی
 جبر به تجاری مکتب آتندن بالموجبی زاده اشرف افندی
 پارانو تجاری مکتب آتندن هو به کبر بیلوس
 بیاس افندی

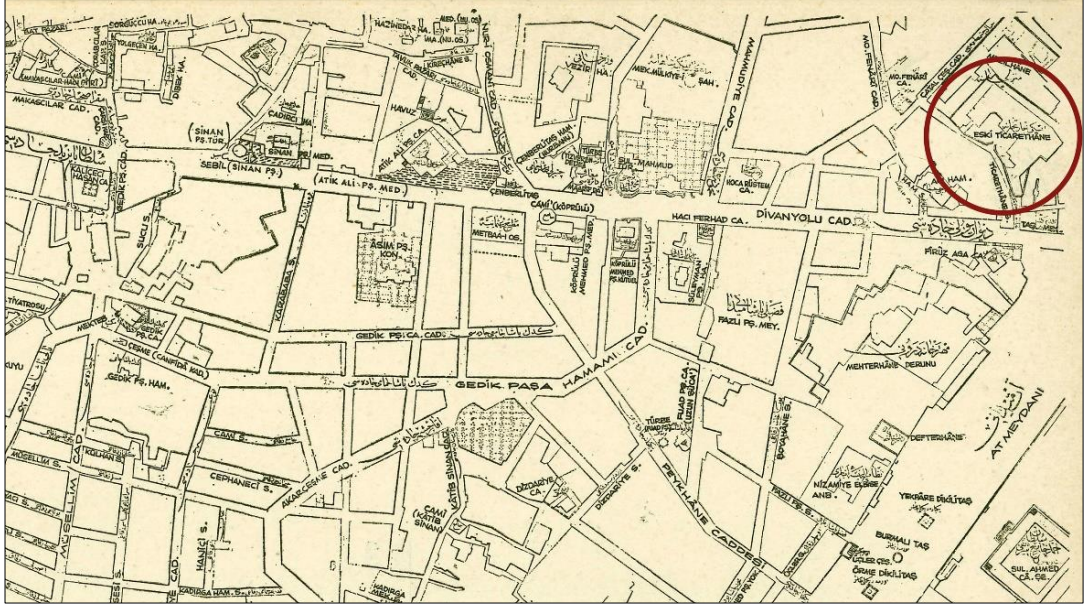
Resim II

1861 Tarihinde Açılması Planlanan Ticaret Mektebi'nin Nizamnâmesi

[Tercüman-ı Ahval, numara:23, s.1-2, 20.N.1277 (1 Nisan 1861)]

Gazetelerde nizamnâmeden önce yer alan yazıda Ticaret Mektebi'ni kurmanın gerekçeleri ifade edilmiştir: öyle ki hem toprakları ve konumu hem de ahâlisindeki ticari heves ve olgunluk vesilesiyle dünyanın en büyük ticaretgâhı olabileceken, devletin ticaretin büyümesinin durduğu ve gerilediği düşünülmektedir. Ayrıca içinde bulunulan zamanda meydana gelen gelişmelerin eski zamanın ticaretine benzemediği, ticari muameleler ve münasebetlerde meydana gelen genişleme dolayısıyla ticaret hakkında dünyanın bir ucunda olan zarar ziyanın öbür ucunda bilindiği ve hissedildiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte tüccarların servetlerini korumaları ve artırmaları için sadece hesap ve kanun değil, her tarafın tarım ürünleri, sanayi, politika ve günlük olaylarından haberdar olunması gerekirken bilinmemesi, ticaretle ilgili bilinmesi gereken ilimlerin gerektiği kadar bilinmemesi ile ticareti istenilen seviyeye getirilememesine vurgu yapılmaktadır. Bu yüzden ileride devletin çeşitli mevkilerinde yapılmak üzere şimdilik Dersaadet'te ticarethane dairesi bünyesinde bir Ticaret Mektebi kurulmasına karar verildiği anlatılmaktadır. Mektebe kayıt olmak isteyenlerin Ticaret Nezâreti'ne müracaat etmeleri ve bu hususta hazırlanan deftere isimlerini yazdırmaları istenmiştir.

Yayımlanan *Nizamnâme*'ye göre Ticaret nazırının idaresi altında kurulacak mektepte ticaretle ilgili dersler okutulacaktı. Mektebe Osmanlı Devleti tebaasındaki tüccar çocukları ve ticaretle meşgul olmak isteyen kişiler alınacaktı. Mektebe kabul edilecek talebe sayısında bir kısıtlama olmamaktaydı. Mektebe imtihanla kabul olunacak talebelerde aranan bazı şartlar vardı. Bunlar; Türkçeyi iyi anlamak, kendi lisanının yazısını yazıp okumak, akıldan dört işlem yapabilmektir. Ayrıca ahlaki terbiyeye sahip olduklarına dair bir kefil tarafından verilmiş şahâdetnâme sunması ve mektep derslerine devam etmesi de şarttı. On sekiz aylık ders ücreti bin seksen kuruş olup altı aylığı peşin diğer kısmı ise üç taksitle ödenecekti. Bu ücreti vermeye gücü yetmeyen talebeler burslu olarak kabul edilecekti. Bu talebelerin toplam sayısı yirmi beş olup on Müslüman, beş Rum, beş Ermeni ve beş kişi de Yahudi milletlerinden olacaktı.

Resim III

Ticarethane Binasında Kurulması Düşünülen Ticaret Mektebi'nin Yeri

(Ekrem Hakkı Ayverdi, **19. asırda İstanbul Haritası**, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü, İstanbul, 1958, s.B3)

Kurulmasına karar verilen mektepte talebeler her üç ayda bir kere imtihan olacaktı. On sekiz ay sonunda eğitimini bitiren ve sınavlarını iyi bir şekilde veren talebelere birer şahâdetnâme ve en iyi tahsil etmiş on talebeye şahâdetnâme haricinde devlet tarafından kitap ve uygun birer hediye verilecekti. Ticaret Mektebi'nde okutulması düşünülen dersler ise aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

TABLO II

Ticarethane Binası'nda Açılması Düşünülen Ticaret Mektebi'nin Ders Programı

Dersler
İlm-i Hesap
Tükçe yazı ve Türkçeyi dahi Ermeni ve Rum hurufatıyla yazmak ve okumak
İlm-i hendeseden alıyyü'l-cemal eşkâl ve ecsam tarif
Basit Coğrafya
Kanun-ı usul ticaret berriye ve bahriye
Usul-ı defter
Ekonomi politik ve istatistik
Coğrafyanın ve Tarih-ı Umûmînin ticarete taliki olan ciheti
Mahsulat tabii'ye-i ticariye ile Envai emti'a ve Mamulata Mütedair Malumat

Nizamnâme'nin yayımlanmasından sonra mektebe kayıt olmak isteyen talebeler için bir ilan verilmiştir. Bu ilanda Ticarethane dairesinde Mühürdarlık odasında öğrencilerin isimlerinin yazılması için defter hazırlandığı, isteyenlerin Pazar ve Cuma günleri hariç Mühürdarlık odasına müracaat etmeleri hususuna özellikle yer verilmiştir⁶¹.

Mektep için hazırlanan nizamnâme ve ilandan sonra mektebin açılması ve eğitime devam edip etmediği hakkında bir bilgi bulunmamaktadır⁶². Ancak bazı

⁶¹ **Tercüman-ı Ahval**, Numara:27,s.3 15 Şevval 1277 (26 Nisan 1861)

⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivi bünyesinde yer alan Ticaret Nezareti'ne ait '*Ticaret Nafia ve Nafia Nezaretleri*', '*Ticaret / Ticaret-Ziraat / Orman / Orman-Meadin / Orman- Meadin-Ziraat Nezaretleri*', ve Maârif Nezareti'ne ait '*Evrak odası*' kalemelerindeki 1277 tarihli dosyaların tamamına bakılmış ve mektebin ilanlardan sonraki durumuna ait bir bilgi bulunamamıştır.

kaynaklarda bu devirde mektebe kaydolacak talebe bulunmadığı da ifade edilmektedir⁶³.

2. İkinci Teşebbüs

Ticaret mektebi açılması için ikinci teşebbüs on sekiz yıl sonra 1879 tarihinde gerçekleşmiştir.

Hem zamanın gereği ve ihtiyacı olarak görülüp, devlete menfaat sağlayacağı düşünülen Ticaret Mektebi için ikinci teşebbüs Maârif Nezâreti'nden gelmiştir. İstanbul'da ticaret mektebi açılması için harekete geçen Nezâret bu mektebin idaresinin ticaret erbabından oluşturulmuş bir heyet tarafından yapılmasına karar vermiştir⁶⁴.

Maârif Nezâreti tarafından Padişah adına İstanbul'da açılması düşünülen Ticaret Mektebi'nin Maârif Nezâreti bütçesine yük olmasını engellemek amacıyla masrafların dönemin zenginleri tarafından karşılanması düşünülmüş ve yer olarak da Yeniköy'de bulunan Cezayirli Sahilhanesi⁶⁵ bu mektep için uygun görülmüştür. Sahilhane'nin Ticaret Mektebi olmasına Sultan II. Abdülhamid olumlu yaklaşmış ve mektebin tesisi, binanın teslim edilmesi konusu Bab-ı Âli'ye havale edilmiştir⁶⁶.

Mektep için yapılan bu teşebbüsün en büyük destekçisi Maârif Nazırı Mehmed Münif Paşa'dır⁶⁷. Kendisi de Ticaret Mektebi'nin tesis edilip masrafların devrin

⁶³ Osman Ergin, **Türk Maârif Tarihi**, s.1136. Osman Ergin mektebin bundan sonraki durumuna dair 'Hirfet ve ticaretin hakir görüldüğü bir devirde Türklerden buraya kaydolunacak talebe bulunacağına ihtimal verilemez' şeklinde ifade kullanmaktadır.

⁶⁴ BOA., MF.ALY., 1/80 21.Za.1296 (6 Kasım 1879)

⁶⁵ Siver Mélick tarafından Ermeni tüccar ve sarraf Cezayirlioğlu Mıgırdiç için yapılan yalıdır. 1867 yılında Mıgırdiç'in borcu nedeniyle sahilhaneye Hazine tarafından el konmuştur. Bkz. Nurcan Yazıcı, **Osmanlılar'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı**, Mimar Sinan Üniversitesi yayımlanmamış doktora tezi, 2007

⁶⁶ BOA., MF.ALY., 1/109, 26.Z.1296 (11 Aralık 1879)

⁶⁷ Asıl adı Mehmed Tahir olmakla beraber, yazılarında ve arşiv belgelerinde Münif ve Münif Paşa imzalarını kullanan Münif Paşa, Antep Nuruosmaniye Medresesi'nde başladığı eğitimini Şam Emeviyye Medresesi'nde tamamlamıştır. Eğitim öğretime her zaman önem veren Münif Paşa bu konuda makaleler yazıp çalışmalarda bulunmuştur. Özellikle kızların eğitilmesi gerektiği konusunun da öncüsü olan Münif Paşa'nın bu konudaki ilk uygulaması 3 Mart 1880'de idâdî seviyesinde açılan bir kız mektebidir. Ayrıca Maârif Nazırlığı sırasında Kıbrıs'ta bir kız mektebinin açılmasına ilişkin çalışmalar

zenginlerinden karşılanması ve Sahilhane'nin nezârete teslimi hususuna dair bir tezkire hazırlayıp sunmuştur⁶⁸.

Cezayirli Sahilhanesi hazırlanırken tamir masrafları için Padişahın ihsanda bulunacağına dair bir irade çıkmıştır⁶⁹. Bununla birlikte iradede bina içinde öncelikle talebe için taş ve tuğladan tesis edilecek koşulların her birinin ne kadar masrafla yapılabileceğinin tespit edilmesi istenmektedir.

Her ne kadar Maârif Nezâreti ile Bab-ı Âli arasında yazışmalar yapıp, Padişahın rıza ve desteği alınmış olsa da, mevcut bilgiler mektebin bu tarihte açılmadığı yönündedir. Öte yandan Ermeni tüccar ve sarraf Cezayirlioğlu Mıgırdiç'in borcu nedeniyle devlet tarafından el konulan ve ticaret mektebi için düşünülen Yeniköy'deki Cezayirli Sahilhanesi'nin ise satılıp, bedelinin bir bankaya yatırılarak faizinin açılacak ticaret mektebine harcanmasına karar verilmiş⁷⁰ kararın uygulanması da Maârif Nezâreti'ne havale edilmiştir⁷¹.

da başlatılmıştır. Münif Paşa, Cem'iyet-i İlmiyye-i Osmâniyye'deki görevi sırasında kurumun bünyesinde bir kütüphane kurulmasını sağlamış bu nedenle de ülkeye bir milli kütüphane kazandırma girişiminin öncüsü kabul edilmiştir. İsmail Doğan, "Münif Mehmed Paşa", **DİA**, cilt:32, s.9-12.

⁶⁸ BOA., İ.DH., 796/64573, 26.Z.1296 (11 Aralık 1879), lef:1

⁶⁹ BOA., İ.DH., 796/64573, 4.M.1297 (18 Aralık 1879), lef:2

⁷⁰ BOA., MF.ALY., 1/155, 30.M.1297 (13 Ocak 1880)

⁷¹ Mıgırdiç'in borcu nedeniyle Devlet tarafından el konulan Sahilhane'nin Ticaret Mektebi olarak kullanılmasından vazgeçildikten sonra binanın bulunduğu arsanın satılıp bina bedeli düşüldükten sonra kalan kısmının yarısının Sahilhane arsa hissesinin yarısına sahip olan Mıgırdiç'in kız kardeşi Mariçe Hanım'a verilmesine karar verilmiştir. BOA., MF.MKT., 80/61, 13.C.1300 (21 Nisan 1883) Ancak bu konu uzun yıllar bir sonuca bağlanamamış ve muhtelif zamanlarda gündeme gelmiştir. Sahilhane'nin yarım arsa ücreti olarak önerilen fiyatı konusunda mutabakata varılamaması meselenin hallolmasını güçleştirmiştir. BOA., M.V., 6/79, 20.Ra.1303 (27 Aralık 1885) Sahilhane binası Avusturya Sefaretine bırakıldıktan sonra dahi konu halledilememiş binanın bulunduğu arsanın yarı hissesine sahip olan Mariçe Hanım'a arsanın yarı ücretinin Hazine'den verilmesi istenmiştir. BOA., İ.ML., 14/1312, 18.Za.1312 (13 Mayıs 1895)

3. Üçüncü Teşebbüs

Ticaret Mektebi'nin açılması bir yıl sonra yeniden gündeme gelmiştir. Maârif Nezâreti, mektep binası için arayışa girmiş ve Mekteb-i Mülkiye'ye düşünülen hanelerden birinin ticaret mektebine uygun olup olmadığı müzakere olmuştur⁷². Ancak mevzubahis olan hanelerden bazılarında tamirat gerekmesi dolayısıyla masraf çıkacağı, diğerleri ise pahalı olduğundan hazineye büyük yük getireceği düşünülmüştür. Bundan dolayı mektep için Ahırkapı'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye ait bina uygun görülmüştür. Zira bina Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye küçük gelmekteydi ve okulun Gülhane'de iki sene Muhacirin Hastanesi⁷³ olarak kullanılan daireye taşınması planlanmıştır. Ahırkapı'da Mekteb-i Tıbbiye'den boşalacak dairenin de Ticaret Mektebi'ne bırakılması Maârif Nezâreti'nce uygun görülmüştür⁷⁴. Her ne kadar mektebe uygun bina bulunmuş olsa da, kuruluş bu tarihte de gerçekleşmemiş; ancak Maârif Nezâreti, Ticaret Mektebi'nden vazgeçmemiştir.

Kısa bir süre sonra İstanbul'da Maârif Nezâreti'nin idaresinde kurulması kararlaştırılan mektep için Mösyö Grati tarafından bir ders cetveli düzenlenip Ticaret Nezâreti'ne sunulmuştur. Ayrıca nezâretin programı incelemesi istenip, gerekli gördüğü takdirde yeniden düzenlenme yapılabileceği de bildirilmiştir. Sunulan bu ders cetvelinde mektebin sadece birinci senesinde okutulacak dersler ve haftalık ders saatleri mevcuttur⁷⁵. Aşağıdaki tabloda, hazırlanan bu ders programında yabancı dil olarak Fransızca ve Rumca bulunması ve İngiliz usulüne göre yani Latin harfler ile güzel yazı dersinin var olması dikkat çekmektedir.

⁷² BOA., MF.MKT., 71/96, 12.Za.1298 (6 Ekim 1881)

⁷³ Muhacirin Hastanesi Gülhane'deki Kırmızı Kışla'da yer almaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Nuran Yıldırım, **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, Darülaceze Vakfı, İstanbul, 1996, s.8

⁷⁴ Ahırkapı'daki binanın Mekteb-i Tıbbiye'ye küçük gelmesi ile alınan taşınma kararı 1894 yılında gerçekleşmiş ve mektebe Kadırga meydanındaki Menemenli Mustafa Paşa Konağı tahsis edilmiştir. Bkz. Rıza Tahsin, **Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye**, Eklerle yayınlayan: Aykut Kazancıgil, Özen Yayınları, İstanbul, 1991, s.39

⁷⁵ BOA., MF.MKT., 74/117, 8.R.1299 (17 Şubat 1882)

TABLO III**Açılması Düşünülen Ticaret Mektebi'nin Birinci Senesinde Gösterilecek Dersler**

Dersler	İçeriği	Haftalık Ders Saati
Fransızca	Grammer - imla ve insanla talimi	3
Türkçe	“ “ “ “	3
Rumca	“ “ “ “	3
Hesap		3
Coğrafya		3
Tarih		3
Hikmet ve Kimya	Malumat-ı iptidaiye	2
Tarih-i Tabii	Tüccarlığa en ziyade lüzumu olan mevadı göstermek ilm-i	2
Resim	Tahkik ve mukayese	2
Hüsn-i hat	İngiliz usulü namıyla yâd olunan hüsn-i hat usulünde talimi	2
Ticaret	Usul-i Defteriyeye dair malumat-ı umûmîye – Hesab-ı tarik ihtisariyeden – Hesab-ı Cari – Hesab-ı	3
İlm-i Ahlak	Mübadî-i Esasiye	1
		33

Bu tarihten sonra Mahmud Cevad Bey tarafından mektebin Galatasaray'daki eski Hukuk Mektebi'nin dairesinde kurulacağına dair bir bilgi⁷⁶ verilmişse de mektebin faaliyete geçtiğine dair şu an için bir bilgi bulunmamaktadır.

⁷⁶ “Dersaadet’de küşadı musammem olan Ticâret Mektebi’nin nizamnâmesi Maârif Nezaret-i Celilesi’nce dahi kabûl buyurulub mekteb-i mezburun Galatasarayındaki eski Mekteb-i Hukuk Dairesi’nde küşad olunacağı o zamanın cerâidinde görülmüşdür.”, Mahmud Cevad, **Maârif-i Umûmîye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, Matbaa-i Âmire, 1338, s.215

İKİNCİ BÖLÜM

HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ'NİN İLK DÖNEMİ

(1883-1890)

KURULUŞ-TEŞKİLAT-İŞLEYİŞ-KAPANIŞ

Maârif Nezâreti tarafından Ticaret Mektebi açma düşüncesi için özellikle üzerinde durulan husus başlangıçta İstanbul'da hükümet namına bir ticaret mektebi vücuda getirilmesi, açılan mektepte kazanılan tecrübe ve malumat dâhilinde ileride devlet toprakları üzerindeki bazı vilayetlerde böyle mektepler açılmasıydı. Ancak iki senelik zaman zarfında iki kez teşebbüste bulunan Maârif Nezâreti tarafından böyle bir ticaret mektebi kurulamamış ve bu kadar teşebbüsten sonra mektebin kurulamaması Ticaret Nezâreti'ni harekete geçirmiştir.

Subhi Paşa⁷⁷ tarafından yazılan arz tezkiresinde Ticaret'in gelişmesi ilerlemesi için gerekenlerin başında devlet toprakları dâhilinde gerekli mahallerde ticaret mektepleri kurulması ve bu kurumlarda tüccarlıkla ilgili ilimlerin çocuklara öğretilmesinin gereği vurgulanmaktadır. Bununla beraber böyle mekteplerin tesis ve kuruluşlarının aslında Ticaret Nezâreti'nin vazifesi olmakla beraber nezâret tarafından

⁷⁷ 11 Kasım 1818 Mora'nın Trapoliçe kasabasında doğan Subhi Paşa, ilk Maârif nazırı Abdurrahman Sami Paşa'nın oğludur. Kasım 1823'te ailesiyle birlikte gittiği Mısır'da on üç yaşındayken Mısır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın hususi kitabetine memur olarak girmiştir. Mısır'da önemli görevlerde bulunan Subhi Paşa, burada bulunduğu süre içerisinde Mülkiye Kalemî reisliği, Muhasebat-ı Mısriyye İdaresi Kalemî birinci başkanlığı ve Mehmed Ali Paşa'nın müsteşarlığı görevlerinde bulunup mirlivalık rütbesine yükselmiş, Mehmed Ali Paşa'nın vefatı sonrasında 1849 yılında babasıyla birlikte İstanbul'a gelmiştir. Bu tarihten sonra Meclis-i Maârif-i Umûmîyye fahri üyeliğine getirildi. Bu görevi esnasında 1851'de kurulan Encümen-i Daniş azalığı, Meclis-i Vala üyeliği, İstanbul Tahrir-i Emlak Komisyonu başkanlığına getirildi. Sultan Abdülaziz'in tahta bulunduğu dönemde 23 Temmuz 1861'de Evkaf-ı Hümayun nazırlığına getirilen Subhi Paşa bu görev sırasında yaptığı başarılı çalışmalarla nezaretin alacaklarının tahsili ve borçlarının ödenme işlemlerini hızlandırarak üç ay içerisinde 120.000 liralık borç tesviye etti. 24 Ağustos 1867'de Maârif nazırlığına getirildikten sonra iki kez Şura-yı Devlet üyeliği, dört defa Evkaf-ı Hümayun, iki defa Maliye nazırlığına getirildi. Subhi Paşa'nın bizim için en önemli görevi 9 Mayıs 1882 tarihinde getirildiği Ticaret ve Ziraat nazırlığıdır. Zira nazırlığı sırasında 1883'te Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'ni kurmuş ve programını hazırlamıştır. Ali Akyıldız, "SUBHI PAŞA, Abdülatif", *DİA*, c.37, s.450-452

öncelikle Dersaadet'in uygun mahallinde devlet namına bir ticaret mektebi kurulması planlanmıştır. Toplumun her sınıfından çocukların kabul olacağı mektepte talebeden eğitim ücreti alınacak, istihdam olunacak muallim ve memurların maaşları bu ücretlerle ödenecektir. Senelik ücret bunun için yeterli ise de birinci sene için tedarik olunacak hane kirası ve mefruşat harcamaları için sarf olunmak üzere Hazine-i celile tarafından yardım olarak yüz bin kuruş kadar bir meblağın verilmesi gerektiği ikinci ve üçüncü senelerde ise öğrencinin çoğalması ile birlikte mektebin yardıma ihtiyaç hissetmeyeceği ve etse bile çok cüzi bir masrafla idare olabileceği böyle bir hayır eserinin vücuda getirilmesi dolayısıyla belirlenen meblağın sarfı için Ticaret Nezâreti bütçesinden alınması için izin istenmiştir⁷⁸.

Ticaret Nezâreti tarafından hazırlanan bu arz tezkiresi Maârif Nezâreti'nde görüşülmüştür. Bunun üzerinde ileride devletin ticarete uygun mahallerinde açılma niyetiyle öncelikle İstanbul'da devlet adına bir ticaret mektebi kurması için bir irade hazırlanmış⁷⁹ ve buna padişahın olumlu cevap gelmiştir. Yapılan bu teşebbüs Padişahın onayını almış ve öncelikle mektebin tesisi ve idaresiyle ilgili ayrıntılı bir nizamnâme kaleme alınarak mektebe alınacak talebenin kabul olması da dâhil olmak üzere tüm şartların belirlenmesi istenmiştir.

A. NİZAMNAME

Birçok teşebbüsün ardından nihaî olarak kurulmasına karar verilen mektep için Sultan II. Abdülhamid'in de iradesi doğrultusunda Ticaret Nezâreti tarafından bir Nizamnâme layihası hazırlanmış ve Şura-yı Devlet Nezâreti'ne sunulmuştur⁸⁰. Nezâretçe hazırlanan layihada mektebin yatılı ve eğitim süresinin de iki yıl olması gerektiği belirtilmiştir.

Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi'nde görüşülen layihada belirtilen iki senelik eğitim süresi ilimlerin layıkıyla okutulması için kâfi bulunmamıştır. Bununla birlikte

⁷⁸ BOA., İ.DH., 879/70136, lef.1, 3.Ca.1300(11 Mart 1883)

⁷⁹ BOA., İ.DH., 879/70136, lef 2, 12.Ca.1300 (21 Mart 1883)

⁸⁰ BOA., ŞD., 1176/19, 08.Z.1300 (10 Ekim 1883)

mektebin yatılı olması fikri de masrafları artıracığı ve talebeden alınacak ücretin yeterli gelmeyeceği düşüncesiyle kabul edilmemiş, mektebin gündüzlü ve dört senelik olmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Şura-yı Devlet tarafından hazırlanan ve Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşülen nizamnâme son halini almış ve onaylanmıştır⁸¹. Ayrıca layihada yapılan bu değişimler hazırlanan bir tezkire ile Ticaret Nezâreti'ne iletilmiştir⁸².

25 Zilhicce 1300 (27 Ekim 1883) tarihini taşıyan nizamnâme⁸³ üç bölüm ve yirmi yedi maddeden oluşmaktadır⁸⁴.

Nizamnâme'nin 'Mevâdd-ı Umumî' başlığını taşıyan ve mekteble ilgili genel konuları ihtiva eden "*Dersaadet'de erbab-ı ticaret yetiştirilmek için 'Hamidiye Ticaret Mektebi' namıyla nehari (gündüzlü) bir mekteb tesis olunmuştur*" maddesi ile başlayan *Birinci Bölümü*'ndeki kaidelere göre mektebe kayıt olmak isteyenler on beş yaşından küçük, yirmi beş yaşından büyük olmayacaktı. Ancak bir ticaret ve sanat mağazasında çalışanlar yirmi beş yaşından büyük olsalar da istedikleri derse dinleyici sıfatıyla girebilecekti.

Toplam talebe sayısının iki yüzü geçmeyeceği belirtilen mektebe kayıt olacak talebelerin Rüştîye mekteplerinden mezun olduklarına dair diplomalarının olması gerekiyordu. Elllerinde diploma olmayanlar ise Rüştîye mekteplerinde gördükleri bir dersten giriş imtihanı olacaklardı. Bu imtihanlar mektebin muallimlerinden, Ticaret Nezâreti ve Dersaadet Ticaret Odası'ndan seçilen birer kişi ile oluşturulan heyet huzurunda gerçekleştirilecekti.

Mekteb-i Sultanî ve dengi bir mektepten diploma almış Rüştîye talebelerinin her ne kadar Ticaret Mektebi'ne imtihansız girebilecekleri belirtilse de, bu mektep talebelerinin de giriş imtihanına sokulacağı ve sınavı veremeyenlerin mektebe kabul edilmeyeceği nizamnâmede belirtilmiştir⁸⁵.

⁸¹ BOA., İ.MMS, 77/3393-1, 25.Z.1300 (27 Ekim 1883)

⁸² BOA., ŞD., 2481/25, 26.Z.1300 (28 Ekim 1883), lef 4

⁸³ BOA., A.DVN.MKL, 25/5, 25.Z.1300 (27 Ekim 1883), Bkz., Ek.13

⁸⁴ Ticaret Nezâreti'nden sunulan nizamnâme sureti otuz dört maddeden oluşmaktadır.

⁸⁵ *Nizamnâme*, Beşinci madde.

Mektep öğrencilerinin yüzde onu fakir çocukları, öksüz ve yetim öğrencilerden oluşacak ve bunlardan ücret alınmayacaktı. Diğerleri ise eğitim ücreti olarak her aya yarım altın denk gelecek şekilde üç ayda bir peşin olarak mektep sandığına ücret vereceklerdi. Ücretini ödeyen talebe mektebi terk etse ya da gönderilse de ücreti geri verilmeyecekti.

Dinleyici olanlar sadece istedikleri derse girecek ve diğer derslerden muaf olacaklardı. Tahsilleri sonunda katıldıkları dersler için tasdikname verilecekti. Bu öğrenciler mektep sandığına aylık otuz kuruş ücret ödeyeceklerdi. Eğer ticaret usulünce defter tutma dersi ve bununla ilgili derslere devam etmek isteyenler olursa onlar diğer talebelerin verecekleri tahsil ücretini vereceklerdi.

Mektep öğrencileri için bir üniforma zorunluluğu yoktu temiz olması kaidesiyle istedikleri kıyafetleri giyebilirlerdi. Ders kitapları, kâğıt, kalem ve diğer malzemeler ise mektep idaresince talebelerden ücret alınarak sağlanacaktı. Ancak isteyenler ders araç gereçlerini dışarıdan da temin edebilirlerdi⁸⁶.

Mektepte her altı ay sonunda yapılacak hususi imtihanları veren talebelere bir tasdikname verilecek ve tasdiknameyi alan talebe yalnız bir ticaret mağazasında çalışabilecek kadar ticaret malumatı bildiğini ispat etmiş olacaktır.

Mektebin özel ve genel imtihanlarının neticeleri sonrasında talebelerin sıralarının düzenlenmesi ve diplomaların dağıtılması Ticaret Nezâreti ve Dersaadet Ticaret Odası'ndan birer kişi ve mektep muallimlerinden oluşan heyet tarafından yapılacaktır.

Eğitimleri boyunca gerektiğinde öğrencilere verilecek cezalar da *Nizamnâme*'de belirtilmişti. Dört seviyeden oluşan cezaların ilki sınıfta uyarılmaktı ve bu ceza üç defa tekrar edebilirdi. İkinci olarak muallimlerin huzurunda uyarılmaktı ve iki defa tekrar edilebilirdi. Üçüncü olarak sınıfta bırakılmaktı ve iki defa tekrar edilebilirdi. Dördüncü olarak ise mektepten uzaklaştırma cezası verilirdi. Bu cezalar her hafta düzenli olarak toplanan muallim heyeti tarafından kararlaştırılırdı.

⁸⁶ *Nizamnâme*, On birinci madde.

Sınıfta uyarılma cezası direk muallimlerce icra edilebilirdi. Bir muallim böyle bir ceza uyguladığında, ilk toplantıda durumu muallim heyetine bildirir ve cezanın tarihi ile sebepleri okul defterinde talebenin isminin karşısına yazılırdı⁸⁷.

Cuma ve Pazar günleri tatil olan mektebin senelik tatilleri ise Temmuz'un on beşinde başlayıp Eylül'ün birinci günü (Rumi takvime göre) son bulacaktı.

Nizamnâme'nin 'Derslerin Enva'ı ve Derecâtı' isimli ikinci bölümünde derslerin çeşitleri, saatleri, dersler hakkında bilgi ve ders programı açıklanmaktadır⁸⁸.

Nizamnâme'nin üçüncü bölümü İdare Heyeti ve Muallimlere ayrılmıştır. Buna göre idare heyeti bir müdür, iki mubassır⁸⁹ ve kâtipten oluşacak, ayrıca mektepte gerektiği kadar da hademe bulunacaktı⁹⁰.

Müdürün vazifesi bir mualliminkinden farklı olup genel olarak mektebin idaresi, mektebin düzeni, talebelerin derslere devamı, mektebin gelirleri ve muhasebesini kontrol etmektir. Ayrıca müdür mektep muallimleriyle görüşüp ihtiyaç duyduklarını Ticaret Nezâreti'ne beyan eder, talebelerin girişi, okula kabulleri ve imtihanları ile de ilgilenirdi. Muallimlerin vazifesi ise belli günlerde ve zamanlarda eğitimi tedris eylemek ve *Nizamnâme* gereğince mektep idaresine bilgi vermektir.

Nizamnâme'ye göre mektebin müdürü ve muallim heyeti birleşip her sene eğitim dönemi bittikten sonra ayrıntılı bir rapor düzenleyeceklerdi. Bu rapor Ticaret Nezâreti'ne verilecek ve Nezâretçe eğer eksiklik görülürse bunlar rapor üzerinde gösterilecekti⁹¹. Böylelikle yeni döneme başlarken bu eksiklikler giderilmiş olacaktır.

⁸⁷ *Nizamnâme*, Sekizinci madde.

⁸⁸ *Nizamnâme*'de yer alan *Derslerin Enva'ı ve Derecâtı* bölümü "Ders Programı ve Derslerin Muhtevası" başlığı altında anlatılacaktır.

⁸⁹ Mubassır: mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzenliği sağlayan kimse. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s.769

⁹⁰ *Nizamnâme*, Yirmi ikinci madde.

⁹¹ *Nizamnâme*, Yirmi dördüncü madde.

Mektebin eğitimini yürütecek muallimler Ticaret Nezâreti tarafından seçilecekti. *Nizamnâme*'nin uygulanmasından ise Ticaret Nezâreti sorumlu tutulmuştu⁹².

B. MEKTEP BİNASI

Kurulmasına karar verilen ve nizamnâmesiyle ders programı hazırlanan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 28 Ocak 1884 tarihinde Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak Bab-ı Âli Kapalı Fırın civarında İzzet Efendi hanesi binasında⁹³ eğitime başlamıştır⁹⁴.

C. DERS PROGRAMI VE DERSLERİN MUHTEVASI

1. Ders Programı

Suphi Paşa, devlet eliyle kurulacak mektep için Fransa'da bulunan "*Ecole de Hautes Etudes Commerciales*"in programlarından ilham alarak bir ders programı hazırlamıştır. Hazırlanan bu ders programı Ticaret Nezâreti'ne sunulmuş ve uygulanabileceği doğrultusunda ayrıca onay alınmıştır⁹⁵.

Derslerin türleri önemlerine göre nizamnâmede şu şekilde sıralanmaktadır⁹⁶.

1. Ticarî ve Malî Hesap
2. Ticarî maddeler ve bilhassa Osmanlı Devleti'nin mahsulleri
3. Ticari Coğrafya ve özellikle Rumeli ve Anadolu'ya tatbiki
4. Basit ve Gelir-Giderin karşılıklı yazılması esasına dayanan defter tutma usulü
5. İlm-i servet-i milel (Ticaret ve Sınat hakkında umûmî malumat)
6. Hikmet ve kimyanın sanayiye uygulanması hakkında malumat

⁹² Nizamnâme, Yirmi yedinci madde.

⁹³ Mahmud Cevad, **a.g.e.**, s.233

⁹⁴ Mektebin binası hakkında taranan arşiv dosyalarından herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

⁹⁵ **Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nin 50.yılından Marmara Üniversitesinin 117.Yılına Armağan**, 2002, s.7

⁹⁶ *Nizamnâme*, On beşinci madde.

7. Ticaret üzerine Türkçe-Rumca ve Fransızca ve Arapça ve İtalyanca ve İngilizce yazma ve karşılıklı konuşma
8. Hukukun ilkeleri ve özellikle Ticaret ve Deniz Hukukuna dair ilkeler
9. İstanbul'un Malî ve Sanayî kurumlarında yapılan işlemlerin okunan derslere uygulanması
10. Kara kalem ve sulu boya ile basit resim

Burada açıklanan dersler bağlamında mektebin her sınıfında beşer altışar talebeden oluşturulan gruplar meydana getirilecek ve bunlar birer ticaret bankası oluşturacaklardı. Belirlenen gruplar muallimlerinin idaresinde her türlü mali ve ticari muamelelerle meşgul olacaklar bu konuda derslerde gösterilen kanunlar uygulanacaktı.

Eğitim-öğretim'in dört yıla göre düzenlendiği mektepte birinci ve ikinci seneler "İdadi" ve üçüncü ve dördüncü seneler "Fenni" olarak ikiye ayrılmıştır. Bu bağlamda mektepte "İdadi"⁹⁷ olarak okutulan birinci ve ikinci sınıflar, öğrencileri "Fenni" sınıflara hazırlama mahiyetindedir. Mektebin İdadi kısımlarının ders programları şu şekildedir:

TABLO IV

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdadi Sınıfları Birinci Sene Gösterilecek Dersler

Saat	Ders		
2	Türkçe	Sarf ve Tahlil	
2	Fransızca		
1	Fransızcadan Türkçeye tercüme		
3	Ulûm-ı Riyâziye		Ders
		İlm-i Hesâb	2
		Hendese-i Sathiyeye	1
3	Umûmî Coğrafya		
2	Târîh-i Umûmî		

⁹⁷ İ'dâdi: Hazırlanmaya mahsus yer, hazırlanma yeri. Bkz., Devellioğlu, a.g.e., s.471

2	Târîh-i Tabî’i Hayvânât bahsi		
2	Resim Hattı “taklidi”		
2	Hüsn-i Hat	Türkî	
		Fransevî	
1	Muhtasar Usul defteri		
3	Elsine-i ihtiyâriye		
2	Müzâkere		
25			

TABLO V

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdadi Sınıfları İkinci Sene Gösterilecek Dersler

Saat	Ders		
2	Lisan-ı Türki	Sarf ve	
3	Lisan-ı Fransevî	Terkîb	
1	Fransızcadan Türkçeye tercüme		
3	Ulûm-ı Riyâziye		Saat
		Hesâb-ı ezvân-ı Ekyâl	1
		Hendese-i Mücesseme ve Mesâha	1
		Cebir ve Logaritma	1
1	Coğrafya-i Osmânî		
1	Târih-i Osmânî		
2	Ulûm-ı Tabî’iye	Hikmet Kimya	Malûmat-ı İbtidaiyye
2	Târih-i Tabî’i Nebâtât		
2	Resim “Mimâri ve Menâzır”		
2	Hüsn-i Hat		Saat
		Türkî	1
		Fransevî	1
1	Usul Defteri		
3	Elsine-i İhtiyariye		
25			

Mektepte eğitim-öğretim düzenlenirken üçüncü ve dördüncü sınıfların ‘Fenni’⁹⁸ olarak okutulması kararlaştırılmıştır. Buna binaen Fennî sınıflara hazırlık için İdadi olarak okutulan birinci ve ikinci sınıflardan sonra öğrencilerin tamamen ticaretin tekniklerine göre eğitilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan Fenni sınıfların ders programları şu şekildedir:

TABLO VI

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Fennî Sınıfları Üçüncü Sene Gösterilecek Dersler

Saat	Ders		
1	Lisan-ı Türkî	İkinci sene derslerinin itmam ve ikmali	
	Lisan-ı Fransevî		
2	Muharrerat-ı Ticariye ve Türkçeye tercüme		
1	Muharrerat-ı Ticariye-i Franseviyye		
2	Ulûm-ı Riyâziye		Ders
		Hesab-ı Ticari kısm-ı sâni	1
		Muhtasar Müsellesât	1
2	Coğrafya-yı Ticarî		
1	Tarih-i Ticaret “kısm-ı evvel”		
3	Ulûm-ı Tabî’iyye		Ders
		Ticaretçe ehemmiyeti olan mebahis-i hikemiyye	1
		Kimya-yı tahlili kısm-ı evvel	2
1	Tarih-i Tabî’i “Madeniyat ve Tabakatü’l-arz”		
2	Resim “İkinci sene İdadi derslerinin mütebâkisi”		
2	Hüsn-i Hat	Ale’l-umûm Türkçe ve Fransızca talimler	

⁹⁸ Fennî: Fene mensup; fen ile ilgili olan. Bkz., Devellioğlu, a.g.e., s.294.

2	İlm-i Servet		
2	Ticaret		Ders
		Sanayi'	1
		Ve fûnûnun ticarete tatbiki	1
3	Elsine-i İhtiyâriye		
25			

TABLO VII

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Fenni Sınıfları Dördüncü Sene Gösterilecek Dersler

Saat	Ders		
2	Evrak ve muharrerat-ı ticariyenin tanzimi		Ders
		Türkçe	1
		Fransızca	1
3	Ulûm-ı Riyaziye	Riyaziye ve Hikmet ve Makinenin ticarete tatbiki	
2	Coğrafya-yı Ticari "üçüncü sene dersinin mütebakisi ve hatimesi"		
1	Tarih-i Ticaret'den "mütebakisi ve hatimesi"		
2	Kimya-yı Tahlili'nin ticarete tatbiki		
1	Tarih-i Tabî'i "ale'l-umûm Tarih-i Tabî'i"		
2	Resim "tezyînât"		
7	Fünûn-ı Ticâriye		Ders
		Emti'a-i ticariyenin ta'yin-i keyfiyatı	2
		Ticaretgâhlar hakkında ma'lumat	2
		Techîzât-ı Bahriye	1

		Memalik-i Şahanenin sanayi’ ve ahval-i maliyesi ve istatistik	2
2	Ticaret-i Berriye ve Bahriye Kavânini, Hukuk		
3	Elsine-i İhtiyariye		
25			

Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu’na göre ders programında yer alan Ticaret Tarihi dersi ile birlikte bir ilk yaşanmış ve İktisat Tarihi dersinin ilk defa okutulduğu okul Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi olmuştur⁹⁹.

Nizamnâme’ye göre her sınıf günlük beş saatten haftada yirmi beş saat öğrenim görecektir. Toplam beş saatlik teneffüs zamanları eklendiğinde de mektebin haftalık eğitim zamanı otuz saati bulacaktır¹⁰⁰. Ancak üçüncü ve dördüncü sınıfların haftalık ders saatinin toplamda yirmi sekiz olduğu dikkati çekmektedir. Bu bağlamda Ticaret Mektebi’nin dört sınıfının haftalık ders saatlerini gösteren tablo şu şekildedir:

TABLO VIII

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi’nin haftalık Ders Saatlerinin Miktarı

Dersler	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene	Dördüncü Sene
Lisan ve Edebiyat ve Muharrerat-ı Türkiyye	3	2	2	2
Lisan ve Edebiyat ve Muharrerat-ı Franseviyye	3	2	2	2
Fransızcadan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya tercüme	2	2	2	2

⁹⁹ Ahmet Tabakoğlu, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s.28. Ahmet Tabakoğlu’nun bu iddiasının doğrulanması için tarafımızca Mekteb-i Sultanî ve Mekteb-i Mülkiye gibi mekteplerin kuruluşlarından itibaren ders programları incelenmiştir. Ancak ‘İktisat Tarihi’ dersinin ilk defa Hamidiye Ticaret Mektebi’nde okutulduğunu savunmak için şüphesiz daha çok mektebin ders programının incelenmesi gerekmektedir.

¹⁰⁰ *Nizamnâme*, On altıncı madde.

Ale'l-umûm Hesab ve Hesab-ı Ticariye	2	2	2	
Hendese ve Mesaha ve Ezvan ve Ekyal ve Müsellesat ve ale'l-umûm Riyaziye	1	3	1	2
Coğrafya-yı Umûmî ve Osmanî ve Ticarî ve İstatistik	3	1	2	2
Tarih-i Umûmî ve Osmanî ve Ticarî	2	1	1	1
Tarih-i Tabî'î	2	2	2	1
Resim	2	2	1	1
Hüsn-i hat-ı Türkî	1	1	1	
Hüsn-i hat-ı Fransevî	1	1		
Usûl-i Defterî	2	1		
Elsine-i İhtiyariye	3	3	3	3
Fünun-ı Ticariye	1	2	2	
Hikmet	-	1	2	
Kimya	-	1	2	2
İlm-i Servet-i Milel	-	-	2	
Hukuk-ı Ticariyye-i Berriye ve Bahriye	-	-	1	2
Ticaret İdarehanelerinin muamelatı	-	-	-	4
Teçhizat-ı Bahriye	-	-	-	2
Memalik-i Şahanenin Müessesat-ı Maliye ve Sınaiyesi hakkında malumat	-	-	-	2
Müzakere	2	2	-	-
Toplam	30	30	28	28

Mektebin dersleri her sene için altı aya bölünmüştür. Bu tahsil müddetlerinden her birinin sonunda talebe geçen altı ay zarfında verilen derslere devam ettiklerini ve bu derslerden istifade ettiklerini muallim heyeti huzurunda imtihan ile ispatlayacaklardı. Hiçbir talebe ilk altı ay derslerinden imtihan vermedikçe ikinci altı ay derslerine devam edemeyecekti. Talebe her imtihanda kazandığı mertebeyi açıklayan birer devam tasdiknamesi alacaktı.

Tahsilleri sonunda talebeler dört sene boyunca okutulan derslerden heyet huzurunda imtihan olacaktı. Bu umûmî imtihanlarda yeterli olduklarını ispat edenler kazandıkları numaralar ile derecelerini açıklayan bir diploma alacaklar ve ispat edemeyenler başarısız olacaktı. Ancak her altı ayda bir icra olunan imtihanları vermiş olduğuna dair tasdikname alacak ve bununla birlikte talebe bir sınıfa iki seneden fazla devam edemeyecekti.

Mektepte bulunan her talebe Türkçe harici dillerden ikisinden yazışıp ve konuşabilecek kadar kabiliyetli olduğunu ispat edecekti¹⁰¹. Hazırlanan ders kitabında Fransızca lisanının da mecburi olduğu görüldüğünden talebeler bu iki dili okuyup-yazma seviyesine gelmek zorundalardı. Bununla birlikte tahsil edilecek üçüncü dilin seçimi ise tamamen tercihe bağlıydı.

2. Derslerin Muhtevası

Ders Programı oluşturulan mektep için derslerin muhtevasını anlatan Türkçe ve Fransızca bir kitap hazırlanmıştı¹⁰². Kitapta derslerin mahiyeti şu şekilde anlatılmaktaydı¹⁰³.

Elsine (Lisan): Türkçe ve Fransızca lisanlarının tahsili mektep talebeleri için mecburi olup Arapça, Rumca, Almanca, İngilizce ile İtalyanca lisanlarının seçimi isteğe bağlıdır ve birisini öğrenmesi mecburidir. Bu lisanlar ilmi kullanma, cümle bilgisi, Ticari yazışmalar, ticari raporlar ve senetlerin düzenlenmesinde gösterilir.

Hüsn-i Hat: Hüsn-i hattın defter tutma usulü ve muhasebeye uygulanması.

Resim: Resim hattı, resim taklidi, mimari resim, tezyinat ve aksam gibi teknik resimler.

¹⁰¹ *Nizamnâme*, On dokuzuncu madde.

¹⁰² Kitaba ulaşmamı sağlayan Araş. Gör. Sezai Dumlupınar'a teşekkür ederim.

¹⁰³ **Dersaadet Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Programı**, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Kütüphanesi, Tasnif No: 378,95607 Der., bkz. Ek.12

Riyaziyat: Rakamlar ile hesap, basit kesir ve dörtlü ondalık kesir, karekök, kp kök, oran-orantı, faiz hesapları, ölçekler, cebir, logaritma, trigonometrinin başlangıcı, bir alan ve ya toprak parçası gibi bir yerin ölçümüne dair malumat.

Coğrafiya ve İstatistik: Umûmî coğrafiya, Osmanlı coğrafiyası ve Dünya ticari coğrafiyası hakkında malumat, Memalik-i Osmaniye'nin tarihi ve ticari coğrafiyası, ticari mahsuller ve bunların kullanımı, ticaret nazarından dünya iklimleri. Ayrıca Memalik-i Osmaniye, Ecnebiye ve Dünyanın çeşitli mahallerindeki mali, sanayi, zirai ve ticari müesseseleri, ticaret limanları, ticaretgâh mahalleri, sanayi merkezleri, ihraç ve ithalat nakliye vasıtaları.

Tarih: Umûmî tarihin meşhur devirleri, ticaret tarihi, kuruluştan itibaren Osmanlı tarihi.

Ulumu tabiiye: Hayvanat, nebatat, madeniyat, tabakat'l-arzın (jeoloji) mühim kısımları ve özellikle ticarete ait maddeleri.

Hikmet-i tabiiye: Tabiat bilgisinin en mühim olan kısımlarının izahı.

Kimya: Umûmî kimya ve tahlili.

Hukuk: Hukukun başlangıcı, Ticaret kanunnamesi, deniz ticaret hukuku, vergi usulü, tacirlerin vazifeleri, tarafsız hukuk.

İlmi Servet-i Milel: Ticaret ve Zanaat hakkında genel malumat.

Bahriye teçhizatı: Muhtelif memleketlerde yürürlükte olan kaideler gereğince gemileri tutma kuvveti hesabı. Ahşap gemiler ve sac gemilerle bunların faydaları ve sakıncaları, yelken ile yapılan deniz seferi. En meşhur tersaneler, bahriyeye gerekli olan mühimmatın hesabı.

Ticaret: Basit ve gelir-giderin karşılıklı yazılma esasına dayanan defter tutma usulünün kuralları ve yararları, zihinden hesap yapma usulü, iktisat, satış fiyatı hesaplama, sarraflık, hakem komisyonu, cari hesaplar, umûmî fonlar, hisse senetleri, tahvilat(borç senetleri) fiyatı belirleme ve vade ile satış.

Banka Muamelatı: satış ve kar hesapları, çeşitli usullerde mukayeseli muhasebe, müfredat defteri, şirket teşkili ve feshi, ticari malların teslim ve emanet durumları,

ortak hesap muamelesi, hesapların düzenlenmesi, ihtilafli ve sürekli muhakeme, mesaili maliye, sınaie, bahriye ve ticariye ile vergilere dair raporlar.

Mutalaat-ı ticariye: Ziraât mahsul, yabancı mahsul, mensucat (dokuma-tekstil) ve boyacılıkta kullanılan maddeler, mamul mahsulat ve ticari maddelerin takdiri hakkında ameli vesait, madenler.

D. SINIF MEVCUDU

Toplam talebe sayısının iki yüzü geçmeyeceği belirtilen mektebin 1884-1885 senesinde eğitim gören talebe sayısı yüz on beş idi¹⁰⁴. Mektebin ikinci senesinde ise bu sayı doksan üçe düşmüştür¹⁰⁵. 1885-1886 senesine ait bu sayıda öğrencilerin inanç ve milletlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

TABLO IX

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1885-1886 Senesi Sınıf Mevcudu

Tebaa	Sayı
İslam	20
Rum	11
Ermeni, Katolik ve Frenk	51
Musevi	11
Toplam	93

Tablodan da anlaşılacağı üzere mektebin mevcudundaki Müslüman her ne kadar Rum ve Musevi'den çok ise de genel toplamdaki sayısı diğerlerinden daha azdır. Mevcuttaki en büyük çoğunluğu ise Ermeni, Katolik ve Frenkler oluşturmaktadır.

İlk sene yüz on beş olan öğrenci sayısının doksan üçe düşmesi de dikkati çeken ayrı bir husustur. Bu azalmanın okulun paralı olmasından kaynaklandığı ortaya

¹⁰⁴ **Tarik Gazetesi**, s.3, 16.C.1302 (2 Nisan 1885)

¹⁰⁵ BOA., A. JAMD., 350/10, 2.L.1302 (21 Temmuz 1885)

çıkılmaktadır. Zira 1887 tarihinde de azalma devam etmiş ve bu durum mektep müdürünü harekete geçirmiştir. Grati, Sadarate mektep hakkında bilgi verdiği yazısında talebe mevcudunun eğitim ücreti istendikçe bir sene zarfında yüz otuzdan atmış altıya düştüğünü bildirmektedir ki buradan da anlaşılacağı üzere mektebin 1887 tarihinde eğitim gören atmış altı talebesi bulunmaktadır¹⁰⁷. Mektepteki öğrenci sayısının 1888 tarihinde yani açıldıktan dört yıl sonra da istenilen seviyeye ulaşmadığı mevcudun yetmiş dört olduğu görülmektedir¹⁰⁸. Aşağıdaki tabloda yetmiş dört kişilik mevcutta yer alan öğrencilerin isimleri verilmektedir:

TABLO X

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1888 Senesindeki Sınıf Mevcudu

1	Mahmud Kemaleddin Efendi	26	Refik Efendi	51	Yervant Efendi
2	Ohannes Avakyan Efendi	27	Mehmed Emin Efendi	52	Pilapidas Efendi
3	Ahmed Enis Efendi	28	Ali Rıza Efendi	53	Konstantin Efendi
4	Karabet Mercan Efendi	29	Hasan Efendi	54	Ohannes Efendi
5	Mehmed Galib Efendi	30	Mıkırdıç Efendi	55	Diran Efendi
6	Nesim Efendi	31	Esail Efendi	56	Karabet Efendi
7	Vitali Efendi	32	Yuvan Efendi	57	Yervant Efendi
8	İsak Efendi	33	Vasil Efendi	58	Kirkor Efendi
9	Bülbülciyan Efendi	34	Corci Efendi	59	Leon Efendi
10	Hacik Efendi	35	Vahan Efendi	60	Jan Efendi
11	Arman Efendi	36	Agob Efendi	61	Bahador Efendi
12	Marko Efendi	37	Hermi Efendi	62	Hrant Efendi
13	Hüsrev Efendi	38	Aron Efendi	63	Mircanyan Efendi
14	Gülsan Efendi	39	Nesim Efendi	64	Agob Efendi
15	Esad Efendi	40	Aleksan Efendi	65	Soren Efendi
16	Salamon Efendi	41	Ohannes Efendi	66	Süleyman Efendi
17	Aşir Alyon Efendi	42	Ali Efendi	67	Rüstem Efendi
18	Şemseddin Efendi	43	Yani Efendi	68	Raşid Efendi

¹⁰⁷ BOA., MF.MKT., 101/121, 4.Z.1304 (25 Temmuz 1887)

¹⁰⁸ BOA., Y.PRK.MF., 1/64, 29.Z.1305 (6 Eylül 1888)

19	Devletyan Efendi	44	Adnik Efendi	69	Hüsnü Efendi
20	Karebet Efendi	45	Lui Efendi	70	Ahmed Lütü Efendi
21	Yasef Efendi	46	Papasyan Efendi	71	Hasan Hilmi Efendi
22	Bağdasar Efendi	47	Yusufyan Efendi	72	Ali Rıza Efendi
23	Fuad Efendi	48	Çukacıyan Efendi	73	Şefik Efendi
24	Selim Efendi	49	Dikran Efendi	74	Aleko Efendi
25	Ali Rasim Efendi	50	Miran Efendi		
				Toplam: 74	

E. İDARİ KADRO

Hamidiye Ticaret Mektebi'nin kurulmasından sonra mektebin idaresini yapacak kadro ve mektepte eğitim verecek muallim heyeti oluşturulmuştur. Ayrıca oluşturulan bu heyetin Ticaret Nezâreti tarafından seçilmiş bir encümen kontrolünde olması kararlaştırılmıştır¹¹⁰. Mektebin dört kişilik idare heyeti¹¹¹ kadrosu şu şekildedir:

TABLO XI

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1883 Senesi İdari Kadrosu

Görevi	Adı	Menşei
Umumî Müfettiş	Refik Bey	Ticaret ve Ziraat Nezâreti Ticaret müdürü
Mekteb Müdürü	Grati Efendi	Avrupa Encümen-i Daniş fahri azalarından ve Ulum-ı Ticariye muallimi
Umur-ı Ticariye Memuru	Hamdi Bey	Divan-ı Ahkâm-ı Adliye Mektubî Kalemi Hülefa-i sabikasından Haydar Paşa Demiryolu tahrîrat kâtibi ve Mekatib-i Âliye diplomalılarından
Ser Mubassır	Sabri Efendi	Şehremaneti kâtiplerinden

¹¹⁰ Yasemin Tümer Erdem, "II. Abdülhamit Döneminde Ticaret Eğitimi", Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan, Pegem Yayınları, s.644

¹¹¹ BOA., Y.PRK.TNF., 1/35, 15.C.1300 (23 Nisan 1883)

İdari kadrodaki kişilerin mektepteki vazifelerinin yanında başka vazifelerinin de bulunduğu görülmektedir. Bazısının mektep dışında vazifesi olduğu gibi bazılarının da öğrencilerin öğreniminde de buldukları görülmektedir. Tıpkı idari kadrodakilerden bazılarının mektep dışında vazifeleri olduğu gibi muallimlerden de mektep dışında görevleri olanlar vardı¹¹³. Buna binaen Maârif Nazırı Münif Paşa ve Mekteb Müdürü Ferdinand Grati Efendi'nin de bulunduğu on üç kişilik eğitim kadrosu ise aşağıdaki gibidir:

TABLO XII

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1883 Senesi Muallim Kadrosu

Ders	İsim	Menşei
İlm-i Servet-i Milel Hocası	Münif Paşa	Maârif-i Umumîye Nazırı
Usul-ı Tercüme ve İstatistik muallimi	Mahmud Nedim Efendi	Ticaret ve Ziraat Nezâreti İstatistik kalemi müdürü
Tarih-i Tabii Hocası	Doktor İlyas Efendi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Hıfzıssıhha muallimi
Resim Muallimi	Binbaşı Seyyid Efendi	Mekteb-i İdadi-i Şahane ve Orman-Maden Mektebi Resim muallimi
Lisan-i Türki Muallimi	Hayret Efendi	Kütüphaneler Müfettişi
Ulum-ı Riyaziye ve Usul-ı Defteri Hocası	Kolağası Asaf Bey	Mekteb-i Fünun-ı Harbiye-i Şahane topografya muavini ve Orman Maden Mektebi Ulûm-ı Riyaziye ve Topografya Hocası
Hikmet ve Kimya Hocası	Yüzbaşı Hüseyin Bey	Mekteb-i Fünun Harbiye-i Şahane ve Orman Maden Mektebi'nde Hikmet ve Kimya Hocası
Tatbikat-ı Fünun-ı Ticariye Muallimi	Grati Efendi	Mekteb Müdürü
İmla ve Hüsni Hat ve Muharrat-ı Ticariye Muallimi	Hamdi Bey	Mektebin yazı işleri memuru

¹¹³ BOA., Y.PRK.TNF., 1/35, 15.C.1300 (23 Nisan 1883)

Tarih-i Umûmî Hocası	Talat Bey	Divan-ı Muhasebat mülazımlarından Mekteb-i Mülkiye-i Şahanedan mezun
Lisan-ı Fransevî Muallimi	Gaytan Efendi	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane muallimlerinden
Hüsn-i Hat Fransevî Muallimi	Dartad Efendi	Ticaret ve Ziraat Nezâreti Tercüme Odası hulefasından
Coğrafya Muallimi	Artin Efendi	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'den mezun

Hazırlanan ilk kadroda *Nizamnâme*'de programlanan derslerin tamamına muallim ataması yapılmadığı göze çarpmaktadır. Zira yeni açılan bir mektepte birinci sınıflardan başka sınıf olmadığı düşünülduğünde programda yer alan bütün derslere hoca atanmaması olağandır. Öyle ki ilk muallim kadrosu ve ders programı karşılaştırıldığında atamaların ağırlıklı olarak birinci sınıf derslerine yapıldığı görülmektedir. İlerleyen zamanlarda ise mektebin ihtiyacına binaen memur alımları yapılmıştır. Örneğin açılışından bir yıl sonra hademe Mehmet Ali Efendi ve kapıcı Salih Efendi alınmıştır¹¹⁵. Nitekim mektebin açılışından iki sene sonra yani 1885 yılında Ticaret Nezâreti'nden Sadârete sunulan maaş cetvelini gösteren çizelgede¹¹⁶ mektebe yeni atamalar yapıldığı dikkat çekmektedir ki, bu seneye ait hocalar ve okuttukları dersler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

TABLO XIII

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1885 Tarihli Muallim Kadrosu ve Maaşları

Görevi	İsim	Maaşı
Ulum-ı Ticariye Muallimi	Müdür-i Mekteb Grati Efendi	2000
Ulum-ı Riyaziye	Kolağası Asaf Bey	500
Coğrafya-yı Umûmî ve Osmani	Tercüme-i Fünun Odası Hulefasından Artin Efendi	450

¹¹⁵ BOA., ŞD., 2481/25, lef.3., 28.M.1302 (17 Kasım 1884)

¹¹⁶ BOA., BEO. A.AMD., 350/10, 1303.M.11(20 Ekim 1885)

Coğrafya-yı Ticaret	Nafi'a Nezâret-i Celilesi Müsteşar Mu'avini Lambertidi Efendi	500
Harita ve Coğrafya ve Fransızca ve Ma'deniyat	Kâtib-i Fahri Lui Efendi	800
Usul-ı Terceme ve Kitabet-i Türki	Sa'adetlu Mahmud Nedim Bey Ticaret İstatistik Müdürü	500
Hikmet-i Tabi'yye ve Kimya	Yüzbaşı Hüseyin Muhsin Bey	450
Tarih-i Tabi'i Meclis-i Maârif Mütercimi	İzzetlu İlyas Efendi	500
Tarih-i Umûmî ve Osmani	Divan-ı Muhasebat muallimlerinden Talat Bey	450
Tarih-i Ticaret ve Hukuk	Havkocyan Efendi	500
Lisan-ı Türki ve Arabi	İbrahim Efendi	450
İmla-yı Türki	Mekteb Kâtibi Hamdi Bey	800
Hüsn-i hat-ı Fransevî	Ticaret Tercüme Kalemi hulefasından Dartad Efendi	450
Resim Muallimi	Binbaşı Seyyid Efendi	450
Lisan-ı Fransevî	Gaytan Efendi	450
Rumca Muallimi	Maârif Nezâreti Fransız Katibi Yurgoki Efendi	450
İngilizce	Ticaret Nezâreti Tercüme Odası Başkâtibi Peciri Efendi	450
İtalyanca	Ferdi	450
Mubassır-ı Evvel	Hüseyin Sabri Efendi	400
Mubassır-ı Sani	Asım Efendi	350
Bevvab	Hacı Mustafa Salih Efendi	200
3 Hademe		900
Toplam		12.450

Tablo incelendiğinde mektebin muallim kadrosuna yeni sekiz muallim eklendiği görülmektedir. Ticari coğrafya dersine Nafi'a Nezâreti Müsteşar Muavini Lambertidi Efendi, Harita ve Coğrafya ve Fransızca ve Ma'deniyat dersine Fahri Katib Lui Efendi, Ticaret ve Hukuk Tarihi Havkocyan Efendi, Türkçe ve Arapça dersine İbrahim Efendi, Türkçe İmla dersine Mekteb Kâtibi Hamdi Bey, Rumca dersine

Maârif Nezâreti Fransız Kâtibi Yurgoki Efendi, İngilizce Ticaret Nezâret-i Celilesi Terceme odası Başkâtibi Peciri Efendi, İtalyanca dersine Ferdi Efendi atanmıştır. Bu sayede hocası eksik olan dersler de tamamlanmaya başlamıştır. Dolayısıyla artık ikinci ve üçüncü sınıflar oluşmuştur. Ayrıca Mektepteki mubassır sayısı ikiye, hademe sayısı da üçe çıkmıştır. Mektebe bir de Kapı Çuhadarı yani mektepte getir-götür işlerini yapacak memur alınması istenilmişse de bu istek olumsuz karşılanmış ve mektepte bulunan hademelerin gereken işlerde kullanılması istenilmiştir¹¹⁸. Bu konuya çözüm getirmek amacıyla hademelerden Hamdi Efendinin Kapı çuhadarı olarak görevlendirilmesi istenmişse de uygun bulunmamıştır¹¹⁹.

1888 yılına gelindiğinde artık dördüncü sınıf öğrencilerinin de olduğu mektebin, birkaç ders isimleri değişikliğiyle mevcut kadrosunu koruduğu görülmektedir¹²⁰. Nitekim 1888 yılı memur ve muallim kadrosu şu şekildedir:

TABLO XIV

1888 Senesi Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Memur ve Muallim Kadrosu

Görevi	İsim
Müfettiş-i Umûmî	Refik Bey
Müdür-i Mekteb	Grati Efendi
Katib-i Tahrîrat	Hamdi Bey
Mubassır-ı evvel	Sabri Efendi
İlm-i servet-i milel Muallimi	Münif Paşa
Lisan-ı Türkçe Muallimi	Hayret Efendi
Lisan-ı Türkçe Muallimi	Asım Efendi
Fransızca Muallimi	Gaytan Efendi
Fransızca Muallimi	Levi Efendi
Türkçe Muallimi	Mahmud Nedim Bey
Lisan-ı Rumî Muallimi	Yurgoki Efendi
İngiliz Lisan Muallimi	Panciri Efendi
İtalyanca Muallimi	Ferdi Efendi
Hüsn-i Hat Muallimi	Dartad Efendi
Ulum-ı Riyaziye Muallimi	Kolağası Asaf Bey

¹¹⁸ BOA., MF.MKT., 96/78, 1305.S.24 (11 Kasım 1887)

¹¹⁹ BOA., MF.MKT., 96/77, 1305.Ca.4 (18 Ocak 1888)

¹²⁰ BOA., Y.PRK.MF., 1/64, 1305.Z.29 (6 Eylül 1888)

Resim Muallimi	Binbaşı Seyid Bey
Hikmet-i Tabi'yye ve Kimya muallimi	Yüzbaşı Hüseyin Bey
Coğrafya-yı Umûmî Muallimi	Artin Efendi
Coğrafya-yı Ticari Muallimi	Lambertidis Efendi
Tarih-i Umumî ve Osmanî Muallimi	Talat Bey
Tarih-i Ticari Muallimi	Havkoçyan Efendi
Tarih Tabii Muallimi	İlyas Efendi
Muhaberat-ı Ticariye Muallimi	Müdür-i Mekteb Grati Efendi

İlm-i Servet Muallimliği makamında 1888 tarihinden evvel Muallim Mahmud Bey¹²² vardır. Ancak Mahmud Bey'in 1888 tarihli listede yer almadığı ve mektebin idari kadrosuna son zamanlarda bir de başmubassır muavini eklendiği görülmektedir. Ancak vazifesi esnasında felç geçiren Baş Mubassır Muavini Mehmed Ali Efendi emekliye ayrılmak istemiş ve Maârif Nezâreti Emekli Sandığına durumu bildirmiştir¹²³. Şura-yı Devlet'ten çıkan karar ile Mehmed Ali Efendi'nin emekli maaşı yüz elli kuruş olarak belirlenmiştir¹²⁴.

F. MEZUNİYET

1. Öğrencilerin Mezuniyet Sınavları

Daha önce *Nizamnâme* maddeleri açıklanırken de belirtildiği gibi mektepte okuyan talebeler, öğrenim gördükleri altı ay sonunda özel imtihanlara ve mezuniyetleri sırasında yapılacak genel imtihana gireceklerdi. Talebelerin altı ay sonunda derslerden istifade ettiklerini ispat etmek için girecekleri özel imtihanlar muallim heyeti huzurunda gerçekleşecekti. Bu sınavlarla başarılı olanlara kazandıkları mertebeyi açıklayan birer devam tasdiknamesi verilecek, başarısız olanlar ise diğer altı ay derslerine devam edemeyecekti.

¹²² BOA., MF.MKT., 93/72, 6.B.1304 (31 Mart 1887)

¹²³ BOA., MF.MKT., 112/95, 23.M.1307 (19 Eylül 1889), BOA., MF.MKT., 113/9, 11.S.1307 (7 Ekim 1889)

¹²⁴ BOA., ŞD., 895/46, 18.R.1307 (12 Aralık 1889)

Dört yıllık eğitim sonunda talebeler eğitim süreleri boyunca gördükleri derslerden heyet huzurunda genel imtihana girecekler ve bu imtihanda yeterli olduklarını ispat edip başarılı olanlar, imtihanlarda aldıkları notları açıklayan bir diploma alacaklardı.

Mektepten mezun olacak öğrencilerin gireceği genel imtihanlara Ticaret Odası azalarından seçilen kişilerin de katılması gerekmekteydi. Bu bağlamda mektebin dördüncü yılında Rumi takvime göre Haziran ayının yirmi ikinci günü başlayıp Temmuz ayının yirmi ikinci gününe kadar sürecek imtihanlara Ticaret Odası azalarından seçilecek kişilerin katılmaları istenmiştir¹²⁵. Bu azaların seçiminden ise Nafia ve Ticaret Nezâreti¹²⁶ sorumlu tutulmuştur.

2. Mezunlara İcazetnamelerin Törenle Verilmesi

Mektebin özel ve genel imtihanlarından sonra talebelerin sıralarının düzenlenmesi ve diplomaların dağıtılmasının Ticaret Nezâreti ve Dersaadet Ticaret Odası'ndan birer kişi ve mektep muallimlerinden oluşan heyet tarafından yapılacağı *Nizamnâme*'de kararlaştırılmıştır.

Mektepten mezun olanlara verilecek icazetnameler düzenlenen bir törenle dağıtılacaktır. Nitekim yapılan ilk mezuniyet töreninde Baştabib Mavroni Paşa ve Mekatib-i Aliye Müfettişi İlyas Efendi ve mektebin muallim kadrosu hazır bulunmuş ve mezun olanlara icazetnameleri dağıtılmıştır¹²⁷. Bununla birlikte bu eğitim yılı sonunda on dört muallim, kâtip ve ser mubassırın da ödüllendirilmesi Maârif Nezâreti'nden istenmiştir¹²⁸.

¹²⁵ BOA., MF.MKT., 94/19, 24.N.1304 (16 Haziran 1887)

¹²⁶ BOA., MF.MKT., 94/30, 04.L.1304 (26 Haziran 1887)

¹²⁷ BOA., MF.MKT., 96/48, lef:1, 14.R.1304 (6 Haziran 1887)

¹²⁸ BOA., MF.MKT., 96/48, lef:3, 14.R.1304 (6 Haziran 1887)

3. İlk Mezunlar ve İstihdamları

1884 tarihinde eğitime başlayan Hamidiye Ticaret Mektebi ilk mezunlarını 1887 yılında vermiştir.

Mektepten mezun olan talebeler¹²⁹ tarafından takdim edilen arzuhaller doğrultusunda birer hizmete tayinleri hususunda irade hazırlanmış ve Sadârete havale edilmiştir¹³⁰.

Devlete memur yetiştirmek üzere tesis olunmamış olan Ticaret Mektebi'nden mezun olan talebelerin istihdam olunmak arzusunda bulunmaları, mektebin teşkilindeki esaslara uygun olmayacağı gibi ileride mezun olarak çıkacak talebe için de kötü örnek olacağı endişesi taşımakla beraber bir kereye mahsus ticaretin gelişmiş olduğu İzmir, Selanik, Trabzon ve Samsun vilayetlerinde uygun hizmet bulunması kararı Meclis-i Vükelaya iletilmiştir¹³¹. Aşağıdaki tablo bu düşünce doğrultusunda hazırlanan birinci listedir ki mezun olan öğrenciler ve istihdam alanları yer almaktadır.

TABLO XV

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İlk Mezunları ve Düşünülen İstihdam Alanları¹³²

İsim	İstihdam Yeri
Ohannes Avakyan	İzmir
Karabet Mercan	İzmir
Nesim	Bank-ı Osmani
Vitalis Rodini	Duyun-ı Umûmîye
Karabet Pakradoni	Duyun-ı Umûmîye
Hacik Tokadliyan	Duyun-ı Umûmîye
İshak Elfandari	Duyun-ı Umûmîye
Hüsrev Manolyan	İzmir
Bülbülciyan Artin	Trabzon

¹²⁹ Mahmud Cevad, **a.g.e.**, s.259 Mahmud Cevad 1304 Senesi Maârif ile ilgili gelişmeleri yazdığı bölümünde Ticaret Mektebi'nin 1304 senesinde on üç mezun verdiğini ifade etmektedir. Ancak bu sayının belirtilenden fazla olduğu arşiv belgelerinde isimleri ile beraber görülmektedir.

¹³⁰ BOA., İ..DH., 1018/80347, 02.Ca.1304 (27 Ocak 1887)

¹³¹ BOA., MF.MKT., 94/163, 27.Za.1304 (17 Ağustos 1887)

¹³² BOA., MF.MKT., 94/163, lef.1, 27.Za.1304 (17 Ağustos 1887). Ek.2

Arman	Reji
Dikran	Reji
Agob Pafradonya	Samsun
Marko Alişahun	Reji
Soren	Selanik

Mektebin ilk mezunlarının istihdamları için düzenlenen ikinci liste ise aşağıda yer almaktadır. Ancak bu iki liste karşılaştırıldığında ikinci listedeki istihdam yerlerinin daha ayrıntılı olarak belirtildiği, ayrıca Servet Kirkoryan isimli bir mezunun daha eklendiği görülmektedir¹³³.

TABLO XVI

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İlk Mezunları İçin Düşünülen İstihdam Alanları

Mezuniyeti	Tahsil Müddeti	Mezuniyet Tarihi	İstihdam Yeri	İsim	Yaş
Giresun Rüşdiyesi	2	14 Teşrinisani 1302	Taşralarca Mekteb-i idadi müdürlüğü gibi bir memuriyet	Hüsrev Efendi	21
Mekteb-i Sultani	$1\frac{2}{2}$	14 Ağustos 1302	Hazine-i Hassa-i şahane gümrük ve umur-ı şehbenderi muavinliği	Ohannes Avakyan Efendi	24
Venedikde Murad Rafael Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Dersaadet'de gümrük hizmeti	Asitaneli Karabet Efendi	22
Kamanto Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Şehbender muavinliği veyahut Tercüme kalemi	Asitaneli Nesim Serveran	21
Mekteb-i Sultani	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Gümrük veyahut şehbender muavinliği	Asitaneli Hacik Efendi	23

¹³³ BOA., MF.MKT., 94/163, 27.Za.1304 (17 Ağustos 1887) , lef.4 bkz. Ek.3

Ortaköy'de Hayikran Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Bank-ı Osmani ve Duyun-ı Umûmîye	Çemişgezekli Karabet Efendi	26
Nafia Mühendis Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Rusumat veyahut Duyun-ı Umûmîye	Ordulu Artin Efendi	24
Üsküdar'da Berberyan mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Duyun-ı Umûmîye-i Maliye	Ordulu Dikran Efendi	24
Venedikde Murad Rafael Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Duyun-ı Umûmîye veyahut Bank-ı Osmani	Asitaneli Arman Efendi	27
Kamanto Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Gümrük veyahut Hariciye	Asitaneli İsak Efendi	23
Kamanto mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Bu dahi	Asitaneli Vitalis Efendi	22
Ortaköy'de Lakanat Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Bank-ı Osmani ve Duyun-ı Umûmîye	Servet Kirkoryan Efendi	25
Galata'da Ermeni Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Vatanca veyahut Dersaadet ve taşraca bir memuriyet	Erzincani Agob Efendi	22
Ortaköy'de Çayka Famyne Mektebi	$2\frac{1}{2}$	14 Ağustos 1302	Duyun-ı Umûmîye veyahut Banka memuriyeti	Asitaneli Soren Kirkoryan Efendi	25
---			Banka	Asitaneli Marko Efendi	

Mektebin ilk mezunlarının istihdamları için yapılan bu çalışmada mektep mezunlarına Taşrada Mekteb-i İdadi müdürlüğü, Hazine-i Hassa-ı Şahane, gümrük ve Umur-ı Şehbender muavinliği, Dersaadet'de gümrük hizmeti, Bank-ı Osmani ve Duyun-ı Umûmîye'de memurluk gibi vazifeler verilmesi düşünülmüştür. Ancak hazırlanan bu listeler fiiliyata geçmemiştir. Bundan dolayı daha önce istihdam olma arzusuyla dilekçe veren talebeler için Meclis-i Vükela harekete geçmiş ve bu talebelerin Duyun-ı Umûmîye, Reji idaresi ve Devletin en iyi ticaret mahallerinden olan İzmir ve Selanik vilayetlerinde mektepte aldıkları eğitim doğrultusunda istihdam

olacakları birer hizmet yeri bulunması için gereken yerlere tavsiyename yazılmasına karar verilmiştir¹³⁵.

Meclis-i Vükela'nın aldığı karardan bir süre sonra ise Hamidiye Ticaret Mektebi'nden şahâdetnâme ile çıkmış olan on bir kişi tarafından istihdamları için tekrar arzuhal yazılmıştır. Dilekçeleri Mavroni Paşa vasıtasıyla takdim edilmiş ve bu doğrultuda on bir talebenin Devlet hizmetinde istihdamları için irade-i seniyye hazırlanmıştır¹³⁶. Meclis-i Vükela'nın verdiği karardan bir ay sonrasına ait olan bu irade ile istihdam olunacak talebe sayısının on bire düştüğü görülmektedir.

Devlet hizmetinde istihdamları için irade-i seniyye bulunan on bir talebeden Arman Efendi'nin Şirket-i Hayriye'de çalışmak arzusunda bulunması üzerine Maârif Nezâreti Arman Efendi için Şirket-i Hayriye idaresinde uygun bir hizmet bulunup yerleştirilmesi için Ticaret Müdürü Refik Bey'den talepte bulunmuştur¹³⁷. Mezuniyetin üzerinden bir yıl geçmesine rağmen herhangi bir işte istihdam olunmayan mektebin ilk mezunlarından Agob Pafradonya'nın da Ziraat Bankası'nda bir memuriyette istihdam olunmak istemesi üzerine durum Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne bildirilmiştir¹³⁸.

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi kapalıyken dahi bu listede yer alan mezunlarından istihdam isteğinde bulunanlar oluyordu. Örneğin eski mezunlardan Artin Belilciyan Efendi'nin bu doğrultuda verdiği arzuhal neticesinde Duyun-ı Umûmîye idaresinde münasib bir işte istihdam edilmesi uygun bulunmuştur¹³⁹.

¹³⁵ BOA., M.V., 23/58, 9.Z.1304 (29 Ağustos 1887)

¹³⁶ BOA., İ..DH., 1052/82584, 29.M.1305 (17 Ekim 1887)

¹³⁷ BOA., MF.MKT., 95/54, 7.S.1305 (25 Ekim 1887)

¹³⁸ BOA., MF.MKT., 103/16, 4.Ra.1306 (8 Kasım 1888)

¹³⁹ BOA., MF.MKT., 238/50, 2.C.1312 (1 Aralık 1894)

G. HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ BİNASINA YENİ KURUMLARIN İLAVE EDİLMESİ

Hamidiye Ticaret Mektebi kurulduktan dört yıl sonra binasına yeni kurumların ilave edilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Bunların mekteple doğrudan bir bağı olmayıp tamamen binasındaki odaların kullanılmasına yöneliktir.

1. Patent ve Kupon İdaresi

1888 yılında mektebin bulunduğu binadan bazı odalar Patent İdaresi tarafından istenmişse de binanın başka bir amaçla kullanılmasının uygun olmadığı düşüncesiyle bu istek reddedilmiştir¹⁴⁰.

İsteğin reddedilmesinden bir yıl sonra Ticaret Mektebi'nin idaresinde bulunan boş oda Kupon İdaresi tarafından kuponların saklanması için istenmiş, odanın teslimi için ise Maliye Nezâreti tarafından bir tezkire düzenlenmiştir. Ancak Maârif Nezâreti, odanın Kupon İdaresince kullanılmasının uygun olmayacağı ve mektebin ihtiyaçlarını kısıtlayacağı nedeniyle bunu kabul etmemiştir¹⁴¹.

Konu bir süre sonra tekrar gündeme gelmiştir. Daha önce teklifi reddeden Maârif Nezâreti bu tutumunu sürdürmemiş ve mektep idaresinden Kupon İdaresi heyetinin ikameti için mektep binasındaki uygun olan oda sayısının ve mektebin hangi katında olduğunun bildirilmesi istemiştir. Fakat mektep idaresi tarafından yazılan cevapta heyetin Kupon idaresinin değil Patent idaresinin heyeti olduğu ve mektebin üst katında bulunan bir büyük salon ile dört odanın tahsis edildiği bildirilmiştir¹⁴².

2. Dilsiz Mektebi'nin Kurulması

Hamidiye Ticaret Mektebi'nin müdürü Grati Efendi Osmanlı Devleti'nde dilsizler için bir mektep bulunmaması üzerine harekete geçmiş ve otuz öğrencilik bir

¹⁴⁰ BOA., MH.MKT., 97/43, 20.C.1305 (4 Mart 1888)

¹⁴¹ BOA., MH.MKT., 109/82, 04.Za.1306 (2 Temmuz 1889)

¹⁴² BOA., MF.VRK., 7/101, 18.Z.1306 (15 Temmuz 1889)

mektepe tasarlamıştır. Buradaki öğrenciler hem dini bakımdan eğilecek hem de anne ve babaları ile iletişim kurarak kendilerini ifade edebilmeleri öğretilcekti¹⁴³.

İstanbul'da dört yıllık eğitim süresi ile ücretsiz ve gündüzlü bir dilsiz mektebi açılması için Maârif Nezâretince bir takrir hazırlanıp Meclis-i Mahsusa'ya sunulmuştur. Hazırlanan takrirdede Mektebin Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi bünyesinde ve onun ödeneği ile idare edilebileceği ifade edilmiş ve takrir Meclis-i Mahsusa tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine durum Sultan II. Abdülhamid'e arz edilmiş ve padişahın iradesi ile 24 Haziran 1889'da Dilsiz Mektebi'nin kuruluşuna karar verilmiştir.

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi bünyesinde 30 Eylül 1889 tarihinde yirmi öğrencisiyle Dilsiz Mektebi açılmıştır. Ancak 1890 yılında Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi kapatılmış ve bina Dilsiz Mektebi için müstakil bir hale gelmiştir. Herhangi bir ödeneği olmayan mektep kapatılan Ticaret Mektebi ödeneğinden ihtiyaçlarını karşılamıştır¹⁴⁴. Dilsiz Mektebi'nin açılışından bir buçuk yıl sonra 17 Mart 1891 tarihinde bünyesinde Âmâlar Mektebi açılmış ve Dilsiz ve Âmâ Mektebi olarak anılmaya başlanmıştır. Kuruluşundan iki yıl sonra da Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin kurulduğu binadan taşınmıştır¹⁴⁵.

H. HAMİDİYE TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ'NİN KAPANIŞI

1. Ekonomik Sorunlar ve Mektebin Maârif Nezâreti'ne

Bağlanması

Hatırlanacağı üzere mektebin kuruluşuna karar verildikten sonra Ticaret Nezâreti bir nizamnâme layihası hazırlamış ve Şura-yı Devlet'e sunmuştu. Ancak layihada yer alan mektebin yatılı olması fikri masrafların artacağı ve talebeden alınacak ücretin yeterli gelmeyeceği düşüncesiyle kabul edilmemiş ve mektebin gündüzlü olmasına karar verilmişti. Maârif Nezâreti tarafından 1879 tarihinde yapılan ikinci girişimle açılacak Ticaret Mektebi'nin masraflarının devrin ileri gelen

¹⁴³ Fatih Demirel, **Dilsiz ve Âmâ Mektebi**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013, s.26

¹⁴⁴ BOA., MF.MKT., 112/140, 04.S.1307 (30 Eylül 1889)

¹⁴⁵ Demirel, **a.g.e.**, s.27-33

zenginlerinden karşılanacağı belirtilmiş, nihai kuruluşu gerçekleştiren Ticaret Nezâreti'nin böyle bir talebi olmadığı ve kendi bütçesinden masrafları gidermeye çalıştığı görülmüştür.

Ticaret Nezâreti mektep masraflarını kendi bütçesinden karşılamaya çalışsa da Mekteb için ayırdığı 100.000 liralık tahsisat masrafları karşılayamamaktadır. Zira mektebin açılışından kısa bir süre sonra Mekteb Müdürü tarafından mektep talebesinin istenilen sayıda olmaması nedeniyle meydana gelen durum ile ilgili bir arzuhal hazırlanmış ve bu doğrultuda mektep eksiklerinin giderilmesi için ricada bulunulmuştur. Ayrıca arzuhalin devamında ek olarak mektebin muallim maaşları ve bir takım masrafları için gereken ücretler hakkında çizelge hazırlanmıştır¹⁴⁶.

Çizelgeye göre memur, muallim maaşları ve masraflar senelik toplam bedel 285.000 lira tutmaktadır. Ticaret Nezâreti'nin ayırdığı 100.000 lira¹⁴⁷ ve öğrenciden toplanması beklenen 60.000 lira bu bedelden düşüldüğünde ortaya 125.000 liralık bir açık çıkmaktadır¹⁴⁸. Nitekim hazırlanan bu çizelge aşağıdaki gibidir:

TABLO XVII

Müdür Grati tarafından hazırlanan 1300-1301 yılı Bütçe Çizelgesi

Ücret	Aylık	Senelik
Hane bedeli	1.250	15.000
Ulum ve Fünunun Ticarete Tatbiki, Usul-ı Ticariye dersleri muallimi ve Mektep Müdürü Grati Efendi'nin maaşı	4.000	48.000
Mektebin umur-ı ticariye ve hesabiye memuru maaşı	1.000	12.000
Ser Mubassır maaşı	800	9.000
Mubassır-ı Sani maaşı	500	6.000
Biri 300 diğeri 250 kuruştan iki nefer hizmetçi maaşı	550	6.600
Ser Hademe maaşı	500	6.000
Kapıcı maaşı	250	3.000
Maârifat-ı Umûmîye ve müteferrik tahsisati	1.000	12.000
Gücü yetmeyen öğrenciler için kitap ve tahsil gereçleri ücreti	1.000	12.000

¹⁴⁶ BOA., Y.PRK.MF., 1/33, 14.L.1301 (1 Ağustos 1884)

¹⁴⁷ Mektebin kuruluşunda 100.000 liralık bu ücretin bir kereye mahsus Hazine-i Celile'den alınacağı belirtilmişti. Ancak Müdür Grati Efendi yaptığı çizelgede bu ücreti senelik olarak göstermiştir.

¹⁴⁸ BOA., Y.PRK.MF., 1/33, 18.Ş.1301 (13 Haziran 1884), lef.4

Lisan ve Edebiyat-1 Türki muallimi maaşı	1.000	12.000
Lisan ve Edebiyat-1 Türki muallim muavini maaşı	600	7.200
Lisan ve Edebiyat-1 Fransevî muallimi maaşı	1.000	12.000
Lisan ve Edebiyat-1 Fransevî muallim muavini maaşı	600	7.200
Elsine-i İhtiyariye ders beş muallim maaşı	2.000	24.000
Hüsn-i hat-1 Türki muallim maaşı	400	4.800
Hüsn-i hatt-1 Fransevî muallim maaşı	400	4.800
Ulum-1 Riyaziye muallimi maaşı	1.000	12.000
Coğrafya ve İstatistik muallimi maaşı	1.000	12.000
Tarih-i Osmani ve Umûmî muallimi maaşı	600	7.200
Tarih-i Ticaret muallimi maaşı	800	9.600
Ulum-1 Tabî'yye muallimi maaşı	1.000	12.000
Kavânini muallimi maaşı	800	9.600
İlm-i Servet-i Milel muallimi maaşı	800	9.600
Emtia-i ticariye ve Tahfîrat-ı bahriye derslerine müdavemet etmek üzere fûnun-ı ticariye hocası müdür Grati Efendi'nin muavin maaşı	1.000	12.000
Toplam:		285.000 Lira
Mektep namına Ticaret ve Ziraat Nezâret-i Celilesi'nin Senelik tahsisatı	100.000	160.000
Öğrenciden toplanması beklenen miktar	60.000	
Senelik toplam fark:		125.000 Lira

1884 senesi başında mektebe kayıt olan ve kayıt olması beklenen talebe ve alınacak ücret ve Nizamnâme gereği alınması gereken talebe miktarı ve alınması tahmin edilen talebe ücretlerinin miktarı dolayısıyla hazırlanan iki tabloda bütçe hesaplamasına baktığımızda mektebin kendi muhasebesinde 62.000 kuruş miktarında bir açık olduğu görülmektedir¹⁵⁰. Buna göre hazırlanan iki tablo aşağıda yer almaktadır.

¹⁵⁰ BOA., ŞD., 2481/25, 28.M.1302 (17 Kasım 1884), lef.2

TABLO XVIII

1884 Senesi Başımda Mektebe Kayıt Olan ve Kayıt Olması Beklenen Talebe ve Alınacak Ücret

	Bu sene alınan ve alınması tahmin edilen talebenin miktarı	Bir talebe için aylık ücret	Aylık ücret miktarı	Senelik ücret miktarı
Bu sene alınmış olan talebenin miktarı	40	50	2.000	24.000
Talebe olarak bu sene için kaydolması tahmin edilen	20	50	1.000	12.000
				36.000

TABLO XIX

Nizamnâme Gereği Alınması Gereken Talebe Miktarı ve Alınması Tahmin Edilen Talebe Ücretlerinin Miktarı

	Nizamnâmeğe göre alınması gereken talebe	Bir talebenin ücreti	Aylık ücret	Senelik ücret
Ücretli olarak alınacaklar	180	50	9.000	98.000
Ücretsiz olarak alınacaklar	20	0	0	0

İleride de bahsedeceğimiz üzere ekonomik sıkıntıları gidermek için bir takım çözümler üretmeye çalışılmış, burslu okumak isteyen öğrencilerin tahsil ücretlerinin karşılanması için zaman zaman piyango biletlerinin kullanıldığı görülmüştür. Ancak mektebin yaşadığı ekonomik sorunlar ders araç ve gereçlerinin temininde dahi

sıkıntıya yol açmıştır. Zira mektep idaresi hikmet, kimya ve teçhizat-ı bahriye dersleri için gerekli alet ve edevat ile ilgili defter hazırlayıp eksiklerin bedellerinin ödenmesi için Ticaret Nezâreti'ne müracaat etmişlerdir¹⁵².

Her ne kadar açılışın üzerinden belli bir süre geçmiş olsa da mektepte bulunan öğrenci sayısı ve buna bağlı olarak onlardan alınan ücretin sayısındaki azlık sebebiyle mektep maddi sıkıntı yaşamaya devam etmektedir. Bu durum üzerine müdür, muallim heyeti ve hademenin maaşını gösteren yeni bir pusula hazırlanarak Meclis-i Vükela'ya iletilmiştir. Bu pusulada maaş ve masraflar aylık dokuz bin dört yüz kuruş (yıllık 112.800 kuruş) olarak gösterilmiştir. Fakat mektepteki mevcut öğrenciden yıl için alınacak ücretin en fazla otuz altı bin kuruşa ulaşabileceği belirtilmiş ve meydana gelecek yetmiş altı bin kuruşluk açığı kapatmak için de geçici olmak şartıyla Ticaret Nezâreti bütçesinden yüz bin kuruş istenmiştir¹⁵³.

1886 yılının Temmuz ayında Mektebin tahsisatında düzenleme yapılmasına karar verilmiştir¹⁵⁴. Ancak karardan kısa bir süre sonra Dâhiliye Nazırı Münir Paşa'nın başkanlığında Adliye Nazırı Cevdet Paşa, Hazine-i Hassa Nazırı Agob Paşa, Maliye Nazırı Zihni Paşa, Nafia Nazırı Zühdi Paşa ve Rüsumat Emmini Edib Efendi'den oluşan Islahat-ı Maliye Komisyonu'nun¹⁵⁵ kararıyla, bütçesinin güçlendirilmiş olması dolayısıyla, Hukuk, Ziraat ve Kız Sanayi Mektepleriyle beraber Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin de Maârif Nezâreti'ne bağlanmasına¹⁵⁶ karar verilmiştir. Bu konu için Nafia ve Ticaret Nezâreti tarafından bir tezkire hazırlanmıştır. Meclis-i Mahsus'da görüşülen bu tezkire sonucunda üç mektebin de Maârif Nezâreti'ne verilmesi ve masraflarının da Maârif için tertip edilen yeni gelirlerden ödenmesi uygun görülmüş¹⁵⁷ ve Meclis-i Mahsus-ı Vükela tarafından bir mazbata hazırlanmıştır.

¹⁵² BOA., ŞD., 1178/9, 25.Ca.1302 (12 Mart 1885)

¹⁵³ BOA., MV.,5/56, 04.M.1303 (13 Ekim 1885)

¹⁵⁴ BOA., ŞD., 1180/32, 20.L.1303 (22 Temmuz 1886)

¹⁵⁵ Islahat-ı Maliye Komisyonu, ayrıntılı bilgi için bkz., Ö. Faruk Bölükbaşı, **Tezyid-i Varidat ve Tenkihi Masarifat II.Abdülhamid Döneminde Mali İrade**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, 2005

¹⁵⁶ M.Cevad, **a.g.e.**, s.258

¹⁵⁷ BOA., İ..MMS., 78/3736, 3.R.1304 (30 Aralık 1886), lef.1

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi yapılan bu girişimlerin ardından 1886 yılının Aralık ayında memur ve muallim maaşları ile tüm masraflar dâhil olmak üzere aylık 9.500 lira ile Maârif Nezâreti'ne intikal edilmiştir. Alınan kararların uygulanması için bir de İrade-i Seniyye hazırlanmış¹⁵⁸ ve mektebin diğer mekteplerle birlikte Maâriife bağlanması onaylanmıştır.

Mektebin Maârif Nezâreti'ne havalesinden sonra ekonomik sorunları halledilememiş ve kısa bir süre sonra maaşlar konusu ile ilgili sıkıntı yaşanmaya başlanmıştır.¹⁵⁹ Bununla birlikte sıra, yazıhane, yazı tahtası, kundura dolabı, kurşuni yazı hokkası gibi mektep ihtiyaçları için gereken 2.280 liralık ücretin karşılayamaması sonucu gerekli miktarın gönderilmesi için dahi Maârif Nezâreti'ne müdüriyetçe yazı gönderilmiştir¹⁶⁰. Ancak mektepte talebeden senelik eğitim ücretini toplama konusu zaman geçtikçe daha fazla sıkıntıya yol açmaya başlamıştır.

Talebeden alınan ücret mektebin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olmadığı gibi ücret talep edildikçe öğrenciler mektebi terk etmeye başlamış ve mektebin mevcudu günden güne azalmıştır. Mevcudun azalması mektebin ekonomik olarak sıkıntıya düşmesi üzerine Mektep müdürü Grati Efendi bu durumu Maârif Nezâreti'ne bildirmiştir¹⁶¹. Zira nizamnâme gereğince talebeden her ay yarım altın alınması usulüne mümkün mertebe dikkat edilmişse de, o sıralarda mektepte bulunan altmış altı talebeden yirmi beşi gayr-ı muntazam bir şekilde ücret ödemekte ve geri kalanı da eğitim ücretini ödemediği mektepte devam etmektedir. Bunun başlıca nedeninin de devlet dâhilinde bulunan Mülkiye, Orman ve Maden, Sanayi-i nefise ve Tıbbiye-i mülkiye, idadi ve rüştiye gibi umûmî gündüzlü mekteplerde talebenin hiçbir şekilde ücret vermediği, bu mektepler gibi devlete ticaret konusunda ehil insan yetiştirme arzusunda bulunan Ticaret Mektebi'nin de ücretsiz olması gerektiği gösterilmektedir. Çünkü yol, yemek ve kitap masrafları gibi ihtiyaçlar güçlükle karşılandığından, eğitim ücreti istenmesi talebeyi zor durumda bırakmaktadır. Bu durum talebelerin hem

¹⁵⁸ BOA., İ.MMS., 78/3736, 3.R.1304 (30 Aralık 1886), lef.3

¹⁵⁹ BOA., MF.VRK., 5/68, 10.Za.1304 (31 Temmuz 1887)

¹⁶⁰ BOA., MF.MH., 19/4, 2.M.1305 (20 Eylül 1887)

¹⁶¹ BOA., MF.MKT., 101/121, 4.Za. 1304 (25 Temmuz 1887)

mektebe girmelerine engel teşkil etmekte ve hem de terkine neden olmaktadır. Bu sebeple de bir sene zarfında talebe mevcudunun adedi yüz otuzdan altmış altıya düşmüştür. Talebe sayısının artması ve bilhassa Müslümanların mektebe rağbet etmesi için öğrencilerin ücretten muaf tutmaları talep edilmiştir.

Hamidiye Ticaret Mektebi'ne giren talebelere eğitim ücreti tahsil edilemeyip mektebin alacağı altı bin altı yüz kuruşa varması ve talebeden ücret talep edildikçe mektebin terk edilmesi sonucunda talebelerin ücretten muafiyetleri konusu Mektep Kâtibi Hasan Bey tarafından Maârif Nezâreti'ne iletilmiştir¹⁶². Ancak Maârif Nezâreti altı bin altı yüz kuruşluk ücretin tahsil edilememesi ve gecikmesinin caiz olmadığından meblağın hemen tahsil edilip Maârif veznesine teslimini istemiştir¹⁶³. Fakat mektep idaresi tarafından öğrenciden peşin alınması gereken bin altı yüz kuruşluk ücret tahsil edilememiş olacak ki kısa bir süre sonra Maârif Nezâreti bu ücretin bir an önce tahsil edilmesini bir kez daha bildirilmiştir¹⁶⁴.

Mektepte okuyan öğrenciden tedris ücreti alınmaması üzerine Mektep müdürünün Maârife haber verdiği konu 1306 tarihinde bir daha Bab-ı Âli'ye iletilmiş ve Sadâretten bu konuda izin istenmiştir¹⁶⁵. Ancak mesele herhangi bir neticeye bağlanamamıştır.

2. Müdür Grati'nin Adının Yolsuzluğa Karışması ve Azl Edilmesi

Kurulması ile birlikte mektebin müdürlüğü vazifesine getirilen Grati'nin Avusturya vatandaşı bir Musevi¹⁶⁶ olduğu bilinmektedir. Hamidiye Ticaret Mektebi-âli'nin kuruluşunda payı bulunan müdür Mösyö Grati vazifesi sırasında gösterdiği

¹⁶² BOA., MF.MKT., 96/77, 23.R.1305 (8 Ocak 1888)

¹⁶³ BOA., MF.MKT., 96/77, 4.Ca.1305 (18 Ocak 1888)

¹⁶⁴ BOA., MF.MKT., 96/130, 29.Ca.1305 (12 Şubat 1888)

¹⁶⁵ BOA., MF.MKT., 101/121, 27.M.1306 (3 Ekim 1888)

¹⁶⁶ Esat ÇELEBİ, *Yüz Yıllık Mezunları ile İstanbul Yüksek Ticaretliler*, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1983

hizmetler sayesinde hem irade-i seniyyeler ile¹⁶⁷ hem de Ticaret Nezâreti'nin girişimleri ile terfi edilmiş¹⁶⁸ rütbesi “sânî” olarak yükseltilmiş¹⁶⁹ ve nişan ile ödüllendirilmiştir¹⁷⁰.

Grati'nin bu yükseliş ve ödüllendirilme ile geçen günleri devam etmemiş yöneticiliğinin ileriki zamanlarında sıkıntılar baş göstermiştir. Zira zaman zaman mektepte burslu okumak isteyen öğrencilerin eğitim ücretlerini karşılama adına kullanılan¹⁷¹ piyango biletlerinin akıbeti 1888 tarihinde Maârif Nezâreti'nin gündemine gelmiş, piyango biletleriyle beraber talebelere eğitim için alınan ücret ve mektebe insanların yaptığı yardımların akıbeti sorgulanmaya başlanmıştır. Bunun için Maârif Nezâreti, aynı yıl içerisinde Mekteb müdürü Grati Efendi'nin Malî 1300 senesi Eylül, 1302 senesi Kânunuevveli'ne (Aralık) kadar öğrencilerden alınan ücretlerin, mektep namına düzenlenen piyango biletlerinin ve mektebe yapılan yardımların hesabını vermek üzere gerekli evraklarla birlikte Maârif Nezâreti'ne gelmesi ve burada mektebin talim heyetinden Kolağası Asaf ve Hüseyin Muhsin Beylerin de hazır bulunmasını istemiştir¹⁷².

Öğrenim ücretlerini ödeyemeyen burslu talebelerin eğitim ücretlerini karşılamak için otuz altı bin kuruş ile bastırılan yüz iki kuruşluk piyango bileti ücretlerinin akıbetinin anlaşılacağı¹⁷³ ve bunun sık sık Maârif Nezâreti'nin yazışmalarında gündeme geldiği görülmektedir¹⁷⁴.

Grati Efendi'nin adı bu şekilde yolsuzluğa karışmış olmakla beraber vefat etmiş olan Ticaret Müdürü Refik Bey'in de bu konu ile ilişkisi olduğu anlaşılmış ve yaşanan olaylar Ticaret Mektebi, Ticaret Nezâreti bünyesindeyken gerçekleşmiştir.

¹⁶⁷ BOA., İ..DH., 932/73821, 17.M.1302 (6 Kasım 1884), BOA., İ..DH., 946/74865, 27.C.1302 (13 Nisan 1885)

¹⁶⁸ BOA., T.TZOM.VRK, 529/25, 28.C.1302 (14 Nisan 1885)

¹⁶⁹ **Devlet Salnamesi (DS)**, sayı:1306, s.316, sayı:1397, s.354

¹⁷⁰ BOA., İ..DH., 1064/83483, 02.Ca.1305 (16 Ocak 1888)

¹⁷¹ BOA., MF.VRK., 4/51, 5.Ca.1303 (9 Şubat 1886)

¹⁷² BOA., MF.MKT., 98/109, 08.N.1305 (19 Mayıs 1888)

¹⁷³ BOA., MF.MH., 28/32, 08.M.1306 (14 Eylül 1888)

¹⁷⁴ BOA., MF.MH., 30/12, 04.Ra.1306 (4 Kasım 1888)

Bundan dolayı Maârif Nezâreti, Ticaret ve Nafia Nezâreti'nden Müdür Grati ve Ticaret Müdürü Refik Bey'in maaşlarının incelenmesini istemiştir¹⁷⁵.

Yaşanan bu olayların ardından Grati Efendi Şura-yı Devlet kararıyla görevinden alınmış ve Maârif Nezâreti tarafından yerine yeni müdür araştırılmakta olduğu Bab-ı Âli'ye bildirilmiştir¹⁷⁶. Vazifesinden alınan Grati Efendi mektebin bünyesinde açılan Dilsiz Mektebi'nde müdüriyete devam etmiştir¹⁷⁷.

Mekteb müdürlüğünden azledilen Grati Efendi'nin bir süre hakkında görüşülen davanın uzaması hasebiyle birikip de alamadığı maaşlarını almayı talep etmesi üzerine mevzu Bab-ı Âli'ye iletilmiştir¹⁷⁸.

Grati Efendi adının karıştığı usulsüzlükle ilgili 1892 tarihinde harcanan paranın bir kısmının Ticaret Müdürü Refik Bey'in emriyle muallimlere verildiğini, bir kısmının da mektep içerisinde açılan Dilsiz Mektebi'ne gereken eşyaların alınmasında harcandığını belirtmiştir. Bunlar için aldığı makbuz senetleri ile kanıtlamaya çalışmış ve Maârif Nezâreti durumu Beyoğlu Bidayet Müdde-i Umûmîliği'ne bildirmiştir¹⁷⁹. Bidayet Mahkemesi Grati Efendi'nin teslim ettiği makbuzların senetleri ile ilgili tekrar bilgi istemişse de Maârif Nezâreti tarafından bu talep daha önce senetler hakkında bilgi verildiği doğrultusunda yanıtlanmış olmakla birlikte¹⁸⁰ mahkeme bu tarihte sonuçlanmamıştır.

Bir süre sonra Grati'nin biriken maaşlarının verilmesi için yazdığı arzuhal neticesinde gerekenin yapılması için Bab-ı Âli'den karar çıkmıştır¹⁸¹.

¹⁷⁵ BOA., MF.MKT., 99/54, 8.L.1305 (18 Haziran 1888) BOA., MF.MH., 29/42, 18.L.1305 (28 Haziran 1888), Lef.1

¹⁷⁶ BOA., MF.MKT., 111/67, 24.Z.1306 (21 Ağustos 1890)

¹⁷⁷ BOA., MF.MKT., 114/114, 23.R.1307 (17 Aralık 1889)

¹⁷⁸ BOA., MF.MKT., 117/3, 22.Ş.1307 (13 Nisan 1890)

¹⁷⁹ BOA., MF.MKT., 147/81, 18.M.1310 (12 Ağustos 1892)

¹⁸⁰ BOA., MF.MKT., 148/85, 07.S.1310 (31 Ağustos 1892)

¹⁸¹ BOA., MF.MKT., 150/75, 28.S.1310 (21 Eylül 1892)

1896 tarihinde ise Grati Efendi'nin karıştığı usulsüzlük davası ile ilgili mahkeme zaman aşımına uğraması dolayısıyla düşmüş, Grati Efendi'nin bir daha Maârif'te istihdam edilemeyeceğine karar verilmiştir¹⁸².

3. Mektebin Kapatılması

1883 tarihinde Ticaret ve Ziraat Nazırı Suphi Paşa tarafından hem Devlet-i Aliye'nin ticaretini geliştirmek daha ileri seviyeye taşımak hem de bunun için işini iyi bilen Ticaret erbabı yetiştirme amacıyla kurulan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1890 yılında kapanmıştır. Her ne kadar bazı araştırmacılar kapatılma sebeplerinin net olmadığını söylese de¹⁸³ mektebin kapatılmasındaki nedenler çok açıktır.

Kapatılmasındaki nedenler Mavroni Paşa'nın mektebi tekrar açmak için hazırladığı arz tezkiresinde yazmaktadır¹⁸⁴. Öyle ki öğrenci sayısının azlığından dolayı tahsil edilen ücretler mektebin giderlerine yetmemekteydi. Zira mektep için hazırlanan nizamnâmeye göre okula iki yüz talebe alınacak ve okul talebelerden alınan ücretle kendini idare edecekti. Fakat istenilen öğrenci sayısı yakalanamadıkça mektep idaresi Ticaret Nezâreti'nden ekonomik destek bulmaya çalışmış istekleri karşılanamayınca da mektep, tahsisatı genişletilmiş olan Maârif Nezâreti'ne bağlanmıştır. Mektep her ne kadar bütçesi genişletilmiş Maârif Nezâreti'ne bağlanmış olsa da ekonomik sorunlar yaşamaya devam etmiştir.

Mektep yaşadığı sorunlar ile birlikte müdürünün de azl olması dolayısıyla 1890 yılında Maârif Nezâreti'nce lağvedilmiştir.

¹⁸² BOA., MF.MKT., 301/35, 15.B.1313 (12 Ocak 1896)

¹⁸³ Tiğınçe Özkiper Oktar, **İlk Ticaret Mektebi'nin Kapatılma Nedenleri**, Tarih ve Toplum Dergisi, Ocak 1997, sayı.157, s.18

¹⁸⁴ Bir sonraki bölümün ilk konusu olarak Mavrini Paşa tarafından Ticaret Mektebi'nin tekrar açılması için hazırlanan arz tezkiresi ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAMİDİYE TİCARET MEKTEBİ'NİN YENİDEN AÇILMASI

A. MAVRİNİ PAŞA'NIN MEKTEBİ TEKRAR AÇMA GİRİŞİMİ VE NETİCESİ

1890 yılında kapatılan mektep için bir yıl sonra mektebin muallim kadrosunda vazife yapan Mavroni Paşa tarafından bir girişimde bulunulmuştur.

Mavroni Paşa bu teşebbüsü için hazırladığı arz tezkiresinde aslında mektebin neden kapatıldığını bir kez daha ortaya koymaktadır. Zira arzuhalinde beş sene eğitim veren ve birçok talebeyi mezun eden Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin yaşadığı ekonomik sorunlar karşısında Ticaret Nezâreti'nden alınıp Maârif Nezâreti'ne havale edilmesinden sonra mektebin tahsisatına ödeme yapılmadığı gibi müdürü bulunan Grati Efendi ile Refik Bey'in kırk bin kuruşluk yolsuzluğa karışmalarının bu mektebin tedrisini engellediği ve bu nedenle lağvedilmiş olduğunu vurgulamaktadır¹⁸⁵. Ayrıca mektep bünyesinde kurulan Dilsiz Mektebi'ne Grati Efendi'nin müdür olarak tayininin caiz görülmediğini de ifade edip, mektebin her sene olduğu gibi açılmasını istemiştir. Mavroni Paşa'nın hazırladığı tezkire Meclis-i Vükelaya havale edilmiştir¹⁸⁶. Ancak bu girişim sonuçsuz kalmıştır.

¹⁸⁵ BOA., İ..DH., 1214/95119, lef:1, 17.C.1308 (28 Ocak 1891)

¹⁸⁶ BOA., İ..DH., 1214/95119, lef:2, 21.C.1308 (1 Şubat 1891)

B. MEKTEBİN YENİDEN KURULUŞU VE YENİ TEŞKİLATI

1. Kuruluş Kararının Verilmesi ve Yapılan Çalışmalar

1891 senesindeki Mavroni Paşa'nın teşebbüsünden sonra Ticaret Mektebi'nin yeniden kurulması için 1894 tarihine kadar bir girişimde bulunulmamıştır.

Daha önce talebe azlığı ve ileride ıslahına vesile olunması düşüncesiyle lağvolunan Ticaret Mektebi'nin 1894 tarihinde ise yeniden açılmasına karar verilmiştir.

Osmanlı tebaasından ticari bilgiye sahip olmayan tüccarlar Avrupa ile komisyonculuk yaparken zorlanmakta, özellikle Müslüman tüccarlar bilgisizlik yüzünden sermayelerini güzel kullanamamakta hatta bazen bu yüzden iflas etmektedirler. İşte bu sebepler doğrultusunda ticari ilimler tahsil etmiş talebe yetiştirme amacıyla açılmasına karar verilen mektep için Maârif Nazırı Ahmed Zühdü Paşa¹⁸⁷ ile müzakere edilerek mektebin üç sınıftan oluşmasına, gündüzlü ve yine 'Mekteb-i Ticaret-i Hamidi' namı ile yâd edilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan ders programı Padişaha sunulmuştur. Maârif Nezâreti'nin idaresinde ve yine gündüzlü olacak şekilde açılacak mektep için irade-i seniyye çıkarılmış ve gerekirse Memalik-i Osmaniye'de kaliteli ticaret elamanları yetiştirme gayesinde olan mektep için Amerika'dan bir muallim getirmenin mümkün olduğu da belirtilmiştir¹⁸⁸.

¹⁸⁷ Ahmed Zühdü Paşa 3 Şubat 1834'te İstanbul'da doğmuş, ilk tahsilini Maârif-i Adliye Mektebi'nde yapmıştır. Malî usulleri, defter tutma ve hesap işlerini öğrenen Zühdü Paşa 1847 yılında 13 yaşındayken Maliye Hazinesi kalemlerinden esham muhasebesinde çalışmış daha sonra Tediye Sandığı ile Varidat Muhasebesinde kurulan banka muhasebesi mümeyyizliğine getirildi. Temmuz 1868'de Bank-ı Osmânî muhasebecisi oldu. Bir yıl sonra varidat ve banka muhasebeciliğinin birleştirilmesiyle Vâridât-ı Umûmiyye muhasebeciliğine, Eylül 1871'de Divan-ı Muhâsebât başkanlığı ile birlikte Maliye Nezâreti müsteşarlığına tayin edildi. Maliye Nazırlığı ve Nafia Nazırlığı yapan Ahmed Zühdü Paşa 1891 yılında Maârif-i Umûmiyye Nazırlığı'na getirildi. Bkz. Ali Z. Oraloğlu, "Zühdü Paşa", **DİA.**, c:44, s. 538-539

¹⁸⁸ BOA., İ..MF., 2/54, 23.R.1312 (24 Ekim 1894)

2. Nizamnâme

Hamidiye Ticaret Mektebi ikinci kez kurulduğunda nizamnâme hazırlanmamış ve mektebin idari işlerinde idadi mektepler için hazırlanan talimatnamenin kullanılmasına karar verilmiştir¹⁸⁹.

Yüz yirmi sekiz maddelik *Talimatname*'nin idare heyeti ve talebelerle ilgili ayrıntılı maddeleri bulunmaktadır. *Talimatname*'de mektep müdürü görevlerine bakıldığında Hamidiye Ticaret Mektebi'nin eski nizamnâmesinde belirtilen kaidelere benzediği görülmektedir. Bununla birlikte *Talimatname* metninde ikinci müdürün görevleri yer almaktaysa da yeniden açılan Hamidiye Ticaret Mektebi'nde ikinci bir müdür bulunmamaktadır. Aynı durum *Talimatname* metninde görevleri belirlenen kâtipler ve muavinler için de söz konusudur ki mektepte kâtip ve muavin bulunmamaktadır.

Hamidiye Ticaret Mektebi'nin eski nizamnâmesinde mubassırların görevi belirlenmemişken idadi *Talimatname*'sinde belirtilmiştir. Buna göre teneffüs zamanlarında talebenin yanında bulunacak mubassırlar yine talebenin aksam ve sabah yoklamalarını gün bitiminde müdüre iletceklerdi. Muavin bulunmayan mekteplerde muavinlerin görevlerini yerine getirecekti.

Talebenin mektebe kabul şartlarının beş ve yedi senelik idadilere göre düzenlendiği *Talimatname*'nin bu konudaki maddeleri Hamidiye Ticaret Mektebi'ne uymamakla birlikte *Talimatname*'de muallimlerin görevleri hakkında madde de yer almamaktadır.

Hamidiye Ticaret Mektebi'nin kendine ait bir nizamnâme ve talimatname bulunmadan açılışı mektep için ileride bahsedilecek sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

¹⁸⁹ *Talimatname* metni için bkz., Mahmud Cevad, **a.g.e.**, s.371

3. Mektep Binası

Kurulmasına karar verilen Hamidiye Ticaret Mektebi için Bâyezid’de bulunan Evkaf-ı Hümayun ve Varidat Müdürü Hakkı Bey’in konağı uygun görülmüş ve satın alınması için çalışmalara başlanmıştır¹⁹⁰.

Aslında mektep için ilk olarak Bâyezid’de Hazine-i Maliye Dairesi civarında bir bina yapılmış ancak bu bina Bâyezid Mektebi-i Rüşdiyesi’ne verilmiştir¹⁹¹. Daha sonra mektep için bir kirahane aranmış ise de genel olarak mekteplerin böyle kirahanelerde olmasının hem eğitimdeki intizamın aksamasına hem de kira ve nakliye gibi bir takım masrafa neden olacağından mektep için bir bina alınması düşünülmüştür. Bu amaç doğrultusunda mektebe münasip yer bulunması için bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon tarafından Sultan Bâyezid Camii civarındaki Evkaf-ı Hümayun ve Varidat Müdürü müteveffa Hakkı Bey’in varisi tarafından konak, müştemilat, bahçesi ve genel arsası¹⁹² ile birlikte satılığa çıkarılan yer mektep için münasip bulunmuş ve buranın bedeli olarak iki bin iki yüz Osmanlı altını uygun görülmüştür¹⁹³.

Mektep binası için gereken miktarın Maârif Nezâreti’nin Osmanlı Bankası’nda bulunan yüz yirmi bin liralık bütçesinden karşılanması için irade çıkmıştır¹⁹⁴.

Öğrencilerin okula kolay ulaşmaları için bir takım düzenlemeler yapıldığı da görülmektedir. Binanın mektepten Tramvay caddesine kadar uzanan yoldaki bozukluklar talebe için zorluk teşkil ettiğinden bu hususta gerekli işlemler başlatılmış yolun durumu Şehremaneti’ne iletilmiştir¹⁹⁵.

¹⁹⁰ BOA., MF.MKT., 236/14, lef:9, 2.Ca.1312 (1 Kasım 1894)

¹⁹¹ BOA., BEO, 496/37178, 6.Ca.1312 (5 Kasım 1894)

¹⁹² Hamidiye Ticaret Mektebi’nin Bâyezid Emin Bey Mahallesindeki Mevkiini Gösteren Plan için bkz., EK.1

¹⁹³ BOA., İ..MF., 2/58, 29.Ca.1312 (28 Kasım 1894)

¹⁹⁴ BOA., İ..MF., 2/63, 24.C.1312 (23 Aralık 1894)

¹⁹⁵ BOA., MF.MKT., 250/4, 17.Ş.1312 (13 Şubat 1895)

4. Mektepte Eğitim

Yeniden kurulmasına karar verilen Ticaret Mektebi Bâyezid’de mektep için satın alınan konakta yirmi talebe ile açılarak eğitime başlamıştır¹⁹⁶.

a. Ders Programı

Hatırlanacağı üzere mektep Ticaret Nezâreti’ne bağlı olarak ilk açıldığında ders programı Suphi Paşa tarafından hazırlanmıştı. İlk döneme bakıldığında mektep için hazırlanan ikinci ders programının daha sade olduğu görülmektedir. Mektebin ikinci kez açılışı Maârif Nezâreti’nce gerçekleştirildiğinden ders programı da Maârif Nezâreti tarafından hazırlanmıştır¹⁹⁷.

TABLO XX

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İçin 1894 Yılında Hazırlanan Program

Birinci sene
Fransızca inşa ve kitabet ve Fransızcadan Türkçeye tercüme
Coğrafya-yı Ticari ve Sınai
Hesab-ı Ticari
Usul-ı defteri-i basit ve mebadi-i usul-ı muhafaza ve Türkçe muhaberat-ı ticariye
Tarih-i ticaret
Hüsn-i hat-ı Türki ve Fransevî
İlm-i Maadin ve tabakatü’l-arzın ve hikmet ve kimyanın ticaret ve sanayiye tatbiki
İkinci sene
Fransızca inşa ve kitabete devam ve Türkçeden Fransızcaya Tercüme
Usul-ı defteri-i Muzaafa
Banka ve ticaret şirketlerine müteallık usul-ı defteri ve malumat-ı müteferria
Kavânini-i Saltanat-ı seniyyenin ticarete tealluk eden cihetleri

¹⁹⁶ BOA., Y..PRK..MF., 3/35, 15.B.1312 (12 Ocak 1895)

¹⁹⁷ BOA., İ..MF., 2/54, 23.R.1312 (24 Ekim 1894)

Ticaret-i Berriye kanunu ile Senedat ve Mukavelat-ı ticariye (senedatın Fransızca tanzimi dahi gösterilecektir)
Memalik-i şahanenin Coğrafya-yı Ticarî ve Sınaîsi
Hüsn-i hat-ı Türki ve Fransevî
Üçüncü sene
Fransızca muhaberat-ı ticariye
Borsa ve Sigorta kumpanyaları, teçhizat-ı bahriye, sanayi, şimendiferler hakkında malumat (Fransızca tedris olunacaktır)
Emtia-i ticariye (memalik-i şahanenin ithalat ve ihracatı) (Fransızca tedris olunacaktır)
Ticaret-i bahriye kanunu ile senedat ve mukavelat-ı müteferria
İlm-i servet
Ticaretgâh idaresi ameliyatı (Büropratik) (Türkçe ve Fransızca tedris olunacaktır)
Usul-i muhasebe ve tedkikat-ı hesabiye-i ticariye (kontabilite komersiyal) (Fransızca)

Mektebin ilk senesinde gösterilen Tatbikat-ı Fenniye dersi için bir takım araç ve gereçler gerekmesi üzerine dersin muallimi Halil Bey durumu idareye iletmiş ve konu mektep müdürü tarafından Maârif Nezâreti'ne havale edilmiştir¹⁹⁹. Bunun üzerine harekete geçen Maârif Nezâreti Edirne Vilayeti Maârif Müdüriyeti'ne durumu bildirmiş ve Gelibolu İdadisi'nden Talimat-ı Fenniye dersi için gereken Hikmet ve Kimya araç ve gerecinin gönderilmesine karar verilmiştir²⁰⁰.

İleriki yıllarda ders programında değişiklik yapılmış, ikinci sınıf derslerinden Usul-ı defter-i muzaafa ve Banka ve ticaret şirketlerine müteallık usul-ı defteri ve malumat-ı müteferria dersleri birleştirilmiş ve bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır²⁰¹. 1899 ve 1900 yıllarında hiçbir değişikliğe uğramadığı görülen

¹⁹⁹ BOA., MF.MKT., 261/18, lef:1, 27.B.1312 (24 Ocak 1895)

²⁰⁰ BOA., MF.MKT., 261/18, lef:2, 07.Za.1312 (02 Mayıs 1895)

²⁰¹ **Salnâme-i Nezaret-i Maârif-i Umûmîyye (MS)**, c.1, s. 135

programda²⁰² 1901 yılında birinci sınıflardan Hesab-ı Ticaret dersi kaldırılmıştır²⁰³. Değişimler sonucu ortaya çıkan bu program Nezâret bünyesinde oluşturulan komisyon tarafından da uygun görülmüştür²⁰⁴.

Hamidiye Ticaret Mektebi'nde öğrenim görenler arasında yabancı dil bilmeyenler bulunmaktaydı. Bu durum talebelerin eğitimde zorlanmasına neden olduğundan 1902'de mektep dâhilinde Fransızca eğitim veren bir mahreç yani hazırlık sınıfı açılmasına karar verilmiştir²⁰⁵. Açılacak Mahreç sınıfında Fransızca, fizik, kimya, Türkçe ve Fransızca Hüsn-i hat dersleri yer almaktadır. Bununla birlikte bu derste Fransızca 'ameli' yani uygulamalı olarak işlenecek, bir takım kelimeler ezberlettirilerek, bunlarla ufak tefek cümleler ve hikâyeler oluşturulacak, anlaşılması kolay manzum ve mensur parçaları yüksek sesle okuma yani kıraat dersi gösterilecektir²⁰⁶. Mahreç sınıfının da eklendiği ders programı aşağıdaki gibidir:

TABLO XXI

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1902 yılında Değişen Ders Programı

Mahrec sınıfı
Hüsn-i hatt-ı Türki ve Fransevi
Fizik
Kimya
Fransızca
Birinci sene
Tatbikat-ı Fenniye
Fransızca inşa ve kitabet ve Türkçeye tercüme

²⁰² MS, cilt:2, s:137-cilt:3, s.137

²⁰³ MS, cilt:4, s:99

²⁰⁴ BOA, MF.MKT., 583/39, 22.C.1319 (6 Ekim 1901)

²⁰⁵ “Hamidiye Ticaret Mektebine dâhil olanlar meyanında bir ecnebi lisanına vakıf olmayanlar dahi bulunduğundan bu gibilere evvel emirde Fransızca talimi zımında mekteb-i mezbura bir mahreç sınıfı ilave kılınması”, bkz., MS, c.24, s.6

²⁰⁶ BOA., MF.MKT., 628/15, 16.S.1320 (25 Mayıs 1902)

Coğrafya-yı ticari ve sınaî
Malumat-ı Nafia
Usul-ı defteri-i basit ve mebadi-i usul-ı muhazafa ve Türkçe muhaberat-ı ticariye
Hüsn-i hat-ı Türki ve Fransevi
Hesab-ı Ticari
İkinci sene
Usul-ı defteri-i muzaafa ve Banka ve ticaret şirketlerine dair usul-ı defteri
Fransızca inşa ve kitabet ve Fransızcaya tercüme
Memalik-i Şahanenin coğrafya-yı ticari ve sınaîsi
Kavânini-i Saltanat-ı seniyyenin ticarete tealluk eden cihetleri
Ticaret-i berriye kanunu ile senedat ve mukavelat-ı ticariye
Malumat-ı ticariye (birinci kısım)
İlm-i Servet (birinci kısım)
Hüsn-i hat-ı Türki ve Fransavi
Üçüncü sene
Ticaret-i bahriye kanunu ile senedat ve mukavelat-ı müteferria
İlm-i servet (kısım-ı sâni)
Usul-i muhasebe ve tedkikat-ı hesabiye-i ticariye
Ticaretgâh idaresi ameliyatı
Emtia-i ticariye
Fransızca muhaberat-ı ticariye
Malumat-ı Ticariye (ikinci kısım) (Borsa ve Sigorta kumpanyaları, teçhizat-ı bahriye ile sanayi ve şümendüferler hakkında malumat)

1903 yılında okulun teftişten geçtiği görülmektedir. Maârif Nezâreti Darülfünun-ı Şahane, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane, Mekteb-i Sultani, Darülmuallimin, Mekteb-i Hukuk ile birlikte Hamidiye Ticaret Mektebi'nin teftişi için Maârif Meclisi üyelerini görevlendirmiştir²⁰⁷. Maârif Nezâreti tarafından görevlendirilen iki müfettiş

²⁰⁷ BOA., MF.MKT., 745/49, 07.Ş.1321 (29 Ekim 1903)

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'ni teftiş etmiş ve mektepte eğitimin muvaffak ve takdire şayan olduğunu Maârif Nezâreti'ne iletmişlerdir²⁰⁸.

1905 yılında ise ders programında, devletin ticaretinin, servetinin ve şirketinin iyi yönde kullanılması ve gelişmesinde vesile olacak yeni düzenlenmeler yapılması bizzat Padişah tarafından istenmiştir²⁰⁹.

b. İdari Kadro

İstanbul'da Hamidiye Ticaret Mektebi'nin tekrar açılmasına karar verildikten sonra mektebin muallim kadrosunun belirlenmesi için çalışmalara başlanmıştır²¹⁰.

Mektebin hem müdürlüğüne hem de tarih-i ticaret ve ilm-i servet muallimliğine Mekteb-i Mülkiye-i şahane mezunu ve Edirne Maârif müdürü Evkaf-ı Hümayun müfettişi iken vefat eden Gelenbevizade Aziz Efendi'nin oğlu olan²¹¹ Mehmed Said Bey getirilmiştir²¹².

Fransızca İnşa ve Kitabet ve Muhaberat-ı Ticariye ve Tercüme dersi Mekteb-i Sultani Türkçe Muallimi Said Bey, İlm-i Maadin ve Tabakat'ül-ar, Hikmet ve Kimyanın Ticaret ve Sanayi Tatbiki dersi Müze-i Hümayun müdür muavini Halil Bey ve Coğrafya-yı Ticari ve Sanayi dersi Mekatib-i Rüştîye idaresi müdürü Azmi Bey tarafından verilecektir.

Yapılan bu hazırlıklar arasında mektep için bir an önce Amerika'dan muallim getirilmesi için bir de irade çıkarılmıştır²¹³. Bu irade de Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Mezunu ve Mekatib-i Askeriye muallimi İbrahim Edhem Efendi'nin mektebin müdür

²⁰⁸ BOA., MF.MKT., 748/80, 22.Ş.1321 (13 Kasım 1903)

²⁰⁹ BOA., Y.PRK.HR., 34/76, 29.R.1323 (3 Temmuz 1905)

²¹⁰ BOA., MF.MKT., 236/14, 2.Ca.1312 (1 Kasım 1894)

²¹¹ MS, c.3, s.765

²¹² Said Bey Ticaret Mektebi Müdür ve Muallimliğine getirilirken yerinin boş kalmaması için Edirne Vilayeti Maârif Müdürlüğüne Kastamonu Maârif Müdürü Tevfik Bey ve Kastamonu vilayeti Maârif Müdürlüğüne ise Ankara Maârif Müdürü Şerif Efendi tayin olunmasına karar verilmiştir. BOA., MF.MKT., 236/14, lef.7, 11.Ca.1312 (10 Kasım 1894)

²¹³ BOA., İ.HUS., 31/5, 4.Ca.1312 (3 Kasım 1894)

veya müdür muavinliğine tayini istenmiştir. Bu konu Bab-ı Âli'ye de intikal etmiş ve sonuç olarak İbrahim Edhem Efendi'nin mektep muavinliğine getirilmesine karar verilmiştir²¹⁴.

Mektep açıldıktan bir yıl sonra Hesab-ı Ticari ve Kambiyo dersi için Thomas Efendi, Almanca için Bollant Willi, Banka ve Ticaretgâh idaresi dersi için Hisarciyan Andon Efendi görevlendirilmiştir²¹⁵.

Mektep açıldıktan üç yıl sonra Müdür Said Bey'in de bulunduğu dokuz kişilik öğretim kadrosu oluşturulmuştur²¹⁶. Nitekim bu kadro aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

TABLO XXII

1316 (1898) tarihli Maârif Salnamesi'ne Göre Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdare ve Muallim Kadrosu

Mevkii	İsim
Müdür	Said Bey
Fransızca Muhaberat-ı Ticariye Muallimi	Said Bey
Tatbikat-ı Fenniye muallimi	Halil Bey
Malumat-ı Ticariye ve Ticaret-i Berriye Kanunu Muallimi	Hikmet Bey
Hüsn-i hat-ı Türki ve Fransevî Muallimi	Tevfik Bey
Ticaret-i Bahriye Kanunu Muallimi	Aziz Bey
Usul-ı Defter Muallimi	Hamid Bey
Emtia-i Ticariye ve Tedkikat-ı Hesabat Muallimi	İshak Efendi
Ticaretgâh İdaresi Muallimi	Toma Efendi
Mubassır	Abdi Efendi

²¹⁴ BOA., BEO., 510/38239, 6.Ca.1312 (5 Kasım 1894), BEO., 566/42414, 11.Ş.1312 (7 Şubat 1895)

²¹⁵ Çelebi, a.g.e., s.42-53

²¹⁶ MS., sene:1316, s.637-638

Maârif Salnamesi'ne göre 1895 yılında mektep muavinliğine getirilmesine karar verilen İbrahim Ethem Efendi 1898 tarihinde oluşturulan mektep kadrosunda görülmemektedir. Bununla birlikte Thomas Efendi, Bollant Willi ve Hisarcıyan Andon Efendi de bu kadroda yer almamaktadır.

1903 tarihli Maârif Salnamesi'nde yer alan kadro beş yıl öncesiyle karşılaştırıldığında bir takım değişiklikler yapıldığı dikkat çekmektedir²¹⁸ ki bu tablo aşağıdaki gibidir:

TABLO XXIII

1321 (1903) Tarihli Maârif Salnamesi'ne Göre Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi İdare ve Muallim Kadrosu

Mevkii	İsim
Müdür ve ilm-i servet hesab-ı malumat-ı nafia, fizik ve Kimya muallimi	Said Bey
Fransızca muharrerat ticariye ve tercüme muallimi	Said Bey
Tatbikat-ı Fenniye Muallimi	Halil Bey
Malumat-ı Ticariye kavanin ve Ticaret-i berriye kanunu muallimi	Hikmet Bey
Ticaret-i Bahriye Kanunu Muallimi	Aziz Bey
Coğrafya-yı Ticari (umûmî) Muallimi	Agâh Bey
Usul-i defter Muallimi	Hamid Bey
Hüsn-i hat-ı Türki ve Fransavi Muallimi	Tevfik Bey
Fransızca Muallimi	Hikmet Bey
Emtia-i Ticariye ve tedkik-i hesabat muallimi	İshak Efendi
Coğrafya-yı (Memalik-i şahane) muallimi	Safvet Bey
Ticaretgâh İdaresi muallimi	Toma Efendi
Mubassır	Ziver Efendi

²¹⁸ MS., sene:1321, s.104

Ticaret mektebi için ikinci sınıf Coğrafya muallimliğine Vefa Mektebi muallimlerinden Ağâh Bey ve birinci sınıf Coğrafya muallimliğine Maârif Nezâreti Mühimme kalemi kâtiplerinden Safvet Bey tayin edilmiştir²²⁰.

1905 tarihinde ise mektebe yeni muallim alımları yapılmış ve İktisadi Coğrafya dersine Ali İhsan Bey atanırken okulun işletme ve iktisat dersleri Türkiye'nin ilk işletme hocası Zühtü İnhan tarafından verilmeye başlanmıştır²²¹.

Mekteb'in müdürlüğüne Edirne Maârif müdürlüğünden getirilen ve görevi başındayken hem irade-i seniyye çıkarılarak²²² hem de Maârif tarafından girişimde bulunarak²²³ rütbesi yükseltilen Said Bey²²⁴ 1904 tarihinde mektep müdürlüğü görevini bırakmıştır. Boşalan müdüriyete Matbaa-ı Amire Ruznamçecisi Hamid Bey getirilmiştir²²⁵.

c. Sınıf Mevcudu

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 12 Ocak 1895 tarihinde yirmi talebe ile açılmıştır²²⁶. Zaman içerisinde iki talebenin de eklenmesiyle mevcudu yirmi iki olan mektep, öğretim yılı sonuna kadar yedi talebenin okuldan ayrılmasıyla 1895-1896 öğretim yılına on beş öğrenci ile devam etmiştir²²⁷. Bununla birlikte okul idaresi yeni eğitim dönemi için, İdadi şahâdetnâmesi olanların veyahut o derecede malumatı bulunanların Pazartesi ve Perşembe günleri mektep idaresine müracaat etmeleri

²²⁰ BOA., MF.MKT., 681/47, 29.L.1320 (19 Ocak 1903), MF.MKT., 691/42, 18.Z.1320 (18 Mart 1905)

²²¹ Çelebi, **a.g.e.**, s.47

²²² BOA., İrade Taltifat (İ.TAL.), 208/30, 17.Z.1317 (18 Nisan 1900)

²²³ BOA., MF.MKT., 549/20, 9.Z.1318 (30 Mart 1901), BOA., MF.MKT., 609/50, 12.Za.1319 (20 Şubat1902)

²²⁴ **DS.**, sene 1317, s.305, sene:1318, s.341, sene:1320 s.395, sene:1321 s.425, sene:1322 s.442

²²⁵ BOA., MF.MKT., 791/92, 6.Ca.1322 (19 Temmuz 1904), **DS.**, sene:1323, s.486

²²⁶ BOA., Y.PRK.MF., 3/35, 15.B.1312 (12 Ocak 1895)

²²⁷ Mehmet Ö. Alkan, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000, s. 50

hakkında ilan vermiştir²²⁸. Ticaret Mektebi okul açıldıktan sonra bir kez daha ilan vermiş ve kaydolmak isteyenlerin gerekli evraklarla birlikte okul idaresine müracaat etmeleri istenmiştir²²⁹. Verilen bu ilanlar işe yaramış ve mektep 1895-1896 eğitim senesini 54 Müslüman 3 gayrimüslim toplam 58 talebeyle tamamlamıştır²³⁰. Böylece mevcutta hayli artış olduğu görülmektedir

1896-1897 eğitim senesinde 78 Müslüman, 3 gayrimüslim toplamda 81²³¹ öğrencinin olduğu mektepte, 1897-1898 senesinde bu sayı sabit kalmış 78 Müslüman 3 gayrimüslim toplam 81²³² kişi ile öğretim yılı bitirilmiştir.

1898 senesinde yeni dönemde mektebe öğrenci kabulü için ilan verilmiş²³³ ancak bu eğitim yılında öğrenci sayısı 81'den 54'e²³⁴ düşmüştür. 1898-1899 senesinde 48 Müslüman 8 gayrimüslim toplam 56'ya²³⁵, 1899-1900 senesinde ise 113 Müslüman 9 gayrimüslim toplam 122²³⁶ talebeye çıkmıştır.

Sınıf mevcutlarının gittikçe arttığı görülen mektepte 1906-1907 senelerinde talebe sayısı 565 iken yılsonunda 403'e düşmüştür. Mektepteki talebelerin 38'i üçüncü sınıf, 45'i ikinci sınıf, 112'si birinci sınıf ve 208'i mahreç sınıfında eğitim görmekteydi²³⁷.

²²⁸ BOA., MF.MKT., 276/62, 23.S.1313 (15 Ağustos 1895)

²²⁹ BOA., MF.MKT., 280/30, 13.Ra.1313 (3 Eylül 1895)

²³⁰ MS, c:1, s.637

²³¹ MS, c.2, s.

²³² MS, c.3

²³³ BOA., MF.MKT., 413/30, 14.R.1316 (1 Eylül 1898)

²³⁴ BOA., MF.MKT., 414/40, 21.R.1316 (8 Eylül 1898)

²³⁵ MS, cilt:4

²³⁶ MS, cilt:6

²³⁷ BOA., MF.MKT., 990/31, 29.S.1325 (13 Nisan 1907)

TABLO XXIV

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Yıllara Göre Müslüman ve Gayrimüslim Talebe Sayısı

Eğitim Yılı	1895	1896	1897	1898	1899
	1896	1897	1898	1899	1900
Müslüman	54	78	78	48	113
Gayrimüslim	4	3	3	8	9
Toplam	58	81	81	56	122

Mektebin ilk ve ikinci kuruluş dönemlerini karşılaştırdığımızda, ilkinde mektep talebelerindeki gayrimüslim nüfusunun çokluğu, ikincisinde ise Müslüman nüfusunun çokluğu dikkati çekmektedir.

d. Sınavlar

Hamidiye Ticaret Mektebi ilk kurulduğunda var olan nizamnâmesinde mektebin sınav tarihleri belirtilmişti. Mektep ikinci kuruluşunda ise bir nizamnâmesi olmasa da mektebin açılış-kapanış tarihleri ve umûmî imtihanların tarihleri belli idi. Mektebin umûmî imtihanları Rumi takvime göre Haziran ayının yirminci günü başlayıp Temmuzun başına kadar sürecekti.

1895 yılında Maârif Nezâreti mektebin imtihanları ile ilgili bir tezkire hazırlamıştır²³⁸. Nezâretçe imtihanların başlama-bitirme tarihi uygun görülse de, Eylül ayının başına kadar süren tatil müddeti uzun bulunmuş ve kısaltılması istenmiştir. Ayrıca hazırlanan tezkirenin devamında mektebin umûmî imtihanlarında gözetmenlik görevinde bulunacak mümeyyizlere de haber verildiği görülmektedir ki imtihanlara mümeyyiz katılması şarttır.

Mektebin imtihan tarihleri yıllara göre değişiklik göstermektedir. Öyle ki 1895 yılında yirmi haziranda başlatılan imtihanlar 1896 yılında beş hazirana çekilmiş ve

²³⁸ BOA., MF.MKT., 271/66, 09.M.1313 (2 Temmuz 1895)

haziranın 5, 6, 12, 20, 26, 29. ve temmuzun 2 ve 8. günlerinde yapılacak umûmî imtihanlara mümeyyizlerin gönderilmesi için Maârif Nezâreti'ne okul müdüriyetince haber gönderilmiştir²³⁹. 1898 yılında ise imtihanlar, mayıs ayının otuzunda başlatılıp temmuzun on birine kadar sürmektedir²⁴⁰. Bu bağlamda hazırlanan imtihan çizelgesi²⁴¹ aşağıda yer almaktadır:

TABLO XXV

1898 Tarihinde Yapılacak Olan Umûmî İmtihanlar ve Gözetmen Olarak Bulunacak Mümeyyizler

Ders İsimleri	İmtihan günleri	Mümeyyizler
Ticaret-i Bahriye Kanunu	30 Mayıs Cumartesi	Mahkeme-i İstînaf Ticaret Reisi saadetlu Kostaki Efendi Hazretleri
Ticaret-i Berriye Kanunu	30 Mayıs Cumartesi	Meclis-i Kebir-i Maârif Kalemi mümeyyizlerinden rif'atlu Cevdet Efendi
Tatbikat-ı Fenniye	30 Mayıs Cumartesi	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Nebatat muallimi izzetlu Hüseyin Efendi ve Hendese-i Mülkiye tabakat muallimi rif'atlu Mahmud Efendi
Malumat-ı Ticariye	3 Haziran Çarşamba	Meclis-i Kebir-i Maârif azası kiramından Aristoklis Efendi Hazretleri
Tarih-i Ticaret	3 Haziran Çarşamba	Nafia Nezâret Celilesi muavini saadetlu Cemal Bey Efendi ve Duyun-ı Umûmîye âşar müdürü saadetlu Halid Bey Efendi
Usul Defteri	9 Haziran Salı	Nezâret Celileri Meclis mümeyyiz evveli izzetlu Osman Bey ve Divan-ı Muhasebat mümeyyizlerinden izzetlu Hüsnü Bey
Ticaretgâh İdaresi	16 Haziran Salı	Matbaa-ı Amire Ruznamçecisi izzetlu Hamid Bey
Hesab-ı Ticari	16 Haziran Salı	Mekatib-i Rüşdiye Müdürü izzetlu Celal Bey Efendi
Emtia-i Ticariye	23 Haziran Salı	Matbaa-ı Amire Ruznamçecisi izzetlu Hamid Bey Efendi

²³⁹ BOA., MF.MKT., 320/60, 06.M.1314 (17 Haziran 1896)

²⁴⁰ BOA., MF.MKT., 396/38, 04.M.1316 (25 Mayıs 1898)

²⁴¹ BOA., MF.MKT., 396/38, 04.M.1316 (25 Mayıs 1899), Ek.4

Coğrafya-yı Ticari	23 Haziran Salı	Divan-ı Muhasebat mümeyyizlerinden saadetlu Talat Bey Efendi
Fransızca	30 Haziran Salı	Nezâret-i Celileleri mektubcusu atufetlu bey efendi hazretleri Mekatib-i İdadi müdürü saadetlu Nail Bey
Hüsn-i hat Türkî ve Fransevi	1 Temmuz Çarşamba	Nezâret-i Celileleri Mektubi Kalemi mümeyyiz-i sanisi izzetlu Numan Efendi
İlm-i Servet	11 Temmuz Cumartesi	Nezâret Celileleri Mektubi Kalemi müdürü saadetlu Tahir Bey Efendi

1899 yılında 1 Haziranda başlatılan umûmî imtihanlar²⁴³ 1901 yılında yine Rumi takvime göre 21 Mayıs'ta başlamıştır²⁴⁴. Bu imtihanların imtihan cetvelleri hazırlandığında beraberinde mümeyyizler davet edildiği gibi devam eden yıllarda da sınavlara mümeyyizlerin geldiği görülmektedir²⁴⁵. Nitekim bu imtihan cetveli aşağıdaki gibidir:

TABLO XXVI

1901 Tarihinde Yapılacak Olan Umûmî İmtihanlar ve Gözetmen Olarak Bulunacak Mümeyyizler²⁴⁶

Ders İsimleri	İmtihan Günleri	Mümeyyizler
İlm-i Servet	21 Mayıs Perşembe	Meclis-i Kebir-i Maârif Azasından Saadetlu Emrah Efendi
Ticaret-i Berriye Kanunu	“ “	Ticaret Mahkemesi azasından saadetlu Celal Bey Efendi
Tatbikât-ı Fenniye	“ “	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane nebatat muallimi izzetlu Hüseyin Efendi ve Hendese-i Mülkiye tabakatül arz muallimi izzetlu Mahmud Efendi

²⁴³ BOA., MF.MKT., 451/67, 27.M.1317 (7 Haziran 1899)

²⁴⁴ BOA., MF.MKT., 561/33, 17.S.1319 (5 Haziran 1901)

²⁴⁵ BOA., MF.MKT., 635/10, 08.Ra.1320 (15 Haziran 1902), BOA., MF.ALY., 66/99, 27.Ş.1332 (21 Temmuz 1914)

²⁴⁶ BOA., MF.MKT., 561/33, 15.S.1319 (3 Haziran 1901), Ek.5

Emtia-i Ticariye	6 Haziran Çarşamba	Matbaa-ı Amire ruznamçecisi izzetlu Hamid Bey
Hüsn-i hat	6 Haziran “	Nezâret-i celile mektubi kalemi mümeyyizlerinden izzetlu Numan Efendi
Malumât-ı Ticariye	11 Haziran Pazartesi	Mekatib-i Rüşdiye Müdürü saadetlu Celal Bey Efendi
Coğrafya	11 Haziran “	
Usul Defteri	18 Haziran Pazartesi	Divan-ı muhasebat azasından saadetlu Hüsnü Bey Efendi ziraat bankası muhasebe başkâtibi izzetlu Miran Efendi
Fransızca	23 Haziran Cumartesi	Nezâret-i celile mektubcusu atufetlu Bey Efendi hazretleri Mekatib-i İdadi Müdürü saadetlu Nail Bey Efendi hazretleri
Ticaretgâh İdaresi	28 Haziran Perşembe	Meclis-i Maârif mümeyyizlerinden izzetlu Cevdet Efendi encümen-i teftiş ve muayene azasından izzetlu İshak Efendi
Hesab-ı Ticari	“	
Ticaret-i Bahriye Kanunu	5 Temmuz Perşembe	Ticaret Mahkemesi azasından saadetlu Celal Bey Efendi
Tarih-i Ticaret	5 Temmuz Perşembe	

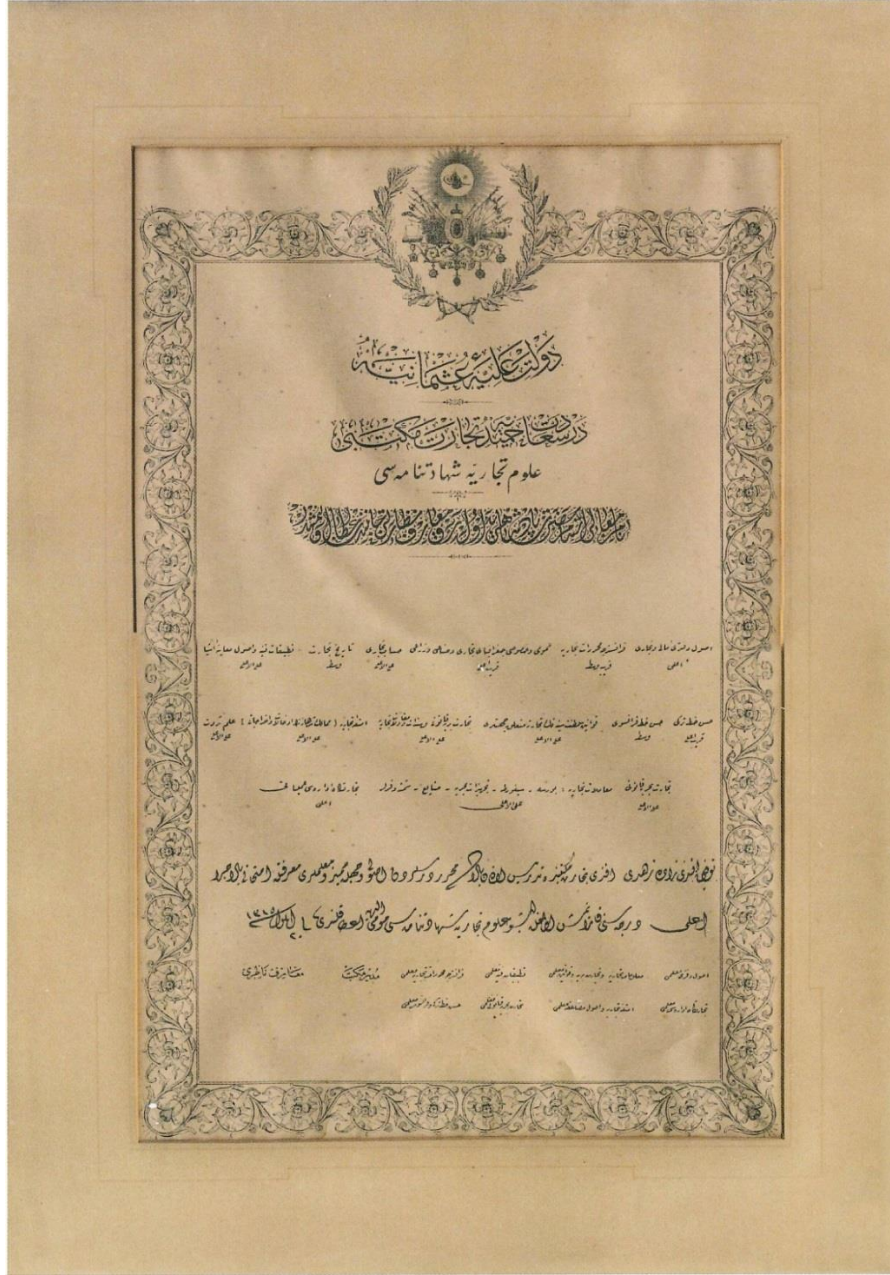
5. Öğrencilerin Mezuniyeti ve İstihdam

a. Mezuniyet

Hamidiye Ticaret Mektebi ikinci kez açıldığında önceki açılışa göre mektepte eğitim gören talebe sayısında artış olduğu gibi mezun olup şahâdetnâme alan talebe sayısında da artış olmuştur.

Mektepten şahâdetnâme ile mezun olan talebelerden birisi de Zühdi Efendi'dir. 1899 yılında girdiği imtihanlar sonucu Â'lâ derecesi ile mezun olmuştur. Maârif Nezâreti tarafından verilen ve derslerden aldığı notları²⁴⁷, mezuniyet derecesi ve mezuniyet tarihinin yer aldığı şahâdetnâmesi ise aşağıda yer almaktadır:

²⁴⁷ Derslerden aldığı notlar şu şekildedir: *Usul-ı Defter-i Mali ve Ticari: Â'la, Fransızca Muharreratı Ticariye-i Franseviye: Kârib-i vasat, Umûmî ve Hususi Coğrafya-yı Ticari ve Sanayi ve Zirai: Kârib-i*

Resim IV

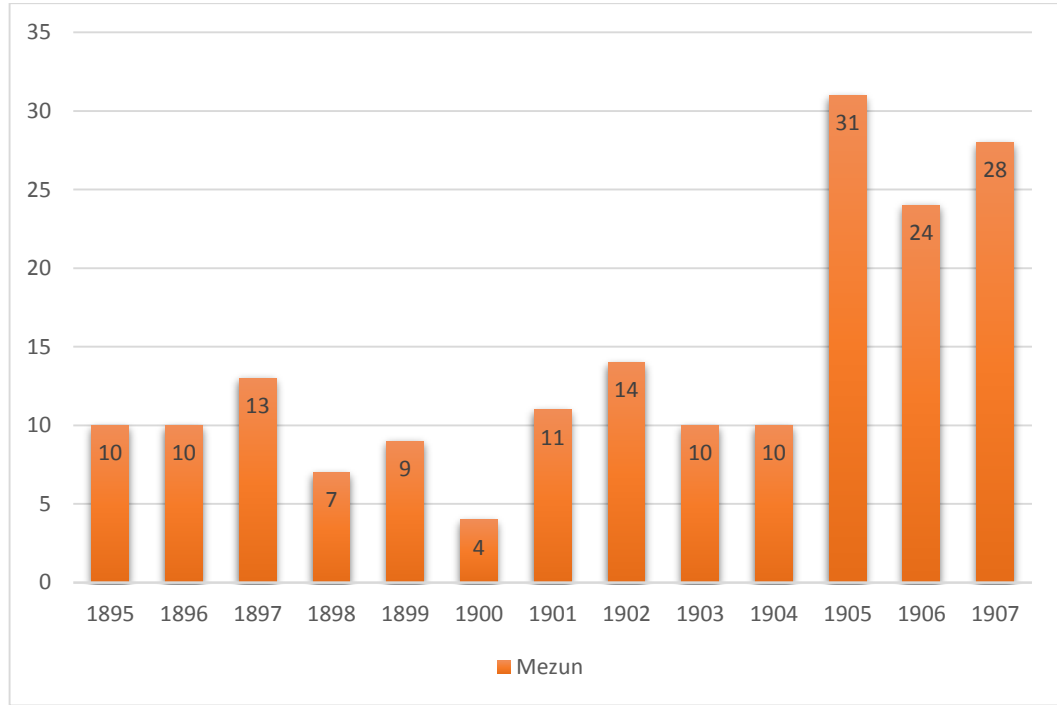
1899 Senesi Mezunu Zühdi Efendi'nin Şahâdetnâmesi²⁴⁸

â'lâ, Hesab-ı Ticari: Aliyyül â'lâ, Tarih-i Ticaret: Vasat, Tatbikat-ı Fenniye ve Usul-i Muayene-i Eşya: Aliyyül â'lâ, Hüsn-i hat-ı Türki: Kârib-i â'lâ, Hüsn-i hat-ı Fransevi: Vasat, Kavanin-i Saltanat-ı Seniyyenin Ticarete Müteallık Cihetleri: Aliyyül â'lâ, Ticaret-i Berriye Kanunu ve Senadat ve Mukavelat-ı Ticariye: Aliyyül â'lâ, Emtia-i Ticariye [Memalik-i Şahanenin idhalat ve ihracatı]: Aliyyül â'lâ, İlm-i Servet: Aliyyül â'lâ, Ticaret-i Bahriye Kanunu: Aliyyül â'lâ, Muamelat-ı Ticariye: (Borsa-Sigorta-Techizat-Bahriye-Sanayi-Şimendiferler): Aliyyül â'lâ, Ticaretgâh İdaresi Ameliyatı: Aliyyül â'lâ.

²⁴⁸ Haluk Perk, İsmail Günay Paksoy, **Eğitim Tarihimizde (1840-1950) Diplomalara; Dağhan Olcay Perk koleksiyonu**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s. 376

Hamidiye Ticaret Mektebi'nde ikinci kez açılışından itibaren okuyan ve mezun olan öğrenci sayısındaki artışın mektebin ücretsiz olarak eğitim vermesinden kaynaklandığı düşünülmektedir²⁴⁹. Ancak mezun sayısındaki artış mektebin yeniden kurulmasıyla birden bire meydana gelmemiştir. Nitekim 1895-1904 tarihleri arasındaki on yıllık süreçte mezun sayısının on beşi geçmediği hatta 1904'te bu sayının dördü bulunduğu görülmektedir. 1905'te ise ani bir artış ile 31'i bulan mezun sayısı 1906'da 24, 1907'de ise 28'dir²⁵⁰. Bu bağlamda yıllara göre mezun sayısındaki dağılım aşağıda yer alan grafikteki gibidir:

Grafik
Hamidiye Ticaret Mektebi'nin 1895-1907 Mezunları

²⁴⁹ Erdem, **a.g.e.**, s.652.

²⁵⁰ **MS**, c.3, s.765-767, Çelebi, **a.g.e.**, s.217-218

1908 yılına gelindiğinde mektebin ücretli olup olmaması konusu gündeme gelmiştir. Öyle ki Mekteb-i Hukuk-ı Şahane, Darülfünun vesaire mekteplerin talebesinden alınan ücretler gibi Ticaret Mektebi talebesinden de kayıt ücreti vesairenin alınıp alınmaması konusunda tereddüte düşülmüş ve konu Tedrisat-ı Âliye dairesine tevdi edilmiştir²⁵². Yapılan arşiv çalışmasında tespit edilen 1910 tarihine ait bir vesikada ise diğer Âli Mektep talebeleri gibi öğrencilerden ücret alındığı görülmektedir²⁵³.

b. İstihdam Sahaları

1898 yılında Maârif Nezâreti, Maârif-i Umûmîye Salnamesi'ne konulmak üzere Hamidiye Ticaret Mektebi müdüriyetinden mektebin açılışından 1908 tarihine kadar her sene şahâdetnâme ile çıkanların isimleri ve hangi hizmette bulduklarının bildirilmesini istemiştir.²⁵⁴

Amacı ticaret ehli insan yetiştirmek olan mektep için Maârif Salnamesi'nde baktığımızda mektebin ilk senesinde şahâdetnâme olarak çıkan talebeden bazılarının dolaylı da olsa ticaretle ilgisi olan memuriyetlerde buldukları görülmektedir²⁵⁵. Bu bağlamda Maârif Salnamesi'nde yer alan ve talebelerin buldukları memuriyetleri gösteren tablo aşağıda yer almaktadır:

²⁵² BOA., MF.ALY., 16/77., 21.L.1326 (16 Kasım 1908)

²⁵³ BOA., MF.ALY., 19/94, 3.S.1328 (14 Şubat 1910)

²⁵⁴ BOA., MF.MKT., 393/41, 2.Z.1315 (24 Nisan 1898)

²⁵⁵ MS, cilt:1, s.638

TABLO XXVII

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1895 Mezunu Talebeler ve buldukları Memuriyetler

	İsim	Bulduğu Memuriyet
1	Mehmed Ali Efendi	Hariciye Nezâret-i Celilesi Mektubi kalemi hulefasından
2	Kemal Efendi ²⁵⁷	Ticaretle Meşgul
3	Hıdır Efendi	Telgraf Nezâret-i Âliyesi Tercüme kaleminde
4	Salim Efendi	Galata Emtia-i Ecnebiyye Gümrüğü Tahrîrat Refiki
5	Hasan Efendi	Telgraf Nezâret-i Âliyesi Muhasebat-ı Ecnebiyye Kaleminde
6	Mazlum Efendi	—
7	Kasım Efendi	Maliye Nezâret-i Celilesi Muhasebe-i Merkeziye Kaleminde
8	Sadullah	Ticaret Odasında Kâtip
9	Mustafa Kemal Efendi	Meyve Gümrüğünde
10	Galib Efendi	—

Mektebin ilk kuruluşunda olduğu gibi yeniden kuruluşunda da mektep mezunlarından zaman zaman bir işte istihdamları için istekte bulunanlar oluyordu. Örneğin 1895 mezunlarından Sadullah ve Ahmed Kemal Efendiler Şirket-i Hayriye’de münasip bir işe uygun bir maaşla konulmak için Maârif Nezâreti’ne arzuhal yazmışlardır²⁵⁸.

²⁵⁷ Kemal Efendi’nin 1318 Salnamesinde ticaretle meşgul olduğu görülmektedir. Bkz. MS, c.3, s.766

²⁵⁸ BOA., MF.MKT., 379/43, 11.B.1315 (6 Aralık 1897)

Mekteb 1898 tarihinde Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne bağlandıktan sonra mezunların meslekleri konusunda daha dikkatli davranmaya başlanılmıştır. Zira mektepte tüccar olmak üzere emek ve masrafla yetiştirilip şahâdetnâme olarak çıkan talebenin doğrudan ticaretle ilgili meslek seçmemesi ve başka işler ile meşgul olması mektebin açılma gayesine uymamaktadır. Bundan dolayı harekete geçen Ticaret Nezâreti bir tezkire hazırlamıştır²⁵⁹. Hazırlanan bu tezkirede mektepten çıkan talebenin ticaretle ilgili mesleklere sevk ve teşviki doğrultusunda bir takım tedbirler alınmasının Dersaadet Ticaret Odası'na tebliğ edildiği ifade edilmiştir. Zira mektepten şahâdetnâme olarak çıkan ve Maârif Nezâreti tarafından hazırlanan tezkire ile tavsiye edilen iki talebeden birinin üç yüz kuruş maaşla Ticaret Odası tarafından istihdamı diğerinin tüccarlardan birinin ticarethanesine verilmesi uygun görülmüş ise de talebelerden biri ticarethaneye gitmemiştir. Bunun üzerine harekete geçen Ticaret ve Nafia Nezâreti, ticaret için yetiştirilen talebenin o maksada hizmet etmesi için bir takım yeni düzenlemeler ve Ticaret Odası'yla birlikte bir nizamnâme layihası düzenlenmesine karar verilmiştir.

Yeni bir nizamnâme kararı ile birlikte mektep mezunları hakkında alınan bir karar daha vardı. Alınan karar göre Hamidiye Ticaret Mektebi'nden çıkacak talebenin mektepten aldıkları şahâdetnâme ile öğrendikleri ilmi devlet toprakları dâhilinde ticaret şehirleri ve ticaret odalarında kısacası ticarete kullanacaklarına ve başka meslekleri tercih ettiklerinde mektepte buldukları müddetçe kendileri için yapılan masraf için soruşturma açılacağına dair veli ve akrabalarından resmi senet alınacaktı²⁶⁰. Bununla birlikte Ticaret Nezâreti, şahâdetnâme alan talebenin hiçbir resmi kuruma kabul edilmemesi, bunların ticarete sevk, ticaret evlerinde istihdamları, derecelerine göre maaş ve sermaye alabilmeleri için bir an önce ticaret odasıyla bir nizamnâme layihası hazırlanması doğrultusunda konuyu sık sık gündeme getirmiştir²⁶¹.

²⁵⁹ BOA., ŞD., 1211/23, 23.Za.1315 (15 Nisan 1898), BOA., MF.MKT., 432/6, 29.C.1316 (14 Kasım 1898)

²⁶⁰ BOA., BEO., 1113/83466, 02.Z.1315 (24 Nisan 1898)

²⁶¹ BOA., MF.MKT., 397/47, 09.M.1316 (30 Mayıs 1898), BOA., MF.MKT., 447/34, 23.Z.1316 (4 Mayıs 1899)

Mektep mezunlarının ticaretle meşgul olmaları için çaba harcanmasının yanında öğrencilerden de bu konuda zaman zaman talepte bulunanlar oluyordu. Zira mektep mezunlarından Kemal Ömer Efendi, Ticaret Mektebi'nden şahâdetnâme olarak ticaretle meşgul olanların Mekteb-i Sanayi mezunları gibi esnaf tezkeresi alma mecburiyetinden muaf tutulması için bir arzuhal verilmiş ancak Şura-yı Devlet esnaf tezkeresi vergisinin lağım, kaldırım tamirat ve umûmî ışılandırma vesaire gibi masraflara karşılık olduğu halde yetmemesi dolayısıyla arzuhalde geçen bahsi kabul etmemiştir²⁶². Bu durum devletin mektepten mezun olanlara ticaret için kolaylık göstermediğini yansıtmaktadır.

Ticaret Mektebi mezunlarının istihdamları konusu ileriki zamanlarda da gündeme gelmiştir. Mektepte tahsil gören talebelerden Ahmed Turhan Efendi'nin Adana'da olan hadiselerde babasının şehid olması üzerine ailesinin zor durumda olduğunu belirten bir arzuhal yazması hasebiyle uygun bir işe konulması Adana Vilayetine iletilmiştir²⁶³.

6. Mektebin Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne Bağlanması

İlk açılışında Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak kurulan ve daha sonra Maârif Nezâreti'ne bağlanan Hamidiye Ticaret Mektebi ikinci kez açılışından 3 yıl sonra 1898 tarihinde Ticaret ve Nafia Nezâreti'ne bağlanmıştır.

Bu tarihten itibaren harekete geçen Ticaret ve Nafia Nezâreti, Maârif Nezâreti ile mektep hakkında yazışmalara başlamıştır²⁶⁴. Mektep hakkında detaylı malumat sahibi olmak isteyen Nezâret, Mektebin idare usulü, mektebe devam eden talebe sayısı, okutulan dersler hakkında bilgi ve tabî tutulduğu Mekatib-i İdadi Talimatnamesi'nin gönderilmesini istemiştir²⁶⁵. Bir önceki konuda da değindiğimiz gibi bir süre sonra da mektep için bir nizamnâme hazırlanması için harekete geçmiştir.

²⁶² BOA., ŞD., 217/11, 02.Ca.1319 (17 Ağustos 1901)

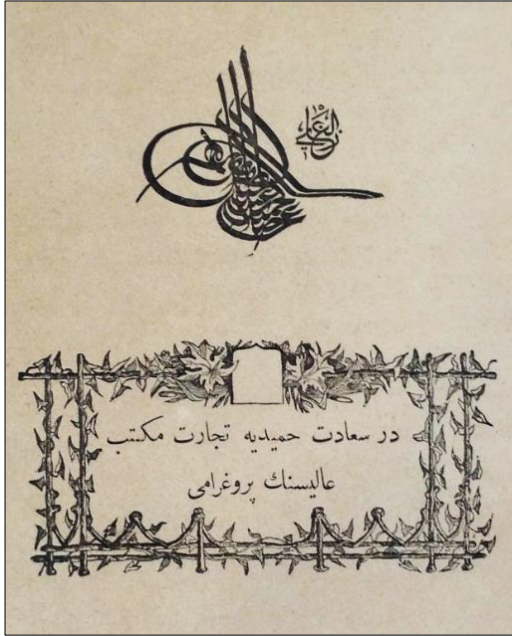
²⁶³ BOA., DH.MUİ, 128/19, 03.N.1328 (8 Eylül 1910)

²⁶⁴ BOA., MF.MKT., 411/22, 26.Ra.1316 (14 Ağustos 1898)

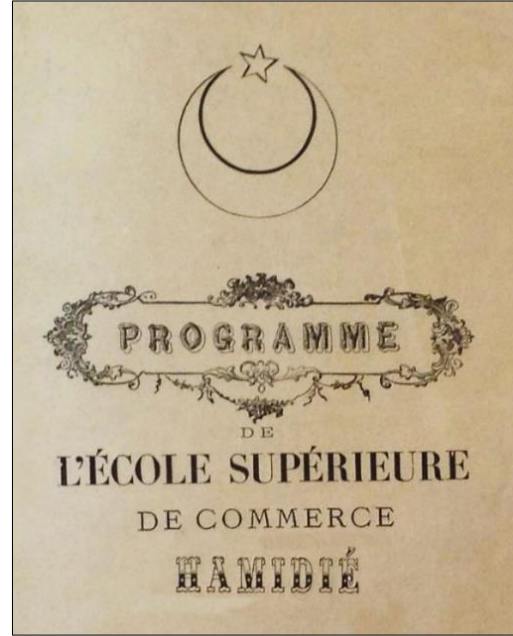
²⁶⁵ BOA., MF.MKT., 414/40, 21.R.1316 (8 Eylül 1898)

7. Mektebin Âli Mektep Olup Olmaması Konusunda Tartışmalar

Hamidiye Ticaret Mektebi “Âli” yani yüksek bir mektep olarak kurulmuş olup, mektep idaresi ve Maârif Nezâreti arasındaki tüm yazışmalarda mektebin adından sonra “Âli” ibaresi getirildiği dikkati çekmekle beraber mektebin ilk yıllarına ait Osmanlıca-Fransızca ders kitabının kapağında dahi bunun vurgulandığı görülmektedir.

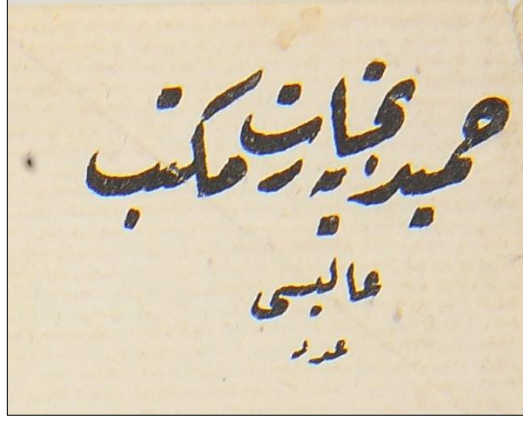
Resim V
Ders kitabı kapağı

Resim VI
Ders kitabı Fransızca bölüm kapağı

Her ne kadar ilk kuruluşundan itibaren Âli bir mektep olarak nitelendirilmiş olsa da bahsedileceği üzere mektebin kapalı olduğu dönemde Maârif Nezâreti'nin hazırladığı Âli mektepler defterinde adının yazmamasından dolayı anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Ancak Âli mekteplerden sayılmasa da yapılan arşiv çalışmalarında

Âli ibaresinin resmi yazışmalarda kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca 1901 tarihinde Ticaret Mektebi “mekatib-i âliyedendir”²⁶⁶ denilmişse de sorun çözülememiştir.

Resim VII

24 Ağustos 1901 tarihli bir belgedeki “Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi” mührü

[BOA., MF.MKT., 847/59, 9.Ca.1319 (24 Ağustos 1901)]

Mektebin “Âli” olup olmadığı konusundaki bu tartışmaların uzun süre devam etmesi aşağıda da değineceğimiz gibi kimi zaman talebelerin askerlik durumlarında kimi zaman ise mektepten mezun olan öğrencilere madalya verilmesi hususunda bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

a. Mezunlara Madalya Verilmesi Meselesi

Maârif Nizamnâmesine göre “Âli” mekteplerden birinci ve ikinci olarak mezun olanlara Maârif madalyası verilmekteydi. Ancak 1901 tarihinde Maârif Nezâreti tarafından Ticaret Mektebi’nin Mekatib-i Âliye’den sayıldığı bildirilmişse de bir yıl sonra bu sorun yine gündeme gelmiş ve 1902 yılında Hamidiye Ticaret Mektebi’nin Mekatib-i Âliye’den sayılmadığı gerekçesiyle mektepten birinci ve ikinci olarak

²⁶⁶ BOA., MF.MKT., 549/20, 9.Z.1318 (30 Mart 1901)

mezunlarına Maârif Madalyası verilmeyeceği ifade edilmiştir²⁶⁷. Ayrıca mektepten birinci olarak mezun olan Osman Nuri Efendi, Maârif Madalyası için bir arzuhalle durumu Maârif'e iletmıştır. Ancak Maârif'ten okul müdüriyetine Osman Nuri Efendinin arzuhaline binaen Maârif madalyası ile taltifi konusunun icabına daha sonra bakılacağı söylenmiştir²⁶⁸.

Hamidiye Ticaret Mektebi'nin Âli mekteplerden sayılması konusu çözüme kavuşmamış olsa da 1904'te Hamidiye Ticaret Mektebi'nden derece ile mezun olanlara Hukuk, Dar'ül-Muallimin ve Sanayi-i Nefise Mekteplerinden mezun olanlar gibi madalya verilmiştir²⁶⁹. Yine 1905 senesinde mektepten birinci ve ikincilik derecesi ile mezun olanların Mekteb-i Hukuk ve Dar'ül-Muallimin'den derece ile mezun olmuş öğrencilere madalyaları ve madalyaların verileceği şahâdetnâme merasimi için bir tezkire hazırlanmış²⁷⁰ ve hazırlanan merasimle Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nden birincilik ve ikincilik derecesi ile mezun olanlara madalyaları verilmiştir²⁷¹. 1905-1906 ve 1906-1907 senesinde birincilik ve ikincilikle mezun olanların altın ve gümüş madalyaya layık görüldüğü²⁷² mektep için madalya sorunu tamamen çözülmüş ve derece ile çıkan talebelerin mükâfatları verilmiştir²⁷³. Talebelerin Maârif Madalyası ile ödüllendirilmesi bir sonraki seneler de devam etmiştir. 1908 yılında mektepten en yüksek notları alarak mezun olan Saadeddin ve Serkis Nihad Efendiler altın, onlardan sonra en yüksek notu alan İsmail Hakkı Efendi gümüş madalyaya layık görülmüşlerdir²⁷⁴. Mektepten derece ile mezun olan ve madalyaya layık görülen talebelerin madalyalarının Bab-ı Âli'den gönderilmesi

²⁶⁷ BOA., MF.MKT., 607/32, 7.Za.1319 (15 Şubat 1902), BOA., MF.MKT., 607/50, 7.Za.1319 (15 Şubat 1902)

²⁶⁸ BOA., MF.MKT., 760/62, 15.Za.1321 (2 Şubat 1904)

²⁶⁹ BOA., Y.MTV., 257/54, 22.Z.1321 (10 Mart 1904)

²⁷⁰ BOA., Y..PRK.BŞK., 74/43, 15.S.1323 (21 Nisan 1905)

²⁷¹ BOA., Y..PRK.BŞK., 74/47, 01.Ra.1323 (6 Mayıs 1905), BOA., MF.MKT., 853/34, 01.Ra.1323 (6 Mayıs 1905)

²⁷² BOA., Y.MTV., 294/37, 22.Z.1324 (6 Şubat 1907)

²⁷³ BOA., MF.MKT., 976/62, 24.Z.1324 (8 Şubat 1907), BOA., MF.MKT., 977/22, 28.Z.1324 (12 Şubat 1907)

²⁷⁴ BOA., İ.MF., 14/69, 25.Za.1326 (19 Aralık 1908), BOA., BEO., 3458/259293, 27.Za.1326 (21 Aralık 1908)

mektepe müdüriyeti tarafından istenmiş olup²⁷⁵ çok kısa bir süre sonra talebelerin hak ettikleri madalyalar gönderilmiştir²⁷⁶.

b. Talebelerin Askerlik Durumları

Âli mektep meselesinin sorun olarak çıktığı bir diğer konu ise mektep talebelerinin askerlikten muaf olmaları mevzusuydu. Zira Âli mektep olmadığı düşünülerek talebeleri de askerlikten muaf tutulmuyordu.

Ticaret Mektebi'nin Âli olarak sayılmadığı dönemlerde de talebelerden askerlik hizmetinden muaf olmak isteyenler oluyordu. Örneğin mektep talebelerinden Veliyyüddin Efendi'nin diğer Âli mektep talebeleri gibi askeri hizmetten muaf olma isteğini bildirdiği arzuhal üzerine Ticaret ve Nafia Nezâreti, Maârif Nezâreti ve Askeriye arasında yazışmalar başlamıştır. Bu yazışmalar sonucunda Âli Mektepler için hazırlanan defterde Hamidiye Ticaret Mektebi'nin adı olmadığından âli mektep sayılmadığı çünkü bu defterin hazırlandığı tarihlerde mektebin açık olmadığı belirtilmiştir²⁷⁷. Bununla birlikte daha önce nizamnâme layihası hazırlama gereği ortaya çıktığı halde Ticaret ve Nafia Nezâreti ile Maârif Nezâreti'nin aralarında anlaşamamaları bir nizamnâme ortaya çıkaramamasından dolayı Ticaret Mektebi talebesinin asker edilmeleri gerektiği bildirilmiştir.

Aslında yazışmalar sırasında mektebin âli mekteplerden sayıldığı ancak âli mektepler defterinde yazılmadığından ve nizamnâmesi olmadığından âli mektep sayılmadığının ifade edildiği anlaşılmaktadır. Ancak 1901 tarihinde mektep talebesinden Neşet Necib'in askerlik hizmetinden muaf tutulmak için yaptığı müracaat sonucu yeniden başlayan Ticaret ve Nafia Nezâreti ile mektep arasında yazışmalar sonuçlanamamıştır²⁷⁸. Bununla birlikte 1904 tarihinde Romanya hükümeti tarafından askerliğe avdet için çağırılan mektep talebelerinden Köstenceli Süleyman Sadi ve Şevket Şevki efendilerin Mekteb-i Âliye'de tahsil ile meşgul olduklarından askere

²⁷⁵ BOA., MF.MKT., 1094/11, 26.Z.1326 (19 Ocak 1909)

²⁷⁶ BOA., BEO., 3478/260798, 01.M.1327 (23 Ocak 1909)

²⁷⁷ BOA., MF.MKT., 476/1, 29.C.1317 (4 Kasım 1899)

²⁷⁸ BOA., MF.MKT., 566/23, 12.Ra.1319 (19 Haziran 1901)

alınmamaları için bir tasdikname gönderilmişken²⁷⁹ mektep mezunlarından Hıfzı Efendi askerlikten muaf olamayacağından askeri hizmete sevk edilmiştir²⁸⁰.

1907 tarihinde Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Mekatib-i Âliye'den sayıldığı ancak müdavim talebenin Mekteb-i Mülkiye ve Hukuk-ı Şahane talebesi gibi askerlikten muaf olmaları için ticaret ilim ve fen ile ilgili müfredatlı bir ders programı yapılıp ve nizamnâme tanzim edilinceye kadar hiçbir şey yapılamayacağı ve mektebe ait bir nizamnâme olmadığından askeri hizmetten muaf olamayacakları mektep müdüriyetine bildirilmiştir²⁸¹. Mektep için bir nizamnâme layihası hazırlanmaması nedeniyle talebelerin askerlik durumlarındaki belirsizlik kendini korumakla birlikte²⁸² bir süre sonra alınan bir kararla mektepte okuyan talebelere askerlik yaşı gelenlerin eğitimlerine engel olunmadan askerlikleri ertelenmiştir²⁸³.

8. Mektep Binasında Yapılan Tamiratlar ve Tahsisata Zam

Mektep binasında açılıştan yaklaşık on yıl sonra dershanelerin genişletilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Durum mektep müdüriyeti tarafından Maârif Nezâreti'ne iletilmiş ve Nezâretçe tamirat için Meclis-i Maârif azasından Said Efendi ve Evrak kalemi mümeyyiz muavini Şevki Efendi görevlendirilmiştir²⁸⁴.

Maârif Nezâreti tarafından Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin de bulunduğu ve bir takım tadilata uğrayan mekteplerin içinde bulunduğu grubun tamiratları ile ilgili keşif yapılması için bir memur görevlendirilmesine karar verilmiş ve mekteplerin tadilatı için hazırlanan tezkirede mektebin tadilatının 4.750 liralık bir meblağ tuttuğu ifade edilmiştir²⁸⁵. Ancak konunun bir süre sonra tekrar gündeme gelmesiyle tadilatın gerçekleşmediği anlaşılmaktadır.

²⁷⁹ BOA., MF.MKT., 765/4, 06.Z.1321 (23 Şubat 1904)

²⁸⁰ BOA., MF.MKT., 847/59, 13.S.1323 (19 Nisan 1905)

²⁸¹ BOA., MF.MKT., 990/19, 28.S.1325 (12 Nisan 1907)

²⁸² BOA., MF.MKT., 1068/24, 3.B.1326 (1 Ağustos 1908)

²⁸³ BOA., MF.MKT., 1084/65, 14.Za.1326 (8 Aralık 1908)

²⁸⁴ BOA., MF.MKT., 750/26, 26.Ş.1321 (17 Kasım 1903)

²⁸⁵ BOA., MF.MKT., 778/12, 22.S.1322 (8 Mayıs 1904)

1906-1907 seneleri zarfında Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nde beş yüz altmış beş talebe mevcut olduğu halde bu sayı yıl içinde dört yüz üçe düşmüştür. Nedeni ise mektep binasına talebelerin sığmamasıdır. Zira talebelerden yüz altmış ikisi dersanelerde ayakta durabilecek bir yer dahi bulamamaları hasebiyle mektebi terk etmeye mecbur kalmışlardır. Mektepte bazı öğrencilerin sıralarda oturması diğerlerinin ise ayakta kalmaları ise gayri muntazam bir durum ortaya çıkarmıştır. Bunun için ya daha geniş bir konağa taşınması ya da mektep binasında bulunan dersanelerin genişletilmesi için harekete geçilmiştir. Devamında ise mektepte dersanelerin genişletilmesine karar verilmiş, tadilat ve tamirat için gereken meblağın bir an evvel gönderilmesi müdüriyet tarafından Maârif Nezâreti'ne bildirilmiştir²⁸⁶.

Bütün bu yazışmaların arasında mektep civarında gelişen bazı olayların da gündeme geldiği görülmektedir. Öyle ki Divanyolu'nda Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi altındaki kahvehane ile Atik Ali Paşa Camii'nin kapısı bitişiğindeki kahvehaneye bir takım uygun olmayan insanların gelip çeşitli mektep talebesini davet ettikleri görülmüştür. Gençlerin bu insanlarla görüşmesinden dolayı kötü şeyler olacağından dolayı mektep talebelerinin kahvehanelere girmelerine izin verilmemesi için kahvecilerin tembihlenmesi ve gözetleme memurlarının da bu konuda dikkatli olması Tedrisat-ı Âliye Dairesi tarafından Zabtiye Nezâreti'ne bildirilmiştir²⁸⁷.

1907 yılında mektep binasının mevcuda yetmemesi dolayısıyla talebelerden bazılarının mektebi terk etmek zorunda kalmasından dolayı müdüriyetçe dersanelerin genişletilmesi yoluna gidilmiş ancak bu gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı 1908 yılında mektep müdüriyeti mektep için yeni bir bina yapımı çalışmasına gitmiştir²⁸⁸. Ticaret Mektebi'ne Leman Hanım Konağı arsasında kâgir bir bina yapılması için Maârif Nezâreti tarafından bir keşif defteri düzenlenmiş ve bu defter Şehremaneti tarafından da onaylanmıştır. Ancak bu binanın yeri defterde belirtilmemiştir. Bununla birlikte defterde belirtilen masrafların bütçeden karşılanması için Sadâretten izin istenmiştir. Mamafih her şeyi planlanan binanın yapılıp yapılmadığı belirsiz olduğu

²⁸⁶ BOA., MF.MKT., 990/31, 29.S.1325 (13 Nisan 1907)

²⁸⁷ BOA., MF.ALY., 15/61, 5.C.1326 (5 Temmuz 1908)

²⁸⁸ BOA., MF.MKT., 1072/4, 18.B.1326 (16 Ağustos 1908)

gibi mektebin bu binaya taşınıp taşınmadığı hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Daha önce birçok kez gündeme gelen Ticaret Mektebi'nin Bâyezid Emin Paşa mahallesindeki asli binası önünden geçen ve Şehremaneti tarafından tamir edilen kanalizasyonun binaya zarar vermesi²⁸⁹ daha sonra bu kanalizasyonun çökmesi sonucu civardaki evler hasar görmüş ve bu hasar Şehremaneti tarafından karşılanmışsa da Ticaret Mektebi'nin masraflarına bir yardımı olmamıştır²⁹⁰. İşte bu konu Leman Hanım arsasında inşa edilmesi kararlaştırılan bina meselesinden sonra bir kez daha gündeme gelmiştir. Zira daha önce Şehremaneti tarafından tamir edilen yerin çökmesinden dolayı mektep binasında oluşan hasarın yine Şehremaneti tarafından tamir edilmesinin gerektiği ifade edilmiştir²⁹¹. Buradan da anlaşılacağı üzere öğrenci sayısının fazlalığı, mevkide bulunan kahvehaneler ve kanalizasyonun çökmesi ile binanın zarar görmesi sonucu taşınmak isteyen mektebin bina değiştirmedeği görülüyor.

Binanın zarar görmesi mevzusudan sonra mektep birde yaşanan bir hırsızlık hadisesiyle gündeme gelmiştir. Darülmualimin İbtidai şubesi yapılacak konak için yıkık olan Ticaret Mektebi'nden kazma ve kürek alınmak üzere oraya gidildiğinde hazırlanan pusulada gösterilen demirbaş eşyanın hırsızlar tarafından çalındığı görülmüş hatta durum Zabtiye Nezâreti'ne de bildirilmiştir²⁹². Ancak vesikada “yıkık olan ticaret mektebi binası” ibaresi dikkatleri çekmektedir. Bununla birlikte binanın çöken kanalizasyon yüzünden zarar gördüğü Şehremaneti ile yapılan yazışmalardan bilinmektedir. Ayrıca yıkıntının bu meseleden mi yoksa başka bir meseleden mi kaynaklandığı bilinmemektedir²⁹³.

Mektep idaresinin bina ile ilgili teşebbüslerinden sonraki adımı ise kendisi için ayrılan tahsisata zam istenmesi olmuştur. Yapılması gereken zam için Maârif Nezâreti'nden Bab-ı Âliye tezkire hazırlanıp yollanmış hatta bu tezkirede Maârif

²⁸⁹ BOA., MF.MKT., 995/48, 10.R.1325 (23 Mayıs 1907), BOA., MF.MKT, 1026/40, 29.L.1325 (5 Aralık 1907)

²⁹⁰ BOA., DH.MKT., 1285/14, 29.S.1326 (2 Nisan 1908)

²⁹¹ BOA., BEO., 3380/253460, 25.B.1326 (23 Ağustos 1908)

²⁹² BOA., MF.MKT., 1093/46, 24.Z.1326 (17 Ocak 1909)

²⁹³ Yapılan arşiv çalışmasında bu konuda bir bilgiye rastlanmamıştır.

Nezâreti bu zammın Hazine-i Celile'den alacağı olan meblağdan karşılanması için izin dahi istemiştir²⁹⁴. Mekteb'in tahsisatı ile ilgili son gelişmeyi Ticaret ve Nafia Nezâreti yapmış olup tahsisatta yapılacak zamlarla ilgili olarak henüz mektebin bir nizamnâmesi olmadığından tahsisatla ilgili konuların eski nizamnâmeye göre yapılacağı bildirilmiştir²⁹⁵.

²⁹⁴ BOA., MF.MKT., 1094/23, 27.Z.1326 (20 Ocak 1909) Mevzu daha sonra Maârif Nezaretince hazırlanan tezkirede bu soruya Bab-ı Âli'den cevap gelmişse de bu belge yırtılmış olduğundan verilen cevap anlaşılammaktadır. BOA. MF. MKT. 1094/31, 27.Z.1326 (20 Ocak 1909)

²⁹⁵ BOA., MF.MKT., 1130/44, 30.Ca.1327 (19 Haziran 1909)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ

A. TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ ADINI ALMASI

Sultan Abdülhamid'in 23 Temmuz 1908'de anayasayı tekrar yürürlüğe koyduğunu ilan etmesiyle başlayan II. Meşrutiyet devri beraberinde getirdiği olaylar sonucunda Padişah 1909 Nisan'ında tahttan indirilmiştir²⁹⁶.

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi, Abdülhamid'in himayesinde ve onun da destekleriyle kurulmuş olmasına rağmen onun tahttan indiği süreden itibaren arşiv belgelerine bakıldığında mektep adından "Hamidiye" isminin çıkarılıp, okul adının Ticaret Mekteb-i Âlisi olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

B. ÂLİ MEKTEP OLARAK KABUL EDİLMESİ

1909 tarihinde Maârif Nezâreti içerisinde "Mekatib-i Âliye İdaresi" adıyla yeniden bir şube oluşturulmuştur. Oluşturulan bu şube için Maârif Nezâreti sekiz maddelik bir tezkire hazırlamıştır²⁹⁷.

Daha önce Mekatib-i Âliye İdaresi için hazırlanan ve Âli mekteplerin adının yazdığı bir defter hazırlanmıştır. Ancak bu defter mektebin kapalı olduğu dönemde hazırlandığından Ticaret Mekteb-i Âlisi adı yer almamaktadır. 1909'da hazırlanan defterde Mekteb-i Mülkiye, Darülfünun, Mekteb-i Hukuk, Mekteb-i Sultani,

²⁹⁶ Cevdet Küçük, "Abdülhamid II", *DİA*, cilt:1, s:216-242

²⁹⁷ BOA., MF.ALY., 18/64, 20.Ca.1327 (9 Haziran 1909)

Darülmüallimin, Sanayi-i Nefise Mektebi, Selanik Hukuk Mektebi, Konya Hukuk Mektebi ve Bağdad Hukuk Mektebiyle birlikte ‘Âli’ mekteplerden sayılmaktadır.

Ancak bir süre sonra Maârif Nezâreti’ne Ticaret Mekteb-i Âlisi’nin ‘Âli’ mektep olup olmadığı sorulmuş ve Maârif Nezâreti tarafından mektebin ali mekteplerden sayıldığı ifade edilmiştir²⁹⁸.

C. MEKTEP İÇİN HAZIRLANAN TALİMATNAME

Mektep için birçok kere talimatname yazılması gündeme gelmiş ve bu ancak 1908 yılında gerçekleşebilmiştir. Muallim ve Memur, Talebe kabul şartları, İmtihanlar ve genel konulardan oluşan ve Matbaa-ı Amire’de basılan talimatname kırk madde ve mektebin ders programından oluşmaktadır²⁹⁹.

Talimatnamede Ticaret Mektebi’nin Maârif Nezâreti’ne bağlı Mekatib-i Âliye’den sayıldığı, Memalik-i Osmaniye’nin ticaretini ve maliyesini ilerletecek, yükseltecek hizmet erbabı, fen ve bilgi yetiştirmek maksadıyla tesis edildiği bir kez daha vurgulanmaktadır.

Mektebin talimatname ve nizamnâmesi olmaması nedeniyle ortaya çıkan talebelerin askere gitmesi sorunu da *Talimatname*’ye eklenen madde ile ortadan kaldırılmıştır. Zira maddede Ticaret mektebi talebesi tahsilde buldukça hizmet-i askeriyeden muaf olacağını beyanı daha önce bu konuda meydana gelen sorunlara çözüm getirmiştir.

Talimatname metninde Mektebin idare heyeti müdür, müdür muavini, kâtip ve gerektiği kadar mubassır ve hizmetliden oluşmaktadır yazsa da yine aynı metinde 1908 senesi muvazene-i maliye kanununca müdür muavinliği memuriyeti lağvedildiğinden vazifesinin mektep müdürü ve kâtip tarafından yapılacağı belirtilmektedir. *Talimatname*’ye göre müdür, mektebin genel idaresi, talimatnamesinin uygulanması ve tedrisatın müfredat programına uygun olarak işlenmesine, mektebin ve mekteb

²⁹⁸ BOA., MF.MKT., 1146/64, 15.M.1328 (27 Ocak 1910)

²⁹⁹ BOA., MF.ALY., 53/22, lef:1-6, 1326 (1908), bkz., Ek.15

düzenini sağlamaya dikkat ve itina edecektir. Müdür sene sonunda muallimler ile müzakere yaparak dersler hakkında gerekli olan düzenlemeleri ve genel bütçenin mektebe ait olan harcamalar sebepleri ile birlikte Maârif Nezâreti'ne bildirecektir.

Müdür Muavininin görevlerine gelince bunlar; müdüre yardım etmek, memurlar ve muallimlerin devam ve vazifelerini yerine getirmelerinde özen göstermek, her akşam kendine verilecek sınıf defterlerini incelemek ve sicil-i umûmîye kaydı gerektiren vukuatı hemen kaydetmektir. Katip ise müdür tarafından verilen her türlü yazışmaları yazmak, tescil etmek, korumak ve mektebin eğitim araç-gereçleri ve kitap gibi eşyaların demirbaş defterini düzenlemek ve vukuatını günü gününe yürütmek vazifesiyle mükelleftir.

Ser-mubassır, mubassırlara nezâret etmek, talebe ve muallimlerin günlük devam ve terklerinin birer pusulasını tanzim ederek akşamüzeri müdüre vermek ve mektebin eğitim araç gereçlerini muhafaza eylemekle görevlidir. Teneffüs zamanları talebenin yanından ayrılmayacakları gibi muallimler bulunmadıkları zaman dershanede bulunacaklardır. Her Mubassır kendi sınıfının defterini tutacak ve birinci ve son derslerin sonunda yoklama yaparak sonucu ser mubassıra iletacaktır.

Maârif Nezâreti tarafından atanan Muallimler her derste tekrar ettikleri bahisleri sınıf defterlerinde kaydedeceklerdir. Talebenin verilen derslere çalışıp çalışmadıkları anlaşılacak üzere muallimler tarafından sınıfta sözlü yapılacaktır.

Mazereti olmaksızın vazifesi başında bulunmayan memur ve muallimin maaşından kesintiler olacaktır. Bir memurun mazereti varsa bunu acele olarak mektep idaresine bildirmesi de şarttır.

Talimatname mektebe kabul edilecek talebeler hakkında da maddeler içermekteydi. Buna göre mektebe girecek talebenin yaşı on altıdan küçük ve yirmi üçten büyük olmayacaktı. Mekteb-i Sultani, Darüşşafaka, Dersaadet ve yedi senelik taşra idadileri mezunları imtihansız olarak veya *Türkçe "kavaid ve kitabet" Fransızca "sarf, imla, tercüme" coğrafya-yı umûmî ve Osmani ve tarih-i umûmî ve Osmani, hesap, cebir, hendese, usul defteri ve ulum-ı tabi'yye* gibi derslerden adı geçen okulların seviyesinde bilgili olduklarını imtihan ile ispatlayanlar kabul edileceklerdi. Mekatib-i Âliye mezunları imtihansız kabul olup diğerlerinden daha öncelikli hak

sahibi sayılırlardı. Ticaret Mektebi talebeleri eğitim harçlarını Darülfünun nizamnâmesine uygun Darülfünun veznesine ödeyeceklerdi. Ayrıca bir sınıfa altmıştan fazla talebe kabul olunmayıp, daha fazla talebe olursa aralarında müsabaka imtihanı yapılacaktı.

Mektepte her dersin özel imtihanı Rumi Takvime göre Teşrinisani (Ocak) ve Şubat sonlarında, genel imtihanı ise Haziran ayında yapılacak ve notlar idare tarafından hesaplanacaktı. Numaraların derecelendirilmesi ise şu şekildedir; “10 ve 9” Aliyyül â'lâ, “8 ve 7” â'lâ, “6” Karib-i â'lâ, “5” vasat, “4” Karib-i vasat, “3, 2 ve 1” zayıf.

Hem umûmî imtihanda hem de hususi imtihanda da her dersin muallimi ile idare tarafından davet edilecek mümeyyizler hazır bulunacaktı. Sınavlar değerlendirilirken hatalar okunacak tarzda çizilip doğrusu yazılacaktı. İmtihan cetvelleri idareye teslim edildikten sonra artık düzeltme olamayacaktı. İki imtihana da gelmeyenler o imtihandan sıfır almış sayılacaktı. Ancak imtihan günü hastalık gibi mektebe gelemeyecek derece mazereti olanlar mazur görülecekti. Özüml kabul olması için ise ertesi günü mektep idaresine yazılı malumat vermek gerekmekteydi. Bununla birlikte talebe sağlıklıysa hem siciline not düşülecek hem de o talebe ikmal imtihanına alınmayacaktı.

Mektepte hangi sınıfta olursa olsun mazereti olup olmaksızın derslerin yarısına devam etmeyen ve hususi imtihanlara da girmeyen talebe o senenin umûmî imtihanlarına kabul edilmeyip sınıf geçemeyecekti.

Talebeler için sınıf geçme notu beşti. Bir talebe üçten fazla dersten beşten aşağı not alırsa sınıfını geçemezdi. Bununla birlikte iki dersten beşten aşağı not alanlar bütünleme imtihanına kabul edilecek, ancak bu sınavda bir derste beşten aşağı not alan bir daha imtihana girmeden sınıfta bırakılacaktı. İkmale girmesi gerektiği halde genel ve özel sınavlara gelmeyenler sıfır almış kabul edilecekti.

Talebelerin Şahâdetnâmeleri Maârif Nezâreti'nden düzenlenir ve üç sene aynı sınıfta kalan talebenin kaydı silinir.

Muallimlerin ders vakitlerinde dersanelerde ve teneffüs vakitlerinde teneffüşanelerde bulunması kurala bağlanan *Talimatname*'de mektepte talebelerin uyması gereken kurallarla ilgili maddeler de bulunmaktaydı. Talebinin idari işlere müdahaleleri ve mektep dâhilinde siyasetle uğraşmaları kesinlikle yasaklanmıştı. Mektep dâhilinde düzeni korumak için belirlenen şartlara uymayanlara, memur ve muallimlere itaatsizlikte, hürmetsizlik ve arkadaşları hakkında uygun olmayan davranışlarda bulunanlara derecesine göre azarlama ve uzaklaştırma gibi cezalar verilecekti.

İdarece alınan kararlara muhalefet, arkadaşını uygun olmayan bir şeye teşvik ve herhangi bir talebeyi tahrik eden öğrencinin kaydı silinecekti. Kayıt silme muamelesi müdür ve iki muallimden oluşan bir heyet kararıyla icra edilip, gereken durumlarda kararın icrası için nezârete danışılacaktı.

Mektep idaresine mazeretinden malumat vermeksizin iki ay mektebi terk eden talebinin kaydı silinecek, kayıt yenileme talebinde bulunup idarece uygun görülür ise tekrar giriş ücreti alınacaktı.

Talimatname'de talebeye verilecek tasdikname ile ilgili maddeler de bulunmaktaydı. Buna göre talebeye verilen tasdiknameye sınıfı, numarası, giriş tarihi, baba ismi, doğum yeri, yaşı, çeşitli imtihanlarından kazandığı notların derecesi yazılacak, sınıf geçemeyenlerin bu durumları tasdiknamede belirtilecekti. Ayrıca mektepten atılan talebeye tasdikname verilmeyecekti. Şahâdetnâme veya tasdiknamesini kayıp eden talebeye “nüsha-i saniye olarak ita olunmuştur” kaydıyla bir suret verilip, bunu da kayıp edene resmi dairelerden gelecek tezkirelere derkenar yazılmak suretiyle vesika verilecektir³⁰⁰.

Talimatname'de mektep öğrencilerinin tecrübe kazanmaları da yer almaktaydı ki mektep talebelerinin eğitimler boyunca bir takım müesseseleri ziyaretle hesap işlerinin tarzları hakkında malumat öğrenmeleri için mektep idaresi itina gösterecek ve Maârif Nezâreti ise bunun için kolaylık sağlayacaktı. *Talimatname*'ye düşülen bir

³⁰⁰ 1921 yılında Ticaret Mektebi'nden mezun olan ve şahâdetnâmesi çıkan bir yangında yanan Saadettin Efendi Nüsha-i Saniye için bir Maârif-i Umûmîye Nezâreti'ne bir arzuhal yazmıştır. [BOA., MF.ALY., 164/41, 13.Ca.1339 (23 Ocak 1921)]

nota göre 1907 senesinde talebeler bu amaç doğrultusunda müdür ile muallimler refaketinde Müze-i Osmani, Darbhane-i amire, Hereke fabrika-i Hümayunu, Cibali Reji Fabrikası Müessesatı ile Anadolu Demir Yolu Şirketinin Haydar Paşa Rıhtımı müştemilatını ve Paşabahçe’de bulunan Şişe Fabrikası ve Aya kapı Buzhanesini ve Rus Seyyar Sirki vapurunu ziyaret ederek birçok tatbikatlarda buldukları gibi iki talebe mekteb adına ücretsiz olarak bir ay boyunca İtalya seyahatinde bulunmuşlar ve meşhur beldelerindeki müesseseleri dolaşmışlardır³⁰¹.

1. Ders Programında Yapılan Değişimler

Ticaret Mekteb-i Âlisi için *Talimname*’de zamanın ihtiyaçlarına göre düzenlemeler ve eklemelerin yapıldığı ders programı da yer almaktadır. Hazırlık sınıfının kaldırıldığı görülen programda Coğrafya-yı iktisadî, ihσαιyyat, Emtia-i Ticariye ve üçüncü sınıf Usul Defteri ve Ticaretgâh İdaresi gibi derslerin Fransızca olarak okutulmasına karar verildiği görülmektedir. Ayrıca haftalık elli bir saat olan ders saati yetersiz görülerek Fransızca derslerine takviye yapılmış ve Ticaretgâh idaresi, Almanca ve İngilizce gibi derslerin saatleri arttırılmış bununla birlikte yazı makinası ve istenoğrafya ve hukuk-ı medeniye dersleri ilave edilerek ders saati toplamda yetmiş beşe çıkarılmıştır³⁰².

TABLO XXVIII

Ticaret Mekteb-i Âlisi’nin 1908’de Yenilenen Ders Programı

	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Açıklama
İlm-i Hesab ve Hesabat-1 Sarrafiye	4	2	1	
Malumat-1 Ticariye	2			
Usul Defteri	4	2	3	Üçüncüde Fransızca Tedris Olunacaktır

³⁰¹ Talimatname, lef:4

³⁰² Talimatname, lef:5

Ticaretgâh İdaresi		3	5	“
Hukuk-ı Medeniye ve ticaret-i berriye ve bahriye kanunları	2	2	1	
Tarih-i Ticaret	1			
Coğrafya-yı zirai, Sınai, Ticari	3	2		Birincide Fransızca tedris olunacaktır
Kimya-yı tahlili		1	2	
Fizik tatbikatı		1	1	
Emtia-i Ticariye	3	1		Fransızca tedris olacaktır
İlm-i İktisad		1	2	
İhsaiyyat			1	Fransızca Tedris olunacaktır
Lisan-ı Fransevi	4	3		
Fransızca Muhaberat ve vesait-i ticariye		3	3	
Usul-ı Maliye			2	
İstenoğrafya ve yazı makinesi	1	1	2	
Almanca, İngilizce		3	2	
Toplam	25	25	25	

Mektepte bulunan Almanca ve İngilizce derslerine dışardan isteyenler de ayda birer mecdiye vermek kaidesiyle girebilirlerdi³⁰³.

2. İdari Kadro ve Muallimler

1904 tarihinde mektebin müdüriyetine getirilen Hamdi Bey 1908 tarihinde Matbaa-ı Amire Müdürlüğüne tayin edilmiştir³⁰⁴. Hamdi Bey'den boşalan mektep

³⁰³ BOA., MF.MKT., 1092/14, 19.Z.1326 (12 Ocak 1909)

³⁰⁴ BOA., MF.MKT., 1069/39, 07.B.1326 (5 Ağustos 1908), BOA., İ.MF., 14/50, 15.B.1326 (13 Ağustos 1908), BOA., MF.MKT., 1973/46, 22.B.1326 (20 Ağustos 1908)

müdürlüğüne Maliye Nezâreti Müsteşarlığı³⁰⁵ ve Kabataş İdadi Mektep Müdürlüğü yapmış olan Hasan Tahsin Bey atanmıştır³⁰⁶. Aynizade Hasan Tahsin Bey bir yıl bu vazifede kaldıktan sonra 1909 yılında Divan-ı Muhasebat azalığına tayin edilmiş³⁰⁷, yerine bir dönem Edirne İdadisi ikinci müdürlüğü yapmış olan³⁰⁸ Kirkor Kömürçüyan Efendi getirilmiştir³⁰⁹.

TABLO XXIX

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1909 Tarihli İdari ve Muallim Kadrosu ³¹⁰

Mevkii	İsim
Mektep Müdürü	Kirkor Kömürçüyan
Müdür Muavini	Gazaros Lütfi Efendi
Coğrafya-yı iktisadi muallimi	Safvet Bey
Fransızca Muallimi	Said Bey
İlm-i iktisadi	Hasan Tahsin Bey
Hukuk ve Tarih-i Ticaret muallimi	Hikmet Bey
Hesab-ı Ticari ve Ticaretgâh idaresi	Toma Efendi
Coğrafya-yı iktisadi muallimi	Agâh Bey
Fransızca Muallimi	Suad Muhtar Bey
Usul-ı Muhasebe ve Malumat-ı Ticariye Muallimi	Hamid Bey
Ticaret-i Bahriye Muallimi	Arif Bey
Hesab-ı Ticariye, emtia-ı ticariye ve usul-ı muhasebat	İshak Efendi
Usul-ı muhasebe ve muhabere, hesap-ı ticariye ve tatbikat-ı fenniye muallimi	Kirkor Kömürçüyan Efendi

³⁰⁵ Esad Çelebi, **a.g.e.**, s.35

³⁰⁶ BOA., MF.MKT., 1075/73, 11.Ş.1326 (8 Eylül 1908)

³⁰⁷ BOA., BEO., 3640/273000, 10.N.1327 (25 Eylül 1909)

³⁰⁸ BOA., MF.MKT., 501/25, 02.M.1318 (2 Mayıs 1900)

³⁰⁹ Esad Çelebi, **a.g.e.**, s.35

³¹⁰ BOA., MF.ALY., 19/39, 19.L.1327 (3 Kasım 1909)

İstatistik Muallimi	Zühdü Bey
Fransızca Muallimi	Sami Bey
Almanca Muallimi	Willi Bolland Bey
Tatbikat-ı Fenniye muallimi	Hemzasib Efendi
Mekteb tahrîrat kâtibi	Necati Bey
Ser Mubassır	Halil Efendi
Mubassır	Mehmed Emin Efendi
Ser Mubassır Muavini	Yusuf Efendi
Mubassır	Hasan Bahri Efendi
Mektep Hademesi	Hasan Ağa
Mektep Odacısı	İbrahim Edhem Ağa
Mektep Hademesi	İbrahim Ağa
Kapıcı	Mustafa Ağa
Kapıcı	Bekir Ağa

Usul-ı Maliye, İngilizce, Türkçe, birinci sene ve ikinci sene Türkçe muhaberat-ı ticariye, tatbikat-ı fenniye muallimi bulunmamaktadır. Mektebin muallim kadrosunda zamanla eklemeler yapıldığı görülmektedir. Coğrafya-yı İktisadi muallimliğine Ahmed İhsan Bey ile Usul-i Muhasebe-i Maliye ve Malumat-ı Ticariye'ye Serkis Nihad, Hukuk-ı Medeniye muallimliğine Subhi Bey, Fransızca muallimliğine Lupo Efendi, Daktilografi ve İstenografi'ye Makasdar Efendi ve Ticaretgâh idaresine Andon Hisaryan efendinin atandığı³¹¹ ayrıca Kimya-yı tahlili muallimliğine Celalyan Efendi, İngilizce muallimliğine Mahmud Bey'in getirildiği anlaşılmaktadır³¹².

Mektepte muallim kadrosunda yer alan bazı isimlerin mektep haricinde başka resmi görevleri de bulunmaktaydı. Örneğin Tarih ve Hukuk-ı Ticaret Muallimi Hikmet Bey'in Mekteb-i Mülkiye Müdürlüğü, Fransızca ve Ticaret-i Bahriye Muallimi Suad

³¹¹ BOA., MF.ALY., 26/13, 22.R.1330 (10 Nisan 1912)

³¹² BOA., MF.ALY., 29/16, 21.CA.1330 (8 Mayıs 1912)

Muhtar Bey'in Hariciye İstişare Kalemi Muavinliği, İlm-i İktisad muallimi Hasan Tahsin Bey'in Divan-ı Muhasebat azalığı, İstatistik ve İlm-i Mali Muallimi Zühdü Bey'in Maliye Mektebi Müdürlüğü, İngilizce Muallimi Mahmud Bey'in Maârif Tedrisat-ı Aliye şube müdürlüğü, Emtia-i ticariye muallimi Akif Bey'in Maârif Tedrisat-ı Aliye Şube Müdürlüğü, Kimya-yı tahlili muallimi Celalyan Efendi'nin Darülfünun ve Eczacı mektebi Kimya muallimliği, Hukuk-ı Medeni muallimi Subhi Bey'in Darülmuallimin İktisad muallimliği vazifesi bulunmaktadır³¹³.

Memleket genelinde muallimlerin vazifesi başında bulunmadığı dönemlerde yerine vekil muallim bırakması usulü vardı. Ancak vekil muallim mevzusu bazı yerlerde suiistimal edilmekteydi. Öyle ki bazı muallimlerin yerine vekil bıraktıktan sonra izni bittiği halde geri dönmeyip derslerin vekil tarafından idare edilmesi, bazı mekteplerde ise vekillerin devam suresini istismar etmesinden haberdar olan Maârif Nezâreti duruma el koymuştur. Yerlerine vekil tayin edilen muallimin izni bittiğinde, derslere devam ettiklerinin nezâretçe resmen tasdik edileceğini, yoksa vekâleten icraya kesinlikle izin verilmeyeceğini İdadi Mektepleri, Dar'ül-muallimat, Darülfünun, Hamidiye Ticaret Mektebi gibi birçok mektebe bildirmiştir³¹⁴.

Arşiv vesikalarına bakıldığında da vekâleten muallim atanmasının mektep müdüriyeti ve nezâret arasındaki yazışmalara bir hayli konu olduğu görülmektedir. Mekteb idaresinin muhtelif sebeplerle vazifesi başında bulunamayan muallimler dolayısıyla derslerin aksamaması ve boş geçmemesi için vekâleten muallimlik konusunda çok titiz davrandıkları da dikkat çekmektedir. Zira birinci ve ikinci sınıf Coğrafya-yı İktisadî muallimliğinde bulunan Ahmed İhsan Bey Beyoğlu daire-i belediyede görevlendirildiğinden açıkta kalan birinci sınıf coğrafya-yı iktisadi derslerine mektepte eğitim gören Arşak Efendi, ikinci sınıflarinkine ise mektep muallim kadrosunda olan Serkis Nihad Efendi getirilmiştir³¹⁵. İngilizce muallimi Mahmud Bey bir ay izinli olduğunda yerine vekâleten Darülfünun-ı Osmani İngilizce

³¹³ BOA., MF.MKT., 1182/44, 20.Za.1330 (31 Ekim 1912)

³¹⁴ BOA., MF.MKT., 1053/28, 8.R.1326 (10 Mayıs 1908)

³¹⁵ BOA., MF.ALY., 36/100, 26.Ra.1331 (5 Mart 1912), BOA., MF.ALY., 37/65, 26.Ra.1331 (5 Mart 1912)

muallimi Barsamiyan Efendi görevlendirilmiştir³¹⁶. Yine Usul-ı Mali ve İhsaiyyat Muallimi Maliye Mektebi Müdürü Zühdü Bey'in izinli olduğu dönemde Mekteb-i Mülkiye muallim muavinlerinden Hüseyin Bey'in onun yerine derslere girmesi uygun görülmüştür³¹⁷. Hesab-ı Ticaret ve Ticaretgâh idaresi muallimi Toma Efendi on beş gün izin almış ve izni bittiğinde mektebe gelmez ise nezârete başvurması kararlaştırılmış kararnamenin uygulanmasından da Tedrisat-ı Aliye dairesi sorumlu tutulmuştur³¹⁸. Bununla birlikte daha önce mektep muallimiyken Beyoğlu Daire-i Belediye'de görevlendirilen ancak daha sonra tekrar birinci sınıf Coğrafya-yı iktisadi dersi muallimliğine getirilen Ahmed İhsan Bey'in bir süre Paris'te bulunması gerektiğinden bu müddet zarfında yerine vekâleten Yakir Behar Efendi tayin edilmiştir³¹⁹.

D. MEKTEBİN YENİDEN YAPILANMASI

1. Ticaret Mektebi'nin İslahı İçin Komisyon Kurulması

Meşrutiyet dönemi ile birlikte değişime giren ve ders programı değişen Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1910 yılında ıslahına karar verilmiş ve bunun için bir komisyon kurulmuştur.

Mektep muallimlerinden Ali İhsan Efendi'nin de yer aldığı komisyon³²⁰ için Maârif Nezâreti tarafından Dersaadet Ticaret Odası Başkanlığı'na bir yazı yazılmış ve azalardan bir kişi seçip gönderilmesi istenmiştir³²¹.

Mektebin ıslahı için kurulan komisyonda Sen Josef Frere Mektebi Müfettişi ve Ticaret Mektebi Müdürü Mösyö Denis ve Bank-ı Osmani Müdür Mösyö Maubert de

³¹⁶ BOA., MF.ALY., 40/67, 4.Ca.1331 (11 Nisan 1913)

³¹⁷ BOA., MF.ALY., 40/107, 7.C.1331 (14 Mayıs 1913)

³¹⁸ BOA., MF.ALY.,43/131, 5.Ş.1331 (10 Temmuz 1913)

³¹⁹ BOA., MF.ALY., 50/95, 6.Za.1331 (6 Kasım 1913), BOA., MF.ALY., 51/47, 27.Za.1331 (27 Kasım 1913)

³²⁰ BOA., MF.MKT., 1155/83, 26.C.1328 (5 Temmuz 1910)

³²¹ BOA., MF.MKT., 1156/15, 04.B.1328 (12 Temmuz 1910)

bulunmaktaydı ki özellikle ders programının düzenlenmesinde yaptıkları çalışmalarla katkıda bulunmuşlardır³²².

2. Mektebi Ticaret Nezâreti'ne Bağlama Niyeti

Hatırlanacağı üzere 1883 yılında Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak kurulan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi yaşanan sorunlar neticesine Maârif Nezâreti'ne bağlanmıştır. 1890 yılında kapatıldıktan tekrar 1894 Maârif Nezâreti'nin idaresinde kurulan mektep 1898'de tekrar Ticaret Nezâreti'ne bağlanmıştır. Ancak bundan kısa bir süre sonra mektep Maârif Nezâreti'nin idaresine verilmiştir³²³. Mektebin iki nezâret arasındaki bu gelgitleri 1911 yılında tekrar gündeme gelmiş Ticaret Nezâreti, Maârif Nezâreti bünyesinde bulunan Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin, Sanayi Mektebi gibi Ticaret Nezâreti'ne bağlanmasını istemiştir³²⁴. Ancak Ticaret ve Nafia Nezâreti'nin bu talebine olumsuz yanıt gelmiş ve bunu gerektirecek bir durum olmadığı belirtilmiştir³²⁵.

E. TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ'NİN İKİ KISMA AYRILMASI

1. Nizamnâme

İkinci kez kurulduğunda kendisine ait bir nizamnâmesi olmayan Ticaret Mekteb-i Âlisi için 1908 tarihinde bir Talimatname hazırlanmıştır. Ancak bu

³²² BOA., MF.MKT., 1165/75, 18.M.1329 (19 Ocak 1911)

³²³ Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin tekrar ne zaman Maârif Nezâreti'ne geçtiğinin tarihi net değildir. Maârife bağlandığı 1911 yılında Ticaret ve Nafia Nezâreti'nin mektebi kendi idaresine katmak istemesiyle ortaya çıkmaktadır. Ayrıca eldeki mevcut arşiv vesikalarına bakıldığında 1902-1903'ten itibaren mektep ile ilgili yazışmalarının Ticaret Nezâreti ile değil ağırlıklı olarak Maârif Nezâreti ile yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda Maârif'e bağlanmanın 1902-1903 tarihlerinden itibaren olduğu fikri uyanmaktadır.

³²⁴ BOA., BEO, 3869/290131, 16.Ra.1329 (17 Mart 1911)

³²⁵ BOA., BEO, 3882/291112, 17.Ra.1329 (18 Mart 1911), BOA., BEO., 3889/291656, 05.Ca. 1329 (4 Mayıs 1911)

talimatname bir takım eksiklikler ihtiva ettiğinden mektep için bir nizamnâme çalışmalarına başlanmış ve bu doğrultuda bir nizamnâme taslağı hazırlanmıştır³²⁶.

Hazırlandıktan sonra Şura-yı Devlet'e sunulup Meclis-i Vala'da görüşülen³²⁷ Nizamnâme on maddeyi ihtiva etmektedir³²⁸.

İcrası için Maârif Nezâreti'nin memur edildiği *Nizamnâme*'ye göre Ticaret Mektebi'nin Mekatib-i Âliye'den olup devletin ticaretine ve maliyesine hizmet edecek insan ve bilgi yetiştirmek maksadıyla tesis edildiği bir kez daha vurgulanmıştır.

Gündüzlü ve eğitim süresi üç sene olan mektebin idare heyeti, bir müdür bir kâtip, bir ser mubassır ve lüzumu kadar mubassır ile müstahdemden oluşmaktadır ki bunların vazifeleri talimatname ile belirlenmiştir.

Mubassırlar idadi mezunlarından seçilmekle beraber yirmi beş yaşını doldurmuş kişilerden seçilir. Muallimlerin işinin ehli ve yalnız muallimliği kendisine meslek olarak seçen kişilerden tayin edileceği *Nizamnâme*'de belirtilmiştir ki daha önce mektepte muallimlik vazifesinde olanların başka resmi işlerle de işgal ettikleri bilinmektedir. Nizamnâme'deki madde bu sıkıntıya çözüm getirmiştir.

Nizamnâme'de talebelerle ilgili madde de bulunmaktadır. Buna göre mektebe girecek talebenin yaşı on yediden küçük yirmi beşten büyük olmayacaktır. Ancak Mekatib-i Âliye mezunlarının kabulünde yaş dikkate alınmayacaktır. Talebelerin mektebe kabul için Mekteb-i Sultani, Darüşşafaka veya dört senelik ticaret mekteplerinden veya bu mektepler derecesinde olduğu Maârif Nezâreti'nce kabul edilen Mekatib-i Taliye-i Hususiye'den mezun olmaları veya bu mekteplerden mezun olanlar derecesinde imtihan vermeleri şarttır.

Nizamnâme'de sınav tarihleri de belirtilmiştir. Rumi takvime göre Teşrinisani (Ocak) ve Şubat sonlarında on beşer günlük bir zaman zarfında iki defa yazılı ve haziran zarfında yapılacak sözlü imtihan ve bu üç imtihanda alınan notların ortalaması

³²⁶ BOA., MF.ALY., 53/22, 10.Ş.1330 (25 Temmuz 1912)

³²⁷ BOA., ŞD., 229/30, 23.Z.1331 (23 Kasım 1913), BOA., MV., 232/14, 23.Z.1331 (23 Kasım 1913)

³²⁸ BOA., İ.MMS., 174/24, 04.M.1332 (3 Aralık 1913), BOA., A.}DVN.MKL, 56/12, 10.M.1332 (9 Aralık 1913), bkz. Ek.14

ile umûmî imtihan notu belirlenecektir. Ortalama hesabında meydana gelecek küsurat yarım puandan aşağı olursa itibar edilmeyecek ancak yarım puandan fazla olursa tam sayılacaktır. Ayrıca talebelerden iki sene üst üste sınıf geçemeyenlerin kaydı silinecektir. Bu *Nizamnâme*'nin icrasından ise Maârif Nezâreti sorumlu tutulmuştur.

2. Yeni Talimatname

Okul yeni bir teşkilatlanmaya giderken bir nizamnâme eklendiği gibi talimatnamesi de değiştirilmiştir³²⁹. Değişen talimatname ile birlikte Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel ve Kısım-ı Sani olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Yeni Talimatname'de mektep talebelerinden eğitim yılı içerisinde alınacak eğitim ücretleri ve çeşitli harç miktarları da yer almaktadır. Giriş ve Eylül kaydında yarım lira, Kânunuevvel, Mart, Haziran aylarında dörder lira, İmtihanlar ve Tasdikname için yarım lira, Şahâdetnâme için ise iki lira alınacaktı.

3. Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel Şubesi

Mektebin eğitim süresi üç yıl olmakla beraber mektebin bu bölümünde tali yani ikinci dereceden ticaret ilmi gösterilecektir. Mektebin burada okuyan talebeye Mülazemet Ruusu verilecektir³³⁰. Bu kısımdan mezun olanlar ticari ilimleri daha ziyade 'ameli' yani uygulamalı bir şekilde tahsil edeceklerdir³³¹.

a. Kısım-ı Evvel'e Kabul Şartları

Mekatib-i Sultaniye'nin devre-i ula veya Mekatib-i İdadi'nin ticaret, sanayi, ziraat ve umûmî şubelerinden birisini ikmal eden ve yahut o derece malumat sahibi

³²⁹ **Ticaret Mekteb-i Âlisi Talimatname ve müfredatlı ders programı**, Ahmed İhsan Şükerası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1332. Bkz., Ek.16

³³⁰ Sınavlarda başarılı olanlara Âli mektebe sınavsız girebilmelerini sağlayan belge. Örneğin 1869 tarihli Maârif-i Umûmîye Nizamnâme'sinde İdadilerde yapılan sınavlarda başarılı olanlara Mülazemet Ruusu verilmesi ve bu ruusa sahip olanların Âli mekteplere ve Darülmualim'e imtihansız girmeleri kaidelere bağlanmıştır. Bkz. Fatih Demirel, "Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi", *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt.25, Sayı.2, s.507-530, 2012

³³¹ **Talimatname**, s.4

olduğunu imtihan ile ispat eden ve yaşı on altıdan küçük ve yirmiden büyük olmayan talebe kabul edilecektir³³².

b. Ders Programı

Mektep iki kısma ayrılıp kaideleri belirlenirken tüm bölümler için ayrı ayrı ders programları da hazırlanmıştır³³³. Nitekim Kısım-1 Evvel için hazırlanan ders programı aşağıdaki gibidir:

TABLO XXX

Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-1 Evvel Ders Programı

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Türkçe (Lisan ve muhabere)	2	2	1
Fransızca (Lisan ve muhabere)	6	6	5
Almanca	6	6	5
Hesab-ı Ticari, Sarrafi ve Mali	5	3	-
Cebr-i Mali ve Sarrafi	-	-	2
Usul-ı Muhasebe ve Tatbikatı	6	9	9
Emtia-ı Ticariye	-	-	2
Kimya ve Tağşisatı	2	2	2
Hüsn-i Hat	2	-	-
Fizik	2	2	-
İstenoğrafi	-	-	1
Daktilografi	-	-	1
İlm-i İktisad ve İhsaiyat	-	9	3
Coğrafya	3	2	3
Malumat-ı Hukukiye	-	2	2
	34	36	36

³³² Talimatname, s.5

³³³ Talimatname, s.9

Talimatname'de yayımlanan Kısım-ı Evvel ders programına bakıldığında teşkilatlanmanın daha sağlam temeller üzerinde ilerlediği görülmektedir. Zira mektepte okutulan dersler seviyelere göre düzenlenmiştir. Birinci sınıfta 34 ikinci ve üçüncü sınıflarda ise haftada 36 saat ders gösterilmeye başlanmıştır.

c. Kısım-ı Evvel bünyesinde açılan Meslek Şubesi ve ders programı

Kısım- Evvel'e bağlı olarak kurulan Meslek Şubesi tam ve yarı zamanlı olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu şube Tali ve Ali seviyede eğitim gören, ticaretle meşgul olan ve yeni baştan ticarete atılmak isteyenler için açılmıştır.

Şubeye tam zamanlı devam eden talebeler mektebin diğer asli talebeleri gibi bütün gün devam edeceklerdir. Yarı zamanlı talebeler ise işleri aksamayacak şekilde günün müsait saatlerinde iki saat ders görecektir³³⁵.

Hizmet-i Maksure³³⁶ hakkını veren bir mektepten mezun olan, yaşları yirmi ve otuz beş yaşları arasında olanlar bu şubeye kabul olacaklardır.

TABLO XXXI

Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel'e Bağlı Meslek Şubesi Ders Programı

Dersler	Tam Devamlı	Nısf Devamlı
Türkçe (Lisan ve muhabere)	2	1
Fransızca (Lisan ve muhabere)	6	2
Almanca	3	
İngilizce	3	

³³⁵ *Talimatname*, s.9

³³⁶ Kısa dönem askerlik

İtalyanca	3	
Hesab-ı Ticari, Sarrafi ve Mali	4	3
Cebr-i Mali ve Sarrafi		
Usul-ı Muhasebe ve Tatbikatı	6	3
Emtia-ı Ticariye	2	
Kimya ve Tağşisatı		
Hüsn-i Hat		
Fizik		
İstenoğrafi		
Daktilografi		
İlm-i İktisad ve İhsaiyat	2	
Coğrafya		
Malumat-ı Hukukiye	5	3
	36	12

Tam devamlıların 36 yarı devamlıların 12 saat eğitim gördüğü Meslek şubesinde, mektebe tam zamanlı devam eden öğrenciler 3'er saatlik Almanca, İngilizce ve İtalyanca derslerinden yalnızca birini takip edebileceklerdi.

d. Kısım-ı Evvel'e bağlı Serbest Dersler ve ders programı

Kısım-ı Evvel'e bağlı olan Serbest Dersler kısmı, İbtidai Mekteplerde tahsil görüp, ticarethanede görev yapmak isteyenler için gereken ticari bilgileri vermek amacıyla kurulmuştur. Bu bölüm kendi içerisinde büyük efendilere mahsus olan Ticarethane memurları şubesi ve küçükler için Ameli Ticaret şubesi olarak iki kısma ayrılmaktadır.

Ticaretane memurları şubesinin eğitim süresi bir senedir ve kendilerine uygun olarak günün iki saati ders verilir. Ameli Ticaret şubesinde de günlük iki saat ders gösterilir ve eğitim yılı üç senedir.

İptidai mezunlarının kabul edildiği bu bölümde Ticarethane memurları şubesine on yedi yaşından küçükler alınmayacağı gibi Ameli Ticaret Şubesine de alınacak talebenin on dört ve on sekiz yaşları arasında bulunmaları gerekmektedir³³⁸. Nitekim Serbest Dersler kısmı için hazırlanan ders programı³³⁹ aşağıdaki gibidir:

TABLO XXXII

Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel'e Bağlı Serbest Dersler Ders Programı

DERSLER	Ticarethane Memurları Şubesi	Ameli Ticaret Şubesi		
		Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Türkçe (Lisan ve muhabere)	1	2	2	1
Fransızca (Lisan ve muhabere)	2	3	3	3
Almanca	2	3	3	3
İngilizce				
İtalyanca				
Hesab-ı Ticari, Sarrafi ve Mali	3	3	3	3
Usul-ı Muhasebe ve Tatbikatı	3	-	-	-
Emtia-ı Ticariye	-	-	2	3
Hüsn-i Hat	-	1	-	-
Coğrafya	1	1	1	
Malumat-ı Hukukiye	2	-	1	2
	14	13	15	15

³³⁸ Serbest Dersler bölümünde olanlardan daha sonra Ticaret Mekteb-i Âlisi'ne kayıt yapılma arzusunda bulunanlar olmuştur. Serbest Derslerin müdavimi iken Ticaret Mekteb-i Âlisi'ne dâhil olmayı arzu eden Ahmed Şerif Efendi'nin yaşı dikkate alınmaksızın imtihansız bir şekilde mektebe kabul edilmesi ve kaydının yapılmasına karar verilmiştir. BOA., MF.MKT., 1204/22, 05.S.1333 (23 Aralık 1914)

³³⁹ **Talimatname**, s.9

e. Kısım-1 Evvel'e bağlı Ameli Ticaret İnas Şubesi ve Ders Programı

Hazırlanan Talimatname'de bir de kızlar için ayrıca eğitim süresi bir yıl olan Ameli Ticaret İnas Şubesi yer almaktaydı. Kızlar için açılan bu şubenin haftalık toplamda on altı saatlik bir ders süresi vardı³⁴¹.

TABLO XXXIII

Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-1 Evvel'e Bağlı Ameli Ticaret İnas Şubesi Ders Programı

Ders	Haftalık ders saati
Hesab	3
Usul-1 Muhasebe	4
Tükçe, Lisan ve Muhaberat-1 Ticariye usulü	3
Malumat-1 Hukuk ve Ticariye	2
Fransızca	3
Coğrafya	1

Haftada üç saat gösterilecek Hesab dersinde hesap ile ilgili detaylar, usuller, bu usuller üzerinden zihnen hesap yapılması ve bunları özellikle para ve dirhemler üzerinde uygulayabilme, metre usulü karşılaştırma ve para çeşitleri, geometri, yüzde ve binde kaideleri, faiz hesapları, iskonto ve çeşitli devlet paralarının birbirine çevrilmesi gösterilecektir.

Türkçe Lisan ve Muhaberat-1 Ticariye usulü haftada üç saat gösterilecek olup bu üç saatten biri lisana diğer kısmı ise ticari yazışmalara ayrılmıştır. Lisan dersinde münasip parçalar okutturulacak, burada karşılaşılabilecek sözcüklerin manaları ve bir dili oluşturan unsurların kaideleri gösterilecektir. Ticari muhaberat kısmında ise Hususi ve

³⁴¹ Talimatname, s.110

resmi mektupların kaideleri, unsurları ve tarifleri, Ticaret mektupları bu mektuplarda usul ve şekil öğretilenlerdir. Tüccar kâtiplerinin ehemmiyetleri, vasıf ve meziyetleri de yer alan derslerde tasnif tarifi, faydaları, tasnif edilen aksam isimleri ile ilgili malumat da bulunmaktadır. Bununla birlikte genel mektuplar, satış mektupları, münasebet tesisi, emr ve sipariş, hizmet talebi, malumat talebi, irsalat, ulaşım bildirim, tahsilat ve ödeme, banka muamelesi, borsa muamelesi, ihtilaf ve şikayet, iflas ve muhtelif mevzuatlara ait mektuplar ve telgrafnameler, bunların tarifi, yazılma tarzı, içerikleri, her biri üzerine çeşitli numuneler de derslerde gösterilecektir. Ayrıca Ticaret evlerinde teşkilat ve iletişim, aletler, sürat ve intizam temin eden başlıca vasıtaların faydaları ve kuralları da derslerde yer almaktadır.

Haftada iki saat gösterilen Malumat-ı Hukukiye ve Ticariye dersinde Ticaretin hukukta ve iktisatta yer alması, Ticaretin ehemmiyeti ve içerdiği hizmetler, toptan, yarı toptan ve perakende ticaret, Coğrafi açıdan ticaret, dâhiliye, hariciye, ithalat ve ihracat, İstatistiki açıdan ticaret, tacirler hakkında bilgi, ayrıca Bankalar, borsalar gümrükler nakliyat, sigortalar ve neşriyatlar ile ilgili bilgiler de gösterilmekteydi.

Bazı kaynaklarda 1914 talimatnamesinde müfredatı ve ders programı ile yer alan İnas Şubesi'nin 1917 senesi eylülünde açıldığı ifade edilmektedir³⁴². Ancak Ameli İnas Ticaret Şubesi'nin 1914 tarihinde eğitime başladığı ve 1332-1338 (1914-1920) tarihli kayıt defterine bu mektepte okumak üzere toplam 208 hanımın isminin kayıt edildiği görülmektedir³⁴³.

4. Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Sani Şubesi

Mektebin Âli yani yüksek kısmını oluşturan Kısım-ı Sani'de eğitim yılı üç sene olmakla birlikte ticari ilimlerin Âli mertebesi öğretilenlerdir. Üçüncü sınıf kendi içerisinde tamamen iş erbabı yetiştirilme hedefli üç bölüme ayrılır ve bu şubeler Ticaret, Ticari ve Sanayi bankası, şebkenderlik olarak adlandırılacaktır. Burada eğitim

³⁴² Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nin 50.yılından Marmara Üniversitesi'nin 117.yılına Armağan, s.20

³⁴³ Suphi Paşa Ticaret Meslek Lisesi Arşivi

gören talebeye ticari müesseseler, sanayi maliyesini idare etmek için malumat gösterildiği gibi, bölümün amacı memleket dâhilinde çoğalan Ticari Mekteplere özel muallim, dış ticareti layık olduğu yere getirecek şebender ve memurlar yetiştirmektir.

a. Mektebe kabul şartları

Kısm-1 Sani bölümüne Kısm-1 evvel mezunları, Sultani ve Âli Mektep mezunlarından yabancı dil ile tedris olunacak dersleri takip edecek olanlar ve on dokuzdan küçük ve yirmi altıdan büyük olmayan talebe kabul edilecektir³⁴⁴.

b. Ders Programı

1914 *Talimatname*'si ile ikiye ayrılan Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin yüksek kısmını oluşturan Kısm-1 Sani için oluşturulan ders programı da içerdiği derslerin yüksek mertebesini göstermek üzere düzenlenmiştir. Nitekim hazırlanan bu ders programı aşağıda yer almaktadır:

TABLO XXXIV

Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısm-1 Sani Ders Programı³⁴⁵

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf		
			Şebenderlik	Banka	Sanayi
Nazariyat-ı iktisadiye ve iktisad-ı ticari	4	2			
Mali Piyasalar ve Banka Siyaseti				1	
Nakliyat ve Tarifeler			1	1	1
Tarih-i Ticaret ve Sanayi	2				

³⁴⁴ *Talimatname*, s.5

³⁴⁵ *Talimatname*, s.10

Coğrafya-yı İktisadi		2	3	3	3
Usul ve Kavânini-i Maliye			2	2	2
Usul-ı Muhasebe-i Umûmîye			2	2	2
İstatistik (Umûmî ve tatbiki)	2				
Teşkilat-ı Siyasiye-i Düvel			1		
Hesab-ı Ticari, Mali ve Sarrafî	4	3		2	
Riyaziyat-ı Maliye			2	4	2
İlm-i Muhasebe ve muhasebe-i ticariye tatbikatı	4	7			
Banka Tatbikatı				3	
Sanayi ve Ziraat Muhasebesi Tatbikatı					2
Daktilografi, İstenoğrafi		1	1	1	1
Hukuk-ı Düvel ve Muahedat-ı Ticariye			2		
Nizam-ı Şehbenderiye			1		
Kavânini-i Ticariye (Hukuk-ı Medeniyei Ticaret-i Bahariye ve Berriye)	3	3	2	2	2
Kavânini-i Ziraiye, Sınaiye, Madeniye			2	2	2
Hukuk-ı Esasiye ve İdare	2				
Mukayeseli Kavânini-i Ticariye			2	2	2
Emtia-i Ticariye		2	2	2	4
Tahlilat-ı Kimyeviye					2
Teknoloji					2
Fransızca ve Muhaberat-ı Ticariye	3	3	3	3	3
Türkçe ve Muhaberat-ı Ticariye ve Neşriyat	1	1	1	1	1
Almanca ve Muhaberat-ı Ticariye	3	3	3	3	3
Elsine-i İhtiyariye: İngilizce, İtalyanca	3	3	3	3	3
Toplam	31	30	33	37	37

Kısm-1 Sani için düzenlenen ders programı daha öncekilere nazaran daha geniş ve tamamen işin uzmanını yetiştirmeye yöneliktir. Üç sınıftan oluşan şubenin üçüncü sınıfı kendi içerisinde Şehbenderlik, Banka ve Sanayi olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

5. İdari Kadro ve Hocalar

Mektebin Talimatnamesi ve ders programı yenilenirken eğitim öğretim kadrosu da değişmiştir. Zira idari kadroda 1912-1913 eğitim döneminde on dokuz kişi bulunurken³⁴⁶, mektebe eklenen derslerle birlikte yeni muallimler alınarak eğitim kadrosu da genişlemiş ve idare heyeti ve muallim heyeti toplam yirmi dokuz kişiye çıkmıştır³⁴⁷.

TABLO XXXV

Ticaret Mekteb-i Âlisi Yenilenen İdari ve Eğitim Kadrosu

Görevi	Adı	Mezun Olduğu Okul
Mekteb Müdürü	Mehmed Hikmet Bey	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Kudemay-ı Me'zuninden
Müdür Muavini	İsmail Hakkı Bey	Lozan Darülfununu Ticaret Fakültesinden Mezun
Kâtip	Mehmet Necati Bey	Darülfunun Edebiyat Fakültesinden mezun
Alat ve Edevat-ı dersiyeye muhafızı	Nuri Bey	Mekteb-i Hukuk'tan mezun
Coğrafya-yı İktisadi Muallimi	Ahmed İhsan Bey	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane kudema-yı mezuninden
Almanca Muallimi	İbrahim Cemil Bey	Mekteb-i Harbiye-i Şahane Kudema-yı Mezuninden
Emtia-i Ticariye Muallimi	İshak Efendi	

³⁴⁶ Alkan, a.g.e., s.270

³⁴⁷ Talimatname, s.2-3

Ticaretgâh İdaresi Muallimi	Andon Hisaryan Efendi	Kadıköy San Jozef Mektebi mezunlarından
Kimya Muallimi	Oseb Celalyan Efendi	Tıp Fakültesi fenn-i İspençiyân şubesi mezunlarından
Fransızca Muallimi	Cevdet Bey	Galatasaray Sultanisi Mezunlarından
Nazariyat-1 İktisadiye ve İktisad-1 Ticariye Muallimi	Hasan Tahsin Bey (Maliye Nezâret-i Celilesi Müsteşarı)	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane kadema-yı mezuninden
Usul-1 Muhasebe Muallimi	Serkis Nihad	Dersaadet Ticaret Mekteb-i Âlisinden ve Paris Ulum-ı Aliye-i Ticaret Mektebi'nden Mezun
Usul-1 Muhasebe Muallimi	Toma Efendi	İskenderiye Fransız Ticaret Mektebi'nden Mezun
Türkçe Muallimi	Osman Sermed Bey	
Hikmet-i Tabi'iyeye Muallimi	Ali Yaver Bey	Sorbon Darülfununu Ulum-ı Riyaziye Şubesinden Lisansiye
Fransızca Muallimi	Kean Bey	Beyrut Fransız külliyesinden mezun
Riyaziyat-1 ticariye ve maliye muallimi	Kirkor Kömürciyan Efendi	Mekteb-i Mülkiye Şahane Kudema-yı mezunlarından
Fransızca Muallimi	Lupo Efendi	Paris Darü'ül-mualliminden mezun
Almanca Muallimi	Lodner Efendi	
Tarih-i Ticaret Muallimi	Mehmed Hikmet Bey (Mekteb Müdürü)	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Kudema-yı mezunlarından
Hukuk-1 Medeniye Muallimi	Mehmed Mekki Bey	Darülfunun Hukuk Fakültesinden mezun
Hüsn-i Hat Muallimi	Mehmed Necati Bey	Darülfunun Edebiyat Fakültesinden Mezun
Hukuk-1 Esasiye ve İdare Muallimi	Mehmed Haşim Bey	Darülfunun Hukuk Fakültesinden ve Mekteb-i Mülkiye-i Şahane Mezonu
Usul-1 Maliye İktisat ve İhsaiyyat Muallimi	Mustafa Zühdü Bey	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane kudema-yı mezuninden

Daktilografi ve İstenografi Muallimi	Makasdar Efendi	Kadıköy Saint Jozef Mektebi Ticaret Şubesinden Mezun
İtalyanca Muallimi	Nevzat Bey	Dersaadet Ticaret Mekteb-i Âlisinden Mezun Venedik Darülfunundan Doktor
Malumat-ı Ticariye ve Hukukiye Muallimi	Yakar Bahar Efendi	Venedik Darülfunundan doktor
Almanca Muidi	Gıyaseddin Bey	
Fransızca Muallimi	Mahmud Kemal Bey	Beyrut Fransız Külliyesinden tasdiknameli

Mektep müdürlüğü vazifesinde iken mektep için hizmet eden, ders programına akşam derslerini ekleyen ve kütüphaneyi düzenleyen³⁴⁹ Kirkor Kömürçiyen yenilenen kadroda mektep müdürlüğü görevini Mekteb-i Mülkiye-i Şahane mezunu Mehmed Hikmet Bey'e bırakılmıştır. Ancak Kömürçiyen mektepten tamamen ayrılmayıp Riyaziyat-ı ticariye ve maliye muallimi olarak görev yapmaya devam etmiştir³⁵⁰. Kirkor Kömürçiyen Ticaret alanında birçok kıymetli eser vermiş biridir. İlm-i hesab, Amelî ilm-i hesab, Hesabda çap-rast kaidesi, Amerika usulü yevmiyeli defter-i kebir, Esnafın hazır defteri, amelî usul defteri, İlm-i cebir, Fenn-i mesaha-i arazi ve topografya gibi Osmanlıca eserler ona aittir ve hala başvuru kaynakları olarak kullanılabilir kıymetli eserlerdir. Mektepte uzun yıllar eğitim veren Kısm-ı Evvel, Kısm-ı Sani ve İnas Şubesinin Riyaziyat-ı Maliye ve Ticariye derslerine giren Kirkor Kömürçiyen gösterdiği hizmetten ötürü Maârif Nişanı ile ödüllendirilmiştir³⁵¹.

³⁴⁹ Çelebi, **a.g.e.**, s.35, Kirkor Kömürçiyen'in mektebe eklediği ifade edilen Ticaret Akşam dersleri ile ilgili yapılan arşiv çalışmasında Ticaret Gece derslerini ve bu dersler için görevli memurların ücretlerini gösteren bir pusula bulunmuş olup dört derslik programda Haftada 3'er saat Hesab-i Ticari ve Muhasebe, 2'şer saat Türkçe Muhaberat-ı Ticariye ve Malumat-ı ticariye görülmektedir. BOA., MF.ALY., 160/78, N.1339 (Ramazan 1921). Yapılan çalışmada bu konu hakkında başka bir bilgi bulunamamıştır.

³⁵⁰ BOA., Maârif Nezareti Darü'l-Eytam (MF.EYT.), 8/3, 17.Z.1335 (4 Ekim 1917)

³⁵¹ BOA., MF.MKT., 1241/64, 20.S.1339 (3 Kasım 1920), BOA., İ.DUİT., 62/57, 22.S.1339 (5 Kasım 1920), BOA., Sadâret Teşrifat Kalemi Defterleri (A.)d.), 383/207, 25.S.1339 (8 Kasım 1920)

Kirkor Kömürciyan'dan sonra göreve gelen Hikmet Bey, Ziraat ve Sinaat tercüme-i funun kalemi kitabeti, Suriye Vilayeti Maârif M d rl g , Mekteb-i Hukuk Fransızca Muallimliği, Rumeli Vilayeti Maârif MüfettiŐliđi, Meclis-i Maârif Azalığı, Evkaf-ı Hümayun Nezâreti muavinliği, Mekteb-i Mülkiye M d rl g  gibi birçok vazifede bulunmuŐtur³⁵².

1914 yılında vazifeye başlayan Hikmet Bey'in 1917 yılında görevini yerine getirememeye başlaması üzerine emekliliği istenmiŐtir³⁵³. Aynı zamanda Tarih-i ticaret ve sanayi muallimliği görevi de bulunan Hikmet Bey'in vazifesini yerine getiremeyecek derecede hasta olması ve müdürlük mevkiinin vekâleten yürütülemeyeceği d Őuncesiyle Hikmet Bey'den boşalan müdüriyete Maârif Nezâreti tarafından dört bin kuruş maaşla Hüdavendigar Vilayeti Maârif müdürü Hulusi Bey getirilmiŐtir³⁵⁴. Hulusi Bey daha önce de Leyli  dadisi Dâhiliye M d rl g  ve Dersaadet Sultanisi Tarih muallimliği görevlerinde de bulunmuŐtur³⁵⁵.

Hikmet Bey'in emekliliğe ayrılmasıyla³⁵⁶ boşalan haftada iki saatlik Tarih-i Ticaret ve Sanayi dersi muallimliğine mektep kadrosundan  ktisat, Malumat-ı Ticariye ve Ticaret-i Berriye ve Bahriye muallimi Yakir Behar Efendi tayin edilmiŐtir³⁵⁷.

Her ne kadar devlet I. Dünya Harbi ile mücadele ediyor olsa da, eğitimin aksamaması ve derslerin boş geçmemesine her daim dikkat edilen mektepte muallimlerin çeşitli sebeplerle vazifeleri başında bulunamadığı geçici dönemlerde vekâleten muallim atanması yöntemi devam ettirilmiŐtir. Mesel  birinci ve ikinci sınıf emtia-i ticariye muallimi olan aynı zamanda Maârif Nezâreti Şube müdürlerinden  Őhak Bey iki ay izinli olduğundan bu derslere Serkis Nihad Bey³⁵⁸, ameliyat olan ve tedavisi için izin alan  lm-i  ktisad muallimi Hasan Tahsin Bey'in vazifesi başında

³⁵² BOA., MF.ALY., 102/87, 25.S.1335 (21 Aralık 1916)

³⁵³ BOA., MF.ALY., 101/50, 22.Ra.1335 (16 Ocak 1917)

³⁵⁴ BOA., MF.ALY., 101/95, 6.R.1335 (30 Ocak 1917), BOA., MF.ALY., 101/115, 7.R.1335 (31 Ocak 1917)

³⁵⁵ BOA., MF.ALY., 156/80, 9.Ő.1339 (18 Nisan 1921)

³⁵⁶ BOA., MF.ALY., 102/11, 12.R.1335 (5 Şubat 1917)

³⁵⁷ BOA., MF.ALY., 102/38, 18.R.1335 (11 Şubat 1917)

³⁵⁸ BOA., MF.ALY., 57/03, 8.Ra.1332 (4 Şubat 1914)

bulunmadığı süre zarfında yerine Mekteb-i Mülkiye muallimlerinden Hasan Efendi görevlendirilmiştir³⁵⁹. Yine Ticaret-i bahriye ve Fransızca muallimi Hariciye Nezâreti umur-ı idariye müdürü Suad Muhtar Bey'in Nezâretteki komisyon faaliyetleri nedeniyle devam edemeyeceği haftada üç saatlik birinci sınıf coğrafya derslerine iki ay boyunca Reşad Danyal Bey atanmış³⁶⁰ daha sonra Fransızca Muallimi görevini terk ettiğinden aynı zamanda Ticaret-i Bahriye muallimliği de yapan Suad Bey'in haftada üç saatlik birinci sınıf Fransızca derslerine yerine mektebi sultani mezunlarından Cevdet Bey tayin edilmiştir³⁶¹. Ayrıca Tarih ve Hukuk-ı Ticaret muallimi Mehmed Hikmet Bey altı ay görevi başında bulunamayacağından vekâleten yerine Mekteb-i Mülkiye tarih-i medeniyet ve hukuk-ı esasiye ve idare muallim muavini Haşim Bey atanmıştır³⁶².

Vazifesi başında bulunmayan görevlinin yerine vekil atanması sadece muallimler için geçerli değildi. Örneğin arazi meselesinden dolayı memleketi Aydın'a gidip altı ay süreyle görevi başında bulunamayacak olan mektep mubassırlarından Mehmed Esad Efendi yerine Hadika-i Meşveret Mektebi'nde mubassırlık vazifesinde bulunmuş olan Hasan Efendi vekâleten atanmıştır³⁶³. Mektebin ser-mubassır muavini Yusuf Efendi yurttan ilan edilen seferberlikten dolayı ailesindeki erkeklerin silah altına alınması, ailesinde kendisinden başka reislik yapacak kimsenin kalmaması ve kalanların kendi başlarına bazı şeyleri temin edemeyecek olmaları dolayısıyla da onların sefil olmaması için memleketi Kastamonu'ya gitmek için bir dilekçe yazmış ve üç ay izin verilen ser-mubassır muavini Yusuf Efendi'nin yerine vekâleten Vefa Sultanisi mubassırı Hacı Hüseyin Efendi atanmıştır³⁶⁴. Yine mektebin alat ve edevat-ı dersiye muhafızı Nuri Bey silahaltına alındığından vazifesi başında bulunmadığı

³⁵⁹ BOA., MF.ALY., 57/15, 22.Ra.1332 (4 Şubat 1914)

³⁶⁰ BOA., MF.ALY., 60/96, 12.Ca.1332 (8 Nisan 1914)

³⁶¹ BOA., MF.ALY., 74/73, 15.S.1333 (2 Ocak 1915), BOA., MF.ALY., 75/15, 22.S.1333 (9 Ocak 1333)

³⁶² BOA., MF.ALY., 77/19, 17.R.1333 (4 Mart 1915)

³⁶³ BOA., MF.ALY., 59/13, 12.S.1332 (10 Ocak 1914)

³⁶⁴ BOA., MF.ALY., 72/14, 4.Za.1332 (24 Ekim 1914)

zamanlarda yerine vekâleten görev yapması için altı yüz kuruş maaşla Halid Fahri Bey tayin edilmiştir³⁶⁵.

Mektepteki izin konularının da sık sık mektep ile nezâret arasındaki yazışmalara konu olduğu görülmektedir. Örneğin mektep kadrosuna dâhil olan müdür muavini Reşad Said Bey'in imtihanların son bulmasından sonraki dönem için müsaade istemiş ve temmuz sonundan itibaren uygun olan zamanın belirlenmesi için arzuhal ile müracaat etmiş ve bunun sonucunda Tedrisat-ı Aliye dairesi kararıyla kendisine Temmuz sonu ve Ağustos ayının 20'sine kadar izin verilmiştir³⁶⁶.

6. İmtihanlar

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nde Umûmî ve Hususi imtihanlar talimatname ile kaidelere bağlanmıştır. Ancak istisnai durumlarda umûmî ve hususi imtihanlar harici ek imtihanların yapılmasının gündeme geldiği görülmektedir. 1907-1908 eğitim yılında mevcudu 178 kişi olan mahreç sınıfı talebelerinden 26'sı doğrudan doğruya birinci sınıfa terfi etmiş, 76'sı ikmale kalmış 52'si sınıfta bırakılmış kalan 26'sı ise derslere devam etmemeleri hasebiyle umûmî imtihana hiç kabul edilmemişlerdir. Ancak 1908 senesinde mahreç sınıfının lağvedilmesi nedeniyle tıpkı İbtidai Mektep talebeleri gibi ek imtihan hakkı verilmesi talep edilmiştir³⁶⁷. Bununla birlikte ileriki zamanlarda imtihanlara kabul edilmeyen talebeler olduğu ve ek imtihanın yine gündeme geldiği görülmektedir. Zira 1909 yılındaki umûmî imtihanlara alınmayan üç öğrencinin bu durumdan şikâyetçi olması üzerine yapılan incelemede sınava alınmamanın talimatnamenin bir gereği olması dolayısıyla talebelerin şikâyetleri için bir şey yapılamayacağı³⁶⁸ ve bu öğrencilerin eğitim dönemi boyunca derslerin yarısından fazlasına devam etmediklerinden dolayı sınavlara alınamayacağı bildirilmiştir³⁶⁹. Ancak bir süre sonra devamsızlık nedeniyle imtihanlara alınmayan

³⁶⁵ BOA., MF.ALY., 97/32, 9.M.1335 (5 Kasım 1916)

³⁶⁶ BOA., MF.ALY., 94/04, 12.N.1334 (13 Temmuz 1916), BOA., MF.ALY., 94/12, 12.N.1334 (13 Temmuz 1916)

³⁶⁷ BOA., MF.MKT., 1080/40, 10.L.1326 (5 Kasım 1908)

³⁶⁸ BOA., MF.MKT., 1133/28, 11.C.1327 (30 Haziran 1909)

³⁶⁹ BOA., MF.MKT., 1136/10, 18.C.1327 (7 Temmuz 1909)

talebelerin bir kereye mahsus olması kaidesiyle Maârif Müfettişi Salih Bey'in gözetiminde imtihana alınmalarına karar verilmiştir³⁷⁰.

Mektepte yapılan umûmî imtihanlar için bir cetvel hazırlanmakta olup 1910 yılının cetveli aşağıdaki gibidir:

TABLO XXXVI
Ticaret Mekteb-i Âlisi Umûmî İmtihan Cetveli³⁷¹

Sınav Tarihi	Gün	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
20 Mayıs 1326	Perşembe	-	Hukuk-1 Ticaret	Emtia-1 Ticariye
24 "	Pazartesi	-	İngilizce Almanca	İngilizce Almanca
27 "	Perşembe	-	Usul-1 Muhasebe-i Ticariye	-
31 "	Pazartesi	Usul-1 Muhasebe-i Ticariye	Hesab-1 Ticari	Usul-1 Maliye
3 Haziran "	Perşembe	Fransızca	Tatbikat-1 Fenniye	Usul-1 muhasebe-i maliye
7 "	Pazartesi	Usul-1 Muhaberat-1 Ticariye	-	Fransızca Muhabere-i Ticariye
10 "	Perşembe	-	Fransızca Muhabere-i Ticariye	Ticaretgâh idaresi
14 "	Pazartesi	Malumat-1 Ticariye	Malumat-1 Ticariye	Tarih-i ticaret
17 "	Perşembe	Hesab-1 Ticari	-	-
21 "	Pazartesi	-	Fransızca	İhsaiyyat
24 "	Perşembe	Tatbikat-1 fenniye	-	-
26 "	Cumartesi	-	-	İlm-i iktisad
28 "	Pazartesi	Coğrafya-yı iktisadi	İlm-i iktisad	-
1 Temmuz "	Perşembe	-	Coğrafya-yı iktisadi	Ticaret-i Bahriye Kanunu

³⁷⁰ BOA., MF.MKT., 1143/71, 04.Za.1327 (17 Kasım 1909)

³⁷¹ BOA., MF.ALY., 20/37, 15.Ca.1328 (25 Mayıs 1910) Ek. 6

Mektep talebelerinin imtihan günlerinde hazır bulunmaları ve sınava girmeleri çok dikkat edilen bir konu olmakla beraber mektep talebelerinden çalışanların olması nedeniyle çalışan öğrencilerin o gün çalıştıkları yerlerden izinli sayılmaları sağlanmıştır³⁷².

Memlekette hâsıl olan savaş sebebiyle de eğitimin dolayısıyla da imtihanların aksadığı görülmektedir. Ticaret Mektebi Talimatnamesi'ne göre Ocak ve Şubat (Rumî Takvim) sonlarında hususi imtihanları yapılacaktı. Ancak 1913 yılında mektebin kapalı olması nedeniyle birinci imtihanın yapılma tarihi geçtiğinden, muallimler ikinci imtihan için bir müzakere yapmışlar ve bir mazbata hazırlanmıştır³⁷³. Tanzim ve tertip edilen mazbatada mektebin harp dolayısıyla iki ay kapalı tutulmasından dolayı eksik kalan derslerin telafisine çalışılmakta olduğu belirtilmiş ve sadece bu seneye mahsus ikinci hususi imtihanın terkine karar verilmiştir³⁷⁴.

7. Öğrencilerin Kabulleri ve Sınıf Mevcutları

Ticaret Mekteb-i Âlisi ikinci kuruluşundan itibaren öğrenci sayısı yükselmiş 1907-1908 eğitim yılında talebe sayısı 203'e³⁷⁵ çıkmıştır. Ancak 1912-1913 eğitim yılında 77'dir³⁷⁶. İki eğitim yılı arasında dört yıl fark olsa da öğrenci mevcudundaki düşüş göze çarpmaktadır.

Mektebin 1913 yılı yeni eğitim dönemine bakıldığında 4 Aralık tarihli kayıt ve kabul defterinde mektebin mevcudu 30 kişi görülmekteydi. Bu mevcudun 21'i Müslüman, 2'si Rum, 7'si Ermeni idi³⁷⁷. Ayrıca bu dönemde mektebe nakil işlemleri

³⁷² BOA., MF.MKT., 1153/25, 18.Ca.1328 (28 Mayıs 1910)

³⁷³ BOA., MF.ALY., 36/104, 17.Ra.1331 (24 Şubat 1913)

³⁷⁴ Okulun kapatılması hadisesi Balkan Savaşı sırasında. Bununla birlikte yapılan arşiv çalışmasında I. Dünya Harbi'nde eğitime ara verilmesi ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

³⁷⁵ Erdem, **a.g.e.**, s.652

³⁷⁶ Alkan, **a.g.e.**, s.269

³⁷⁷ BOA., MF.ALY., 52/51, 5.M.1332 (4 Aralık 1913)

de görülmekteydi. Örneğin Darülfünun-ı Osmanî'den bir öğrenci mektebe kayıt edilmiştir³⁷⁸. Yine aynı dönemde Edirne Şimendifer İstasyonu yakınlarındaki Fransız Ticaret Mektebi öğrencilerinden Tefikpaşazade Hayreddin Efendi mektebi savaş dolayısıyla kapalı olduğundan Ticaret Mekteb-i Âlisi'ne müracaat etmiş ve kayıt için kabul edilen öğrencinin mektebin birinci sene derslerinden devam etmesine izin verilmiştir³⁷⁹. 1913-1914 eğitim yılı sonunda mektepten 55 kişi diploma almış olup, bunlardan 38'i Müslüman, 4'ü Rum, 10'u Ermeni ve 5'i Musevi'dir³⁸⁰.

1907 yılında Ticaret Mekteb-i Âlisi talebelerinden iki kişiyi mektep namına ve ücretsiz olarak İtalya'ya göndermiş ve talebeler bir ay boyunca İtalya'daki meşhur müesseseleri gezmişlerdir³⁸¹. Bu dönemde de mektep talebeleri tahsillerini ikmal etmeleri için Avrupa'ya gönderiliyor, gönderilecek kişilerin belirlenmesi için de Nezâretçe bir müsabaka yapılıyordu. Avrupa'da tahsil görmek için mektepten mezun olanların da başvurduğu oluyordu. Örneğin Galata Alyans İsrailiyet mektebi ile Ticaret Mekteb-i Âlisi'nden şahâdetnâme ile mezun olan Maliye Nezâreti Varidat Müdüriyeti Umûmîye 2. Şube kâtiplerinden İlya Zarihar bir ay tahsil için Avrupa'ya gönderilecek talebeler için düzenlenen müsabakanın ulum-ı ticariye kısmına kayıt ve kabulüne müsaade edilmesi için Maârif Nezâreti'ne bir arzuhal yazmış ve bu talep uygun görülmüştür³⁸².

³⁷⁸ BOA., MF.ALY., 50/78, 18.Z.1331 (18 Kasım 1913)

³⁷⁹ BOA., MF.ALY., 55/124, 24.S.1332 (22 Ocak 1914)

³⁸⁰ Alkan, a.g.e., s.269

³⁸¹ Bkz. **Ticaret Mektebine Mahsus Talimatname-i Dâhiliye**, s.8

³⁸² BOA., MF.ALY., 49/107, 4.Za.1331 (5 Ekim 1913)

Resim VIII

Maliye Nezâreti Varidat Müdüriyet-i Umûmiye 2. Şube kâtiplerinden İlya Zarihar

[MF.ALY., 49/107, 4.Za.1331 (5 Ekim 1913)]

Yine aynı yıl Rumî takvime göre Teşrinievvel (Ekim) ayının yedinci günü dört talebenin tahsil için Avrupa'ya gönderilmesi amacıyla yapılacak müsabakaya katılma arzusunda olan Ticaret Mekteb-i Âlisi mezunlarından ve Hukuk Mektebi talebesi olan Konya Aksaraylı Mihail b. Haralambo, bu sınava katılmak için bir arzuhal yazmış ve şahâdetnâme ile birlikte hazırladığı evraklarla Maârif Nezâreti'ne sunmuştur. Yazdığı arzuhalinde yegâne arzu ve halisane duygularla bu sınava iştirak etme emelinde olduğunu belirten Mihail müsabakaya kayıt edilmesini rica etmektedir³⁸³.

³⁸³ BOA., MF.ALY., 53/122, 5.Za.1329 (6 Ekim 1913). Belgenin üzerine 24 Aralık 1913 tarihinde düşülen notta mektep şahâdetnâmesi, aşı şahâdetnâmesi gibi çeşitli evrakın kendisine iade olunduğu belirtilmiştir.

Resim IX

Ticaret Mekteb-i Âlisi mezunlarından ve Hukuk Mektebi talebesi olan Konya Aksaraylı Mihail b. Haralambo

[BOA., MF.ALY., 53/122, 5.Za.1329 (6 Ekim 1913)]

F. MEKTEP İLE İLGİLİ MESELELER

1. Mektep İçin Alet ve Edevat Temini

Ticaret Mektebi'nin eksiklerinin giderilmesi ile ilgili meseleler de müdüriyet ile nezâret arasındaki yazışmalara konu oluyordu. Örneğin mektebe bir telefon gereği ortaya çıkmıştır. Telefon tertibatının aynı zamanda fizik-i tatbikat dersinde gösterilmesi planlanmış ve mekteple nezâret arasında yazışmalar başlamıştır. Nezâretteki telefon memurlarının ifadesine göre makine, tel gibi gereken malzemeler için altı yüz kuruş yeteceği anlaşıldığından bu ücret için nezâretten izin istenmiştir³⁸⁴.

³⁸⁴ BOA., MF.ALY., 42/72, 04.B.1331 (9 Haziran 1913)

Telefon izni çıktıktan sonra bedelin karşılanması için Nezâretçe çalışmalar yapmıştır³⁸⁵.

Ticaret Mektebi derslerine gereken malzemelerin temini için de Nezâret ile yazışmalarda bulunuluyordu. Mesela ticareti yapılan malların gösterildiği Emtia-i Ticariye dersinde Avrupa'dan muhtelif malların numuneleri getirilmiştir. Ancak bu dersin daha güzel yapılması için özellikle memleketin mahsullerinin numunelerinin bulunması gerektiğinden, mamuller ve mahsullerden birer numune getirilmesi için Maârif-i Umûmîye Nezâreti'nden bir tezkire hazırlanmıştır³⁸⁶. Yine bu konuyla ilgili mektep müdüriyetinin de bir girişimi olmuştur. Osmanlı Devleti dâhilindeki numuneler gösterilirken mektepte tütün namına numune bulunmamaktadır. Bununla birlikte Almanya'ya seyahat eden heyetteki mektep muallimlerinden iki kişi Köln Ticaret Mektebi müzesini ziyaret ettikleri sırada Osmanlı'ya ait mahsullerin numunelerinin sergilendiğini görmüşlerdir. Bunun üzerine bu numunelerin Ticaret Mektebinde de sergilenmesinin uygun olması düşüncesiyle bunlardan bir takım gönderilmesi için Dersaadet Jüri Müdüriyeti'ne bir tezkire gönderilmesi konusu Nezârete bildirilmiştir³⁸⁷.

Ticaretgâh idaresi dershanesine mahsus birçok gözü bulunan iki adet dolabın sekiz yüz kuruş bedel ile imal ettirilmesi için mektep müdüriyeti Maârif'ten bir tezkire ile izin istemiş ve bir ay sonra bu durumun uygun görüldüğü mektebe bildirilmiştir³⁸⁸. Yine Daktilografi dershanesine gereken yazı makineleri temini hususunda mektep müdüriyeti nezârete başvurmuş ve bunun neticesinde Türkçe yazı makinesi yanında yazı masaları tedarik edilmesi için beş bin iki yüz elli kuruş tahsis edilmiştir. Yazı makinesine 2,462,20 kuruş, 25 adet masaya da 1.425 kuruş para harcanmış artan bin üç yüz altmış iki buçuk kuruşla muallim odasına muşamba, yazı makinesi odasına perde³⁸⁹ ve 24 adet sandalye satın alınmasına müsaade buyurulması istirham

³⁸⁵ BOA., MF.ALY., 43/04, 19.B.1331 (24 Haziran 1913), BOA., MF.ALY., 44/41, 10.Ş.1331 (15 Temmuz 1913)

³⁸⁶ BOA., MF.VRK., 33/41, 13.B.1329 (10 Temmuz 1911)

³⁸⁷ BOA., MF.ALY., 22/38, 29.L.1329 (23 Ekim 1911)

³⁸⁸ BOA., MF.ALY., 26/27, 27.R.1330 (15 Nisan 1912)

³⁸⁹ Bir de mektebin yanında bulunan cami için perde yaptırılmıştır.

edilmiştir³⁹⁰. Ayrıca mektebin muhtelif sınıflarında gösterilen fizik dersleri için alet ve edevat olmadığından bunlar ders muallimi tarafından siyah tahta üzerine çizilmektedir. Ancak bu durum talebenin dersten faydalanmasını zorlaştırmaktaydı. Bundan dolayı harekete geçen mektep müdüriyeti Mekteb-i Sultani için getirilecek yeni alet ve edevattan fazla olanların Ticaret Mektebi'ne gönderilmesi için Maârif'e tezkire yazmıştır. Ancak Tedrisat-ı Âliye Dairesi, getirilen alet ve edevatın Sultani ve Darülfünun'a verileceği artanın da liva idadilerine gönderileceği, dolayısıyla da fazla hiçbir alet ve edevat kalmayacağını bildirmiştir³⁹¹.

Mektebin eksiklerinin giderilmesi için yapılan çalışmalar arasında kütüphane ile ilgili olanlar da vardı. Türkçe dersi öğretmeni Sermed Bey kütüphaneye konulmak üzere alınması gereken Fransızca kitaplar için bir pusula hazırlamış ve bu kitapların İsviçre'nin Nöşetel şehrindeki kütüphanelerden birinden mevzuatlarıyla birlikte getirilebileceği ve bunun bir kitapçı vasıtasıyla yapılabileceğini bildirmiştir³⁹². Ancak Maârif Nezâreti lüzumu görülen bu kitapların münasebetinin anlaşılmadığını bildirmiş³⁹³ bunun üzerine Ticaret Mektebi tarafından kitapların dersler için gerekli olduğunu ifade eden bir tezkire gönderilmiştir³⁹⁴. Kütüphane için Maârif Nezâreti'nin de girişimde bulunduğu oluyordu. Öyle ki Viyana Ticaret Mektebi'nden gönderilen üç kitap Maârif Nezâreti tarafından Ticaret Mektebi kütüphanesine verilmiştir³⁹⁵.

Mektep ve Nezâret arasındaki eksikleri giderme adına yapılan yazışmalara muhtelif konuların da dâhil olduğu görülüyordu. Örneğin mektepte bulunan beş hademeye bir kat elbise diktirilmesi için nezârete tezkire gönderilmiş ve bunun sonucunda Tedrisat-ı Âliye dairesi beş hademeye birer elbise diktirilmesi için konuyu muhasebe dairesine havale etmiştir³⁹⁶.

³⁹⁰ BOA., MF.ALY., 57/101, 16.Ra.1332 (12 Şubat 1914)

³⁹¹ BOA., MF.ALY., 93/34, 20.Ş.1334 (22 Haziran 1916)

³⁹² BOA., MF.ALY., 91/43, 5.C.1334 (9 Nisan 1916)

³⁹³ Aynı vesika, lef.2, 11.C.1334 (15 Nisan 1916)

³⁹⁴ Aynı vesika, lef.3, 14.C.1334 (18 Nisan 1916)

³⁹⁵ BOA., MF.MKT., 1218/26, 17.L.1334 (17 Ağustos 1916)

³⁹⁶ BOA., MF.ALY., 94/108, 12.L.1334 (12 Ağustos 1916)

Bazı durumlarda mektepteki fazla eşyaların diğer mekteplere gönderildiği de oluyordu. Mektebin demirbaş eşya defterinde dokuz yüz atmış kuruş kıymet ile bulunan yirmi iki adet sıranın mektepte gereksiz yer işgal ettiğinden münasip mekteplere gönderilmesi için başvuruda bulunulmuştur³⁹⁷. İleriki zamanlarda da mektebe lazım olmayan bir iskelet ile altı adet alçıdan yapılmış hayvan numunelerinin ve bir şişe içinde muhafaza edilen karınca aslanının numunesinin Dar'ül-muallimat-ı Âliye'ye gönderilmesi için Tedrisat-ı Âliye dairesi tarafından girişimde bulunulmuştur³⁹⁸.

2. Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Bina Değişirmesi

Hatırlanacağı üzere Bâb-ı Âli Kapalı Fırın civarında İzzet Efendi hanesinde eğitime başlayan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi kuruluşundan kısa bir süre sonra kapanmış ve ikinci kez Bâyezid'de bulunan Evkaf-ı Hümayun ve Varidat Müdürü Hakkı Bey'in konağında eğitime başlamıştır. Ancak talebe mevcudu yıllara göre artma gösteren mektep binasının mevcuduna yetmemesi sonucunda ortaya çıkan talebelerin mektebi terk etmesi gibi sorunlar karşısında gerek dershanelerin genişletilmesi gerek yeni bir bina yapılması için birçok çalışmanın sürdürüldüğü anlaşılmaktadır³⁹⁹.

³⁹⁷ BOA., MF.ALY., 22/131, 19.Za.1329 (11 Kasım 1911)

³⁹⁸ BOA., MF.ALY., 161/99, 5.S.1340 (8 Ekim 1921)

³⁹⁹ Yapılan arşiv çalışmasında eski ticaret mektebi enkazı ile ilgili olarak bazı vesikalara ulaşılmıştır. 1910 yılında ticaret mektebi enkazında yapılan teftiş sırasında bazı memurlar kusurlu görülmüş ve bununla ilgili Maârif tarafından bir evrak hazırlanmıştır. [BOA., ŞD., 226/30, 7.Ş.1328 (14 Ağustos 1910)] Ayrıca enkazda bir hırsızlık olayı vuku bulmuş ve Dersaadet Bidayet Mahkemesi'ne intikal eden davanın sonucunun bir an önce bildirilmesi için Maârif Nezareti'nden Bidayet Mahkemesi Ceza dairesine bir tezkire yazılmıştır.[BOA., MF.MKT., 1161/17, 17.N.1328 (22 Eylül 1910)] Her iki belgede de Ticaret Mektebi enkazı ibaresi kullanılmasına rağmen enkazın nerede olduğu belirtilmemiştir. Bu doğrultuda eski Ticaret Mektebi enkazı ibaresi ile mektebin ilk kez eğitime başladığı Bâb-ı Âli Kapalı Fırın civarında İzzet Efendi hanesinin ya da ikinci kez açıldığı Emin Bey mahallesindeki konak olup olmadığı hakkında bir bilgi bulunmamıştır.

Mektep 3 Aralık 1914 tarihinde Beyoğlu Bonmarşe binası⁴⁰⁰ karşısında 1901’de inşa edilen ve I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla eğitimi duran İngiliz İnas Mektebi’nin⁴⁰¹ bulunduğu bugünkü Beyoğlu Anadolu Lisesi’nin yerine taşınmıştır.

Resim VIII
Beyoğlu Anadolu Lisesi
(TURAN, a.g.e., s.106)

⁴⁰⁰ Au Bon Marché ya da Bonmarşe içerisinde restorantı olan bir tür mağaza (bkz. Çelik Gülersoy, **Beyoğlu’nda Gezerken**, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul, 2003, s.35) veyahut pasaj statüsünde 1870-1926 yılları arası bugün Beyoğlu’nda bulunan Odakule’nin yerinde hizmet vermiş olup bu bilgi bugün Odakule binası girişindeki tabelada yazmaktadır. 1926-1960 yılları arasında da Karlman Pasajı olarak hizmet vermiştir.

⁴⁰¹ Okul 1849 yılında Beyoğlu Bursa sokağında o zamanın İngiltere sefiri olan ve 1858 yılına kadar bu vazifede bulunan Viscount Stradford de Redcliffe’nin eşi Lady Redcliffe tarafından kız çocukları için ortaokul düzeyinde (High School for Girls) açılmıştır. Kırım Muharebesi’nden sonra Sultan Abdülmecid bu hareketi takdir ederek 1858 senesinde Lady Redcliffe’ye bugünkü okulun binasının bulunduğu yerdeki eski binayı vermiş ancak Osmanlı-Rus Harbi başlayınca okul kapatılmış ve 6 yıl açılmamıştır. 1881 yılında Lady Redcliffe okulun açılması için harekete geçmiş ve bunun için önce binayı İngiliz Sefareti’ne devretmiş, okulu idare için ise İstanbul’daki İngilizlerden bir idare heyeti oluşturmuştur. Bu heyet zengin ailelerden hisse senedi karşılığında para toplayıp 1901 de şimdiki binayı inşa ettirmiştir. Bu yeni binadaki eğitim faaliyet 1914 Birinci Dünya savaşına kadar sürmüştür. Bu tarihte kapanan okul 1920 yılına kadar bir daha açılmamıştır. (Turan, **a.g.e.**, 106-114, Baş, **a.g.e.**, 22-23)

Yapılan arşiv çalışmasında Mektebin Bonmarşe karşısındaki İngiliz Mektebi binasına taşınmasıyla ilgili ilk bilgi yeni binasında kullanılmak üzere bir şirket telefonu isteğinde bulunmak üzere Maârif Nezâreti'ne yazdığı tezkirede yer almaktadır. Nitekim bu belgede Ticaret Mektebi'nin yeri tayin edilirken; "Beyoğlu Bonmarşe binası karşısında bulunan İngiliz Mektebine..." ibaresi kullanılmıştır⁴⁰². Mektebin taşınma tarihi ile ilgili bilgi ise Beyoğlu'na nakilden dolayı kâtip, sermubassır ve mubassır maaşlarına zam ve masrafların tertibinde kullanılmak üzere yüz kuruş ödeme için Nezârete yazılan bir tezkireden öğrenilmektedir. Öyle ki arşiv vesikasının başında "20 Teşrinisani 1330 tarihinde Beyoğlu'na naklinden dolayı..." ibaresi kullanılmış olup bu tarih miladi takvime göre 3 Aralık 1914'e denk gelmektedir⁴⁰³.

Mekteb Beyoğlu'na nakl olunduktan sonra eksiklerinin giderilmesi için çalışmalara başlanmıştır. Yeni binasında tesisi zorunlu olan kimya tahlilhanesine divanhanedeki borulardan hava gazı sevki için Dolmabahçe gazhanesi idaresine keşif yaptırılmış ve bunun sonucunda bu işlem için harcanmak üzere beş yüz kırk iki kuruşa ihtiyaç duyulmuştur. Yapılacak çalışmayla ayrıca kimya hanenin üst katında demir bir depo yaptırılacak ve oradan tahlil masalarına, kimya ocağına ve muallim masasına kadar borular döşenecekti. Bunların yapılması için belirlenen meblağın sarfi hususunda mektep müdüriyeti Maârif Nezâreti'ne bir tezkire göndermiş ve olumlu cevap almıştır⁴⁰⁴. Ayrıca eksiklerin giderilmesi için Cağaloğlu'ndaki mektepten⁴⁰⁵ iki bin üç yüz seksen kalem eşya, 17 Nisan 1915 tarihinde Kadıköy'deki Dar'ülmuallimin-i Âliye binasından elli kalem tedris gereçleri ve 16 Ağustos 1915 tarihinde Beyoğlu tepebaşındaki Darülfünun-ı Osmani Hukuk şubesi binasından dört bin dokuz yüz beş kalem kitap ve eşya Ticaret Mektebi'nin yeni binasına nakil olunmuştur. Böylece yeni Ticaret Mektebi'nin binasında yer alacak toplam on üç bin yedi yüz yirmi dokuz kalem eşyanın gösterildiği bir de defter hazırlanmıştır⁴⁰⁶.

⁴⁰² BOA., MF.ALY., 74-101, 8.S.1333 (26 Aralık 1914)

⁴⁰³ BOA., MF.ALY., 75/06, 22.S.1333 (9 Ocak 1915)

⁴⁰⁴ BOA., MF.ALY., 76/14, 19.Ra.1333 (4 Şubat 1915)

⁴⁰⁵ Hangi mektep olduğu belgede belirtilmemiştir.

⁴⁰⁶ BOA., MF.ALY., 85/21, 12.M.1334 (20 Kasım 1915)

Bir süre sonra Ticaret Mektebi'nin Cağaloğlu'ndaki eski Lisan ve Hukuk Mektebi'nin de eğitim verdiği binaya taşınma meselesi gündeme gelecektir. Şöyle ki Zeynep Hanım Konağı'nda eğitim veren İnas Darülfünunu'nda öğrenci sayısının devamlı artmaktadır. Bununla birlikte kız ve erkeklerin aynı binayı kullanmaları da doğru görülmemektedir. İşte bu sebepler 1915-1916 eğitim yılında İnas Darülfünunu'nun yeni bir binaya taşınma fikrini meydana çıkarmıştır. Bunun sonucunda mekteb Cağaloğlu'ndaki eski Lisan ve Hukuk Mektebi'nin binasına taşınmıştır⁴⁰⁷.

1918 yılında ise Mondros Mütarekesi'ne mütaakip İngilizler'in İstanbul işgali başlamış ve Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı sırasında el koyduğu düşman devletlere ait binaların geri verilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Beyoğlu'nda bulunan Kız İngiliz Mektebi'nin de geri İngilizlere verilmesi mevzuu üzerine Ticaret Mektebi'ne yeni bir bina arayışı için harekete geçilmiştir. Nitekim 14 Kasım 1918'de binanın İnas Darülfünü'nu tarafından boşaltılıp Ticaret Mekteb-i Âlisi'ne bırakılması, İnas Darülfünunu'nun da başka bir binaya nakledilmesine karar verilmiştir. Nezâretçe de uygun görülen bu kararın kat'i olduğu İnas Darülfünun müdüriyetine iletilmiştir⁴⁰⁸. 23 Kasım'da da binanın boşaltılıp Ticaret Mektebi'ne devredilmesindeki aciliyet bildirilmiş, bununla beraber İnas Darülfünunu için Tercüme ve Telif Dairesinin bulunduğu Taş Mektep binasının düşünüldüğü belirtilmiştir⁴⁰⁹.

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Cağaloğlu'na taşınması için işlemler sürerken 27 Mart 1919'da mektebin Beyoğlu'nda bulunduğu binanın İngiltere Fevkalade Komiserliği'ne iadesi için heyet tarafından bir rapor hazırlanmış ve sunulmuştur⁴¹⁰. Bununla birlikte vesikadaki "*İngiliz İnas Mektebi iken işgal edilip Ticaret Mekteb-i Âlisi olarak kullanılan...*" ibaresi dikkat çekmektedir. Yine binaya I. Dünya Savaşı sırasında düşman devletlere ait olduğu için el konulduğu ve sonuç olarak İngiliz Kız

⁴⁰⁷ Ali Arslan, Mustafa Selçuk, Mehmet Nam, **Türkiye'nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919)**, İdil Yayıncılık, İstanbul s.41

⁴⁰⁸ BOA., MF.ALY., 86/79, 9.S.1337 (14 Kasım 1918)

⁴⁰⁹ Aynı Vesika, lef 2, 18.S.1337 (23 Kasım 1918)

⁴¹⁰ BOA., MF.MKT., 1237/102, 24.C.1337(27 Mart 1919)

Okulu binasının geri verilmesi gereğinin de ortaya çıktığı ifade edilmektedir⁴¹¹. Maamafih I. Dünya Savaşı'nın başlamasına müteakip eğitimi duran İngiliz İnas Mektebi, 1920 yılında binada yeniden eğitimine başlamıştır⁴¹².

Bütün bu yazışmalardan sonra alınan kararların uygulanmasında bir takım değişiklikler olmuştur. Zira İnas Darülfünunu Taş Mektep binasına taşınmayıp Zeynep Hanım Konağı'na geri dönmüş olmakla birlikte eski Lisan ve Hukuk mektebi binasının da Ticaret Mektebi'ne değil Darülmualimin'e verilmesi uygun görülmüştür⁴¹³. İlk başta İnas Darülfununu için düşünülen Tercüme ve Telif Dairesi'nin bulunduğu Taş Mektep binası ise Ticaret Mektebi'ne tahsis edilmiştir. Ancak Telif ve Tercüme Dairesi tarafından odaların tamamen boşaltılmaması üzerine mektebin bazı eşyaları Beyoğlu'ndaki İngiliz Mektebi'ne, kısmen de İnas Darülfununu'na bırakılmaya mecbur kalınmıştır. Bu eşyanın nakli Mektep müdüriyeti tarafından Maârif Nezâreti'ne bildirilmiştir⁴¹⁴.

Mektep müdüriyetinin bina için bir sonraki çalışması odalarla ilgilidir. Zira binada yeterince yer olmadığından kütüphane, konferans, muallim ve daktilografi odaları binada sıkışık halde bulunmaktadır. İktisadi mesleklere eleman yetiştirmek üzere yola çıkmış olan Ticaret Mektebi'nde bu unsurların olumsuz şartlarda bulunması mektep idaresini harekete geçirmiştir. Nitekim bu odaların daha iyi şartlarda bulunması adına temelleri müsait olan binaya üçüncü bir kat ilave edilmesi için Maârif Nezâreti'ne başvurmuş⁴¹⁵ ancak bu istek mümkün görülmemiştir⁴¹⁶.

⁴¹¹ Ali Arslan, Özlem Akpınar, "İnas Darülfununu (1914-1921)", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, cilt:IV, sayı:2, s.231, 2005

⁴¹² BAŞ, **a.g.e.**, s.22

⁴¹³ ARSLAN., **a.g.e.**, s.90. Bütün bu bilgilerin yanı sıra İnas Darülfununu'nun Zeynep Hanım Konağı'na direk geri dönmediği ondan önce Sultanahmet'teki Tercüme ve Telif Dairesi'nin bulunduğu Taş Mektep binasına taşındığı da iddia edilmektedir. (bkz. Ali Baltacıoğlu, "İnas Darülfununu Hakkında", **Osmanlı Bilimi Araştırma Dergisi**, cilt: X, sayı:1, s.197) Ayrıca aynı makalede Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin de Beyoğlu'ndaki İngiliz Mektebi binasından önce Bezm-i Alem Sultanisi binasında bulunduğu da ifade edilmekteyse de (bkz. BALTACIOĞLU, **a.g.m.**, s.197) yapılan arşiv çalışmasında böyle bir bilgiye rastlanmamıştır.

⁴¹⁴ BOA., MF.ALY., 112/100, 17.R.1337 (29 Ocak 1919)

⁴¹⁵ BOA., MF.ALY., 152/58, lef.1, 10.S.1339 (24 Ekim 1920)

⁴¹⁶ Aynı vesika, lef.2, 16.S.1339 (30 Ekim 1920)

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin kuruluşundan itibaren birçok bina değiştirdiği görölmektedir. Bu bağlamda kuruluşundan 1919 yılına kadar gelen sürede kullandığı binaları sıra ile tekrar etmek gerekirse; 1883 kurulan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 28 Ocak 1884'te Bab-ı Âli Kapalı Fırın civarında İzzet Efendi hanesinde eğitime başlamıştır. 1890 yılında kapatılan mektep 1894 yılında tekrar kurulmuş ve 1895 yılında Bâyezid'de Evkaf-ı Hümayun ve Varidat Müdürü Hakkı Bey'in konağında eğitime devam etmiştir. Mektep 3 Aralık 1914 tarihinde Beyoğlu İngiliz İnas Mektebi'nin bulunduğu bugünkü Beyoğlu Anadolu Lisesi binasına taşınmıştır. 1919 yılına gelindiğinde ise mektebin Sultanahmet'te Telif ve Tercüme Dairesinin bulunduğu Taş Mektep binasında eğitimini sürdürmesine karar verilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MÜTAREKE VE SONRASI TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ

A. OKULUN MUALLİM VE MEMURLARININ ASKERLİK DURUMLARI

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin ikinci kez kurulduğunda hem adının Âli mektep listesinde yer almaması hem de talimatname ve nizamnâmesinin olmaması nedeniyle mektep talebelerinin askerlik durumları sık sık gündeme gelmekteydi. 1908 yılında mektebin adı Âli mektepler listesinde yer almıştır. Bununla birlikte mektep için hazırlanan *Talimatname*'de askerlikle ilgili bir madde konulmuş ve bu sorun bir çözüme ulaşmıştır. Bundan sonra bu konu bir kere daha Kırkkilise'li Ahmed Bahaeddin Efendi'nin askerliğinin tecili ile gündeme gelmiştir. Mektep talebelerinden Ahmed Bahaeddin askere alınarak Askeri Bakaya komisyonuna teslim edilmiştir⁴¹⁷. Kısa bir süre sonra askerliği tecil edilen talebe, tahsili terk eder ya da mezun olduktan sonra verilen görevi kabul etmezse bu durum askeriyeye bildirilecektir⁴¹⁸. Buna ilave olarak ilerleyen zamanlarda bakaya olan Ahmed Bahaeddin'in kıtasına teslim edilmesi durumu ortaya çıkmışsa da, talebe olduğu anlaşıldığından muaf tutulması istenmiştir⁴¹⁹.

⁴¹⁷ BOA., DH.EUM.THR., 91/24, 29.N.1327 (14 Ekim 1909)

⁴¹⁸ BOA., MF.MKT., 1142/42, 15.L.1327 (30 Ekim 1909)

⁴¹⁹ BOA., DH.EUM.THR., 22/44, 08.M.1328 (20 Ocak 1910)

Bu tarihten sonra bir süre gündeme gelmeyen askerlik meselesinin yeniden gündeme gelmesi yaşanan savaş dolayısıyla olmuştur. Zira 1914 yılında okulun burslu talebelerinden 26 numaralı Vahan mektepten mezun olmuş ancak diplomasını alamadan çıkan seferberlik nedeniyle Mısır Cephesine gönderilmiştir⁴²⁰.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu I. Dünya Harbi zamanında eğitimin aksamadığı, herhangi bir sebeple görevine devam edemeyen muallimin yerine geçici de olsa bir muallim ataması yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte 1917 yılında ilan edilen seferberlik sonucunda mektepteki görevlilerden bazıları askere alınmış ve bazı muallimler de askere çağırılmıştır. Ancak mektep müdüriyeti tarafından devlet toprakları dâhilinde bir tane Ticaret Mekteb-i Âlisi olduğundan dolayı muallim ve bazı görevlilerin askerliklerinin tecili istenmiştir⁴²¹. Ayrıca sadece ticaret mektebi için değil diğer mekteplerdeki askerlikleri tecil edilenlerin kollarına kırmızı bant takmalarına karar verilmiştir⁴²². Ticaret Mekteb-i Âlisi müdürü Hulusi Bey olmak üzere, Müdür muavini ve usul-ı maliye ilm-i iktisad muallimi, Ticaretgâh idaresi muallimi, daktilografi ve istenografi muallimi, iki muid⁴²³, İtalyanca muallimi ve kütüphane memuru için askerlik tecili talep edilmiştir⁴²⁴. Maârif tarafından bu isteğe herhangi bir cevap verilmemesi üzerine müdüriyetten tekrar bir yazı gönderilmiş ve Maârif Nezâreti askerlikleri tecili istenilenlerle ilgili bir defter hazırlanmasını istemiştir⁴²⁵. Mektep kadrosundan yedi kişinin askerliklerinin tecile muvaffak olamayacağını

⁴²⁰ Valilikten alınan fakirlik kâğıdı ile okulun burslu talebelerinden olan Ermeni Vahan bin Hacik Kırkorbarsamyan cepheden döner dönmez ticaretle ilgili işler yapmak istediğinden alamadığı şahâdetnâmesini istemiştir. Vahan'ın şahâdetnâmesi için yazdığı arzihal bugün Cumhuriyet Eğitim Müzesi'nde bulunmaktadır. Bununla birlikte Vahan'ın devletin ilk burslu yatılı öğrencisi olduğuna dair birçok gazete ve dergide haber bulunmaktadır. (Bkz., Bülent Parlak, "Cumhuriyet Eğitim Müzesi" **İstanbul Eğitim ve Kültür Dergisi**, sayı:1, s.71) Ancak hem fakirlik kâğıdında hem de Vahan'ın dilekçesinde yatılı ibaresi bulunmamakla birlikte mektebin gündüzlü olarak eğitim verdiği muhakkaktır. Ayrıca Vahan'ın ilk burslu öğrenci olması için 1914 tarihi çok geçtir. Zira bu tarihten önce devlet tarafından okutulan birçok öğrenci mevcuttur. Bkz., Adnan Şişman, "Yurt Dışında Tahsil Yapan Burslu Ermeni Asıllı Osmanlı Öğrencileri", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt:IV, sayı:2, s.1-30

⁴²¹ BOA., MF.MKT., 1223/2, Lef.8, 22.R.1335 (15 Şubat 1917)

⁴²² BOA., MF.MKT., 1223/2, 27.R.1335 (20 Şubat 1917)

⁴²³ Talebeye dersi eda eden müderris yardımcısı. Bkz. Şemseddin Sami, **Kamus-ı Türki**, İstanbul, 2007, s.1378

⁴²⁴ BOA., MF.MKT., 1223/9, 2.Ca.1335 (24 Şubat 1917)

⁴²⁵ BOA., MF.MKT., 1223/107, 25.Ca.1335 (19 Mart 1917)

bildiren⁴²⁶ Maârif Nezâreti, Mektebin müdür muavini, iktisad ve ilm-i maliye mualliminin, mektepte okuyan talebelerin derslerinin boş ve terkedilmiş duruma gelmemesi için askerliğinin eğitim dönemi sonun kadar ertelenmesine karar vermiş ve Harbiye Nezâreti'ne durum iletilmiştir⁴²⁷.

B. MEKTEB BİNASININ İŞGALİ MESELESİ

1919 yılında işgal altında olan İstanbul'da hoş olmayan olaylar yaşanıyordu. Bazı binalar ve haneler işgal devletleri tarafından zapt ediliyordu.

İtilaf devletlerinin hem resmi hem de özel binalara el koyması resmi daireleri zor durumda bıraktığı gibi bir zapt edilen binalar arasında birçok mektep binasının bulunması da eğitimin aksamasına neden oluyordu⁴²⁸.

İşgal Devletlerinin yaptığı bu alıkoymalar arasında Ticaret Mektebi'nin binasının zaptı düşüncesi de ortaya çıkmıştır⁴²⁹. Ancak birçok mektebin binasız kaldığı sıralarda Maârif Nezâreti'ne bağlı bulunan Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin diğer mekteplerin binalarına tahliyesi de muvaffak olmayacağı tabii bulunduğu binanın işgalinden vazgeçilmesi Maârif Nezâreti tarafından Hariciye Nezâreti'ne iletilmişse de⁴³⁰ Hariciye Nezâreti, Ticaret Mektebine ait binanın müttefik devletlerce işgal olacağına dair kararın Regizisyon komisyonu tarafından verildiğini bildirmiştir⁴³¹. Mekteb binasının işgali konusunda kesin bir karara varılamamış olup Dâhiliye Nezâreti'nden Hariciye Nezâreti'ne Polis Müdüriyet-i Umûmîyesi'nden alınan cevaba göre bir yazı yazmıştır. Buna göre mektep binası ile ilgili kararın Ayasofya

⁴²⁶ BOA., MF.MKT., 1224/113, 17.C.1335 (19 Nisan 1917)

⁴²⁷ BOA., MF.MKT., 1225/57, 29.C.1335 (22 Nisan 1917)

⁴²⁸ Fatma Afyoncu, **Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920-31 Aralık 1922)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009, s. 37

⁴²⁹ BOA., MF.MKT., 1239/80, Lef.1., 15.Z.1337 (11 Eylül 1919)

⁴³⁰ BOA., HR.SYS., 2525/9, 16.Z.1337 (12 Eylül 1919)

⁴³¹ BOA., MF.MKT., 1239/80, Lef.3., 26.Z.1337 (22 Eylül 1919)

Merkezinden ayrıca bildirmişse de⁴³² mevcut vesikalarda bu meselenin bir sonuca bağlanamadığı görülmektedir.

C. TİCARET MEKTEB-İ ÂLİSİ'NİN TİCARET NEZÂRETİ'NE BAĞLANMASI

Hatırlanacağı üzere Osmanlı Devleti'nin ilk ticaret mektebini kurmak için 1861 yılında Ticaret Nezâreti tarafından adım atılmış ancak bir mektep kurulamamıştır. Buna müteakip mektebi kurmak için iki kere Maârif Nezâreti'nden teşebbüs yapıldıysa da 1883 yılında mektebi Ticaret Nezâreti kurmuştur. Ancak açıldıktan bir süre sonra bütçe yetersizliği hasebiyle Maârif Nezâreti'ne bağlanan mektep bu tarihten itibaren muhtelif zamanlarda bir nezâretten diğerine bağlanmıştır.

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin bağlı olduğu nezâretin değişikliği konusu en son 1911 yılında Maârif Nezâreti'nin Sanayi Mektebi gibi Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin de Ticaret Nezâreti'ne bağlanmasını istemesi ile gündeme gelmiş ise de bunu gerektirecek bir durum olmadığı gerekçesiyle Maârif Nezâreti'nden olumsuz yanıt gelmiştir. 1911 yılındaki Ticaret Nezâreti'ne bağlanma teşebbüsünden dokuz yıl sonra 1920⁴³³ yılında mektep Ticaret Nezâreti'ne bağlanmıştır⁴³⁴.

D. DERS PROGRAMININ DEĞİŞMESİ

1922 tarihinde Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin ders programında düzenleme yapılmıştır. Öyle ki I. Dünya Savaşı'ndan çıkan Osmanlı Devleti'nin iktisadi istikbalini kurtarmak için bir takım tedbirler alınması düşünülmüş bu bağlamda

⁴³² BOA., HR.SYS, 2525/9, lef.15, 13.M.1338 (8 Ekim 1919)

⁴³³ **İkdam**, Numara:8364, s.2, 8.N.1338 (26 Mayıs 1920), BOA., BEO., 4636/347675, 20.N.1338 (7 Haziran 1920)

⁴³⁴ Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin 1923 yılında İktisat Vekaleti'ne bağlandığı ifade edilmektedir. Bu ifadeyi kullanan ilk kişi Osman Ergindir. (Bkz., Osman Ergin, **Türk Maârif Tarihi**, cilt:3-4, s.1147.) bu tarihten sonra Ticaret Mektebi ile ilgili yazılan kaynaklarda bu bilgi Ergin'den alınan şekliyle kullanılmıştır. Ancak yapılan arşiv çalışmasında mektebin 1920 yılında Ticaret Nezâreti'ne bağlandıktan sonra nezâret değişikliği konusunda herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

iktisadi bir külliye olarak görülen mektep için bir layiha hazırlanmış ders programında bir takım değişiklikler yapılmıştır⁴³⁵.

1. Kısım-ı Evvel

Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin ilk kısmını teşkil eden ve 1914 yılında oluşturulan Kısım-ı Evvel şubesinin programı yeni düzenlemeden etkilenmiştir. Buna göre hazırlanan yeni program aşağıda yer almaktadır:

TABLO XXXVII

Kısım-ı Evvel Ders ve Haftalık Ders Saatleri

Dersler	Birinci Sene	İkinci Sene	Üçüncü Sene
Fransızca (*)	10	2	2
Almanca ve İngilizce (**)	2	2	1
Hesab-ı Ticariye	2	3	2
Usul-ı Muhasebe ve Tatbikatı	3	4	3
Malumat-ı Ticariye	2	1	—
Cebr-i Mali ve Sarrafî	—	—	2
Emtia-i Ticariye	—	1	1
Fizik	—	1	2
Kimya ve tağşişatı	—	2	2
İlm-i İktisadi ve İhsaiyyat	—	2	3
Coğrafya-yı İktisadi	—	2	1

⁴³⁵ BOA., MF.ALY., 167/2, Lef.6/1, 02.B.1338 (1 Mart 1922)

Türkçe Muhaberat- 1 Ticariye ve Neşriyat	—	1	1
Malumat-1 Hukukiye	—	2	2
Hüsn-i hat ve Resim	—	1	—
Daktilografi	—	—	1
İstenografi	—	—	1
	24	24	24
(*) Fransızca Lisanı Mecburidir. (**) Almanca ve İngilizce ihtiyari lisanlardır.			

Mektep Müdüriyeti tarafından Maârif Nezâreti'ne yazılan yazıda Ticaret tahsilinde âlâ mertebede bulunduğu ifade edilen⁴³⁶ Kısm-1 Evvel şubesinde ilk açıldığında birinci sınıf 34, ikinci ve üçüncü sınıfta 36 saat ders gösterilirken yeni düzenlemeyle ders saatleri tüm sınıflar için 24 olarak belirlenmiştir. Ayrıca mektebe “Türkçe Muhaberat-1 Ticariye ve Neşriyat” dersi eklenmiştir. Ayrıca Hüsn-i hat dersi Resim dersi ile birlikte gösterilmeye başlanmıştır.

2. İnas Şubesi

1914 Talimatnamesi ile okulun kısım-1 evvel bölümüne eklenen İnas Şubesi'nin haftada toplam 12 saat olmak üzere okulda Hesab, Usul-1 Muhasebe, Türkçe, Lisan ve Muhaberat-1 Ticariye usulü, Malumat-1 Hukuk ve Ticariye dersleri gösterilmesine karar verilmiştir.

⁴³⁶ BOA., MF.ALY., 167/2, Lef.6/1, 02.B.1338 (1 Mart 1922)

İnas Şubesi'nin bir seneden ibaret olan eğitim süresi ticaret eğitimi arzusunda bulunan hanımlara iktisadi malumat öğretmek için yetersiz görüldüğünden eğitim süresinin iki yıla çıkarılmasına karar verilmiştir⁴³⁷.

Mektep için yapılan yeni düzenlemede alınan karar doğrultusunda İnas şubesi ders programında da ıslah yoluna gidilmiştir. Muallim heyetinin onayını da alan ders cetveli ile birlikte, mektebin bir yıllık ders süresi ikiye çıkarılıp yeni dersler eklenmiştir⁴³⁸.

TABLO XXXVIII

İki Seneye çıkarılan İnas Şubesi Ders Programı

Dersler	Birinci Sene	İkinci Sene
Türkçe ve Muharrerat-1 Ticariye	1	1
Hesab-1 Ticari	3	3
Usul-1 Muhasebe	3	3
Malumat-1 Ticariye ve Hukukiye	3	2
Coğrafya-yı İktisadi	1	1
Fransızca	5	5
Daktilografi	—	3
Hüsn-i Hat	1	—
	17	18

⁴³⁷ BOA., MF.ALY., 160/78, 5.L.1339 (12 Haziran 1921)

⁴³⁸ BOA., MF.ALY, 167/2, 3.Ca.1340 (1 Şubat 1922)

İki sınıflı bir şube haline gelen İnas Şubesi'ne Coğrafya-yı İktisadi, Fransızca, Daktilografi ve Hüsn-i Hat dersleri eklenmiştir. Bununla birlikte ilk açıldığında haftalık 12 saat eğitim görülen şubede birinci sınıfların haftalık eğitim saatleri 17, ikinci sınıflarınki ise 18 olarak düzenlenmiştir.

3. Ameli Ticaret Zükûr Şubesi

1914 talimatnamesi ile mektep bünyesine katılan Kısm-ı Evvel'e bağlı olarak Meslek Şubesi ve Serbest Dersler bölümü açılmıştı. Zamanla Serbest Dersler bölümü içerisinde bulunan Ameli Ticaret Şubesi, Ameli Ticaret Zükûr Şubesi adıyla müstakil bir bölüm haline getirilmiştir⁴³⁹. Yapılan yeni ıslahatta dersleri düzenlenen bölüm kızlar için açılan ve ders programı yeniden düzenlenen İnas Şubesi'ne benzemektedir ki oluşturulan şube ile Ameli olarak kız ve erkek bölümleri meydana gelmiştir.

TABLO XXXIX

Ameli Ticaret Zükûr Şubesi Ders Programı⁴⁴⁰

Dersler	Birinci Sene	İkinci Sene
Türkçe ve Muharrerat-1 Ticariye	1	1
Hesab-1 Ticari	3	3
Usul-1 Muhasebe	2	3
Malumat-1 Ticariye ve Hukukiye	2	2
Coğrafya-yı İktisadi	1	1

⁴³⁹ BOA., MF.ALY., 167/2, lef.6/2

⁴⁴⁰ BOA., MF.ALY., 167/2, lef.1, 03.Ca.1338 (1 Şubat 1922)

Emtia-i Ticariye ve ulum-ı tabiiye	1	1
Fransızca	5	5
Daktilografi	—	1
Hüsn-i Hat	1	—
	16	17

İnas Şubesi gibi iki sınıftan teşekkül edilen şubede, ders saatleri İnas Şubesinden birer saat eksiktir. Ayrıca programda Emtia-i Ticariye ve ulum-ı tabiiye dersleri yer almaktadır.

4. Kısım-ı Sani

1914 talimatnamesi ile okul bünyesinin yüksek kısmını oluşturan Kısım-ı Sani üç sınıftan oluşmakla beraber üçüncü sınıfı kendi içerisinde Şehbenderlik, Banka ve Sanayi adı ile üç bölüme ayırıyordu.

Ticaret tahsilinin Darülfunun mektebi olarak görülen şubenin Paris'teki "*Ecole des hautes études*" ticaret mektebine mukabil olduğu müdüriyetçe ifade edilen⁴⁴¹ Kısım-ı Sani bölümünün ders programı da 1922 yılında yapılan düzenlemede değişikliğe uğramıştır⁴⁴².

⁴⁴¹ BOA., MF.ALY., 167/2, lef.1, 2.B.1340 (1 Mart 1922)

⁴⁴² Kısım-ı Sani bölümünün ders programının 1925 yılında değişerek iktisat, muhasebe, bankacılık ve sigorta şubeleri oluşturulduğu ifade edilse de (bkz. Necdet Sakaoğlu, "İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, cilt:4, s.155) bu şubeler 1922 yılında kısım-ı sani'ye dahil edilmiştir.

TABLO XL**Kısm-ı Sani Bir SömeŖ Dersleri⁴⁴³**

Üç Ŗbenin MüŖterek Dersleri	Banka ve Sigorta Ŗubesi	Muhasebe ve Sanayi Ŗubesi	İktisad ve Ŗebenderi Ŗubesi
İktisad-ı Ticari	Bankacılık ve Tatbikatı	Muhasebe ve tatbikat muhtelifesi	Kavânini-i Sanaiye
İlm-i Muhasebe	Banka Ŗubeleri ve Tatbikatı	Riyaziyat-ı Maliye “müŖrek”	Banka ve Sigorta ve nakliyecilik “müŖtek”
İlm-i Hesab	Sigortacılık	Emtia	Hukuk-ı Ticaret
Hukuk	Sigorta Ŗubeleri ve Tatbikatı	Kavânini-i Sınaiye “müŖtek”	Hukuk-ı Düvel
İktisad	Banka ve Sigorta Muhasebesi	Nakliyecilik	Hukuk-ı Esami ve İdare
İhsaiyat	Banka ve Sigorta Riyaziyatı	Kimya	Muhasebe-i Umûmî
Coğrafya-yı İktisadi	Banka ve Sigorta Hukuku	Fizik	Kavânini-i Maliye
Tarih-i Ticaret			İktisad-i Zirai ve Madeni
NeŖriyat			İktisad-i ictimai

1922 yılındaki düzenleme ile birlikte bu bölümün ders programının ıslah edilirken eskisine nazaran değişiklikler olmuŖtur. Okulun yüksek kısmını oluŖturan bölümün derslerinin daha detaylı hale geldiği görölmektedir.

⁴⁴³ BOA., MF.ALY., 167/2, lef.7, 3.B.1340 (2 Mart 1922)

E. İDARİ KADRO

Mektepte yeni düzenlemeler yapılırken muallim sayısında artış olduğu ve hanımların da muallim kadrosunda yer almaya başladığı görülmektedir. 1919-1920 eğitim yılında 2'si hanım 28'i erkek toplamda 30 muallim bulunmaktadır. Ayrıca mektep kütüphanesi için Mehmed Nuri adında bir memur alındığı dikkat çekmektedir⁴⁴⁴.

1920-1921 yıllarında ise 2'si hanım 31'i erkek 33 muallim görev yapmaktaydı⁴⁴⁵. Muallimler arasında hanımlar bulunurken idari kadroda da hanımlar yer almaktaydı. İnas Kısmı kâtibi ve inzibat memuresi Mufaddile Hanım vefat etmiş olduğundan onun hastalığı zamanında yerine dört beş ay vekâlet eden Nefise Hanım tamamen Mufaddile Hanım'ın yerine vazifeye düşünülmüştür⁴⁴⁶. Bununla birlikte boşalan memuriyet için müracaatta bulunan başka isimler de bulunmaktadır. Bu kişiler; Darümuallimat mezunu ve muallimlik vazifesinde bulunmuş olan Nedime Hanım, Ticaret Mekteb-i Âlisi İnas Şubesi 1917-1918 senesi mezunu olup Hilal-i Ahmer'de istihdam edilen Mediha Hanım ve yine İnas Şubesi mezunlarından Talat Samiye Hanım'dır. Ancak vazife daha önce vekâleten görevde bulunmuş olan ve tüm şartları taşıdığı düşünülen Nefise Hanım'a verilmiştir⁴⁴⁷.

Mehmet Hikmet Bey'den sonra göreve İstanbul Leyli İdadisi Dâhiliye Müdürlüğü ve Dersaadet Sultanisi Tarih muallimliği yapmış olan Hulusi Bey'in geldiği müdüriyete ondan sonra 1919 yılında Serkis Nihad Bey'in getirildiği ifade edilmektedir⁴⁴⁸. Ancak yapılan arşiv çalışmasında Hulusi Bey'in 1922 tarihinde hala görevde olduğu anlaşılmaktadır⁴⁴⁹. Bununla birlikte mektep mezunlarından Serkis

⁴⁴⁴ BOA., A.İd., 384/188, 5.Za.1338 (21 Temmuz 1920)

⁴⁴⁵ BOA., MF.ALY., 164/44, 12.R.1340 (13 Aralık 1921)

⁴⁴⁶ BOA., MF.ALY., 155/74, 12.C.1339 (21 Şubat 1921)

⁴⁴⁷ BOA., MF.ALY., 155/74., lef.2, 18.C.1339 (27 Şubat 1921)

⁴⁴⁸ Çelebi, a.g.e., s.36

⁴⁴⁹ BOA., MF.ALY., 171/3, 11.Ş.1340 (9 Nisan 1922)

Nihad Bey'in 1920 tarihinde mektepte muallim vazifesinde bulunduğu görülmektedir⁴⁵⁰.

1923-1924 eğitim yılında ise 32 muallim görev yapmaktaydı⁴⁵¹.

F. SINIF MEVCUDU

1919-1920 eğitim senesinde mektebin talebe mevcudu 273 kişi idi. Bu talebelerden 57'si Kısım-1 Sani, 108'i Kısım-1 Evvel, 93'ü Ameli Ticaret Zükûr Şubesi ve 15'i İnas Şubesinde tahsil görmekteydi.⁴⁵² Dönem sonunda Kısım-1 Sani'den 12, Kısım-1 Evvel'den 7, Zükûr Şubesi'nden 25, İnas Şubesi'nden 11 talebe şahâdetnâme almıştır⁴⁵³. Ancak bu eğitim yılında mezun olduğu halde bazı öğrencilerin şahâdetnâme ve tasdikname işlemlerinde sorun çıktığı ve bu sorunun Nezâretle müdüriyet arasındaki yazışmalara konu olduğu görülmektedir⁴⁵⁴. Bununla birlikte dönem sonunda 11 talebe de ikmal imtihanına girmiştir. İmtihana girenlerden 1'i Kısım-1 Sani, 2'si Kısım-1 Evvel, 7'si Ameli Ticaret ve 1'i İnas Şubesinde⁴⁵⁵.

1920-1921 eğitim senesinde ise mektebin talebe mevcudu 286 idi. Talebelerden 55'i Kısım-1 Sani, 117'si Kısım-1 Evvel, 100'ü Ameli Ticaret Zükûr Şubesi ve 14'ü İnas Şubesinde tahsil görmektedir. Dönem sonunda ise Kısım-1

⁴⁵⁰ BOA., MF.ALY., 146/55, 26.B.1338 (15 Nisan 1920)

⁴⁵¹ İhsaiyat Mecmuası (1339-1340), s.76

⁴⁵² BOA., MF.ALY., 164/44, 12.R.1340 (13 Aralık 1921)

⁴⁵³ Yılısonunda bu hanımlardan 8'i Aliyyül-âla, 2'si âla derece ile tasdikname almışlardır. BOA., MF.ALY., 152/30, 07.S.1339 (21 Ekim 1920)

⁴⁵⁴ Mektebin 1919-1920 İnas kısmından mezun olup tasdikname kazanan hanımların isimlerinin yazıldığı cetvelde 133 numaralı Emine Pakize Hanım'ın ismi yanlışlıkla Münevver Pakize olarak yazılması üzerine müdüriyetten tedrisatı aliye dairesine bir yazı yazılmış ve karışıklığın giderilmesi için tashih buyurulması istenmiştir. [BOA., MF.ALY., 152/14, 3.S.1339 (17 Ekim 1920)]. Kısım-1 Evvel, Kısım-1 Sani'den [BOA., MF.ALY., 152/48, 10.S.1339 (24 Ekim 1920)] ve Ameli ticaret şubesinden pul ve fotoğraflarını getirmeyenler bulunduğundan bu öğrencilerin şahâdetnâmelerinin ayrıca verileceği belirtilmiştir. [BOA., MF.ALY., 152/56, 14.S.1339 (28 Ekim 1920)]

⁴⁵⁵ BOA., MF.ALY., 153/65, 19.Ra.1339 (1 Aralık 1920)

Sani'den 9, Kısım-ı Evvel'den 15, Zükûr Şubesi'nden 21, İnas Şubesi'nden 10 talebe şahâdetnâme almıştır⁴⁵⁶.

1921-1922 yeni eğitim öğretim dönemi kayıt defterine bakıldığında Mektepte 108 talebe bulunmaktadır. Bu talebelerden 10'ü İnas, 41'i Ameli, 29'u Kısım-ı Evvel, 28'i Kısım-ı Sani şubesindeydi⁴⁵⁷. İnas Şubesi talebelerine bakıldığında yedi kişinin Darümuallimat'tan, bir kişinin İnas Rüştüyesi'nden mezun olduğu iki kişinin ise Darümuallimat ve Kız Sanayi Mekteplerinin birinci sınıflarından geldiği anlaşılmaktadır.

1923-24 eğitim yılında ise bir önceki yıla göre mevcut sayısında bir artış olduğu görülmektedir⁴⁵⁸.

TABLO XLI

1923-1924 Senesi Mektep Mevcudu

Kısım-ı Evvel			Kısım-ı Sani			Kısım-ı Ameli	
Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf
49	42	10	71	40	12	44	22

1923-1924 eğitim yılında toplam 290 talebe olan mektepteki talebelerden 66'sı meccani yani ücretsiz 224'ü ücretli eğitim görmekteydi. Umûmî imtihanlar sonucunda 31'i şahâdetnâme almış, 125'i sınıf atlamış, 42'si sınıfta kalmış, 91'i ise imtihanlara girmemiştir.

⁴⁵⁶ BOA., MF.ALY., 164/44, 12.R.1340 (13 Aralık 1921)

⁴⁵⁷ BOA., MF.ALY., 165/60, 26.M.1340 (29 Eylül 1921)

⁴⁵⁸ Maârif-i Umûmiye Nezareti İhsaiyat Mecmuası (1339-1340), Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1341, s.76-77

Mektebin Cumhuriyet ile birlikte yaşadığı değişimlere bakmak gerekirse 1924 yılında İktisat Vekâleti bünyesinde bulunan mektebin Kısım-1 Evvel şubesi İstanbul Ticaret Mektebi, devamında ise Kısım-1 Sani şubesi Ulum-ı Âliye-i Ticariye Mektebi adını almış⁴⁶⁰ ve 1925 yılında mektep Sultanahmet'teki Ziraat Orman ve Maadin Nezâreti binasına taşınmıştır⁴⁶¹.

⁴⁶⁰ Fındıkoğlu, **a.g.e.**, s.63

⁴⁶¹ Sakaoğlu, **a.g.m.**, s.155

SONUÇ

Sultan II. Abdülhamid devrinde Osmanlı eğitim sistemi yeni bir oluşum ve gelişim çağı yaşamıştır. 1876 yılında ilan edilen Kanun-ı Esasi ile eğitim ile ilgili meseleler devletin görevi sayılmıştır. İşte bu düşünce ile bu dönemde birçok mektep bizzat padişahın desteğini alarak kurulmuştur.

Memleket dahilinde Padişah destekli kurulan pek çok mektepten birisi de konumuzu teşkil eden Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'dir.

Devlet dâhilinde bir ticaret mektebi açma düşüncesini ortaya çıkaran nedenlerin en başında devletin yaşadığı ekonomik problemler gelmektedir. Bununla birlikte devlet dâhilinde bulunan Müslüman tüccarların ticareti çok iyi yapamaması sermayelerini ziyan etmeleri hatta bazen iflasa dahi sürüklenmeleri devlete böyle bir karar aldırma etkili olmuştur. Devleti bir ticaret mektebi açmaya iten sebeplerden biri de Müslüman tüccarlar geri planda kalırken gayrimüslim ve yabancıların ticarete ön plana çıkmalarıdır. Bu durumun önüne geçmek için işi iyi bilen ticaret erbabı yetiştirmek istenmektedir.

Osmanlı Devleti'nde bir ticaret mektebi açmak için ilk teşebbüs 1861 yılında Ticaret Nezâreti tarafından gerçekleştirilmiştir. Ticarethane Dairesi'nde kurulması planlanan mektep için bir nizamnâme hazırlanmış ve gazetede yayımlanmıştır. Ayrıca mektebin tıpkı Avrupa ve Amerika'daki okullar gibi ücretli olması planlanmıştır. Bununla birlikte öğrenci sınırlaması olmayan mektepte burslu sayısı yirmi beş olarak belirlenmiş bunlardan on tanesinin Müslüman diğerlerinin Rum, Ermeni, Yahudilerden oluşması planlanmıştır. Burslu okutulması planlanan talebeler içerisinde gayrimüslim nüfusun fazla olması, Osmanlı'nın gayrimüslim tebaasına verdiği önemi bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu teşebbüste kurulamayan mektep için Maârif Nezâreti tarafından 1879 ve 1881 yılında iki teşebbüste daha bulunulmuşsa da bu girişimler de sonuçsuz kalmıştır.

Yapılan teşebbüslerin ardından mektep 1883 yılında Bab-ı Âli Kapalı Fırın civarında bulunan İzzet Efendi hanesinde kurulmuştur. 1884 yılında eğitime başlayan

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Suphi Paşa tarafından Fransa'daki bir ekonomi okulundan yola çıkılarak hazırlandığı ders programına bakıldığında, devletin ticaret için uzman eleman yetiştirmede ne kadar büyük bir adım attığı anlaşılmaktadır.

Devlete ticaret adamı yetiştirme gayesinde olan mektep, Ticaret Nezâreti'ne bağlı olarak kurulmuş olsa da devam eden zaman içerisinde birçok kez Maârif Nezâreti ve Ticaret Nezâreti arasında gelgitler yaşamıştır.

1884 yılında eğitime başlayan Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin mektepte okuyan öğrencilerden alınacak ücretle idare edilmesi kararlaştırılmıştı. Ancak yıllar geçmesine rağmen öğrenci sayısı istenen sayıya çıkmamış, dolayısıyla da onlardan gelecek ücretlerin azlığından dolayı mektep maddi açıdan zor durumda kalmaya başlamıştır. İlk dönemdeki bu sayının az olmasında ise mektebin paralı olmasının etkisi büyüktür. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi 1890 yılında kapatılmıştır.

Kapanışından bir yıl sonra Mavroni Paşa tarafından mektebi tekrar açmak için teşebbüste bulunulmuşsa da bu sonuçsuz kalmıştır.

1894 yılında harekete geçen Maârif Nezâreti tarafından kurulan mektep, sağlam temeller üzerinde 1895 yılında Bâyezid'de bulunan Evkaf-ı Hümayun ve Varidat Müdürü Hakkı Bey'in Konağında tekrar eğitime başlamıştır.

İlk açıldığında gayrimüslim nüfusu fazla iken ikinci kuruluştan itibaren Müslüman sayısının gayrimüslim sayısını geçtiği görülmektedir. Bununla birlikte mektep ikinci kez açıldığında bir nizamnâme hazırlanmamış ve idari konularda İdadi Talimatnamesinin kullanılması istenmiştir. Ancak bu durum öğrencilerin madalya ile ödüllendirilmeleri ve askerlikten muaf tutulmaları konusunda sorun olmuştur. Bununla birlikte Mekatib-i Aliye dairesinde hazırlanan Âli mektepler defterinde mektebin kapalı olmasından dolayı adının yazmaması da mektebin Âli olup olmaması konusunda tartışmaların çıkmasına neden olmuştur.

1908 Meşrutiyet dönemi ile büyük bir teşkilatlanmaya giden mektep için bu yıl bir de talimatname hazırlanmıştır. 1909 yılında mektebin adı Âli mektepler listesinde yer almış böylelikle mektebin Âli olup olmamasından kaynaklanan tartışmalara son

verilmiştir. Ancak aynı yıl Sultan Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle adı Ticaret Mekteb-i Âlisi olarak değiştirilmiştir. Mektebin mevcut talimatnamesi yetersiz olduğundan 1913 yılında bir de nizamnâme hazırlanmıştır. 1914 yılına gelindiğinde ise yeni bir talimatname hazırlanmış ve mektep kısm-ı evvel ve kısm-ı sâni olacak ikiye ayrılmış, ayrıca bir de içerisinde hanımlar için Ameli Ticaret İnas Mektebi açılmıştır. Bununla birlikte 3 Aralık 1914 tarihinde Beyoğlu İngiliz İnas Mektebi binasına taşınmışsa da 1919 yılında mektebin Sultanahmet'te bulunan Telif ve Tercüme Dairesi'nin bulunduğu Taş Mektep binasına taşınmasına karar verilmiştir.

Mektep dâhilinde yapılan düzenlemelerle güçlendirilen bu teşkilatlanma 1922 yılında mektep ders programında yapılan değişikliklerle pekiştirilmiştir. 1924 senesinde İktisat Vekâleti bünyesinde bulunan mektebin Kısm-ı Evvel'i İstanbul Ticaret Mektebi, devamında ise Kısm-ı Sani'si Ulum-ı Âliye-i Ticariye Mektebi adını almış ve 1925 yılında mektep Sultanahmet'teki Ziraat Orman ve Maadin Nezâreti binasına taşınmıştır⁴⁶².

Osmanlı Devleti, ilk önce Dersaadet'te olmak üzere daha sonra ülkenin diğer illerinde ticaret mektepleri açılması düşüncesinin ilk adımını Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi ile atmıştır. Öyle ki bu tarihten sonra devlet dâhilinde resmi olarak Ticaret Mektepleri kurulmaya başlamış hatta Beyrut'ta Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin bir benzeri "Beyrut Hamidiye Ticaret ve Sanayi Mektebi" adıyla 1907 yılında açılmıştır⁴⁶³. Açılan bu resmi mekteplerin yanı sıra Müslümanlar tarafından açılan özel mektepler arasında Ticaret mektepleri de bulunmaktaydı. 1903 yılında İzmir'de Bıçakcızade İsmail Hakkı tarafından eğitim süresi üç yıl olarak düşünülen "Lisan ve Ticaret Mektebi" kurulmuştur. Amacı Türk çocuklarına lisan öğretmek ve Osmanlı'da meydana gelen her teşebbüsten haberdar etmek olan mektebi, kurucusu hiç kimseden yardım almadan üç yıl açık tutmayı başarmış ve iyi iş adamları yetiştirmiş olduğu bilinmektedir.⁴⁶⁴ Bir diğer özel ticaret mektebi ise Selanik'te kurulmuştur. Selanik'te bulunan Feyziye ve Yedigâr Terakki mekteplerinde 1904

⁴⁶² Sakaoğlu, **a.g.m.**, s.155

⁴⁶³ Erdem, **a.g.e.**, s.656

⁴⁶⁴ Tutsak, **a.g.e.**, s.226

yılında eğitimin iki yıl olduğu ortak bir ticaret okulu kurulmuş ve iki mektebin kurucuları arasında yaşanan anlaşmazlıklar sonucu ortak ticaret mektebi iptal edilerek her iki okul da son iki sınıflarını ticaret sınıfı olarak kullanmaya başlamış, bir süre sonra da Yedigâr Terakki mektebinin adı Yedigâr-ı Terakki Ticaret Mektebi olarak değiştirilmiştir⁴⁶⁵. Yine Selanik'te 1900'lü yılların başında Muallim İsmail Hakkı Efendi tarafından ibtidai, rüşdi ve ticari kısımlardan oluşan sekiz sınıflık bir mektep kurulmuştur⁴⁶⁶.

Bugün dünyadaki en iyi ekonomi okullarından olan Harvard İşletme Fakültesi, Londra ve Viyana Ekonomi okulundan önce kurulduğu görülen Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi Osmanlı Devleti'nin ilk Ticaret Mektebi olmakla birlikte zamanımızın ticaret lise ve üniversitelerinin de temelidir.

⁴⁶⁵ Songül Keçeci Kurt, **Osmanlı Devleti'nde Özel İslam Mektepleri**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013, s. 198

⁴⁶⁶ Kurt, **a.g.e.**, s.201

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Bab-1 Âli Evrak Odası
- Dâhiliye
 - Emniyet-i Umûmîye Tahrîrat Kalemi Evrakı (DH.EUM.THR)
 - Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT)
 - Muhaberât-ı Umûmîye İdaresi Belgeleri (DH.MUI)
- Hariciye Nezâreti
 - Siyasi Kısım (HR.SYS)
- İrade Tasnifi
 - Dâhiliye (İ.DH)
 - Dosya Usulü (İ.DUIİT)
 - Husûsi (İ.HUS)
 - Maârif (İ.M)
 - Mâlîye (İ.ML)
 - Meclis-i Mahsus (İ.MMS)
 - Taltifat (İ.TAL)
- Maârif Nezâreti
 - Tedrisat-ı Aliye Dairesi (MF.ALY)
 - Darü'l-Eytam (MF.EYT)
 - Maârif Nezâreti Mektubî Kalemi (MF.MKT)
 - Muhasebe (MF.MH)
 - Evrak Odası (MF.VRK)
- Meclis-i Vâlâ

* Kullanılan belgelerin numaraları dipnotlarda gösterildiğinden ayrıca burada belirtilmemiştir.

- Sadâret
 - Sadâret Ahmedî Kalemi (A.}AMD)
 - Divan-ı Hümayun Mukavelename (A.}DVN.MKL)
 - Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi Evrakı (A.}MKT. MHM)
 - Mektubî Kalemi Nezâret ve Devâir Evrakı (A.}MKT.NZD)
- Şura-yı Devlet
- Ticaret-Nafia-Ziraat-Orman-Meâdin Nezaretleri
 - Evrak Odası (T.TZOM.VRK)
- Yıldız Arşivi
 - Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.MTV)
 - Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı
 - Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK)
 - Hariciye Nezâreti Maruzâtı (Y.PRK.HR)
 - Maârif Nezâreti Maruzatı (Y.PRK.MF.)
 - Ticaret ve Nafia Nezâreti Maruzatı (Y.PRK.TNF)
- **Dersaadet Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Programı, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Kütüphanesi, Tasnif No: 378,95607 Der.**

İNCELEMELER

- AFYONCU, Fatma, **Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre İşgal Döneminde İstanbul (16 Mart 1920-31 Aralık 1922)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2009
- ALKAN, Mehmet Ö., **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri (1839-1924)**, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 2000
- AKYILDIZ, Ali, "SUBHİ PAŞA, Abdülatif", **DİA**, c. 37, s. 450-452
- AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yayınları, Ankara 1982.
- ALKAN, İsmail-Aslan Tufan Yazman, "İstanbul Birinci Ticaret Lisesi", **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, c. 5, s. 336
- ARSLAN, Ali - Mustafa Selçuk - Mehmet Nam, **Türkiye'nin İlk ve Tek Kız Üniversitesi İnas Darülfünunu (1914-1919)**, İdil Yayıncılık, İstanbul 2012
- ARSLAN, Ali – Özlem AKPINAR, "İnas Darülfünunu (1914-1921)", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Dergisi**, cilt:VI, sayı:2, s.225-234, 2005
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, **19. Asırda İstanbul Haritası**, İstanbul Fethi Derneği İstanbul Enstitüsü, İstanbul 1958
- BALTACI, Cahit, "Osmanlılar'da Mektep", **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, cilt:29, sayfa:6-7

- BALTACIOĞLU, Ali, “İnas Darülfununu Hakkında”, **Osmanlı Bilimi Araştırma Dergisi**, cilt: X, sayı: 1, 2008, s.196-197
- BAŞ, Derya, **İstanbul’un 100 Okulu**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş Yayınları, İstanbul 2013
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mustafa III”, **DİA**, c.31, s.280-283
- _____, “Mühendishane-i Bahrî-i Hümayun”, **DİA**, c.31, s.514-516
- _____, “Mühendishane-i Berrî-i Hümayun”, **DİA**, c.31, s.516-518
- _____, **Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde, Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1995
- BEYRU, Rauf, **19.yüzyılda İzmir’de Yaşam**, Literatür Yayınları, İstanbul 2000
- BÖLÜKBAŞI, Ö. Faruk **Tezyid-i Varidat ve Tenkihi Masarifat II. Abdülhamid Döneminde Mali İrade**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2005
- CEVDET, Abdullah, “Rum Ticaret Mektebi’nde”, **İçtihad**, n.109, 1914, s.164-167
- ÇELEBİ, Esat, **Yüz Yıllık Mezunları ile İstanbul Yüksek Ticaretliler**, Fatih Yayınevi Matbaası, İstanbul 1983
- DEMİREL, Fatih, **Dilsiz ve Âmâ Mektebi**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013
- _____, “Osmanlı Eğitim Sisteminin Modernleşmesi Sürecinde Hiyerarşi”, **Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt.25, Sayı.2, s.507-530, 2012

- DOĞAN, İsmail, “Münif Mehmed Paşa”, **DİA**, cilt:32, s.9-12.
- ENGİN, Vahdettin, **1868’den 1923’e Mekteb-i Sultani**, Galatasaraylılar Derneği, İstanbul 2003
- ERDEM, Yasemin, “II. Abdülhamid Döneminde Ticaret Eğitimi”, **Prof. Dr. Yahya Akyüz’e Armağan**, Pegem Yayınları, Ankara 2011
- ERGİN, N. Osman, **Türkiye Maârif Tarihi**, Eser Neşriyat, cilt:3, 1977
- ERTUĞRUL, Halit, **Azınlık ve Yabancı Okulları Türk Toplumuna Etkileri**, Nesil Yayınları, İstanbul 1998
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, **Türkiye’de İktisat Tedrisatı Tarihçesi ve İktisat Fakültesi Teşkilatı**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İçtimaiyat Enstitüsü, 1946
- FORTNA, Benjamin, **Mekteb-i Hümayun**, İletişim Yayınları, İstanbul 2005
- FOURNAS de Patrice, **Quelle identité pour les grandes écoles de commerce françaises?**, Ecole Polytechnique , France 2007
- GÜLEN, Nejat, **Heybeliada: Tarihi, Coğrafyası, Yaşamı**, Murat Matbaacılık, İstanbul 1982
- GÜLERSOY, Çelik, **Beyoğlu’nda Gezerken**, Çelik Gülersoy Vakfi Yayınları, İstanbul 2003
- GÜVEMLİ, Oktay, **Türk Devletleri Muhasebe Tarihi: Tanzimat’tan Cumhuriyet’e**, İstanbul Yeminli Mali Müşavirler Odası Yayını, İstanbul 1999
- _____, **Türk Devletleri Muhasebe Tarihi: Cumhuriyet dönemi XX. Yüzyıl**, Proje Danış A. Ş., İstanbul 2001

- _____, “Türkiye’de Ticaret Liselerinin Kuruluş Öyküsü”,
Muhasebe ve Finansman Dergisi, sayı:28, s.16-23,
2005
- HULKİENDER, Murat, **Bir Galata bankerinin portresi: George Zarifi (1806-1884)**, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2003
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Enderun”, **DİA**, c.11, s.184-187
- KAZGAN, Haydar, **Galata Bankerleri**, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014
- KAZICI, Ziya, “Ahîlik”, **DİA**, c.1, s.540-542
- _____, **Osmanlı’da Eğitim Öğretim**, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2014
- KOÇ, İsmet Seyfettin, **Osmanlı Devleti’nde iktisat eğitiminin gelişimi (1859-1923)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Bilim Dalı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013
- KODAMAN, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK, Ankara 1999
- KURT, Songül Keçeci, **Osmanlı Devleti’nde Özel İslam Mektepleri**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2013
- KÜÇÜK, Cevdet, “Abdülhamid II”, **DİA**, cilt.1, s.216-242
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., **XX. Asra erişen İstanbul Medreseleri**, TTK, Ankara 2000
- Mahmud Cevad, **Maârif-i Umûmîye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, Matbaa-i Âmire, 1338

- _____, **Maârif-i Umûmîye Nezâreti tarihçe-i teşkilat ve icraatı: XIX. asır Osmanlı Maârif tarihi**, Hazırlayan: Taceddin Kayaoğlu, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2001
- NARİN, Salih, **İzmir Levantenleri ve Kültürel Etkileri**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Diyarbakır 2012
- OKTAR, Tiğınçe, “Osmanlı Devleti’nde Kurulan İlk Ticaret Mektebi’nin Kapanma Nedenleri”, **Tarih ve Toplum Dergisi**, sayı:157, s.18-19, 1997
- ORALOĞLU, Ali Z., “Zühdü Paşa”, **DİA.**, c:44, s. 538-539
- ÖZCAN, Abdülkadir, “Mahmud I”, **DİA.**, c.27, s.348-352
- ÖZKUL, Sait Ahmet, “19. Yüzyıl Türk Yükseköğretiminde İşletme Eğitimi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2012/2, sayı:16, s.223-241
- PARLAK, Bülent, “Cumhuriyet Eğitim Müzesi”, **İstanbul Eğitim ve Kültür Dergisi**, sayı:1, s.70-73
- PERK, Haluk, İsmail Günay Paksoy, **Eğitim Tarihimize (1840-1950) Diplomalara; Dağhan Olcay Perk Koleksiyonu**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012
- SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı Eğitim Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991
- _____, “İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, cilt:4, s.155-156
- SELEN, Hamdi Sadi, **Ticaret Tarihi**, Devlet Basımevi, İstanbul 1938

- ŞİMŞEK, Hüseyin, “Bir İmparatorluk Refleksi Olarak, 19. Yüzyılda Eğitsel Etkileşim ve Sonuçları”, **Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 14, Sayı 3, Aralık 2013
- ŞİŞMAN, Adnan, “Yurt Dışında Tahsil Yapan Burslu Ermeni Asıllı Osmanlı Öğrencileri”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt: IV, sayı:2, s.1-30
- TABAKOĞLU, Ahmet, **Türk İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986
- TAHSİN, Rıza, **Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye**, Eklerle yayınlayan: Aykut Kazancıgil, Özen Yayınları, İstanbul, 1991
- TEKELİ, İlhan, Selim İlkin, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, TTK, Ankara 1999
- Ticaret Mekteb-i Âlisi Talimatname ve müfredatlı ders programı**, Ahmed İhsan Şükerası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1332
- TURAN, Şerafettin, **Tarihe Tanıklık Eden Okullar**, İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İstanbul, 2010
- TUTSAK, Sadiye, **İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler (1850-1950)**, Kültür Bakanlığı, Ankara 2002
- UYGUR, Ercan, Oya S. Erdoğan, **Avrupa, ABD ve Türkiye’de İktisat Eğitimi**, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, 2012
- UNAT, Faik Reşit, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1964
- WEISS, Janice, “Educating for Clerical Work: The Nineteenth-Century Private Commencal School”, **Journal of Social History**, Oxford University Press, Volume 14 Issue 3 Spring 1981

- YAZICI, Nurcan, **Osmanlılar'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı**, Mimar Sinan Üniversitesi yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul 2007
- YELKENCİ, Ömer Faruk, **Türk Modernleşmesi ve II. Abdülhamid'in Eğitim Hamlesi**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010
- YILDIRIM, Nuran, **İstanbul Darülaceze Müessesesi Tarihi**, Darülaceze Vakfı, İstanbul 1996
- Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'nin 50.yılından Marmara Üniversitesinin 117.Yılına Armağan**, İstanbul 2002

SÖZLÜKLER

- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara 2004.
- Şemsettin Sami, **Kamus-ı Türkî**, İstanbul, 1317

SALNÂME, MECMUA VE GAZETELER*

- Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmîyye (MS)** sene 1316, 1317, 1318, 1319, 1321
- Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (DS)** sene 1306, 1307, 1317, 1318, 1320, 1321, 1322, 1323, 1326
- Maârif-i Umûmîyye Nezâreti İhsaiyat Mecmuası (1339-1340)**, Matbaa-ı Amire, İstanbul 1341
- Ceride-i Havadis

* Gazetelerin kullanılan sayılar dipnotlarda gösterildiğinden ayrıca burada belirtilmemiştir

İkdam

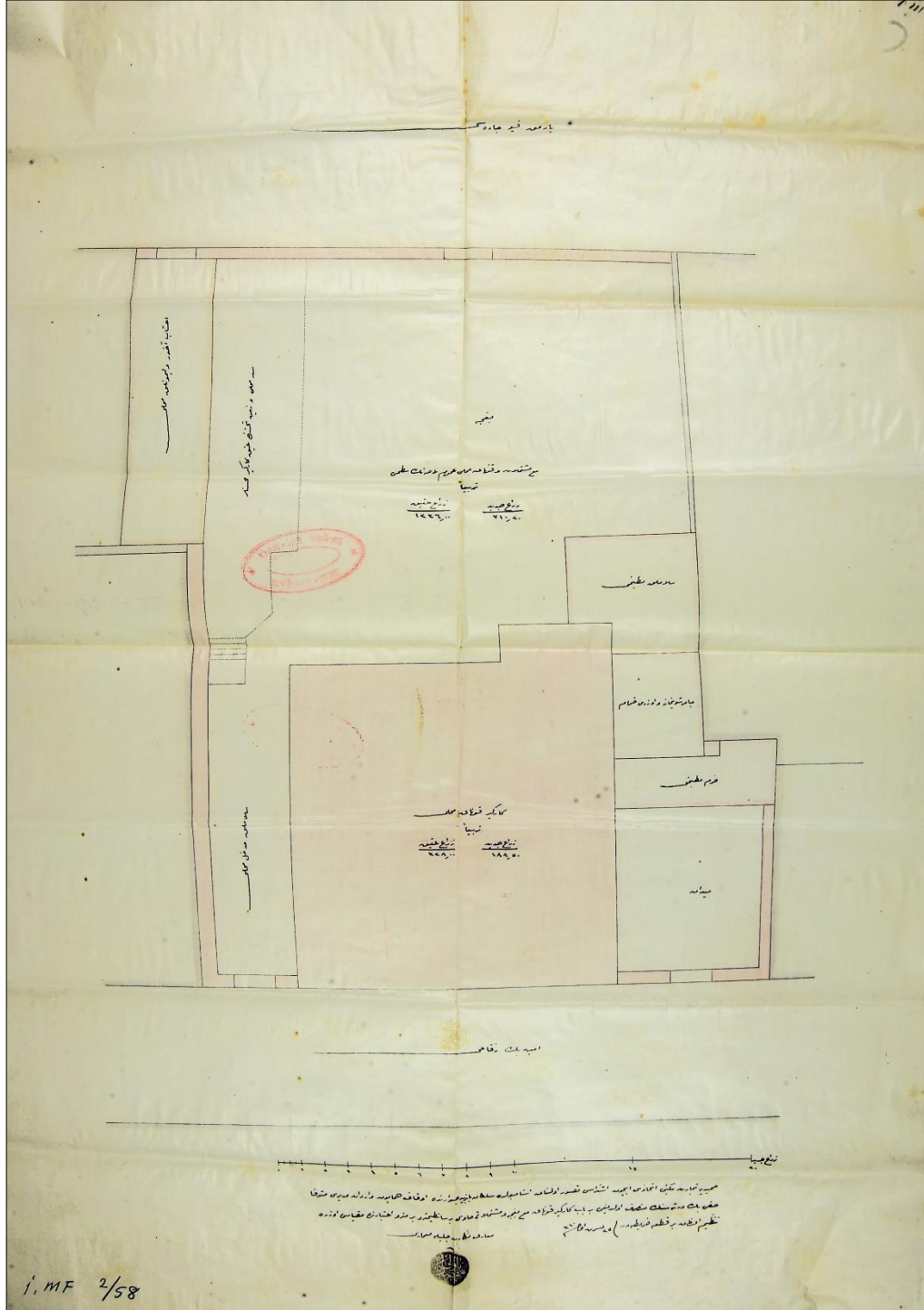
Takvim-i Vekayi

Tarik

Tercüman-ı Ahvâl

Tercüman-ı Hakikat

EKLER

EK 1

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Âlisi'nin Beyazıt Emin Bey Mahallesiindeki Mevkiini
Gösteren Plan

(BOA., İ.MF., 2/58)

تجارت مکتب عالیسی ماؤزونی

مصالحا

از غیر	ادهاک آواقیاه
از غیر	قره بت مرجه
بالتوه عثمانی دیوین	نیم
دیوین محوم	دستالسی رودنی
دیوین محوم	قره بت باقارون
دیوین محوم	هولک طوقا دلپاه
دیوین محوم	اشخو القانزاری
از غیر	خرد مانولیلیاه
طوره بزوه	بلیاجاه ارنبه
اری	ارفاانہ و اعاب
اری	دلقراہ مریمجاییاه
صا مصوم	اعزب بقراودنی
اری	مارقو آلتاهوه
سلا نیله	سوره

Ek 2

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Alisi İlk Mezunları İçin Düşünülen İstihdam Alanları

BOA., MF.MKT., 94/163, lef.1, 27.Za.1304 (17 Ağustos 1887).

ملاحظات	شماره	مطلب	اسم و سبب	مدرسه
کریه سود رشه اسک	۱۱	طشقه و هم مینا اعدادی صبریک که با کورید	خرد رافندی	۲۱
مکتب سعف	۱۱	خوبه ها هارن اهان کون دوتو سهند در معادلی	ادفان اراقیا فندی	۲۲
دیزیکه مار فانا و کین	۱۱	در معارضه کون خردت	استانه لاقه برافندی	۲۳
خفا ز طریقی	۱۱	سهند معاونی و با طور خردت	استانه لاقه برافندی	۲۴
مکتب سعف	۱۱	کون و با طور سهند معاونی	استانه لاقه برافندی	۲۵
اورت کون هابقا مکتب	۱۱	بانقیه و در بر عمومی	استانه لاقه برافندی	۲۶
ناقصه بر مکتب	۱۱	سواد و با طور در بر عمومی	اردول دینا لاقندی	۲۷
اکساره بر مکتب	۱۱	در بر عمومی مکتب	اردول دینا لاقندی	۲۸
دیزیکه مار فانا و کین	۱۱	در بر عمومی و با طور بانقیه	استانه لاقه برافندی	۲۹
خفا ز طریقی	۱۱	کون و با طور خفا صبه	استانه لاقه برافندی	۳۰
خفا ز طریقی	۱۱	برنگ	استانه لاقه برافندی	۳۱
اورت کون هابقا مکتب	۱۱	بانقیه و در بر عمومی	سرد کونور با فندی	۳۲
خفا ز طریقی	۱۱	دیزیکه مار فانا و کین	ازدهان اخوان فندی	۳۳
اورت کون هابقا مکتب	۱۱	در بر عمومی و با طور بانقیه و کون	استانه لاقه برافندی	۳۴
		بانق	استانه لاقه برافندی	۳۵

94/163

Ek 3

Hamidiye Ticaret Mekteb-i Alisi İlk Mezunları İçin Düşünülen İstihdam Alanları
BOA., MF.MKT., 94/163, lef.3, 27.Za.1304 (17 Ağustos 1887)

صیدیه تجاریه مکتوبات

اصحی و در تک	اصحی و در تک	صیدیه تجاریه
تجاریه تجریه قانون	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوبات استیانت تجاریه تجسی سعادت و قوت کی اصدی حدی حدی
تجاریه تجریه قانون	صیدیه تجاریه ۱۰۰	محاسن کبر معانی قلمی صیدیه تجریه
تطبیقاته قیه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوبات مکتوباته صیدیه تجاریه صیدیه تجاریه
مکتوباته تجاریه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	محاسن کبر معانی اعضاء کز لندم سعادت و قوت استیانت کی حدی حدی
تاریخی تجاریه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	تألفه تجریه صیدیه تجاریه سعادت و قوت صیدیه تجاریه
اصول اصدی	صیدیه تجاریه ۱۰۰	تاریخ صیدیه تجاریه صیدیه تجاریه
تجاریه اذکاره	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه
صاید تجاریه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه
اصول تجاریه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه
صیدیه تجاریه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه
قوانین	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه
صیدیه تجاریه و در تک	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه
علم تجاریه	صیدیه تجاریه ۱۰۰	مکتوباته تجاریه صیدیه تجاریه

اصحی و در تک صیدیه تجاریه صیدیه تجاریه

Ek 4

1898 tarihinde yapılacak olan umumi imtihanlar ve gözetmen olarak bulunacak mümeyyizler

BOA., MF.MKT., 396/38, 04.M.1316 (25 Mayıs 1899)

اسم درس	امتحان نوبتی	انتخاب اولنا نه غیر بهرام
علم روت	۲۱ مایه نجه	مجلس کبر معارف و اعصابه به سعاد ابو ابراهیم اقدس
تاریخ ری خالوق	=	تجارت و معارف اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس
تظیفه	=	مجلس کبر معارف و اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس و هفت روزگی لطفات به سعاد ابو همدان اقدس
اصول تجاریه	۶ هزاره خط	مطبعه عشره روزنامه مجلس خالوق اقدس
صنعت خط	۶ هزاره	نقش - جمیع خطوطی قلمی و غیره به سعاد ابو همدان اقدس
معلومات تجاریه	۱۱ هزاره	مقالات - رساله میرزا سعاد ابو همدان اقدس
حرفه	۱۱ هزاره	مقالات - رساله میرزا سعاد ابو همدان اقدس
اصول دینی	۱۸ هزاره	دیوانه محاسبه اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس
خالی	۲۰ هزاره	نقش - جمیع خطوطی قلمی و غیره به سعاد ابو همدان اقدس
تجاریه ادراک	۲۸ هزاره	مجلس کبر معارف و اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس
صنعت خط	=	مجلس کبر معارف و اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس
تجاریه خالوق	۵۰ هزاره	تجارت و معارف اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس
تاریخ تجاریه	۵۰ هزاره	تجارت و معارف اعصابه به سعاد ابو همدان اقدس

۱۲ مایه نجه

561/33

Ek 5

1901 tarihinde yapılacak olan umumi imtihanlar ve gözetmen olarak bulunacak mümeyyizler
BOA., MF.MKT., 561/33, 15.S.1319 (3 Haziran 1901)

تجارت مکتبہ عالیہ

مبصرین

عکلا

تجارت مکتبہ عالیہ

جدولی

شہور	ایام	برخی صنف	ایچی صنف	اوجھی صنف
۲۰ مارچ	پختہ	-	حقوق تجارت	اصول تجارت
۲۹	پاراڈیز	-	انکیزم المانج	انکیزم المانج
۲۷	پختہ	-	اصول تجارت	-
۲۱	پاراڈیز	اصول تجارت	حساب تجارت	اصول حساب
۲	پختہ	فرانزیم	تطبیقات فنیہ	اصول تجارت
۷	پاراڈیز	اصول تجارت	-	فرانزیم تجارت
۱۰	پختہ	-	فرانزیم تجارت	تجارت نگاہ ادراک
۱۹	پاراڈیز	معلومات تجارت	معلومات تجارت	تاریخ تجارت
۱۷	پختہ	حساب تجارت	-	-
۲۱	پاراڈیز	-	فرانزیم	احصائیات
۲۹	پختہ	تطبیقات فنیہ	-	-
۲۶	جموں	-	-	علم اقتصاد
۲۸	پاراڈیز	جغرافیہ اقتصاد	علم اقتصاد	-
۱	پختہ	-	جغرافیہ اقتصاد	تجارت بحریہ و ہوائی

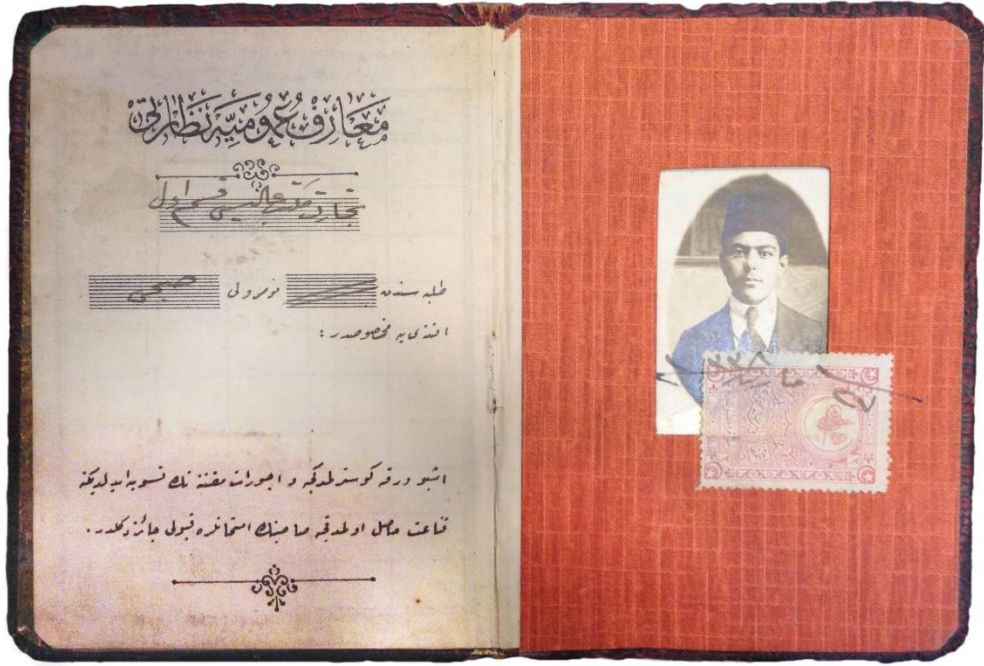

امتحانہ امتدادیہ مکتبہ عالیہ

Ek 6

Ticaret Mekteb-i Âlisi Umumi İmtihan Cedveli

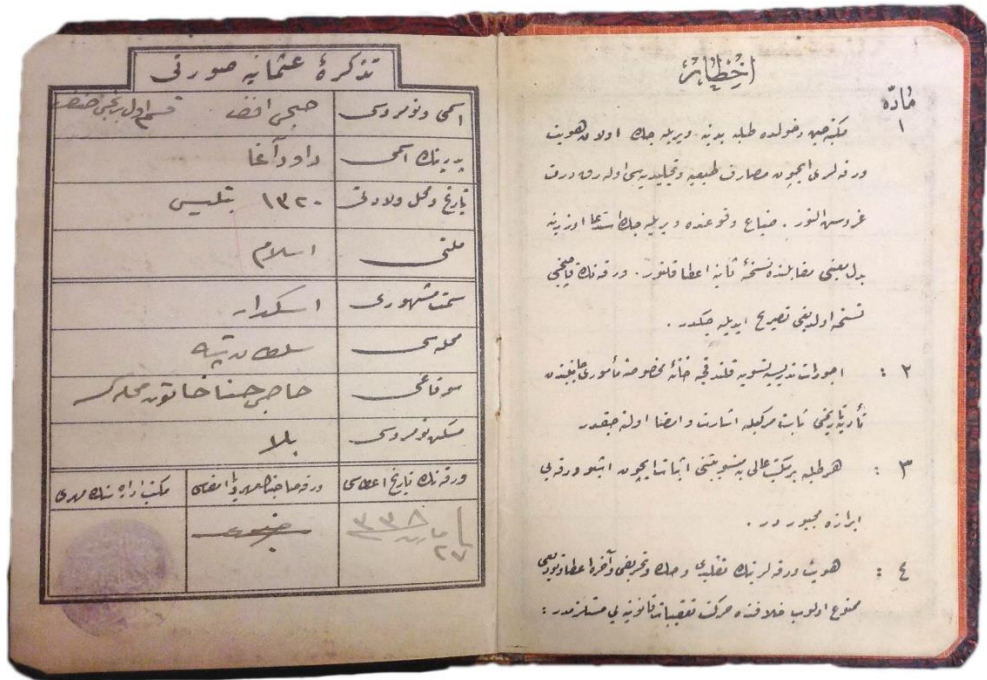
BOA., MF.ALY., 20/37, 15.Ca.1328 (25 Mayıs 1910)

EK 7

Ticaret Mekteb-i Âlisi Kısım-ı Evvel Talebesi 1320 Bitlis Doğumlu Subhi Efendi'ye
Mahsus Okul Defteri

(Suphi Paşa Ticaret Meslek Lisesi Arşivi)

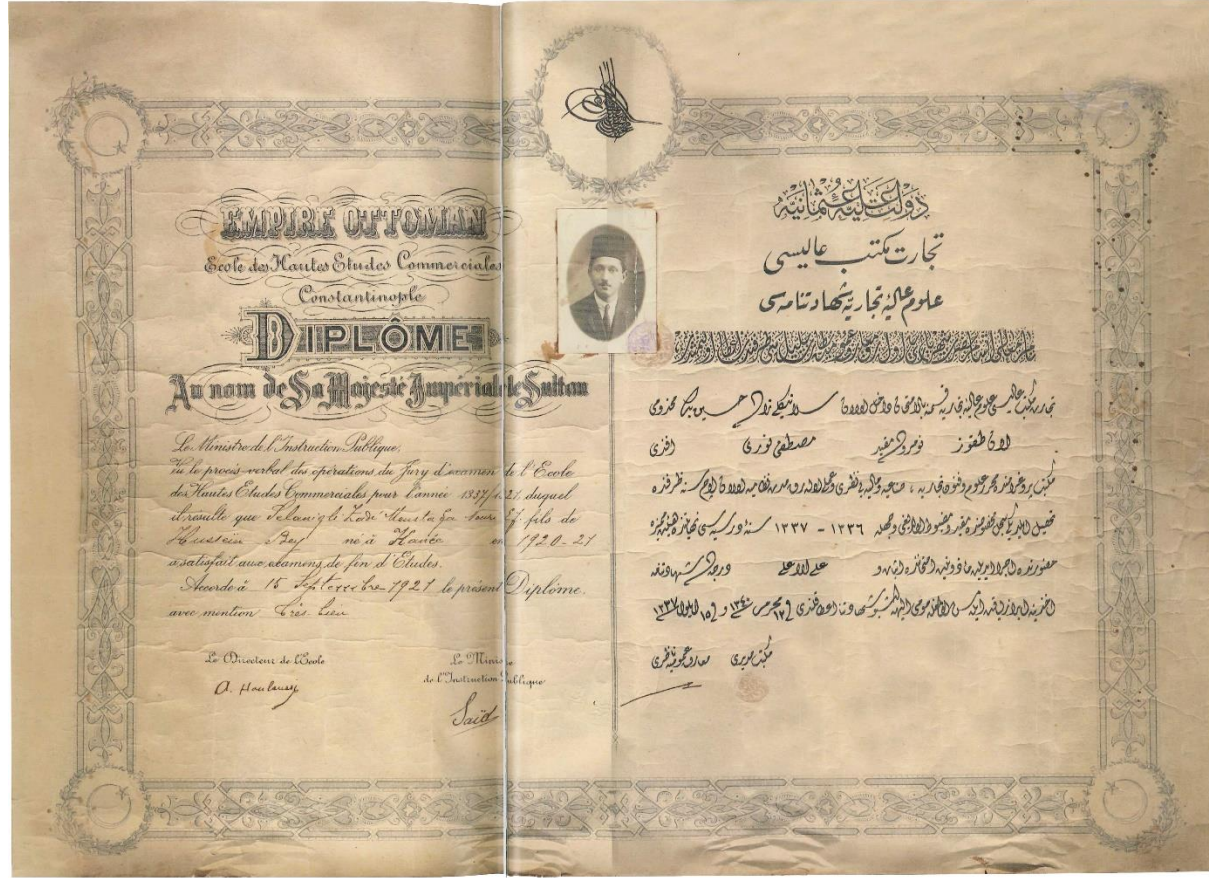

EK 8

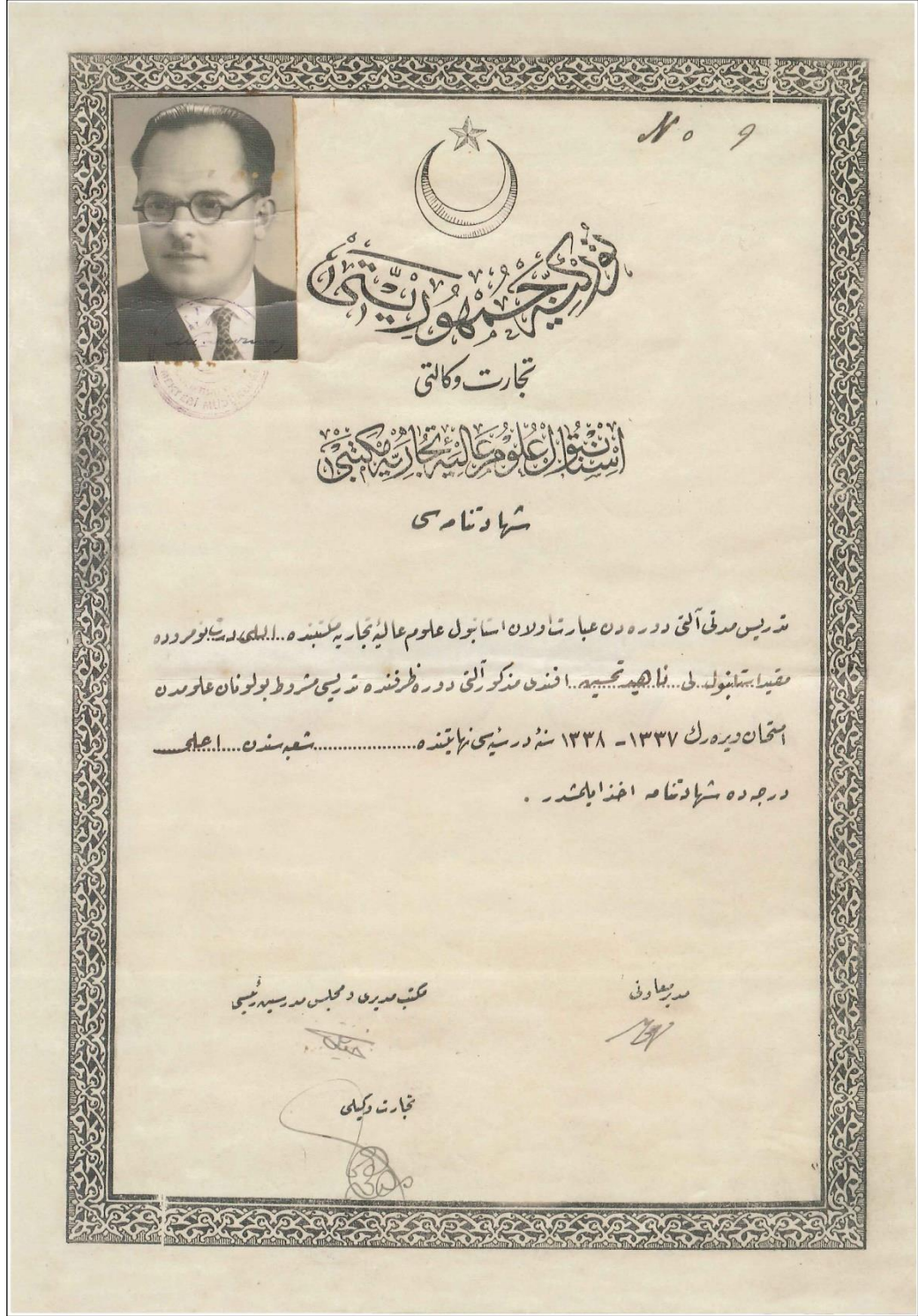
Dersaadet Ticaret Mekteb-i Âlisi mezunlarından İstati Efendi'nin 3 Kasım 1913 tarihli Şahadetnamesi.

Haluk Perk, İsmail Günay Paksoy, **Eğitim Tarihimize (1840-1950) Diplomalari; Dağhan Olcay Perk Koleksiyonu**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.377

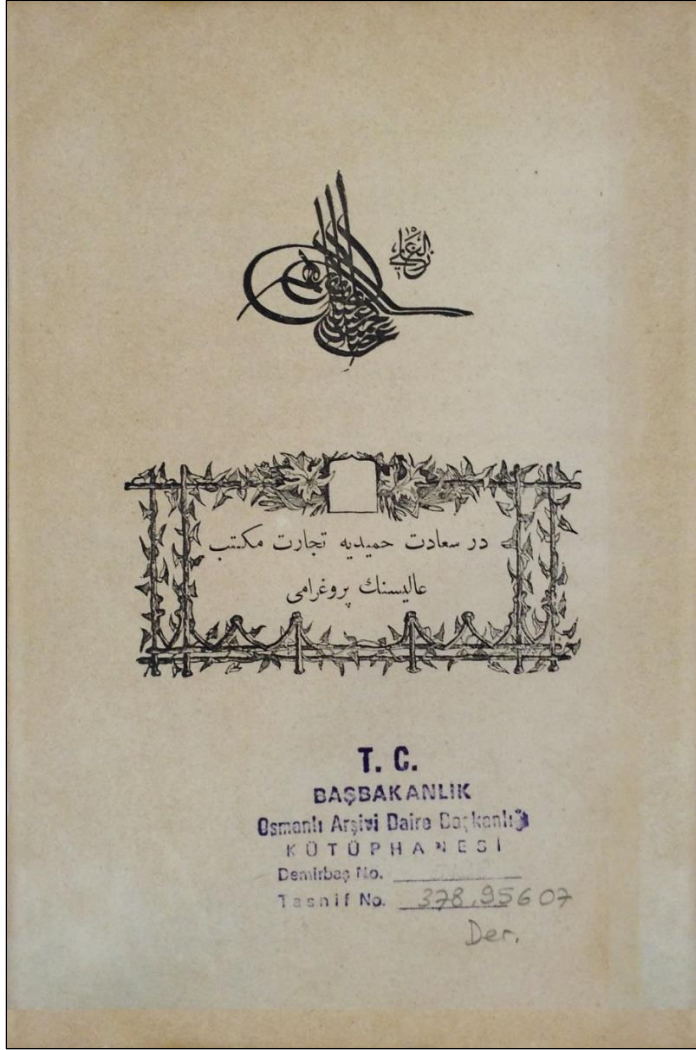
EK 9

Ticaret Mekteb-i Âlisi 1921 senesi mezunlarından Mustafa Nuri Efendi'nin Şahadetnamesi. Haluk Perk, İsmail Günay Paksoy, **Eğitim Tarihimizde (1840-1950) Diplomalar; Dağhan Olcay Perk Koleksiyonu**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.380

EK 10

İstanbul Ulum-ı Aliye-i Ticariyye Mektebi 1922 senesi mezunlarından Nahid Tahsin Efendi'nin Şehadetnamesi. PERK, Haluk, İsmail Günay Paksoy, **Eğitim Tarihimizde (1840-1950) Diplomalar; Dağhan Olcay Perk Koleksiyonu**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, s.384

Ek.11

Dersaadet Hamidiye Ticaret Mekteb-i Alisi'nin Programı,
T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Kütüphanesi, Tasnif No: 378,95607 Der.

در سعادت حمیدیه تجارت مکتب عالیسی

ممالک محروسه شاهانه نك ترقیات مادیه و معنویه سی و با خصوص
تجارت داخلیه نك انتشار و توسعه مقصد خیر مر صدیله ذات مكارم صفات
حضرت پادشاهی بالخاصه زیر جایه سینه لرنده بولمق اوزره تجارت
مکتب عالیسنك تأسیس اولتمسنی امر و فرمان بیورمشلر در
اشبو مکتبك تأسیسندن مراد اطفال اهالی به احتیاجات عصریه ایله متناسب
اولوب قابل الاجرا بولنان تعلیم و تربیه بی تحصیل ابتدیرمك و ماهر تجار ایله
ممالک عثمانیه نك ثروت طبیعیه سندن استفاده به مقتدر اهل صنعت ذوات
یتشدر مكدر مکتب عالی تجارتك پروغرامی من حیث المجموع دولتیلیه
عثمانیه نك شعبات مالیه و اداره سنك هر قغیرلرنده کندولرینه بر مسلك اتخاذ
ایتمك استیان عثمانلو اطفالنه لازم اوله جق فروع و مبادی علومك جمله سنی
شاملدر

مکتبده تدریس اولنان درس لر

(السنه) ترکیه و فرانسه زجه لسانلرنك تحصیلی عموم شاگردان
حقتده مجبوری اولوب عربجه روجه و المانجه انکلیزجه ایله ایتالیانجه
لسانلرنك تحصیلی اختیاریدر و اختیاریلردن بریسنی اوکرنمی مجبوریدر
و السنه مذکور بوجه آتی تدریس ایدیلور
علم صرف و نحو . محرات تجاربه راپورطلری . سندات تجاربه نك
صورت تنظیمی .
(حسن خط) حسن خطك اصول دفتری و محاسبه به صورت تطبیقی

(رسم) رسم خطی . رسم تقلیدی . رسم معماری و مناظر ایله
تزیینات و اقسام سائر یه عائد رسملر

(ریاضیات) حسابدن اعداد تامه و کسورات عادیه و اعشاریه نك
اعمال اربعه سی . جذر مربع و جذر مکعب . نسبت و تناسب و تناسب علی
الولاء . قاض مفرد و مرکب . لغارتمه . اوزان و اکیال عثمانیه و اجنبیه .
جبر . مثلث اتدن مبادی و معلومات ابتدائیه . هندسه دن معلومات ابتدائیه
و مساحه و جرائقه دائر معلومات ابتدائیه

(جغرافیا و استاتستیک) جغرافیای عمومی و جغرافیای عثمانی و کره
ارضك جغرافیای تجاریسی حقدنه معلومات مختصره . ممالک عثمانیه نك
جغرافیای تاریخیه و تجاریه سی محصولات تجاریه و بونلرک صورت استعمال
و صرفیاتی . تجارت نقطه نظرند اقالیم مختلفه اهالیسنك درجه قابلیت
و استعدادی . ممالک عثمانیه و اجنبیه نك و اقالیم سائر نك مؤسسات مالیه
و زراعیه و صناعیه و تجاریه لری . هجرت و مهاجرت . تجارت لیانلری
و تجارتگاه محللر . مراکز صناعیه . وسائط نقلیه ادخالات و اخراجات
(تاریخ) تاریخ عمومینك ادوار مشهوره سی . تاریخ تجارت . سلطنت
سنیه نك بدایت ظهورندن ایام حاضر یه دکن تاریخی

(علوم طبیعییه) حیوانات
نباتات
معدنیات
طبقات الارض

(حکمت طبیعییه) الك مهم اولان اقسامک ایضاحی

(کیمیا) عمومی و حلی

(حقوق) مبادی حقوق . تجارت قانوننامه همایونی . حقوق تجارت

بحریه . قوانین رسومیه . تجارک وظائفی . حقوق بیطرفی

(علم ثروت مالی) تجارت و صناعت حقدنه معلومات عمومیه

(تجهیزات بحریه) ممالک مختلفه ده مرعی الاجرا قواعد موجبجه

سفائن قوه استیعابیه سنك حسانی . اخشاب کیلر و ساج کیلر ایله بونلرک
ایکیسنك منافع و مخدورلری . یلکن ایله وقوعبولان سفر بحری . الك مشهور
ترسانهلر . تجهیزات بحریه نك اصول حسابی

(تجارت) اصول عادیه و مضاعفه اوزره اصول دفتری و اصول
دفترینك قواعد و منافی

اداره خانهلر . حساب ذهنی . اصول اختصاریه . مباحه فیثاتی .
صرافلق . حکم قومیسونی . حسابات جاریه . عمومی فوندولر . حصه سنداتی
و تحویلات . فیثات مقرره . وعده ایله صانتش .

(باقیه معاملات) مواضع لی حسابلر . بیع و تمتع صافی حسابی .
ممالک مختلفه اصول محاسبه سنك مقایسه سی . امتعه تجاریه نك تسلیم و تودبعاتی .
معاملات مشترکه حساباتی . مفردات دفتری . تشکیل و فسخ شرکت . خساراتک
صورت تسویه سی . منازع فیله و داعی محاکمه اولان مسائل . مسائل مالیه
و صناعیه و بحریه و تجاریه ایله رسومیه یه دائر راپورطلر .

(مطالعات تجاریه) محصولات زراعیه . محصولات اجنبیه . مواد
اصلیه . منسوجات و بویاجیلقده مستعمل مواد . حاصلات معموله . مواد
تجاریه اجناسنك تقدیری حقدنه وسائط عملیه . معادن و جوهر .

○ ✽ اخطار ✽ ○

منتهی صنف شاگردانی حصه لو و عادی صورتده مرتب
 بر طاق تجارت اداره لری بالتشکیل مذکور اداره لری یکدیگرینه اعتبار آچه رق
 امتعه مختلفه بیع و شرا ایده چکرندن شاگردان بو خصوصه ترکیه
 و فرانسیزجه و مکتبه تحصیلی اختیاری اولان بر لسان ایله ایجاب ایدن
 دفتری طو توب بالجه حساباتی رؤیت و سنداتی تنظیم و ظهریه ایله جیرو
 ایدوب معاملات تجاریه به متعلق فاطوره و مقبوض سندی حسابات جاریه
 بیاننامه مفردات دفتری پلانجو دفاتر رسمیه ارسالات پوصله لری و سندات
 تحمیلید و تطبیق حساباتی اعلاننامه و تحریرات عمومییه و سائر بی ترتیب
 و تسوید ایده چکر و بوندن ماعدا محافل عمومییه ده امور تجاریه و صنایعیه
 اوزرینه سر بنسجه اداره کلامه ممارسه پیدا ایتک مقصدیله صنف مذکور
 شاگردانی بالاده مذکور لسانلرده بالناوبه مکتبک مدیریله خواهجی لری
 و رفقای حاضر اولدیغی حالده مسائل حسابیه و جغرافیای تجاری و امتعه
 و قوانین و فن ثروت ملل و مواد سائر اوزرینه مباحثه ایلیه چکر در
 صنف مذکور شاگردانی لسان تری و فرانسوی یا خود اختیاری
 اوله رق تدریس اولنان السنه نك بری اوزرینه اعلان و عمومی بیاننامه لری
 تنظیم ایدوب مدیر و معلمین مکتب حاضر اولدیقلری حالده
 حساب و جغرافیای تجارت و مواد تجاریه و قوانین ایله علم ثروت ملل
 درس لردن صره ایله و السنه مختلفه اوزره بحث ایده چکر در که بویله
 بر مباحثه دن مراد شاگردانی هیئت علنییه ده تجارت و صنایعته عائد اولان
 مسائله الشدر مقدر

○ ✽ معلومات عمومییه ✽ ○

جدیده تجارت مکتبه تبعه سلطنت سنیه دن بولنان بالجه شاگردان
 قبول اولنور
 اشبو مکتب مراجعت ایدن لری شا کرد و یا خود مستمع صفتیله قبول ایدر
 رشدییه مکتب لری نك برندن باشهادتنامه چیقهرق مکتبک پروگرامنه
 موافق صورتده درجه لیساق ابراز ایتلش بولنانلرک شا کرد اولغه حق
 و صلاحیت لری وار در
 علوم ادیسه دن اجازت آلوب بلا امتحان مکتبه قید اولنانلر مکتبک
 شا کردانندن معدود اولورلر
 سامعین بر و یا چند درسه دوام ایتک اوزره قید اولنانلر در بونلر مکتبه
 بلا امتحان قبول اولنور
 شا کردانک سن قبولی اون بشدن یکر می بشه قدر در یکر می بشدن
 زیاده اولنلر سامعین صفتیله دوام ایده یلورلر
 درس لرک یکن مدتی ایکسی اعدادی و دیگر ایکسی فنی اولق اوزره
 درت سنه در
 اعدادی قسملردن مراد شا کردانه ایلروده تدریس اولنه جق قسم فنیک
 درس لری تعلیم و تفهیمه کافی بر اقتداری کسب ایتدیر مکتبک قسم فنی درس لری
 شا کردانه تکمیل معاملات تجاریه و مالیه و اداره بی تعلیم ایلدکن ماعدا
 علم ثروت ملله عائد اولان بالجه قوانینی تدریس ایدر صنف اعدادینک
 برنجی یا خود ایکنجی سنه سنه شا کردان دخول امتحاننده ابراز ایلدکاری
 درجه لیاقته کوره قبول اولنورلر
 ادبیانن مآذون اولنلر قسم فنیک برنجی سنه سنه قبول اولنور

قسم فینک برنجی سنه سنه دوام ایتمدیکه هیچ بر وجهله بر شا کرد بردن
 بره قسم مز بورک ایکنجی سنه سنه قبول اولنه مز
 وقار و اخلاق حسنه بی حفظ و وقایه ایتمک ایچون سعی دائم و وقار
 ملازم دستور العمل طویله جقدر
 مستمعین مکتبک نظامنامه تابعدر و بونرک وقت دوامری ابرو جدول
 ایله کوسریله جکدر

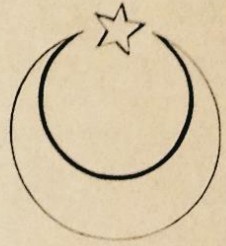
هر التي ایله بر کره تجارت اوطنه سی اعضاسندن بری موجود اولدیغی
 حالده تجارت نظارت جلیله سی طرفندن منتخب بر مأمورک ریاستی تختنده
 امتحان خصوصی اجرا اولنه جغی کی امتحان عمومی مذکور قومیسویون
 حضورنده اجرا اولنه جقدر
 مکتب اداره سی هر امتحان نهایتده کرک شا کردان و کرک سامعینه
 تحصیل ایلمدکاری علومی مین برر شهادتنامه اعطا ایدر
 بر شا کرد سنه نهایتی امتحانی و بره رک لیاقت مطلوبه بی ابراز ایلمدیکه
 بولدیغی صنفدن ایلرکی صنفه بکده مز ور صنفده ایکی سنه دن زیاده بولنده مز
 مکتب اداره سی درسرک ختامنده سامعینه او قودقاری درسر ایله دوام
 ایلمدکاری مدتک مقدارینی مین برر شهادتنامه اعطا ایدر
 مکتب شا کردانی دردیجی سنه تک نهایتده (علوم تجاریه اجازتنامه) سنی
 اخذ ایدر

درسر ایلولک ابتداسنده بدأ ایدرک هموزک اواسطنه طوغری ختام
 بولور بو حالده تعطیل سنوی بر بیجی ماهدر
 مکتبک ایام تعطیلده سی جمعه و بازار کونریله ایام رسمیه سائر ه دن عبارتدر

شرائط قبول

شا کردانک و بره جکاری اجرت شهریه التون اوله رق الی غروش اولوب
 هر اوج آیده بر وجه پشین تأدیه اولنه جقدر
 سامعین قسماً بر قید ایچون آیده اوتوز و عمومی بر قید ایچون آیده الی
 غروش تأدیه ایله جکدر
 کرک طلبه و کرک سامعین قیدیه نامیله یالکز بر دفعه اولمق اوزره التون
 اوله رق الی غروش و بر مکه مکفدر
 آیک ایلاک اون بش کونی ظرفنده دخول ایدن آیک ابتداسندن و اون
 بشندن صکره دخول ایدن اون بشندن اعتباراً کیرمش عد اولنور
 مکتبی ترک ایدن شا کرد پشین و بردیجی اجرتدن بر شی استرداد ایله مز
 مکتب اداره سی شا کردانه دفتر و کتاب ایله سائر لوازماتی اهون
 و معتدل بر فیشات ایله تدارک و اعطا ایدر ایسه ده شا کردان ایستدکاری
 حالده ادوات مذ کوره بی خارجدن اخذ و اشترایله پیلورر
 بوندن زیاده معلومات المق استیان ذواتک مکتب اداره سنه مراجعت
 بیورملری لازم کاور

965

PROGRAMME

DE

L'ÉCOLE SUPÉRIEURE

DE COMMERCE

HAMIDIÉ

T. G.

DAĞBAKANLIK

Osmanlı Arşivi Bairo Başkanlığı

KÜTÜPHANESİ

Denizli No. 1204

Ticari No. 378.95609

Der.

ECOLE SUPÉRIEURE DE COMMERCE

HAMIDIE

CONSTANTINOPLE

Il a plu à Sa Majesté Impériale, dans Sa haute sollicitude pour tout ce qui regarde le progrès de notre pays, et spécialement le développement du commerce national, d'ordonner la fondation de l'Ecole Supérieure de Commerce et la mettre, en même temps, sous SON spécial et bienveillant patronage.

Le but de cette Institution, est de donner à la jeunesse ottomane, une instruction pratique et conforme aux besoins de l'époque ; de former des négociants habiles et d'industriels capables d'utiliser les richesses naturelles du sol de la Turquie.

Le programme de l'Ecole supérieure de Commerce, comprend aussi, dans son ensemble, tous les éléments nécessaires pour préparer les jeunes gens qui se destinent à une carrière quelconque, dans les différentes branches financières et administratives du Gouvernement Impérial Ottoman.

MATIÈRES ENSEIGNÉES A L'ÉCOLE

LANGUES

TURQUE ET FRANÇAISE obligatoires pour tous les élèves.

ARABE, GRECQUE, ALLEMANDE, ANGLAISE ET ITALIENNE facultatives.

Grammaire, Exercices de Style, Correspondance commerciale, Rapports, Rédaction des actes commerciaux.

CALLIGRAPHIE

Son application à la tenue des Livres et à la comptabilité.

DESSIN

Linéaire, d'Imitation, d'Architecture, de Perspective, d'Ornement.

MATHÉMATIQUES

ARITHMÉTIQUE. Quatres règles sur les nombres entiers, décimaux, fractionnaires. Racine carrée, Racine cubique, Proportions, Progressions, Règles d'intérêt simple et composé, Logarithmes, Poids et mesures turcs et étrangers.

ALGÈBRE, Eléments et notions de trigonométrie.

GÉOMÉTRIE, Mesures des volumes et premières notions de Mécanique.

GÉOGRAPHIE ET STATISTIQUE

Géographie universelle et aperçu de la Géographie commerciale du Globe, Géographie historique et commerciale de l'Empire Ottoman.

Produits commercables, Usages, Aptitudes diverses des populations au point de vue du commerce, Institutions financières, agricoles, industrielles et commerciales de l'Empire Ottoman et des autres contrées, Emigration et Immigration, Ports, Places de commerce

Centres industriels, Moyens de transport, Importations, Exportations etc.

HISTOIRE

Epoques principales de l'Histoire universelle, Histoire du Commerce, Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours.

SCIENCES NATURELLES

ZOOLOGIE
BOTANIQUE
MINÉRALOGIE GÉOLOGIE

} Etude des parties se rapportant aux besoins du commerce.

PHYSIQUE, Développement des parties les plus importantes.

CHIMIE, Générale et analytique.

LÉGISLATION

Eléments de Droit commercial Ottoman. Droit maritime. Droit des neutres, Législation douanière. Devoirs du négociant.

ÉCONOMIE POLITIQUE

Notions à l'égard du commerce et de l'Industrie.

ARMEMENTS MARITIMES

Calcul du tonnage d'un navire d'après les lois en vigueur dans les différents pays. Navires en bois. Navires en fer. Avantages et inconvénients y relatifs. Navigation à voiles, Navigation à vapeur, Principaux chantiers de construction. Comptes d'armement etc.

COMMERCE

TENUE DES LIVRES en partie simple et en partie double, Définition de ses principes et de son utilité.

BUREAU COMMERCIAL. Calcul mental, Méthodes abrégées, Prix de revient, Change, Arbitrage, Comptes courants, Fonds publis, Actions et obligations, Marchés fermes et à Terme, Reports, Comptes simulés, Comptes de vente et de produit net, Etudes comparatives de divers systèmes de comptabilité en différents pays, Consignations, Comptes en participation, Inventaires, Formation et dissolution de sociétés, Règlements d'avaries, Questions litigieuses et contentieuses, Rapports sur les diverses questions financières, industrielles, maritimes, commerciales et douanières.

ETUDE DES MARCHANDISES. Produits agricoles, Denrées coloniales, Matières premières, Textiles, Substances colorantes, Produits fabriqués, Minerais et minéraux. Moyens pratiques d'apprécier la qualité d'une marchandise.

REMARQUE. Les élèves de la dernière année technique se divisent en bureaux considérés comme autant de maisons de commerce sous forme, soit de sociétés ordinaires, soit de sociétés en action. Ces bureaux mandent ou s'ouvrent des crédits, s'achètent ou se vendent diverses marchandises. Les élèves tiennent à cet effet tous les livres exigés par la pratique; ils font tous les comptes, créent ou endossent des effets, rédigent toutes les pièces qui accompagnent les opérations commerciales, telles que: factures, récépissés, comptes courants, déclarations, relevés de magasin,

assignations, chèques, warrants, inventaires, bilans, bulletins de douane et de chemin de fer, comptes de vérification ou de gérance, avis, circulaires etc. en langue Turque, Française et dans une des autres langues facultatives enseignées à l'Ecole.

En outre, les élèves du même cours, ont à traiter dans les différentes langues susdites, à tour de rôle et en présence du Directeur de l'Ecole, des professeurs et de leurs camarades, diverses questions de comptabilité, de géographie commerciale, de marchandises, de législation, d'économie politique etc, et cela pour les habituer à traiter correctement en public les diverses questions se rattachant à commerce et à l'industrie.

ORGANISATION

RENSEIGNEMENTS GÉNÉRAUX

L'Ecole Impériale de Commerce «Hamidié» est ouverte à tous les élèves de nationalité ottomane.

L'Ecole reçoit de jeunes gens à titre d'Elèves et à titre d'Auditeurs.

Les élèves sont ceux, qui après avoir fini les études dans une école Ruchdié (ou secondaire) ont obtenu après avoir subi un examen, une inscription d'ensemble conformément au programme de l'Ecole.

Les Licenciés ès-lettres qui sont admis sans examen, sont aussi considérés comme élèves de l'Ecole.

Les auditeurs sont ceux qui ont pris une ou plu-

sieurs inscriptions partielles: ils sont admis à l'Ecole sans examen.

L'âge d'admission pour les élèves est de 15 à 25 ans. Les jeunes gens qui ont plus de 25 ans peuvent être reçus comme auditeurs.

La durée totale des études est de quatre ans.

L'enseignement de l'Ecole comprend deux divisions: la division du cours préparatoire et la division du cours spécial ou technique.

Chaque division est répartie en deux années d'étude.

La division du Cours préparatoire a pour but de mettre les élèves à même de suivre d'une manière profitable les deux autres Cours plus spécialement techniques.

La division du Cours technique ou de perfectionnement enseigne aux élèves toutes les opérations commerciales, financières et administratives dans leur ensemble; il développe en eux l'initiative des affaires et leur fait connaître les lois économiques qui régissent la fortune publique.

Dans la première ou dans la seconde année du Cours préparatoire sont répartis les élèves conformément au degré de capacité dont ils ont fait preuve dans l'examen d'admission.

Les Bacheliers ès lettres sont admis dans la première année du Cours spécial ou technique.

Dans aucun cas, un élève ne pourra être admis à la deuxième année du cours spécial ou technique sans avoir fréquenté l'Ecole pendant la première année de cette division.

Une continuelle vigilance et une juste sévérité

maintiennent les principes et les bonnes mœurs.

Les auditeurs doivent se soumettre à la même discipline établie par les Règlements scolaires.

Les heures auxquelles les auditeurs pourront fréquenter l'Ecole sont indiquées dans un tableau à part.

Des examens généraux sont passés tous les semestres par devant une Commission, choisie parmi les membres titulaires de la Chambre de Commerce de Constantinople et présidée par un Délégué du Ministère Impérial du Commerce.

Les examens de la fin d'année sont passés aussi par devant la dite Commission.

Après chaque examen, les élèves et les auditeurs recevront par la Direction de l'Ecole un Certificat constatant les progrès réalisés dans leurs études.

Aucun élève ne pourra passer d'une classe inférieure à une classe supérieure, s'il n'a pas subi avec succès les examens de fin d'année.

Un élève, ne pourra pas rester à la même classe plus de deux ans.

Les auditeurs, à la fin de leurs études, pourront recevoir par la Direction de l'Ecole, un Certificat constatant leur application dans les matières pour lesquelles ils se sont inscrits, et pour le temps qu'ils ont fréquenté l'Ecole.

A la fin de la seconde et dernière année du Cours spécial ou technique, les Elèves proprement dits de l'Ecole recevront le Diplôme conférant le titre de
= **Licencié ès Sciences Commerciales.** =

L'année scolaire commence le 1er Septembre et se termine vers la mi-Juillet.

L'École donne congé aux élèves les Vondrodis, les dimanches et les jours des fêtes officiels.

CONDITIONS D'ADMISSION

Le prix de l'Externat est:

Pour les élèves de l'École Piastres 50 or par mois, payables par trimestre et d'avance.

Pour les Auditeurs :

Piastres 30 par mois pour une inscription partielle et piastres 50 par mois pour une inscription d'ensemble.

Les élèves et les auditeurs payeront à titre d'inscription et pour une seule fois, piastres 50 or.

Le terme commence le 1er du mois pour tout élève ou auditeur entré dans la première quinzaine et le 15 pour celui entré dans la seconde.

Les élèves ou les auditeurs qui sortent dans le courant d'un terme, n'ont droit à aucune indemnité.

L'École fournit aux élèves les cahiers, livres, et autres objets scolaires, moyennant un prix limité, mais ceux-ci ont le droit de se procurer les mêmes objets ailleurs.

Pour plus amples informations s'adresser à la Direction de l'École.

Hamîdiye Ticâret Mektebi Nizamnâmesidir

Birinci Fasl

Mevâdd-ı Umûmî

Birinci madde: Dersaâdet'de erbâb-ı ticâret yetiştirilmek için (Hamîdiye Ticâret Mektebi) namıyla nehârî bir mekteb tesis olunmuştur.

İkinci madde: Bu mektebin şâkirdliğine dâhil olmak arzusunda bulunanların seneleri on beşten aşağı ve yirmi beşten yukarı olmayacak ve umûm şâkirdan iki yüz adedi tecavüz edemeyecektir fakat bir ticâret ve ya san'at mağazasında müstahdem olanlar yirmi beş yaşından müsün olsalar bile istedikleri ders müstemi' sıfatıyla devam edebilirler.

Üçüncü madde: Mektebe kayd olunacak şâkirdanın yedlerinde Mekâtîb-i Rüştiye'den çıkmış olduklarına dair şahâdetnâmeleri bulunmak lazım gelir. Şahâdetnâme ibrâz edemeyenler Mekâtîb-i Rüştiye'de tedris oldukları derslerden bir duhûl imtihanı vermeye mecburdurlar bunların sıraları iş bu nizamnâme mücebince mektebin muayyen olan imtihanları icrâ olunacağı zamana kadar duhûl imtihanına tekaddüm ve te'ehhurları itibariyle tertib edilir.

Dördüncü madde: Duhûl imtihanı mektebin muallimin heyetiyle Ticâret Nezâret'inden ve Dersaâdet Ticâret Odası tarafından müntahab birer zattan mürekkeb hey'et huzurunda icrâ olunacaktır.

Beşinci madde: Mekteb-i Sultanî'den veyahut ana mümasil ve taraf-ı devletten musaddak bir mektebden şahâdetnâme almış olanlar Mekâtîb-i Rüştiye şâkirdanı misüllü bila-imtihana kabul olunurlar ise de duhûl imtihanını veremeyen veyahut bir şahâdetnâmeyi hamil olmayanlar mektebe kabul olunamaz.

Altıncı madde: Mekteb şâkirdanının yüzde onu fukara evlâdından ve eytâmdan olmak şartıyla bilâ-ücret kabul olunacak ve bunlardan ma'adâsı ücret-i tedrisiyye olmak üzere şehri yarım Osmanlı altunu vereceklerdir. Bu ücret her üç ayda bir peşin olarak mekteb sandığına teslim olunur. Ücretini te'diye eden şâkird o müddet zarfında mektebi terk edecek veya âdem-i iktidarı veyahut su'-i hali tahakkuk etmekle mektepten ihraç olunacak olur ise verdiği ücret i'ade edilmez.

Yedinci madde: Mektebin nizâmen icrâ edeceği husûsî ve umûmî imtihanlardan sonra şâkirdan sıralarının tertibi ve şahâdetnâmelerin tevzi'i Ticâret Nezâreti ve Dersaâdet

Ticâret Odası cânibinden birer zat ile mekteb muallimininden mürekkebe heyet marifetiyle icrâ olunur.

Sekizinci madde: Şâkirdan hakkında tertib olunacak cezalar şunlardan ibarettir: Evvalâ sınıfta lisânen tektir (bu ceza üç defa tekrar edebilir). Sâniyen Heyet-i Muallimin huzurunda tektir (bu defa iki defa tekerrür edebilir). Sâlisen mektebde ta'lik olunmak üzere tahriren tektir (bu dahi iki defa tekerrür edebilir). Râbi'an tard. Bu cezalar her hafta sûret-i muntazamada in'ikad edecek heyet-i muallimin tarafından tertib olunur. Fakat sınıfta lisânen tektir doğrudan doğruya muallimin tarafından icrâ olunabilir. Muallim vuku-ı hali heyetin ilk ictimâ'ında rûfekasına tebliğ eder ve cezanın târihi ile esbâb-ı mücebesini defter-i mahsusunda şâkirdin ismi hizasına kaydettirilir.

Dokuzuncu madde: Mektebin her altı ay hitamında icrâ edeceği husûsî imtihanları sûret-i matlubede i'ta etmiş bulunan şâkirdlere birer tasdiknâme verilecektir. Bu tasdiknâmeyi alan şâkird yalnız bir ticâret mağazasında ifa-yı hizmete veyahut hin-i hacette de o hizmeti edaya kâfi mâlûmat-ı ticârîyeyi haiz olduğunu isbat etmiş olur.

Onuncu madde: Mekteb-i şâkirdana mahsus üniforma iktisâsına mecbur olmayıp temizce adi elbise ile devam edeceklerdir.

On birinci madde: Ders kitaplarıyla kağıd ve kalem ve saire mekteb idaresi tarafından şâkirdana verilip bahaları tarife-i mahsusa tahtında olarak kendilerinden istifa olunur fakat bunları haricden tedarik ve iştirâ etmek isteyen şâkird men olunmaz.

On ikinci madde: Mekteb Cuma ve Pazar günleri tatil olunacak ve sene tatilleri temmuzun on beşinden başlayıp eylülün birinci günü hitâm bulacaktır.

On üçüncü madde: Müstemi' sıfatıyla devam etmek isteyenler yalnız arzu edecekleri dersde bulunup mektebce muayyen olan sair derslere devamdan muaf olur ve müddet-i tahsilleri hitamında tahsil ettikleri dersler için yedlerine devam tasdiknâmesi verilir.

On dördüncü madde: Müstemi' sıfatıyla devam edecek şâkirdan mekteb sandığına şehri altun olarak otuz gurus ücret vereceklerdir. Eğer ticâret usûlünce defter tutmak dersiyse buna müteallik derslere devam etmek arzu edenler ise sair şâkirdanın verecekleri ücret-i tahsiliyeyi kâmilen te'diye edeceklerdir.

İkinci Fasıl

Derslerin Envâ'ı ve Derecatı

On beşinci madde: Ticâret Mektebi'nin dersleri ber-vech-i ati ta'yin olunmuştur.

Evvalâ,	Hesâb-ı Ticârî ve Mâlî
Sâniyen,	Mevadd-ı ticârîye ve ba-husus Memâlik-i Devlet-i Aliyye mahsulatı
Sâlisen,	Coğrafya-yı ticârî ve bi'l-hassa Rumeli ve Anadolu'ya tatbîki
Râbi'an,	Âdî ve muzâ'af usûlü üzre defter tutmak
Hâmisen,	İlm-i servet-i milel
Sâdisen,	Hikmet ve Kimyanın sanâyi'e tatbiki hakkında mâlûmat
Sâbi'an,	Ticâret üzerine Türkçe-Rumca ve Fransızca ve Arapça ve İtalyanca ve İngilizce kitâbet ve mükâleme
Sâminen,	Mebadî-i Hukuk ve ba-husus Mebadî-i Hukuk-ı Ticârîye ve Bahriye
Tâsi'an,	Pay-i tahtın mü'essesat-ı cesime-i mâlîye ve sînâ'iyesi mu'amelatının okunan derslere tatbîki
Âşiren,	Kara kalem ve sulu boya ile adi resim

On altıncı madde: Madde-i sabıkada beyan olunan derslerden mâadâ şâkirdanın her sınıfı beşer altışar şâkirdandan mürekkeb olarak bir takım müte'addid kısımlara ayrılacaklardır. Bu kısımlar mesela ki Ticâret Bankası olup muallimlerinin taht-ı idaresinde itibar-ı mâlî ve her nevi mûamelât-ı ticârîye ile meşgul olurlar. İtibar-ı mâlî ve her nevi mûamelât-ı ticârîye derslerde gösterilen kavaide tatbîk olunabilecek sûrette olacaktır.

İdadi Sınıflar

Birinci Sene Dersleri Şunlardan İbaredir			
Aded ve Saat			
Ders			
2	Lisân-ı Türki	Sarf ve Tahlil	
2	Lisân-ı Fransevi		
1	Fransızcadan Türkçeye tercüme		
3	Ulûm-ı Riyâziye	İlm-i Hesâb	Der s
			2

		Hendese-i Sathiye	1
3	Coğrafya-i Umûmi		
2	Târîh-i Umûmî		
2	Târîh-i Tabî’i Hayvânât bahsi		
2	Resim Hattı “taklidi”		
2	Hüsn-i Hat	Türkî	1
		Fransevî	1
1	Muhtasar Usûl defteri		
3	Elsine-i ihtiyâriye		
2	Müzâkere		
25			

İkinci Sene Dersleri			
Aded ve Saat			
Ders			
2	Lisân-ı Türki	Sarf ve Terkîb	
3	Lisân-ı Fransevî		
1	Fransızcadan Türkçeye tercüme		
3	Ulûm-ı Riyâziye		Ders
		Hesâb-ı ezvân-ı Ekyâl	1
		Hendese-i Mücesseme ve Mesâha	1
		Cebir ve Logaritma	1
1	Coğrafya-i Osmânî		
1	Târîh-i Osmânî		
2	Ulûm-ı Tabî’iye	Hikmet Kimya	Malûmat-ı İbtidâîyye
2	Târîh-i Tabî’i Nebâtât		
2	Resim “Mimâri ve Menâzır”		
2	Hüsn-i Hat	Türkî	1
		Fransevî	1
1	Usûl-i Defteri		
3	Elsine-i İhtiyariye		
25			

Fennî Sınıflar

Üçüncü Sene Dersleri			
Aded ve Saat			
Ders			
1	Lisân-1 Türki	İkinci sene derslerinin itmam ve ikmâlî	
1	Lisân-1 Fransevi		
2	Muharrerat-1 Ticârîye ve Türkçeye tercüme		
1	Muharrerat-1 Ticârîye-i Franseviyye		
2	Ulûm-1	Hesâb-1 Ticârî kısm-1 sâni	1
	Riyâziye	Muhtasar Müsellesât	1
2	Coğrafya-yı Ticârî		
1	Târih-i Ticâret “kısm-1 evvel”		
3	Ulûm-1 Tabî’iyye	Ticâretçe ehemmiyeti olan mebahis-i hikemiyye	1
		Kimya-yı tahlili kısm-1 evvel	2
1	Târih-i Tabî’i “Madeniyat ve Tabakatü’l-arz”		
2	Resim “İkinci sene İdadi derslerinin mütebâkisi”		
2	Hüsni Hat	Ale’l-umûm Türkçe ve Fransızca talimler	
2	İlm-i Servet		
2	Ticâret	Sanâyi’	1
		Ve fûnûnun ticârete tatbîki	1
3	Elsine-i İhtiyâriye		
25			

Dördüncü Sene Dersleri			
Aded ve Saat			
Ders			
2	Evrak ve muharrerat-1 ticârîyenin tanzimi	Türkçe	1
		Fransızca	1
3	Ulûm-1 Riyaziye	Riyaziye ve Hikmet ve Makinenin ticârete tatbîki	
2	Coğrafya-yı Ticârî “üçüncü sene dersinin mütebakisi ve hatimesi”		
1	Târih-i Ticâret’den “mütebakisi ve hatimesi”		
2	Kimya-yı Tahlili’nin ticârete tatbîki		
1	Târih-i Tabî’i “ale’l-umûm Târih-i Tabî’i”		
2	Resim “tezyînât”		
		Emti’a-i ticârîyenin ta’yin-i keyfiyyatı	2

7	Fünûn-1 Ticâriye	Ticâretgâhlar hakkında ma'lumat	2
		Techîzât-1 Bahriye	1
		Memâlîk-i Şahanenin sanâyi' ve ahval-i mâlîyesi ve istatistik	2
2	Ticâret-i Berriye ve Bahriye Kavânini, Hukuk		
3	Elsine-i İhtiyariye		
25			

Teneffüs zamanları dâhil olmadığı halde yevmiye beş saat hesâbıyla haftada yirmi beş saat ders tadrîs olup ve teneffüs zamanları dâhil-i hesâb edildiği hâlde mektebin zamân-ı devâmı otuz saata reside olmuş olur.

Yevmiye üçer saatden her bir sınıfta haftada on beş saat birinci derece dersleri ve yine günden ikişer saatden on saat ikinci derece dersleri tadrîs olunur.

On yedinci madde: Mektebin dersleri her sene için altı aya taksîm olunmuştur. Bu tahsil müddetlerinden her birinin hitâmında şâkirdân geçen altı ay zarfında verilen derslere devâm ile bunlardan istifâde ettiklerini heyet-i muallimîn huzurunda imtihân itâsıyla isbât edeceklerdir. Hiçbir şâkird birinci altı ay derslerinden imtihân vermedikçe ikinci altı ay derslerine devâm edemez. Şâkirdân her imtihanda ihraz etmiş oldukları mertebeyi mübeyyin birer devam tasdîknâmesi alırlar.

On sekizinci madde: Tahsil hitâmında şâkirdân dört sene zarfında tedris olunan derslerden yedinci maddede muharrer heyet huzurunda imtihan vereceklerdir. Bu umûmî imtîhânlarda isbât-ı liyâkat edenler kazandıkları numaralar ile dereceleri mübeyyin bir şahâdetnâmeyle nail olacak ve isbât-ı liyâkat edemeyenler şehâdetnâme alamayup fakat her altı ayda bir icrâ olunan imtîhânları vermiş olduğuna dair tasdîknâme alacaklar. Şu kadar ki bir şâkird bir sınıfta iki seneden zîyâde devâm edemeyecektir.

On dokuzuncu madde: Her şâkird Türkçe'den mâ'adâ elsine-i sâirenin ikisinden mükâtebe ve mükâlemeye muktedir olduğunu isbât edecektir. Diğer lisânların tahsili ihtiyâridir.

Yirminci madde: Her günkü ders ve müzâkereler sabahdan vakt-i zuhura kadar dört ve vakt-i zuhurdan akşama kadar üç ki cem'an nihâyet yedi saat olacak ve ale'l-umûm ders saatleri haftada otuz saati tecavüz edemeyeceklerdir.

Yirmi birinci madde: Derslerin sret-i tertibi ve saatleri ber-vech-i zr tayin olunmuşdur. Bunun tafsilat mekteb müdürü tarafından şakirdana cedvel-i mahss ile başkaca teblg olunur.

Haftada Okunacak Ders Saatlerinin Mikdar

Esm-i Drs	Birinci Sene	kinci Sene	nc Sene	Dördün c Sene
Lisân ve Edebiyat ve Muharrerat- Türkiyye	3	2	2	2
Lisân ve Edebiyat ve Muharrerat- Franseviyye	3	2	2	2
Fransızcadan Türkçeye ve Türkçeden Fransızcaya tercüme	2	2	2	2
Ale'l-umûm Hesâb ve Hesâb- Ticârîye	2	2	2	
Hendese ve Mesaha ve Ezvan ve Ekyal ve Müsellesat ve ale'l-umûm Riyaziye	1	3	1	2
Coğrafya-y Umûmî ve Osmanî ve Ticarî ve İstatistik	3	1	2	2
Tarih-i Umûmî ve Osmanî ve Ticarî	2	1	1	1
Tarih-i Tabî'	2	2	2	1
Resim	2	2	1	1
Hüsn-i Hatt- Türkî	1	1	1	
Hüsn-i Hatt- Fransevî	1	1		
Usûl-i Defter	2	1		
Elsine-i İhtiyariye	3	3	3	3
Fünûn- Ticârîye	1	2	2	
Hikmet		1	2	
Kimya		1	2	2
lm-i Servet-i Milel			2	
Hukuk- Ticryye-i Berriye ve Bahriye			1	2
Ticâret İdarehanelerinin mamelt				4
Teçhizat- Harbiye				2
Memâlîk-i şahanenin Müessesat- Mâliye ve Sınfiyesi hakkında mâlûmat				2
Müzakere	2	2		
	30	30	28	28

Üçüncü Fasl

Heyet-i İdare ve Muallimin

Yirmi ikinci madde: Mektebin heyet-i idaresi bir müdür ve iki mübassır ile şâkirdandan alınacak ücretin ahz u kabzına ve mektebin umur-ı tahrîriyesine me'mur bir katibden ibaret olacak ve lüzumu mikdar hademe bulunacaktır.

Yirmi üçüncü madde: Müdürün vazifesi der'uhde edebileceği bir mu'allimin vazifesinden mâ'adâ mektebin intizâm-i dâhilîsine ve şâgirdânın vakt ü zamanıyla devamlarına ve mektebin vâridât ve muhassetat-ı muhasebesine nezâret etmek ve idareye müteallik mesalihi muallimler ile birlikte müzakere edip muhtaç-ı istizan gördüklerini Ticâret Nezâretine tahriren beyan etmek ve talebenin duhul ve kabulleri ve imtihanları için muayyen olan mûamelâta bakmak ve ale'l-umûm mektebin hüsn-i idaresine dikkat eylemekten ibarettir.

Yirmi dördüncü madde: Müdür-i Mekteb heyet-i muallimin ile birleşerek her sene-i tedrisiyye nihayetinde bir mufassal layiha tanzim ve tab ettirip Ticâret Nezâretine ita edecek ve lüzum görülen ıslahatı işbu layihaya ders eyleyecektir.

Yirmi beşinci madde: Mektebin umûr-ı tedrisiyyesi Ticâret Nezâreti tarafından müntehab muallimlere müfевvezdir.

Yirmi altıncı madde: Muallimin vazifesi ders cedveline tatbîkan eyyam ve evkat-ı muayyenede icrâ-yı tedrisat eylemek ve işbu nizamnâme mücebince mektebin idaresine müteallik müzakeratda bulunmaktan ibarettir.

Yirmi yedinci madde: Ticâret Nezâreti işbu nizamnâmenin icrâsına memurdur.

Fi 25 Zilhicce sene 1300

Fi 15 Teşrin-i Evvel sene 1299

۴ محرم ۱۳۳۲ ۲۱ شهریور ۱۳۲۹

[نظم و ضوابط دبیر و اعدای : ۱۰ محرم ۱۳۳۲ ۲۷ شهریور ۱۳۲۹ - شماره ۱۶۶۲]

ماده : ۱ تجارت مکتبی مکاتب عالیہ دن اولوب ممالک عثمانیہ تک ترقیات تجاریہ و مالیہ سنہ خادم ارباب معلومات یتشدیرمک مقصدیہ تأسس ایتشدیر .
ماده : ۲ مکتبک مدت تحصیلہ سی اوج سنہ در . طلبہ سی نہاری اولہرق دوام ایدر .

هیئت اواره و تعلیمیہ در اور

ماده : ۳ مکتبک هیئت اداره سی برمدیر ، برکاتب ، برسر مبصر ولزومی قدر مبصر ایله مستخدمین سائرہ دن مرکبدر . کافہ سنک وظائفی تعلیمات مخصوصه ایله تعیین اولمشدر .
ماده : ۴ مبصرلر اوصاف مطلوبہ بی حائز و ترجیحاً اعدادی مأذونلرندن ویکرمی بش باشنی اکمال ایتش ذواتدن انتخاب اولتور .
ماده : ۵ ماملر ارباب اقتدار واختصاصدن ویکرم مرتبہ بالکمز معلمکی کنديسنه مسلک آنخاذا ایتش ذوات میانندن انتخاب و تعیین اولتور .

طلبہ تک شرائط قبولی مقننه در

ماده : ۶ مکتبه کیره جک طلبہ تک سنی اون ییدین دون ویکرمی بشدن افزون اولماق مشروطدر . مکاتب عالیہ مأذونلرینی قبول ایچون سن نظر اعتباره آلتماز .
ماده : ۷ مکتبه قبول ایچون مکاتب سلطانیہ ایله دارالشفقہ دن ویا دوت سنه تک تجارت مکتبلرندن ویا بومکتبلر درجه سننده اولدینی معارف نظارتجه مصدق مکاتب تالیه خصوصیه دن مأذون اولق ویا مکاتب مذکورہ مأذونلری درجه سننده امتحان ویرمک شرطدر .

امکانلر مقننه در

ماده : ۸ تشرین ثانی وشباط نهایتلرندنه اون بشر کونده ختام بولق اوزره ایکی دفعه تحریری وجزیران ظرفنده شفاهی امتحان اجرا وبو اوج امتحانده آلتان نومرولرک وسطیسی امتحان عمومی نومروسی آنخاذا قله جقدر . وسطی حسابده حصوله کلن کسورات نصفدن دون اولور ایسه اعتبار ایلدلیوب نصف ونصفدن فضلہ اولور ایسه تام عدا اولتور .
ماده : ۹ ایکی سنه صره ایله ترفیع صنف ایده میان طلبہ تک قیدی ترقین ایلدیلیر . بواکی سنه ظرفنده تجدید قید اولسنک اشبو ماده حکمنه تأثیری یوقدر .

ماده : ۱۰ اشبو نظامنامه تک اجراسنه معارف ناظری مأمورددر . اشبو نظامنامه تک موقع مرعیتہ وضعنی و نظامات دولته علاوه سنی اراده ایدرم .
۴ محرم ۱۳۳۲ ۲۱ تشرین ثانی ۱۳۲۹

- محمد رشاد
داخلیه ناظری	حربیه ناظری	شیخ الاسلام	صدر اعظم و خارجه ناظری
طلعت	احمد عزت	اسعد	محمد سعید
نافعه ناظری	مالیه ناظری	عدلیه ناظری	شورای دولت رئیسی
عثمان نظامی	رفعت	ابراهیم	خلیل محمود
اوقاف هایون ناظری	معارف ناظری	تجارت و زراعت ناظری	سلمان البستانی
خبری	احمد شکری	پوسته و ترغاف و تفتون ناظری	اوسدان

A.DVN.MKL. 56/12

ایسه

نقد اینست
تاریخ

TİCARET MEKTEBİ NİZAMNAMESİ

4 Muharrem 1332-21 Teşrinisani 1329

[Takvim-i Vekayi ile neşr ve ilanı: 10 Muharrem 1332-27 Teşrinisani 1329-numara 1663]

Madde 1: Ticâret Mektebi mekâtib-i aliyyeden olup Memalik-i Osmaniye'den terekkiyât-ı ticariye ve maliyesine hâdim erbab malumat yetiştirmek maksadıyla tesis etmiştir.

Madde 2: Mektebin müddet-i tahsiliyesi üç senedir. Talebesi nehârî olarak devam eder.

HEYET-İ İDARE VE TALİMİYE'YE DAİRDİR

Madde 3: Mektebin heyet-i idaresi bir müdür bir kâtib bir ser mubassır ve lüzumu kadar mübassır ile müstahdemin saireden mürekkeptir. Kâffesinin vazifesi talimat name ile tayin olunmuştur.

Madde 4: Mubassırlar evsaf matlubeye haiz ve tercihan idadi mezunlarından yirmi beş yaşını ikmal etmiş zevattan intihab olunur.

Madde 5: Muallimler erbab iktidar ve ihtisastan ve mümkün mertebe yalnız muallimliği kendisine meslek ittihaz etmiş zevat meyanından intihab ve tayin olunur.

TALEBENİN ŞERAİT-İ KABULÜ HAKKINDADIR

Madde 6: Mektebe girecek talebenin sini on yediden dün yirmi beşten efzûn olmamak meşruttur. Mekâtib-i aliye mezunlarını kabul için sin nazar-ı itibara alınmaz.

Madde 7: Mektebe kabul için Mekteb-i sultani ile Darüşşafaka'dan veya dört senelik ticâret mekteplerinden veya bu mektepler derecesinde olduğu maarif nezaretince musaddık mekâtib-i taliye-i hususiyeden mezun olmak veya mekâtib-i mezkure mezunları derecesinde imtihan vermek şarttır.

İMTİHANLAR HAKKINDADIR

Madde 8: Teşrinisani ve şubat nihayetlerinde on beşer günde hitam olmak üzere iki dfa tahriri ve haziran zarfında şifahi imtihan icra ve bu üç imtihanda alınan numaraların vasıtası imtihan-ı umumi numerosu ittihaz kılınacaktır. Vasıtı hesabında husule gelen küsürat nisfından dün olunur ise itibar edilmeyip nisf ve nisfından fazla olur ise tam addolunur.

Madde 9: İki sene sıra ile terfi-i sınıf edemeyen talebenin kaydı terkin edilir. Bu iki sen zarfında tecdid edilmiş olmasının iş bu hükmüne tesiri yoktur.

Madde 10: İşbu nizamnânenin icrasına Maarif Nazırı memurdur.

İş bu nizamnânenin mevki' mer'iyete vâzı'nı ve nizâmât-ı Devlete ilavesini irade ederim.

4 Muharrem 1332 - 21 Teşrinisani 1329

Mehmed Reşad

Dâhiliye Nazırı
Talat

Harbiye Nazırı
Ahmed İzzet

Şeyhülislam
Esad

Sadrazam ve Hariciye Nazırı
Mehmed Said

Nafia Nazırı
Osman Nizami

Maliye Nazırı
Rıfat

Adliye Nazırı
İbrahim

Şura-yı Devlet Reisi
Halil

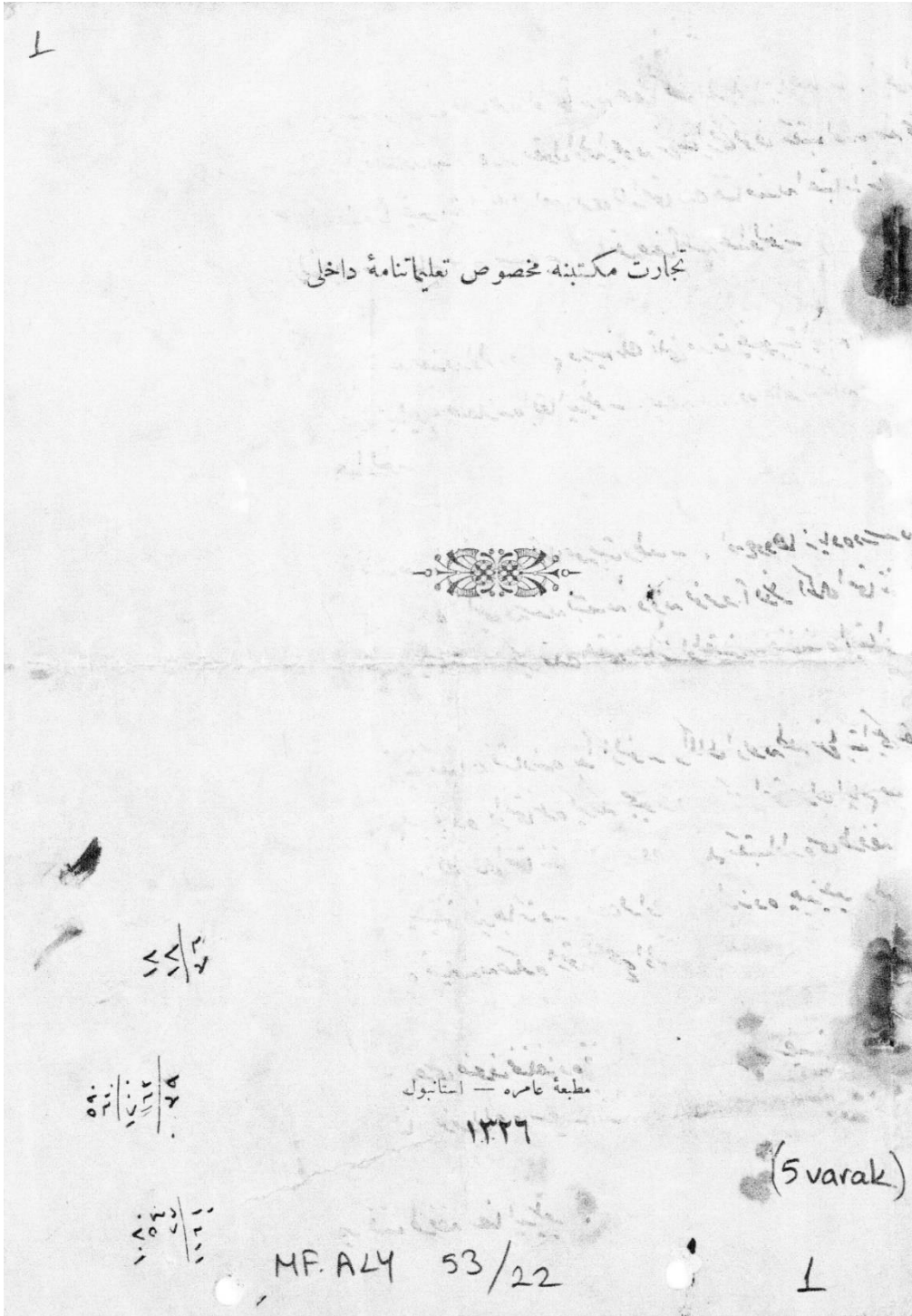
Bahriye Nazırı
Mahmud

Evkaf-ı Humayun Nazırı
Hayri

Maarif Nazırı
Ahmed Şükrü

Ticâret ve Ziraat Nazırı
Süleyman Elbistanî

Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı
Oskan

EK 14

Ticaret Mektebine Mahsus Talimatname-i Dâhili

BOA., MF.ALY., 53/22, lef:1-6, 1326 (1908)

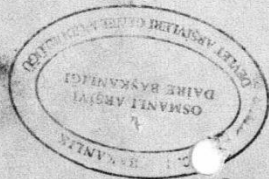
تجارت مکتبہ مخصوص تعلیمات نامہ داخلی

- مادہ
- ۱ تجارت مکتبی معارف نظارتہ مربوط مکاتب عالیہ دن معدود اولوب ممالک عثمانیہ نیک ترقیات تجاریہ و مالیہ سنہ خادم ارباب فن و معلومات یتشدیر مک مقصدیلہ تأسس ایتشدیر .
- ۲ مکتبک مدت تحصیلہ سی اوچ سنہ درہ طلبہ سی نہاری اولہ زرق دوام ایدر .
- ۳ تجارت مکتبی طلبہ سی تحصیلہ بولندیقہ خدمت عسکرہ دن معافدر .

معلمین و مأمورینہ رآمد

- ۴ مکتبک هیئت ادارہ سی بر مدیر ، بر مدیر [*] معاونی ، بر کاتبین و لزومی قدر مبصر و مستخدمیند مرکیدر .
- ۵ مدیر ، مکتبک اداره عمومیه سنہ ، اشیو تعلیمات نامہ نیک تمامی اجرای احکامہ و تدریساتک مفردات پروغرامنه توفیقاً حسن جریانہ و مکتبک ضبط و ربط داخلینک تأمین اسیابنک استکمالنه دقت و اعتنا ایدر جکدر . سنہ نہایتندہ معلمل ایلہ بالندا کرہ درسارجه محتاج تعدیل و اصلاح اولدینی تحقق ایدن جهتلری معارف عمومیه نظارتہ بیلدیرہ جکدر .
- ۶ مدیر ، عموم بودجه نیک اثنای تنظیمندہ مکتبه عائد فصلنی تنظیم و اسباب موجبہ لایحه سیلہ برابر معارف عمومیه نظارتہ کوندیرہ جکدر .
- ۷ مدیر معاونی [*] ، مدیرہ معاونت ایتک و بالخاصہ مأمورین و معلمینک دوامنه و حسن ایفای وظیفہ ایللرینہ اعتنا و هراقشام کندینہ تودیع ایدیلہ جک صنف دفترلرینی تدقیق و سجل عمومی به قیدی اقتضا ایدن وقوعاتی همان قید وزیرینی امضا ایلنکله مکلفدر .

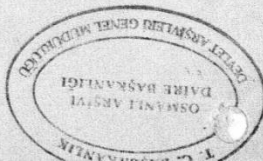
[*] ۲۲۶ سنہ سی موازنه مالیہ قانونندہ مدیر معاونلکی مأموریتی لغو و تخصیصاتی ابقا ایدلدیکندن وظائفی مدیر مکتبه کاتب طرفدن رؤیت ایدلکددر .

- حاده
- ۸ کاتب، مدیر طرفندن حواله اولسان هر نوع محررات رسمیهی یازمق وتسجیل وحفظ ایلك ومکتبک بالجمله آلات و ادوات تدریسیه سیله کتب واشیا وسائرتهک دمیر باش دفترینی تنظیم ایتمک و بونک وقوعاتی کونی کوننه یوروتتمک وظیفه سیله مکلفدر .
- ۹ سرمبصر ، مبصرلره نظارت ایتمک ، طلبه ومعلم افندیلرک یومی دوام وترکارینک برر پوصله سنی تنظیم ایدهرک اقسام اوزری مدیره ویرمک ومکتبک اشیا ی تدریسیه سنی حسن محافظه ایلك وظائفیه مکلفدر .
- ۱۰ مبصرلر ترجیحاً اعدادی مأذونلرندن ویکرمی بش یاشنی اکیال ایتمش ارباب عفت و ناموسدن انتخاب اولنور . تنفس زمانلری طلبه نک یانندن آیرلیه جقلری کبی معلملر بولمدقلری زمان درسخانه ده بولنه جقلدر . هر مبصر کندی صنفنک دفترینی طوته حق و برنجی و صوک درسارک ابتداسنده یوقلمه یا هر ق نتیجه سنی مین ورقه یی سرمبصره تودیع ایده جکلدر .
- ۱۱ معلملر هر درسه تقریر ایتمکلری بختلری صنف دفترلرنده محل مخصوصه قید ایده جکلدر .
- ۱۲ معلمین ارباب اقتدار و اختصاصدن اوله رق معارف نظارتجه تعیین اولنور .
- ۱۳ طلبه نک ویریلان درساره چالیشوب چالیشمدقلری اکلاشلمق اوزره معلمین طرفندن اثنای تدریساتده همه حال درس صوریه جقلدر .
- ۱۴ بلا معذرت وظیفه سی باشنده بولنمیان مأمور و معلم معاشندن قسط الیوم توقیفاتی اجرا اولنور . معذرتک مسارعه مکتب اداره سته تبلیغی مشروطدر .

طلبه نک شرائط قبولی مقننه در

- ۱۵ مکتبه کیره جک طلبه نک سنی اون آلتیدن دون ویکرمی اوچدن افزون اولماق اوزره آشی ورقه سی وتحصیله مانع وساری خسته لنی اولدیغنی مین طیب راپوری وهویتی مشعر اوراق معتبره ابراز ایلمک مشروطدر .
- ۱۶ مکتب سلطانی ودارالشققه ودرسعادت ویدی سنه لک طشره اعدادیلری مأذونلری بلا امتحان ویا او درجه حائز معلومات اولدقلرینی ترکجه

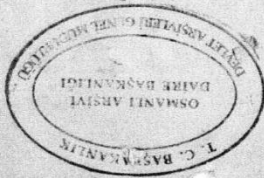

- « قواعد ، کتابت » فرانسزجه « صرف ، املا ، ترجمه » جغرافیای عمومی
و عثمانی ، تاریخ عمومی و عثمانی ، حساب ، جبر ، هندسه ، اصول دفتری
و علوم طبیعی دن امتحان ایله اثبات ایدنلر قید و قبول اولنور .
- ۱۷ مکاتب عالیله مآذونلری بلا امتحان قبول اولنورلر و دیگرلری اوزرینه حق
رجیحانه مالک بولنورلر .
- ۱۸ طلبه دارالفنون نظامنامه سنه توفیقاً اعطاسی اقتضایدن خرجلری دارالفنون
وزنه سنه تأدیه ایده چکدر .
- ۱۹ برصنقه التمشدن زیاده طلبه قبول ایدلر . بو مقداردن زیاده طالب ظهور
ایدرایسه ارالرنده مسابقه امتحانی اجرا اولنور
- ۲۰ طلبه قید و قبولی اغستوس ظرفنده اكمال اولنور [*].
- ۲۱ طلبه مکتب اداره سی طرفندن کوستریله چک نمونه وجهله اقامتگاهنی
موضح برورقه اعطاسنه مجبوردر .

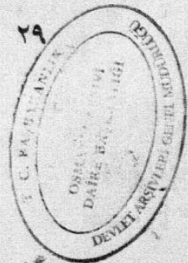
امتحانیه مقننه در

- ۲۲ تشرین ثانی و شباط نهایتلرنده هر درسک تحریری اوله رق امتحان خصوصیی
و حزران ظرفنده شفاهی امتحان عمومیی اجرا اولنه جق و بو اوج
امتحانده آلمان نومرولرک وسطیسندن هر درسک امتحان نومروسی
تعیین قننه چقدر . نومرولرک وسطیسی اداره طرفندن تعیین و حساب ایدیلر .
وسطی حساب اولندیغی زمان حصوله کلان کسورات نصفدن دون اولور
ایسه نظر اعتباره آلتماز نصف و نصفدن فضله اولور ایسه تام عد اولنور .
- ۲۳ تام نومرو اولندر و نومرولرک قیمتی بوجه آتیدر :
- « ۹ ، ۱۰ » علی الاعلی « ۷ ، ۸ » علی « ۶ » قریب اعلی « ۵ » وسط « ۴ »
قریب وسط « ۳ ، ۲ ، ۱ » ضعیف .

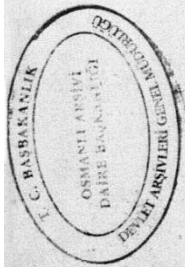
[*] کچن سنه ده اولدیغی وجهله رمضان شریفک سنه درسیه ابتداسنه تصادق مناسبتیه
مکتب عید سعید فطرک هفته سنه آچیله جفندن معامله قید و قبول اوزمانه قدر تمید
ایدنلر .

- ماده
۲۴ كرك امتحان عمومي وكرك اكال امتحاننده هر درسك معلمی ایله اداره طرفندن دعوت اولنه جق ممیزین حاضر بولنه جق ، ممیزین مكتب طرفندن انتخاب ودعوت اولنه جقدر. امتحان جدوللارنده حك وسيلتی غیر جائزدر. خطالر اوقونه جق طرزده چیزیلیر وطوغریسی یازلدقندنصکره زیری آیریمجه امضا ایدیلیلر . بوجدوللر اداره یه تسلیمندن صکره آرتق تصحیح اولنه ماز. كرك خصوصی وكرك عمومي امتحانلرده ایام معینه ده امتحانلره کیانلره اوا امتحانندن صفر آلمش نظریله باقیله جقدر. انجق امتحان کونی مکتبه کله میه جک درجه ده خسته لق کبی مانع مجبری اولانلر معذوردر. عذر مقبول اولق ایچون نهایت ایرتسی کونی مکتب اداره سنه تحریراً معلومات ویرلمك لازمدر . در میان اولسان معذرتك عدم صحتی حالنده طلبه نك سجانه شرح ویریلیر و او طلبه اكال امتحاننه قبول ایدلنز.
- ۲۶ هر هانکی صنفده اولورسه اولسون معذور و غیر معذور اوله رق ایام درسیه نك نصف مقدار دوام ایتمیان و خصوصی امتحانلرده اثبات وجود ایتمیان طلبه اوسته نك امتحان عمومیسنه قبول ایدیلیوب صنفلرنده ایقا ایدیلیلر .
- ۲۷ ترفیع ایچون هر درسدن بشدن آشاغی نوط آلامق شرطدر . اوچ ودها زیاده درسدن بشدن دون نوط آلانلر صنفلرنده ایقا ایدیلیلر . یالکز ایکی درسدن بشدن آشاغی نوط آلانلر اكال امتحاننه قبول ایدیلیلر . بوا کالده بر درسده بشدن آشاغی نوط آلان بردها امتحانه کیرمك حققی حائز اولقسزین صنفده ایقا ایدیلیلر .
- ۲۸ امتحان عمومی اكال امتحانلرینه مکتبک کشادنده بدأ اولتور و ا کالی اولان طلبه نهایت اون کونده ا کال ایلمك اوزره اداره جه تنظیم اولنان جدولده محرر ایام معینه ده بوا امتحانلره کیرمکه مجبوردر . خصوصی امتحانلرک ا کاللری دخی برهفته ظرفده اجرا اولتور. كرك عمومی وكرك خصوصی ا کاللرده ایام معینه ده کیلیلر صفر آلمش اعتبار اولتورلر .
- ۲۹ شهادتنامه ده محرر علومدن هر برینك درجه سی صنوف مختلفه ده قازانیلان نوطلرک وسطیسنه کوره وشهادتنامه نك عموم درجه سی دخی سین مختلفه ده کافه دروسدن نان نوطلرک وسطیسنه نظراً تعیین اولتور .

- ماده
- ۳۰ شهادتنامه‌لر معارف ناظری طرفندن تختیم ایدیلیر .
- ۳۱ اوچ سنه صره ایله عین صنفده ابقا قالان طلبه‌نك قیدی ترقین قلنیر .
- مرار مختلفه صنفده در**
- ۳۲ معلمین درس وقتلرئده درسخانه‌لرده وتنفس وقتلرئده تنفسخانه‌لرده بولنه جقلردر .
- ۳۳ طلبه‌نك امور اداره‌یه مداخله‌لری ومكتب داخلمده سیاسیاتله اشتغاللری قطعاً ممنوعدر .
- ۳۴ مكتب داخلمده تأمین انتظام ایچون اتخاذا ایدیلن مقرراته رعایتسزلك ومأمورین ومعلمینه قارشى اطاعتسزلك وحرمتمسزلك ایتمك وارقداشلری حقتده حرکات غیر لایقه‌ده بولنمق درجه‌سنه کوره توبیخ وتکدیر وطرده قدر مستلزم جزادر .
- ۳۵ اداره‌جه اتخاذا اولنان مقرراته مخالفت ضمننده دیگر رفقاسنی تشویق وتحریک ایدن شاگردانك قیدی ترقین اولنور. ترقین قید معامله‌سی مدیر مکتبله معلمیندن ایکی ذاندن مرکب بر هیئت قراریه اجرا ایدیلیر . فوق‌العاده بر حال ظهورنده هیئت مذکورده‌جه اتخاذا ایدیله‌جك قرارك اجراسی ایچون نظارتدن استیدان کیفیت ایدیلیر .
- ۳۶ مكتب اداره‌سنه معذرتندن معلومات ویره‌کسزین ایکی آی متوالیاً ترك دوام ایدن طلبه‌نك قیدی ترقین اولنور. تجدید قید طلبنده بولنورلر واداره‌جه تنسیب ایدیلیر ایسه تکرار دنخولیه اجرقتی آلنیر .
- ۳۷ طلبه‌یه ویریلن تصدیقنامه‌یه صنقی ، نومروسی ، تاریخ دخولی ، پدرینك اسمی ، محل ولادتى ، سنن مختلفه امتحانلرئده قازاندینی نوطلرک درجه‌سی یازیلیر . ترفیع صنف ایده‌سیانلرک کیفیت ابقالری دخی ذکر اولنور .
- ۳۸ مکتبدن اخراج اولنان طلبه‌یه تصدیقنامه ویرلز .
- ۳۹ شهادتنامه ویا تصدیقنامه‌سنی ظائب ایتدیکنی باستدعا درجه‌ ثبوته ایصال

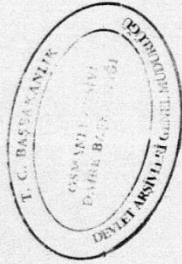

ماده

ایدن طلبه به « نسخهٔ ثانیه اوله رق اعطا اولمشدر » قیدیه بر صورت ویریلیر.
بونی دخی غائب ایدنه دواثر رسمیه دن ورود ایده جک تذکره لره درکنار
یازلق صورتیه وثیقه ویریلیر .

۴۰ مکتبک آلات و اشیای فنیه موزه سی و کیمیاخانه سی و کتبخانه سی ، انفتیاتروسی
و تجارت اداره سی درسخانه سی اوله جقدر [۱] .

۴۱ مکتب مداوملرینک تحصیلده بولندقلری مدتجه مختلف مؤسسائی زیارتیه
امور حسابیه لرینک طرز ترتیبی حقنده معلومات استحصال ایتملرینه مکتب
اداره سی اعتنا و معارف نظارتی ارانهٔ تمهيلات ایده جقدر [۲] .

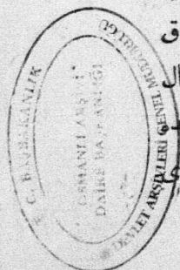

[۱] کیمیاخانه موجود اولدینی کی لوازم تدریسیه و فنیه قسماً جلب ایدلش و متباقیسی دخی
۳۲۶ سنه سی بودجه سنده کی مقدار کافی مخصصات ایله در دست اکیلدر .
[۲] کچن سنهٔ درسیه نهاینه طوغری طلبه مدیر مکتب ایله معلمین رفاقتده موزهٔ
عثمانی ، ضربخانهٔ عامره ، هرکه فابریقهٔ هابونی ، جبالی رژی فابریقه سی مؤسسائی ایله
آناطولی تیمور بول شرکتک حیدر پاشا ریختیمی مشتملاتی و پاشا بفرجه سنده کاش شیشه
فابریقه سی و آیا قیو پوزخانه سی و روس سیار سرکی واپورینی زیارت ایده رک بر چوق
تطبیقات و تدقیقات فنیه ده بولندقلری کی مکتبک منتهی صنف طلبه سندن ایکی افندی دخی
مکتب نامنه و بلا اجرت ایتالیا سیاحتنه اشتراکله بر آی مدت ایتالیا بلاد مشهوره سی
مؤسسات مختلفه سی دولاشمشرلدر .

تجارت مکتب عالیسی درس جدولی

ملاحظات	برنجی اصول	اصول اصول	اصول اصول	اسامی دروس
	۱	۲	۴	علم حساب و حسابات صرافیه
	۰	۰	۲	معلومات تجاریه
اوچچیده فرانسجه تدریس اوله جقدر	۳	۲	۴	اصول دفتری
» » »	۵	۳	۰	تجارتگاه ادارهسی
	۱	۲	۲	حقوق مدنیه و تجارت بریه و بحریه قانونلری
	۰	۰	۱	تاریخ تجارت
برنجیده فرانسجه تدریس اوله جقدر	۰	۲	۳	جغرافیای زراعی، صناعی، تجاری
	۲	۱	۰	کیمیای تحلیل
	۱	۱	۰	فیزیک تطبیقی
فرانسجه تدریس اوله جقدر	۰	۱	۳	امته تجاریه
	۲	۱	۰	علم اقتصاد
فرانسجه تدریس اوله جقدر	۱	۰	۰	احصائیات
	۰	۳	۵	لسان فرانسوی
	۳	۳	۰	فرانسجه محاورات و وثائق تجاریه
	۲	۰	۰	اصول مالیه
	۲	۱	۱	استوگرافیا و یازی ماکنهسی
	۲	۳	۰	آمالجه، انکلیزجه
	۲۵	۲۵	۲۵	یکون

تجارت مکتب عالیسنک بروجه بالا پروگراملری بوکره احتیاجات زمانه مطابق بر صورتده تعدیل و اصلاح ایدیلهرک مملکتتمزک پک زیاده محتاج اولدینی تجارت متخصصلرینک یتشدیرلمسی خصوصی استکمال ایدلشددر. اشبو سنه درسیه ابتداسندن اعتبارآ هر درسک و بالخاصه امته تجاریه، تجارتگاه ادارهسی، کیمیای تجاری درسلرینک تطبیقات طرزنده تعالیم و جغرافیای اقتصادی، احصائیات، امته تجاریه و اوچنجی صنف اصول دفتری و تجارتگاه ادارهسی کبی درسک فرانسجه اوله رق تدریسی قرارکیر اولمش و تدریسات ایچون مکتبک لوازم تدریسیهسی پیدرینی اکیال ایدلمکده بولنمشدر. شمدییه قدر مکتبک اوچ سنه سنده هفته ده جمعا اوقونمقده اولان اللی بر ساعت درس پک آز و غیرکافی کوریلهرک موجود فرانسجه درسلرینی

MF ALY

(Dorturk)

53/22

- ۱۰ -

قوره و تجارتگاه اداره سی ، آلمانجه و انگلیزجه و دروس سائرہ ساعتی تکثیر
ایدلیکی کبی یازی ماکنه سی و استوغرافیا و حقوق مدنیہ درسلی علاوہ ایدیلهرک
جدولده کوسترلمش اولدیغی وجهله یتیش بش ساعته ابلاغ ایدلمش و تجارت مکتب
عالیسندن مأذون اوله جق عثمانلی طلبه سنک کرک عالم تجارتده کندی باشلرینه و کرک
مؤسسات جسیمه تجاریه ، صناعیه و مالیه ده استخدام صورتیه موفق اولملری
خصوصی تأمین اولمشدر .

Ticâret Mektebine Mahsus Talimatnâmedir

Matba-i Amire İstanbul 1326

Ticâret Mektebine Mahsus Talimatnâme-i Dâhili

Madde

- 1 Ticâret mektebi Maarif Nezaretine merbut Mekatib-i Âliyeden madud olub Memâlik-i Osmaniye'nin terakkiyat ticârîye ve mâliyesine hadim erbab fen ve malumat yetiştirmek maksadıyla tesis etmiştir.
- 2 Mektebin müddet-i tahsiliyesi üç senedir. Talebesi nehârî olarak devam eder.
- 3 Ticâret mektebi talebesi tahsilde bulundukça hizmet-i askeriyeden muafır.

Muallimin ve Memurine Dairdir

- 4 Mektebin heyet-i idaresi bir müdür, bir müdür[*] muavini, bir katibden ve lüzumu kadar mubassır ve müstahdeminden mürekkebirdir.
- 5 Müdür, mektebin idare-i umûmîyesine, işbu talimatnâmenin tamamı icrâ-i ahkâmına ve tedrisatın müfredat programına tevfikân cereyanına ve mektebin zabt u rabt dâhiliyesinin temini esbabının istikmaline dikkat ve itina edecektir. Sene nihayetinde muallimler ile bil-müzakere derslerce muhtaç ta'dil ve ıslah olduğu taht eden cihetleri maarif umûmîye nezaretine bildirilecektir.
- 6 Müdür, umum bütçenin esna-yı tanziminde mektebe aid faslını tanzim ve esbab-ı mucibe layihasıyla beraber Maarif-i Umûmîye Nezaretine gönderecektir.
- 7 Müdür Muavini [*] müdüre muavenet etmek ve bilhassa memurin ve muallimin devamına ve hüsn-i ifayı vazife eylemelerine itina ve her akşam kendine tevdi' edilecek sınıf defterlerini tedkik ve sicil-i umûmîye kaydı iktiza eden vukuatı hemen kayd ve zirini imza eylemekle mükelleftir
- 8 Katib, müdür tarafından havale olunan her nevi muharrerat ve resmiyeyi yazmak ve tescil ve hıfz eylemek ve mektebin bilcümle alat ve edevat tedrisiyesiyle kitab ve eşya vesairenin demirbaş defterini tanzim etmek ve bunun vukuatını günü gününe yürütmek vazifesiyle mükelleftir.

* 1326 senesi muvazene mâliye kanununda müdür muavinliği memuriyeti lağv ve tahsisatı ibka edildiğinden vezaifü müdür mektebiyle kâtip tarafından rü'yet edilmektedir.

- 9 Ser-mubassır, mubassırlara nezaret etmek, talebe ve muallim efendilerin yevmi devam ve terklerinin birer pusulasını tanzim ederek akşamüzeri müdüre vermek ve mektebin eşya-ı tedrisiyesini hüsn-i muhafaza eylemek vezaifiyle mükelleftir.
- 10 Mubassırlar tercihan idadi mezunlarından ve yirmi beş yaşını ikmal etmiş erbab-ı iffet ve namustan intihâb olunur. Teneffüs zamanları talebenin yanından ayrılmayacakları gibi muallimler bulunmadıkları zaman dershanede bulunacaklardır. Her Mubassır kendi sınıfının defterini tutacak ve birinci ve son derslerin ibtidâsında yoklama yaparak neticesini mübeyyin varakayı ser-mubassıra tevdi' edecektir.
- 11 Muallimler her derste tekrar ettikleri bahisleri sınıf defterlerinde mahal-i mahsusuna kayd edeceklerdir.
- 12 Muallimin erbab-ı iktidar ve ihtisasdan olarak maarif nezaretince tayin olunur.
- 13 Talebenin verilen derslere çalışıp çalışmadıkları anlaşılacak üzere muallimin tarafından esna-i tedrisatta behemahal ders sorulacaktır.
- 14 Bila mazeret vazifesi başında bulunmayan memur ve muallim maaşından kastelyevm tevkifatı icrâ olunur. Mazeretin müsaraaten mekteb idaresine tebliği meşruttur.

Talebenin şerait kabulü hakkındadır

- 15 Mektebe girecek talebenin senesi on altıdan dün ve yirmi üçten efzûn olmamak üzere aş varakası ve tahsile mâni' ve sârî hastalığı olmayanı mübeyyin tabib raporu ve hüviyetini müş'ir evrak-ı mu'tebere ibraz edilmek meşruttur.
- 16 Mekteb-i Sultanî ve Darüşşafaka ve Dersaâdet ve yedi senelik taşra idadileri mezunları bila-ımtihan veya o derece haiz malumat olduklarını Türkçe "kavaid, kitabet" Fransızca "sarf, imla, tercüme" coğrafya-yı umûmî ve Osmani ve tarih-i umûmî ve Osmani, hesap, cebir, hendese, usul defteri ve ulum-ı tıbbiyeden imtihan ile isbat edenler kayd ve kabul olunur.
- 17 Mekatib-i aliye mezunları bilâ-ımtihan kabul olunurlar ve diğerleri üzerine hak ricaline malik bulunurlar.
- 18 Talebe Darülfünun nizamnâmesine tevfikân itası iktiza eden harçları Darülfünun veznesine tediye edecektir.
- 19 Bir sınıfa altmıştan ziyade talebe kabul edilmez. Bu miktardan ziyade talebe zuhur eder ise aralarında müsabaka imtihanı icrâ olunur.

- 20 Talebe kabul ağustos zarfında ikmal olunur.[*]
- 21 Talebe mekteb idaresi tarafından gösterilecek numune veçhile ikametgâhına muvazzah bir varaka itasına mecburdur.

İmtihan Hakkındadır

- 22 Teşrinisani ve Şubat nihayetlerinde her dersin tahriri olarak imtihan hususiyesi ve haziran zarfında şifahî imtihan-ı umûmîyesi icrâ olunacak ve bu üç imtihanda alınan numaraların vasıtasından her dersin imtihan numerosu tayin kılınacaktır. Notların vasıtası idare tarafından tayin ve hesap edilir. Vasıtı hesab olduğu zaman husule gelen küsurat nısfdan dûn olur ise nazar-ı itibara alınmaz nısf ve nısfdan fazla olur ise tam olunur.
- 23 Tam numero ondur ve numeroların kıymeti bervech-i atidir:
“10,9” aliyyül âlâ “8,7” âlâ “6” karîb-i âlâ, “5” vasat “4” karîb-i vasat “3,2,1,” zayıf
- 24 Gerek imtihan-ı umûmî ve gerek ikmal imtihanında her dersin muallimi ile idare tarafından davet olunacak mümeyyizin hazır bulunacak, mümeyyizin mekteb tarafından intihâb ve davet olunacaktır. İmtihan cedvellerinde hakk ve silinti gayr-i haizdir. Hatalar okunacak tarzda çizilir ve doğrusu yazıldıktan sonra zirî ayrıca imza edilir. Bu cedveller idareye tesliminden sonra artık tashih olunamaz. Gerek hususi ve gerek umûmî imtihanlarda eyyam muayenede imtihanlara gelmeyenlere o imtihandan sıfır almış nazarıyla bakılacaktır. Ancak imtihan günü mektebe gelemeyecek derece hastalık gibi mani mecburi olanlar mazurdur. ÖZR-i makbul olmak için nihayet ertesi günü mekteb idaresine tahriran malumat verilmek lazımdır. Dermiyan olunan mazeretin âdem-i sıhhati halinde talebenin siciline şerh verilir ve o talebe ikmal-i imtihanına kabul edilmez.
- 26 Her hangi sınıfta olursa olsun mazur ve gayri mazur olarak eyyam-ı dersiyenin nısfî miktar devam etmeyen ve hususi imtihanlarda isbat vücud eylemeyen talebe o senenin imtihan-ı umûmîyesine kabul edilmeyub sınıflarından ibka edilir.
- 27 Terfi’ için her dersden beşten aşağı not almamak şarttır. Üç defa ziyade dersten beşten dûn not alanlar sınıflarında ibka edilirler. Yalnız iki dersten beşten aşağı

* Geçen senede olduğu veçhile Ramazan-ı Şerifin sene-i dersiyeye ibtidâsına tesadüfü münasebetiyle mekteb id-ı saîd fitrın haftasında açılacağından muamele-i kayd ve kabul o zamana kadar temdîd edilmiştir.

not alanlar ikmal imtihanına kabul edilir. Bu ikmalde bir derste beşten aşağı not alan bir daha imtihana girmek haiz olmaksızın sınıfta ibka edilir.

- 28 İmtihan-ı umûmî ikmal imtihanlarına mektebin küşadında bed' olunur ve ikmal olan talebe nehari on günde ikmal edilmek üzere idarece tanzim olunan cedvelde muharrer eyyam muayenede bu imtihanlara girmeğe mecburdur. Hususi imtihanların ikmalleri dahi bir hafta zarfında icrâ olunur. Gerek umûmî gerek hususi ikmallerde eyyam muayenede gelmeyenler sıfır almış itibar olunur.
- 29 Şahâdetnâmede muharrer ulumdan her birinin derecesi sınıf-ı muhtelifede kazanılan notların vasıtasına göre ve şahâdetnâmenin umum-ı derecesi dahi sinin muhtelifede kâffe-i durudan alınan notların vasıtasına nazaran tayin olunur.
- 30 Şahâdetnâmeler maarif nezaretinden tanzim edilir.
- 31 Üç sene sıra ile aynı sınıfta ibka kalan talebenin kaydı terkin kılınır.

Mevad-ı Muhtelif Hakkındadır

- 32 Muallimin ders vakitlerinde dersanelerde ve teneffüs vakitlerinde teneffüşanelerde bulunacaklardır.
- 33 Talebenin umur-ı idareye müdahaleleri ve mekteb dâhilinde siyasiyatla iştigalleri katiyen memnu'dur.
- 34 Mekteb dâhilinde te'min-i intizam için ittihaz edilen mukarrerata riayetsizlik ve memurin ve muallimine karşı itaatsizlik ve hürmetsizlik etmek ve arkadaşları hakkında harekât-ı gayr-i layıkada bulunmak derecesine göre tevbih ve tekdir ve tarda kadar müstelzim cezadır.
- 35 İdarece ittihaz olunan mukarrerata muhalefat zımında diğer refikasını teşvik ve tahrik eden şakirdanın kaydı terkin olunur. Terkin-i kayd muamelesi müdür mekteble mualliminden iki zattan mürekkebe bir heyet kararıyla icrâ edilir. Fevkalade bir hal zuhurundan heyet-i mezkurece ittihaz edilecek kararın icrâsı için nezaretden istizan-ı keyfiyet edilir.
- 36 Mekteb idaresine mazeretinden malumat vermeksizin iki ay mütevaliyen terk devam eden talebenin kaydı terkin olunur. Tecdid-i kayd talebinde bulunurlar ve idarece tensib edilir ise tekrar duhulüne ücreti alınır.
- 37 Talebeye verilen tasdiknâmeye sınıfı, numerosu, tarih-i duhulü, pederinin ismi, mahal veladeti, sini, sinin muhtelif imtihanlarından kazandığı notların derecesi yazılır. Terfi' sınıf edemeyenlerin keyfiyet ifaları dahi zikr olunur.

- 38 Mektebden ihraç olunan talebeye tasdiknâme verilmez.
- 39 Şahâdetnâme veya tasdiknâmesi gaib ettiğini ba-istida derece-i sübûte îsâl eden talebeye “nüsha-i saniye olarak ita olunmuştur” kaydıyla bir suret verilir. Bunu dahi gaib edene devair resmiyeden vurunur edecek tezkirelere derkenar yazılmak suretiyle vesika verilir.
- 40 Mektebin alat ve eşya-yı fenniye müzesi ve kimyahanesi ve kütüphanesi, anfiteatrosu ve ticâret idaresi dershanesi olacaktır.¹
- 41 Mekteb müdavimlerinin tahsilde buldukları müddetçe muhtelif müessesatı ziyaretle umur hesabiyelerinin tarz tertibi hakkında malumat istihsal etmelerine mekteb idaresi itina ve Maarif Nezareti irâe-i teshîlât edecektir.²

¹ Kimyahane mevcut olunduğu gibi levazım tedrisiye ve fenniye kısmen celb edilmiş ve mütebâkîyesi dahi 1326 senesi bütçesindeki miktar kâfi mahsusat ile derdest ikmaldir.

² Geçen sene dersiyeye nihayetine doğru talebe müdür-i mekteb ile muallimin refaketinde Müze-i Osmani, Darbhane-i Amire, Hereke Fabrika-i Hümayunu, Cibali Reji Fabrikası müessesatı ile Anadolu Demir Yolu Şirketinin Haydar Paşa Rıhtımı müştemilatını ve Paşa Bahçesinde kâin şişe fabrikasını ve Aya Kapı buzhanesini ve Rus Seyyar Sirki Vapur'unu ziyaret ederek birçok tedbikat ve tedkikat-ı fenniye de buldukları gibi mektebin münthehi sınıf talebesinden iki efendi dahi mekteb namına ve bil-ücret İtalya seyahatine iştirakle bir ay müddet İtalya bilâd-ı meşhuresi müessesat-ı muhtelifesini dolaşmışlardır.

Ticâret Mekteb-i Alîsi Ders Cedveli

	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf	Mûlahaza
İlm-i Hesab ve Hesabat-ı Sarrafiye	4	2	1	
Malumat-ı Ticârîye	2			
Usul Defteri	4	2	3	Üçüncüde Fransızca Tedris Olunacaktır
Ticâretgâh İdaresi		3	5	“
Hukuk-ı Medeniye ve ticâret-i berriye ve bahriye kanunları	2	2	1	
Tarih-i Ticâret	1			
Coğrafya-yı zirai, Sinâî, Ticârî	3	2		Birincide Fransızca tedris olunacaktır
Kimya-yı tahlili		1	2	
Fizik tatbikatı		1	1	
Emtia-i Ticârîye	3	1		Fransızca tedris olacaktır
İlm-i İktisad		1	2	
İhsaiyyat			1	Fransızca Tedris olunacaktır
Lisân-ı Fransevî	4	3		
Fransızca Muhaberat ve vesait-i ticârîye		3	3	
Usul-ı Mâliye			2	
İstenoğrafya ve yazı makinesi	1	1	2	
Almanca, İngilizce		3	2	
Yekûn	25	25x	25	

Ticâret Mekteb-i Alîsi'nin ber-vech-i bâlâ programları bu kere ihtiyacat-ı zamane mutabık bir surette tadil ve ıslah edilerek memleketimizin pek ziyade muhtaç olduğu ticâret mütehasıslarının yetiştirilmesi hususi istikmal edilmiştir. İşbu sene-i dersiye ibtidâsından itibaren her dersin ve bilhassa emtia-i ticârîye, ticâretgâh idaresi, kimya-yı ticârî derslerinin tatbikat tarzında ta'lim ve coğrafya-yı iktisadi, ihsaiyyat, emtia-i ticârî ve üçüncü sınıf usul defteri ve ticâretgâh idaresi gibi durusun Fransızca olarak tedrisi karar-gîr olmuş ve tedrisat için mektebin levazım tedrisiyesi peyderpey ikmal edilmekte bulunmuştur. Şimdiye kadar mektebin üç senesinde haftada cem'an okunmakta olan elli bir saat ders pek az ve gayrikâfi görülerek mevcut Fransızca

dersleri takviye ve ticâretgâh idaresi, Almanca ve İngilizce ve durûs-ı saire saatleri teksir edildiği gibi yazı makinesi ve istenoğrafya ve hukuk-ı medeniye dersleri ilave edilerek cedvelde gösterilmiş olduğu veçhile yetmiş beş saat iblağ edilmiş ve Ticâret Mekteb-i Alîsi'nden me'zun olacak Osmanlı talebesinin gerek âlem-i ticâretde kendi başlarına ve gerek müessesat-ı cesime-i ticârîye, sînâîye ve mâliyede istihdam suretiyle muvaffak olmaları hususi te'min olunmuştur.